

768

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

πρ. Καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Γ' ἐν Ἀθήναις γυμνασίῳ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ
ΤΗΣ ΕΝ ΨΩ. ΜΑΧΗΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ ΔΙΣ ΕΝ Τῷ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜῳ ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

*διασκευασθεῖσα δὲ νῦν συμφώνως πρὸς τὸ νεώτατον
πρόγραμμα τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας.*

ΕΚΔΟΣΙΣ ΟΓΔΩΗ

(διὰ τὸ ἐξωτερικόν)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Α. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ
ΟΔΟΣ ΛΕΚΑ, ΣΤΟΣ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΥ
1916

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ
2626

2626

ΚΝΩ. 407 916

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

πρ. Καθηγητού τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Γ' ἐν Ἀθήναις γυμνασίῳ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ
ΤΗΣ ΕΝ ΨΩ. ΜΑΧΗΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

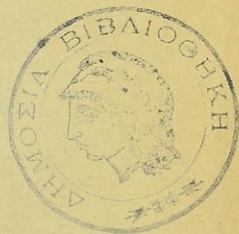
ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ ΔΙΣ ΕΝ Τῷ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜῳ ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΑΙΩΝ

*διασκευασθεῖσα δὲ νῦν συμφώνως πρὸς τὸ νεώτατον
πρόγραμμα τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας.*

ἘΚΔΟΣΙΣ ΟΓΔΩΗ

(διὰ τὸ ἐξωτερικόν)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Α. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ

ΟΔΟΣ ΔΕΚΑ, ΣΤΟΑ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΥ

1916

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον ἐνταῦθα τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγρα-
φέως προέρχεται ἐκ τυποκλοπίας.

Μ. Βραχίλιας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΨΩ. ΜΑΧΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύντομος χωρογραφία τῆς Ἑλλάδος.

Ἑλλάς κατὰ πρῶτον ὀνομάζετο μικρά τις χώρα ἐν Φθίᾳ τῆς νοτίου Θεσσαλίας· ἐκεῖθεν δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ ὄνομα τοῦτο ἐξηπλώθη εἰς ὄλας τὰς νοτίους χώρας τῆς ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσῃ ἀνατολικῆς χερσονήσου τῆς Εὐρώπης. Ὅθεν καὶ Ἑλληνικὴ χερσόνησος ὀνομάζεται αὕτη. Εἶνε δὲ ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος πρὸς βορρᾶν μὲν εὐρεῖα καὶ συνεχῆς, πρὸς νότον δὲ στενὴ, ἀκανόνιστος καὶ πλήρης κόλπων, ἀκρωτηρίων καὶ λιμένων. Αἱ βορειότεραι ἑλληνικαὶ χῶραι ἦσαν ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Ἥπειρος.

Ὑπὸ ἱστορικὴν δ' ὅμως ἔποψιν ἡ Ἑλλάς δὲν περιορίζεται εἰς τὴν χερσόνησον ταύτην, ἀλλ' ἐκτείνεται καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν, καὶ εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ πανταχοῦ, ὅπου κατέφκησαν Ἕλληνες, πανταχοῦ ὅπου διεδόθη ὁ Ἑλληνισμός. Ἄλλ' ἡ χώρα, ἣτις ὑπῆρξεν οὕτως εἰπεῖν ἡ μητρόπολις τοῦ ἑλληνισμοῦ, εἶνε ἐκείνη ἡ ὁποία ἀπλοῦται πρὸς νότον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἐκ δυομῶν, καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ, πρὸς ἀνατολάς, μέχρι τῶν ἀκρωτηρίων τῆς Πελοποννήσου Μαλέας καὶ Ταϊνάρου. Ἡ χώρα αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἐστία, ἐξ ἧς διεδόθη ὁ πολιτισμός ὁ ἐξημερώσας καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους. Τὴν χώραν ταύτην ἀρχαῖοι γεωγράφοι ὀνόμασαν συνεχῆ Ἑλλάδα.

Ἡ συνεχῆς Ἑλλάς διὰ φυσικῶν ὁρίων διαιρεῖται εἰς τρία μέρη α') εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, β') εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ γ') εἰς τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ καὶ τῷ Ἴονίῳ πελάγει νήσους. Ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς διὰ δύο κόλπων, τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ τοῦ Μαλιακοῦ, χωρίζεται τρόπον τινα εἰς δύο τμήματα, εἰς τὴν βόρειον Ἑλλάδα, ἣτις περιλαμβάνει τὴν Θεσ-

σαλίαν καὶ τὴν Ἡπειρον, καὶ εἰς τὴν Μέσην Ἑλλάδα, ἣτις ὑπὸ τῶν νεωτέρων καλεῖται Στερεὰ Ἑλλάς. Ἡ μέση Ἑλλάς περιελάμβανε πρὸς ἀνατολὰς μὲν τὰς ἐξῆς χώρας, τὴν Ἀττικὴν, τὴν Μεγαρίδα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Φωκίδα, τὴν Λωρίδα καὶ τὴν Λοκρίδα, πρὸς δυσμὰς δὲ τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν.

Ἡ Πελοπόννησος εἶνε χερσόνησος, ἣτις συνεδέετο ἄλλοτε μετὰ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, τὴν δὲ χωρίζεται διὰ διώρυχος, διορυχθέντος τοῦ Ἰσθμοῦ. Ἀποτελεῖτο δὲ ἡ Πελοπόννησος ἐξ ἑννέα χωρῶν, αἵτινες ἦσαν αἱ ἐξῆς: 1) ἡ Κορινθία, 2) ἡ Σικωνία πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κορινθίας· 3) ἡ Φλιασία πρὸς νότιον τῆς Σικωνίας· 4) ἡ Ἀχαΐα· 5) ἡ Ἀργολίς· 6) ἡ Δακωνική· 7) ἡ Μεσσηνία· 8) ἡ Ἥλις καὶ 9) ἡ Ἀρκαδία, κατέχουσα τὸ κέντρον τῆς Πελοποννήσου.

Αἱ ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος νῆσοι ἀποτελοῦσι τρόπον τινὰ πολύτοξον γέφυραν, ἡ ὁποία συνδέει τὰς ἀκτὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετὰ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἑλλάδος. Ὁμοίως καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους ἀποτελοῦσι γέφυραν, ἣτις μειᾶται ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Ἡ συνεχὴς Ἑλλάς εἶνε χώρα κατ' ἐξοχὴν ὄρεινή. Τὰ ἑννέα δέκατα τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς κατέχονται ὑπὸ ὄρεων, τὰ ὁποῖα σχεδὸν κανονικῶς διασταυροῦνται εἰς τρόπον ὥστε σχηματίζονται μεταξὺ αὐτῶν τερπναὶ καὶ εὐφοροὶ κοιλάδες καὶ πεδιάδες. Μεγάλαι πεδιάδες σχηματίζονται τρεῖς μόνον, ἡ θεσσαλική, ἡ βοιωτικὴ καὶ ἡ μεσσηνιακὴ. Ὁ φυσικὸς οὗτος σχηματισμὸς τῆς χώρας ὑπεβοήθησεν ὄχι ὀλίγον τὴν ἀνάπτυξιν τοπικῶν πολιτειῶν καὶ τὴν διάπλασιν πολυτρόπου ἐθνικοῦ βίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἡ Ἑλλάς μεχρι τῆς μεταναστεύσεως τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον

§ 1. Οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος. — Οἱ Ἕλληνες καὶ ἡ καταγωγὴ αὐτῶν. — Τίνες ἦσαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος δὲν δυνάμεθα ἀκριβῶς νὰ γνωρίζωμεν. Πρῶτερον παρεδέχοντο ὅτι οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ἦσαν οἱ Πελασγοί. Τούτους ἄλλοι μὲν παρεδέχοντο ὡς βαρβάρους, φοροῦντας δέρματα ζώων καὶ τρεφομένους μὲ βαλάνους, ἄλλοι δὲ ἀνεγνώριζον ὡς τοὺς προγόνους τῶν μετέπειτα μετονομασθέντων

Ἑλλήνων. Σήμερον δύναται τις νὰ λοχυριοθῇ διὰ τοὺς Πελασγοὺς παρ-
έστησεν ὡς μέγαν παλαιότατον λαὸν τῆς Ἑλλάδος ἢ παράδοσις. Ὡς
ἱστορικὸν φῶλον οἱ Πελασγοὶ ἀποδεικνύονται ἐν Θεσσαλίᾳ μόνον (Πελα-
γιῶτις, πελασγικὸν Ἄργος) καὶ ἐν Μακεδονίᾳ (Πελαγονία). Ὁ λαὸς οὗ-
τος, εἴτε ἑλληνικὸς εἴτε προελληνικὸς, παρεστάθη βραδύτερον ὡς διασπα-
ρθεὶς εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα, ἤτοι εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν
Κρήτην, εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐξ οὗ καὶ μέρος τοῦ τείχους τῆς Ἀκροπόλεως
ἐκαλεῖτο πελασγικὸν ὡς οἰκοδομηθὲν δῆθεν ὑπὸ τῶν Πελασγῶν.

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸ ὄνομα τῶν Πελασγῶν ἀναφέρονται ὑπὸ τῆς
ἑλληνικῆς παραδόσεως καὶ ἄλλα φῦλα, τῶν ὁποίων ἡ ἱστορικὴ ἀκρίβεια
εἶνε ἐπίσης ἀμφίβολος. Τοιαῦτα φῦλα ἦσαν οἱ Ἀέλεγες, οἵτινες ἀναφαί-
νονται εἰς τὴν μικρασιατικὴν παραλίαν, εἰς τὴν μέσσην Ἑλλάδα καὶ εἰς
τὴν Πελοπόννησον, οἱ Κάδμειοι, οἵτινες φέρονται ὡς κάτοικοι τῆς Βοιω-
τίας, οἱ Ἀβαντες τῆς Εὐβοίας, οἱ Ἐτεόκρητες τῆς Κρήτης, ἀπὸ τῶν
ὁποίων ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ νῆσος, καὶ ἄλλοι.

Ἐκ τῶν προελληνικῶν λαῶν σπουδαιότεροι εἶνε οἱ Κᾶρες. Οὗτοι
κατόκουν τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐκ τούτων δ' ὀρμηθέντες
κατέλαβον τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ παραλίους χώρας τῆς
Ἑλλάδος, ὡς τὴν Μεγαρίδα, τὴν Τροιζηνίαν, τὴν Ἐρμιόνην, τὴν Ἐπί-
δαυρον, τὴν Κόρινθον καὶ τὴν νῆσον Σαλαμίνα. Ἦσαν πολεμισταὶ φέ-
ροντες ὄπλισμὸν ἐξ ὀρειχάλκου, διέτρεχον τὴν θάλασσαν ὡς πειραταὶ
καὶ ἀνελάμβανον μισθοφορικὴν ὑπηρεσίαν παρὰ βασιλεῦσι.

Πάντες οἱ ἀνωτέρω μνημονεῖσθαι λαοὶ δὲν ἦσαν Ἕλληνες. Τοῦτο
ἀποδεικνύει ἡ γλωσσολογία. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη διδάσκει ὅτι οἱ προελ-
ληνικοὶ οὗτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ὠμίλουν γλῶσσαν, ἡ ὁποία δὲν εἶ-
χεν οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν. Οἱ λαοὶ οὗτοι ἦσαν στενῶς συγ-
γενεῖς ἐνεκα τοῦ γλωσσικοῦ τῶν ιδιώματος, εἶχον κοινὴν τὴν καταγω-
γὴν καὶ ἀνῆκον εἰς ὁμοφυλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆγοντο καὶ οἱ ἐν Μι-
κρᾷ Ἀσίᾳ Καππαδοκαί, Λυκάονες, Πισιδεῖς, Κίλικες. Καὶ οἱ Μινναί,
τῶν ὁποίων ἀνεκαλύφθησαν ὑπερμεγέθεις οἰκοδομαὶ ἐν Κωπαΐδι, ἦσαν
μὲν ἱστορικὸν φῶλον, ἀλλὰ δὲν εἶνε βέβαιοι ἂν πρόβη νὰ συγκαταλέ-
γωνται οὗτοι εἰς τὰ ἑλληνικὰ φῦλα.

Οἱ Ἕλληνες ἦσαν κλάδος τῆς δυτικῆς ομάδος τῆς μεγάλης ἰνδοευ-
ρωπαϊκῆς ἢ Ἀρίας ὁμοφυλίας, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχαιοτάτη ἔδρα δὲν εἶνε
δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ μετὰ βεβαιότητος. Πόθεν καὶ διὰ τίνος ὁδοῦ οἱ Ἕλ-

ληνες μετώκησαν εἰς τὴν χώραν, τὴν μετέπειτα ὀνομασθεῖσαν Ἑλλάδα, δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστόν. Ἐν τούτοις δὲν διαπραττομεν σφάλμα, ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦλθον ἐκ τῶν βορείων χωρῶν τῆς Εὐρώπης (ἂπὸ τοῦ μέσου Δουνάβεως), διότι καὶ αἱ μετέπειτα μετακινήσεις τῶν ἐλληνικῶν φύλων ἐκ βορρᾶ ἔγιναν. Ἀσφαλῶς κατὰ τὴν τρίτην πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδα κατεῖχον τὴν χερσονήσον. Τὰ πρὸς βορρᾶν ὄρια, ἐντὸς τῶν ὁποίων τὰ ἐλληνικὰ φύλα ἐπὶ τῆς χερσονήσου κατὰ χωριστὰς μάζας κατώκησαν, συμπίπτουσι μὲ τὰ ὄρια τοῦ σημερινοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου.

Ποῖον ὄνομα ἔφερε τὸ ἐλληνικὸν φύλον, τὸ ὁποῖον πρῶτον κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ βορρᾶ, δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστόν. Φαίνεται ὅτι ἦσαν οἱ Ἀχαιοί. Οὗτοι ἐκράτησαν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, μάλιστα δ' ἐν Ἀργολίδι, ὅπου ἔδρουν ἰσχυρὸν ἀρχαῖκόν βασιλεῖον, τὸ τῶν Μυκηνῶν. Βραδύτερον κατήλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ βορρᾶ καὶ ἄλλα φύλα ἐλληνικὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα Δωριεῖς. Ἐξ ἀλανθάστων δὲ τεκμηρίων προκύπτει ὅτι τὰ ἀρχαιότατα ἐλληνικὰ φύλα ὠμίλουν τὴν αὐτὴν γλῶσσαν μέτινας τοπικὰς διαφορὰς.

§ 2. Ὁ ἀρχαιότατος ἐλληνικὸς πολιτισμὸς. — Κατὰ τὴν τρίτην π. Χρ. χιλιετηρίδα οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος εὐρύσκοιτο εἰς πρωτογενῆ πολιτιστικὴν κατάστασιν. Ἠσχολοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ἔζων κατὰ μικροὺς ἀτειχίστους συνοικισμοὺς. Τὰ ἐργαλεῖα αὐτῶν, τὰ σκεύη καὶ τὰ ὄπλα ἦσαν λίθινα. Πανταχοῦ τῆς βορείου Ἑλλάδος καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ εὐρέθησαν λείψανα τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Πρῶται αἱ Κυκλάδες νῆσοι καὶ ἰδίως ἡ νῆσος Κρήτη ἐξῆλθον ἐκ τῆς πρωτογενοῦς καταστάσεως καὶ ἤρχισαν νὰ ἐκπολιτίζωνται. Εἰς τὰς χώρας ταύτας πολὺ πρὸ τοῦ διςχιλιοστοῦ ἔτους π. Χρ. εἶχεν εἰσαχθῆ ὁ χαλκὸς καὶ ὁ ὀρειχαλκὸς διὰ τὴν κατασκευὴν ἐργαλείων, ὄπλων καὶ σκευῶν. Ὁ κυκλαδικὸς πολιτισμὸς καὶ ὁ τὰ μέγιστα ἀναπτυχθεὶς κρητικὸς ἐπέδρασαν καὶ ἐπὶ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν γένεσιν ἐν αὐτῇ νέας ἐποχῆς. Εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα εἶχον ἤδη κατέλθει ἐκ τῶν βορειοτάτων χωρῶν τῆς Εὐρώπης οἱ Ἕλληνες καὶ πολλαχοῦ αὐτῆς εἶχον ἰδρυθῆ μικρὰ βασίλεια. Κοινὸν ὄνομα δὲν εἶχον τότε οἱ Ἕλληνες ὠνομάζοντο Δαναοὶ καὶ συνηθέστερον Ἀχαιοί. Ἕλληνες ὠνομάζοντο μόνον οἱ κάτοικοι τῆς Φθίας ἐν τῇ νοτιῷ Θεσσαλίᾳ. Ἐκ

τῶν μικρῶν ἀχαικῶν βασιλείων ἰσχυρότατον ἦτο τὸ τῶν Μυκητῶν, αἱ δὲ Μυκῆναι ὑπῆρξαν ἡ περιφανεστέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐποχὴ ἐκείνη καλεῖται Μυκηναϊκὴ.

Κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους ἰδρῦθησαν ἐν Ἑλλάδι πόλεις. Αἱ πόλεις αὗται καὶ αἱ ἀκροπόλεις αὐτῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων κατόικουν οἱ βασιλεῖς, περιεβάλλοντο μὲ ὑψηλὰ τεῖχη, ἅτινα ὑπὸ τῆς παραδόσεως ἀνεφέροντο εἰς τοὺς Πελασγοὺς καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐκαλοῦντο πελασγικά. Τὰ πελασγικά ταῦτα τεῖχη ἦσαν ἐκτισμένα διὰ πελωρίων λίθων, οἷτινες προσηρομόζοντο πρὸς ἀλλήλους ἄνευ οὐδεμιᾶς κολλητικῆς ὕλης, τῶν μεταξὺ κενῶν συμπληρουμένων διὰ μικροτέρων λίθων. Ὀνομάζοντο δὲ τὰ πελασγικά ταῦτα τεῖχη κυκλώπεια ἐκ τῶν Κυκλώπων, οἷτινες κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἦσαν φυλὴ μικρασιατικὴ, προσκληθέντες δ' ἐκ τῆς Ἀνικίας εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ ἰσχυρῶν αὐτῆς βασιλείων ὡς μισθωτοὶ ἐκτισαν τὰ φερώνυμα αὐτῶν τεῖχη. Δεῖψανα τοιοῦτων κυκλωπέων τειχῶν σφύζονται μέχρι σήμερον ἐν Τίρυνθι, ἐν Μυκῆναις, ἐν τῷ βοιωτικῷ Ὄρχομενῷ καὶ ἀλλαχοῦ.

Ὁ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἀναπτυχθεὶς ἐν Ἑλλάδι πολιτισμὸς ἦτο διαδεδομένος ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν αὐτῆς παραλίων ἀπὸ τοῦ Παρᾶσηκου κόλπου μέχρι τῆς Λακωνικῆς καὶ ἀπὸ τῆς Ἀργολίδος πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῶν νήσων Κύπρου καὶ Ρόδου, ὀνομάζεται δὲ ὁ πολιτισμὸς οὗτος μυκηναϊκός. Ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς διαίρεται εἰς δύο περιόδους, τὴν προμυκηναϊκὴν καὶ τὴν κυρίως μυκηναϊκὴν, αἱ μόναι δὲ πηγαὶ πρὸς μελέτην τοῦ πολιτισμοῦ τούτου εἶνε αὐτὰ τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης τὰ ἀνήκοντα καὶ εἰς τὰς δύο περιόδους.

Ἡ προμυκηναϊκὴ περίοδος ἀνήκει εἰς τὴν 3ην χιλιετηρίδα π. Χρ. ὀνομάζεται δὲ αὕτη καὶ τρωϊκὴ ἐκ τῆς Τροίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεσκάφησαν τὰ περισσότερα τῶν εὐρημάτων τῆς περιόδου ἐκείνης. Τὰ εὐρήματα ταῦτα συνδέονται σιενῶς μὲ ὅμοια τοιαῦτα ἀνασκαφέντα ἐν Τίρυνθι καὶ ἐν Κύπρῳ. Κύριος χαρακτῆρ τῶν εὐρημάτων τῆς προμυκηναϊκῆς ἢ τρωϊκῆς περιόδου εἶνε ὅτι ἀνήκουσιν εἰς πολιτισμὸν τινα πρωτότυπον καὶ ἐν αὐτοῖς δὲν ὑπάρχουσι σημεῖα συγγενείας πρὸς τὴν ἀνατολικὴν τέχνην πλὴν μόνον τῶν ἐν Κύπρῳ. Τὰ ἐν Κύπρῳ ὑπέκλυψαν εἰς ἐπίδρασιν ἁσιατικὴν τῆς βορείου Συρίας καὶ διὰ τοῦτο θεωροῦνται ὡς μεσάζοντα μεταξὺ τῆς προμυκηναϊκῆς καὶ τῆς κυρίως μυκηναϊκῆς τέχνης.

Ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς τῆς κυρίως μυκηναϊκῆς περιόδου εἶνε

οὕτως εἰπεῖν διακλάδωσις τοῦ κυκλαδικοῦ καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ ὅθεν καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς περιόδου ταύτης καλεῖται **κρητομυκηναϊκὸς ἢ αἰγαιακὸς** πολιτισμὸς ὡς πολιτισμὸς τῶν χωρῶν τοῦ Αἰγαίου, τῆς Κρήτης καὶ τῶν παραλίων χωρῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀκμὴ τοῦ κρητομυκηναϊκοῦ ἢ αἰγαιακοῦ πολιτισμοῦ συμπίπτει μὲ τὸ δεύτερον ἡμίσιον τῆς δευτέρας π. Χρ. χιλιετηρίδος (1600—1150), καθ' οὓς χρόνους ὑπῆρχε ζωηρὰ συγκοινωνία μεταξὺ Ἑλλάδος, Αἰγύπτου, συριακῶν παραλίων καὶ νοτίων παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἠκμαζε δὲ ἡ φοινικικὴ θαλασσοπλοία. Ἄπας ὁ χαρακτήρ τῶν ἔργων τῆς κρητομυκηναϊκῆς περιόδου ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ, τῇ ταφῇ, τῇ ἐνδυμασίᾳ, τῷ ὄπλισμῷ, τῇ ἀγγειοπλαστικῇ δεικνύει ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν.

Τὰ σημαντικώτερα κέντρα τοῦ κρητομυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ εἶνε ἡ Κνωσὸς καὶ ἡ Φαιστός ἐν Κρήτῃ, ἡ Τίρους καὶ αἱ Μυκῆναι, τὰ δὲ κυριώτερα εἶδη τῶν ἐν τοῖς κέντροις τούτοις καὶ ἀλλαχοῦ ἀνασκαφέντων λειψάνων εἶνε ἀκροπόλεις, ἀνάκτορα, τάφοι, προσεῖτι δὲ ἄλλα ἀντικείμενα τέχνης, ὡς οἱ λέοντες τῶν Μυκηναίων, ἀγγεῖα ἐξωγραφισμένα καὶ χρωματισμένα, πολιμιότατα χρυσᾶ καὶ μετάλλινα ἀφιερώματα, οἷον περικεφαλαῖαι, θώρακες, δόρατα, δακτύλιοι, φύλλα χρυσοῦ καὶ ἄλλα, ὧν τὰ πλεῖστα εὑρέθησαν εἰς τοὺς προϊστορικοὺς τάφους τῶν Μυκηναίων.

ΣΗΜ. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐν Κρήτῃ πρὸ τινων ἐτῶν γενομένων ἀνασκαφῶν ὑπῆρξαν ἐκκληκτικά. Ταῦτα ἐπέχρυσαν ἄπλετον φῶς ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἐν Ἑλλάδι προϊστορικῆς τέχνης καὶ ἐγγώρισαν εἰς ἡμᾶς πολιτισμὸν ὑπέροχον καὶ πρωτοφανῆ. Ὁ πολιτισμὸς οὗτος ἐπὶ μακρότατον χρόνον ἀνεπτύχθη ἐν Κρήτῃ, ἐκεῖθεν δὲ διεδόθη εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος ὅθεν καὶ κρητομυκηναϊκὸς ἢ αἰγαιακὸς πολιτισμὸς, ὡς προσείπομεν, ὀνομάζεται ἀνῆλθε δὲ ὁ πολιτισμὸς οὗτος εἰς τὴν ὑπέρστην ἀκμὴν κατὰ τὴν 16ην ἑκατονταετηρίδα π. Χρ. καὶ ἔληξε κατὰ τὰ μέσα τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος. Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Κρήτης ἐβεβαίωσαν τὰ ἱστοροῦμενα ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου περὶ τῆς μεγάλης πολιτικῆς ἰσχύος καὶ τοῦ ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον θαλασσοῦ κράτους τοῦ Μίνωος, βασιλέως τῆς Κνωσοῦ, ἐβεβαίωσαν δ' ἐπίσης καὶ τὴν εἰκασίαν τῶν νεωτέρων διὰ τὴν Κρήτην ἦτο τὸ κέντρον τοῦ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους πολιτισμοῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ ὀρμητήριον τοῦ ὑστερον ἀναπτυχθέντος ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ καλουμένου κρητομυκηναϊκοῦ. Ἐκ τῶν ἐν Κρήτῃ γενομένων ἀνασκαφῶν ἐξάγεται ὅτι ἡ νῆσος αὕτη καταρκεῖτο πρὸ τῆς 3ης π. Χρ. χιλιετηρίδος.

§ 3. Ἐποικίσεις ξένων ἐν Ἑλλάδι. — Ἐπίδρασις τοῦ σημιτικοῦ καὶ αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος. — Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι ξένοι ἔποικοι ἐλθόντες ἐκ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἴδρυσαν ἐν αὐτῇ

σπουδαῖα κέντρα καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Ἑλλάδος. Τῶν ἐποίκων τούτων γνωριμώτατοι εἶνε ὁ Κέκροψ, ὁ Δαναός, ὁ Πέλοψ, καὶ ὁ Κάδμος.

Ὁ Κέκροψ κατὰ τὴν παράδοσιν ἦλθεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Ἀττικὴν, συντόκισε τοὺς τέως νομάδας κατοίκους εἰς δώδεκα πόλεις καὶ ἐδίδαξεν αὐτοὺς τὴν καλλιέργειαν τῆς ἐλαίας καὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐλαίου, εἰσήγαγε δὲ παρ' αὐτοῖς τὸν γάμον καὶ τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν. Ὁ Δαναός ἦλθεν ὡσαύτως ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸ Ἄργος, ἔγινε βασιλεὺς αὐτοῦ καὶ ἐδίδαξε τοὺς Ἀργεῖους τὴν ναυτιλίαν. Ὁ Πέλοψ ἦλθεν ἐκ τῆς Αὐδίας εἰς τὴν Πίσαν τῆς Ἥλιδος, ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Οἰνομάου Ἰπποδάμειαν καὶ μετὰ ταῦτα ἔγινε βασιλεὺς διαδεχθεὶς τὸν πενθερὸν του, ἐξ αὐτοῦ δὲ ὠνομάσθη Πελοπόννησος ἅπασα ἡ χερσόνησος, ἥτις πρότερον ἐκαλεῖτο Ἀπία. Οὕτω ὁ Πέλοψ ἔγινε γενάρχης ἐπιφανῶν βασιλέων, οἵτινες ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καλοῦνται Πελοπίδαι. Ὁ Κάδμος, υἱὸς τοῦ ἐν Φοινίκῃ βασιλέως Ἀγήνορος, ἦλθεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἔκτισε τὰς Θήβας καὶ τὴν ἐπώνυμον αὐτοῦ ἀκρόπολιν Καδμείαν, εἰσήγαγε δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν τειχοδομίαν καὶ τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ἀλφαβήτου.

Ἄλλὰ πάντα τὰ περὶ ἐποίκων λεγόμενα εἶνε μυθώδη, μαρτυροῦσι δὲ μόνον ὅτι μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς ὑπῆρχεν ἐπικοινωνία καὶ ἐπιμιξία καὶ ὅτι ἡ προηγμένη Ἀνατολὴ ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων. Τὰς ἀνατολικὰς καὶ νοτίους ἀκτὰς τῆς Μεσογείου κατέφκουν λαοὶ μὴ Ἄριοι, οἱ Φοίνικες, σημιτικῆς καταγωγῆς, καὶ οἱ Αἰγύπτιοι. Ἀμφότεροι οἱ λαοὶ οὗτοι ἀρχαιότατοι (κατὰ τὴν 3ην καὶ 4ην χιλιετηρίδα π. Χρ.) εἶχον ἀναπτύξει πολιτισμὸν καὶ εἶχον ἔλθει πρῶτῳτάτα, ἰδίως οἱ ναυτικοὶ Φοίνικες, εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὁ δὲ πολιτισμὸς αὐτῶν ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ βίου. Καὶ παρέλαβον μὲν ἀληθῶς οἱ Ἕλληνες παρὰ τοῦ σημιτικοῦ καὶ αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ στοιχεῖά τινα, ἀλλὰ ταῦτα ἀνέμιξαν μετὰ τοῦ ἀρχετύπου αὐτῶν πολιτισμοῦ καὶ ὁν τῷ χρόνῳ ἀνέπτυξαν τὸν πρότυπον καὶ ἰδιοφυῆ ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, ὅστις καὶ κατὰ τὸ εἶδος καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα εἶνε ὅλως διάφορος τοῦ ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ.

§ 4. Οἱ περὶ ἡρώων καὶ ἡρωϊκῶν πολέμων μῦθοι. — Τὰ συμβάντα τὰ ἀναγόμενα εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τῆς Ἑλλάδος παρεδόθησαν εἰς τὰς μεταγενεσιέρας γενεὰς διὰ μυθικῶν διηγή-

σεων, τὰς ὁποίας ἐλάμπρυναν οἱ ποιηταί. Κατὰ τὰς διηγήσεις ταύτας ἡ ἀρχαιοτάτη ἐποχὴ τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν ἡρωική. Ἄνδρες, οἵτινες εἶχον ἰδιότητος καὶ ῥώμην ὑπερφυσικὴν, κατεπολέμησαν ληστής, κατέβαλον θηρία καὶ τέρατα καὶ οὕτω προήγαγον τὸν πολιτισμὸν τῆς χώρας. Τοὺς ἄνδρας τούτους ὁ λαὸς ὠνόμαζεν ἥρωας καὶ μετὰ θάνατον ἐλάτρευεν ὡς ἡμιθέους. Πᾶσα πόλις καὶ πᾶσα φυλὴ εἶχεν ἰδίους ἥρωας, οἵτινες ἀνῆγον τὰ γένος αὐτῶν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ μάλιστα εἰς τὸν Δία. Ἄλλ' αἱ ἀποδιδόμεναι εἰς αὐτοὺς πράξεις ἀνήκουσι μᾶλλον εἰς τὰς μυθώδεις καὶ πολλάκις ἀλληγορικὰς παραστάσεις, αὐτὰ δὲ τὰ πρόσωπα τῶν ἡρώων ἢ δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ ἢ δὲν ἔπραξαν ὅσα ἡ εὐπιστία τοῦ λαοῦ ἀπέδωκεν εἰς αὐτούς.

Ἐπιφανέστατος πάντων τῶν ἡρώων ἦτο ὁ Ἡρακλῆς, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἥρωας τῶν Λωριέων, ὅστις ἐλέγετο υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς θνητῆς Ἀλκμήνης. Ὁ Ἡρακλῆς ἐνιαχοῦ ἀνεγνωρίζετο ὡς θεός, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρουσιάζετο ὡς ἥρωας ἔχων στάδιον τῆς ἡρωϊκῆς αὐτοῦ δράσεως ὄχι μόνον ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ὅλον σχεδὸν τὸν εἰς τοὺς ἀρχαίους γνωστὸν κόσμον. Ἐν τοῖς μύθοις παρουσιάζεται διὰ μὲν φονεῶν ἄγρια καὶ κακοποιὰ θηρία καὶ ληστής, διὰ δὲ καταδαμάζων τὰς ἀτάκτους φυσικὰς δυνάμεις καὶ παρασκευάζων τὸ ἔδαφος πρὸς ἔμφρονα βιοτικὴν τάξιν. Ἐκπροσωπεῖ δὲ ὁ Ἡρακλῆς παρὰ τοῖς Ἑλλήσι τὸν ἰδανικὸν τύπον τῆς καρτερίας καὶ τῆς ῥώμης.

Παράλληλος τοῦ Ἡρακλέους εἶνε ὁ Θησεύς, ὁ κυρίως ἥρωας τῶν Ἰώνων, ὅστις ὡσαύτως παρίσταται ἐν τοῖς μύθοις ὡς φονεύσας ληστής καὶ τέρατα καὶ ἀπαλλάξας τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τοῦ σκληροῦ εἰς τὸν κρητικὸν Μινώταυρον φόρου. Ὁ Θησεύς, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἰδρυτὴς τῆς πολιτικῆς τάξεως ἐν Ἀθήναις.

Πλὴν τῶν μεμονωμένων κατορθωμάτων τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἥρωος ἀναφέρονται κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν καὶ ἐκδημοὶ ἐκστρατείας, εἰς αἷς ἔλαβον μέρος πολλοὶ ἥρωες. Τοιαῦται ἦσαν ἡ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία, ὁ πόλεμος τῶν ἐπὶ τὰ ἐπὶ Θήβας καὶ ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος.

Ἡ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία, καθ' ἣν ὁ Ἰάσων μετ' ἄλλων ἡρώων ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Ἰωλκοῦ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Κολχίδα τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ἤρπασε τὸ χρυσόμαλλον δέρας, ἀνήκει εἰς τὸ αἰολικὸν πῦλλον καὶ μάλιστα εἰς τοὺς Μινύας, τοὺς κατοικοῦντας περὶ τὴν Ἰωλικὸν καὶ ἐν τῷ Ὀρχομενῷ τῆς Βοιωτίας, φαίνεται δὲ διὰ τὴν ἔχει σχέσιν πρὸς

παλαιάν ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν τοῦ θαλασσοπόρου καὶ ἐμπορικοῦ τούτου λαοῦ μετὰ τῶν παραλίων χωρῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Ὁ πόλεμος τῶν ἐπὶ ἐπὶ Θήβας, καθ' ὃν ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἄργους Ἄδραστος μετ' ἄλλων ἕξ στρατηγῶν ἐστράτευσεν κατὰ τῶν Θηβῶν, ὅπως ἐγκαταστήσῃ ἐν αὐταῖς βασιλέα τὸν γαμβρόν του Πολυαῖκη, φαίνεται ὅτι εἶνε ἀπήχησις μεγάλων ἀγῶνων ἀχαιῶν καὶ αἰολικῶν φύλων ὑπὸ τὰ τείχη τῆς ἰσχυρᾶς Καδμείας.

Ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος ὡς πραγματικὸν γεγονός δὲν δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ. Τὰ καθ' ἕκαστα μόνον ἀνήκουσιν εἰς τὴν ποίησιν. Εἰς παλαιοτάτην ἐποχὴν βεβαίως συνέβη σύγκρουσις τῶν συντεταγμένων δυνάμεων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν κατεχόντων τὴν Μικρὰν Ἀσίαν λαῶν, οἵτινες ἦσαν ἐν μέρει συγγενεῖς πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Η ΕΛΛΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΠΕΡΣΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

§ 5. Αἱ μετὰ νικαστεῦσαι. — Μετανάστευσις τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον. — Μετὰ τὰ τρωϊκὰ συνέβησαν ἐν Ἑλλάδι μεγάλαι ταραχαὶ καὶ πολιτικαὶ μεταβολαὶ ἢ μᾶλλον ἀνατροπὴ καὶ γενικὴ μετανάστευσις τῶν λαῶν. Οὐδεὶς σχεδὸν ἔμεινεν ἐν τῇ ἀρχικῇ του θέσει. Ἡ κίνησις ἤρχισεν ἐκ βορρᾶ. Οἱ Θεσσαλοὶ, οἵτινες πρότερον κατοικοῦν ἐν Θεσπρωτίᾳ τῆς Ἠπείρου, διαβάντες τὴν Πίνδον κατέλαβον τὴν ὑπὸ τοῦ Πηγιοῦ διαρροομένην εὐφορον καὶ πλουσίαν χώραν, ἣτις ἐκ τοῦ ὀνόματός των ὀνομάσθη Θεσσαλία. Τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς χώρας ἄλλοι μὲν ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς κατακτητὰς καὶ ἔγιναν δοῦλοι, **πενέσται** καλούμενοι, ἄλλοι δ' ἐγκατέλιπον τὴν πατρίδα. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὴν Ἄρην κατοικοῦντες Αἰολεῖς Βοιωτοὶ ἤλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν παρὰ τὴν Κωπαΐδα χώραν, ἣτις ἐκ τοῦ ὀνόματός των ὀνομάσθη Βοιωτία· οἱ δὲ Δωριεῖς, οἵτινες κατοικοῦν παρὰ τὸν Ὀλυμπον, μετενάστευσαν εἰς τὴν μεταξὺ Οἴτης καὶ Παρνασσοῦ χώραν, τὴν Δρυοπίδα, ἣτις ἀπ' αὐτῶν ἐκλήθη Δωρίς.

Ἀλλὰ τὸν μεγαλείτερον κλονισμόν ἐπήνεγκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ μετανάστευσις τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Οἱ μῦθοι παριστάνουσι τοὺς Δωριεῖς εἰς τὴν προκειμένην περίστα-

σιν ὡς βοηθήσαντας τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἑρακλέους πρὸς ἀνάκτησιν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ κυριαρχικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων, ὧν εἶχον στερηθῆ διὰ τοῦ παρανόμου ἀποκλεισμοῦ τοῦ Ἑρακλέους ἀπὸ τοῦ θρόνου τῶν Μυκηθῶν καὶ διὰ τῆς ἐκδιώξεως τῶν υἱῶν τοῦ ἥρωος τούτου ἐκ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τοῦ Εὐρυσθέως. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μετανάστευσις αὕτη τῶν Δωριέων καλεῖται συνήθως **Κάθοδος τῶν Ἑρακλειδῶν**.

Οἱ Δωριεῖς ἔχοντες ἀρχηγοὺς τοὺς Ἑρακλείδας **Τήμενον, Κρεσφόντην** καὶ **Ἀριστοδήμον**, βοηθούμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰτωλῶν **Ὄξυλου**, διεπεραιώθησαν ἐκ τῆς Ναυπάκτου εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ πλοίων. Καὶ ὁ μὲν Ὄξυλος μετὰ τῶν Αἰτωλῶν κατέλαβε τὴν Ἥλιδα καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν Ἡλείων βασιλέως· οἱ δὲ Δωριεῖς ἔγιναν κύριοι τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ μεσημβρινοῦ μέρους τῆς Πελοποννήσου καταλύσαντες δὲ τὸ κράτος τῶν Ἀχαιῶν διεμοίρασαν πρὸς ἀλλήλους τὴν χώραν διὰ κλήρον, καὶ ἔλαβον ὁ μὲν Τήμενος τὴν Ἀργολίδα, οἱ δὲ υἱοὶ τοῦ ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ἀποθανόντος Ἀριστοδήμου Εὐρυσθένης καὶ Προκλῆς τὴν Λακωνικὴν, καὶ ὁ Κρεσφόντης διὰ δόλου κατὰ τὴν κλήρωσιν τὴν εὐφορον Μεσσηνίαν.

Πολλοὶ τῶν ἡττηθέντων Ἀχαιῶν ὄρμησαν πρὸς τὴν Αἰγιάλειαν καί, ἀφοῦ ἐξεδίωξαν τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας Ἴωνας, κατέλαβον τὴν χώραν, ἥ τις ἀπ' αὐτῶν ὠνομάσθη Ἀχαιαί. Οἱ δὲ ἐκδιωχθέντες Ἴωνες κατέφυγον πρὸς τοὺς ὁμοφύλους τῶν Ἀθηναίους. Καὶ ἐκ Μεσσηνίας ὡσαύτως πολλοὶ εὐγενεῖς, ἐν οἷς καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Νηλέως Μέλανθος, κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικὴν. Μόνη δὲ ἡ Ἀρκαδία διετήρησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της τὸ μὲν διὰ τὸ ὄρεινόν της χώρας, τὸ δὲ διότι ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Κύπελος ἔδωκεν εἰς τὸν Κρεσφόντην σύζυγον τὴν θυγατέρα του Μερόπην.

Ἐπὶ τοιαύτην μορφήν μειεδόθη εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὸ γεγονός τῆς κατακτήσεως τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Δωριέων, μορφήν οὐχὶ βεβαίως καθ' ὅλα ἱστορικὴν. Οἱ Δωριεῖς ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, ἀφοῦ συνεμάχησαν καὶ μετὰ τῶν πρὸς μεσημβρίαν αὐτῶν οἰκούντων Αἰτωλῶν. Διεπεραιώθησαν μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν κατὰ τὸ στενώτατον μέρος τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ οἱ μὲν Αἰτωλοὶ ὀπωπῆσθε εὐκόλως ἔγιναν κύριοι τῆς Ἥλιδος δι' εἰρηνικοῦ συμβιβασμοῦ πρὸς τὸν συγγενῆ μὲ αὐτοὺς λαόν, τοὺς Ἐπειούς. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῶν Δωριέων δὲν ὑπῆρξεν οὔτ' εὐχερὲς οὔτε βραχυχρόμιον. Τὰ δαχρᾶ κυκλώπεια τείχη τῶν ἀκροπόλεων

τῶν Πελοπιδῶν ἀπέβαινον μέγα πρόσκομμα εἰς τὰς προσπαθείας τῶν Δωριέων. Διὰ τοῦτο κατόπιν μακροχρονίων ἀγώνων καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν ὑπέταξαν οὗτοι τὴν Λακωνικὴν, τὴν Μεσσηνίαν καὶ μετ' αὐτὰς τὴν Ἄργολίδα. Διὰ τοῦ συμβάντος τούτου σύμπασα ἡ μορφή τῶν μερῶν τούτων ἠλλοιώθη. Τὸ κράτος τῶν Πελοπιδῶν κατελύθη, ἀντ' αὐτῶν δ' ἔλαβον τὴν κυριαρχίαν οἱ ὀρειοίβιοι καὶ ὄρμαλέοι Δωριεῖς. Κατὰ δὲ τοὺς ὑστερον χρόνους οἱ Δωριεῖς ἀναφερόμενοι εἰς τοὺς παλαιούς μύθους ἔπλασαν τοὺς ἀρχηγούς των ὡς ἀπογόνους τοῦ Ἡρακλέους, θέλοντες γὰρ δικαιολογήσῃσι τὴν ὑπ' αὐτῶν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου ὡς ἐπιστροφὴν εἰς χώρας, αἵτινες ἀνήκον εἰς αὐτοὺς κληρονομικῶ δικαιώματι.

§ 6. Ἡ μετανάστευσις τῶν Δωριέων ὡς νέα ἱστορικὴ περίοδος. — Ἀρχικὴ ἔννοια τοῦ ὀνόματος Ἑλλην καὶ ἐπικράτησις αὐτοῦ. — Κατ' οὐσίαν πᾶσα ἡ δωρικὴ αὕτη μετανάστευσις εἰς τὴν Πελοπόννησον φαίνεται ἐπέκτασις τῆς ἰδιαίτερας φυλῆς τῶν Ἑλλήνων. Ἡ φυλὴ αὕτη εἴκε το ὄνομα καὶ τὴν καταγωγὴν ἐκ τῶν Σελλῶν ἢ Ἑλλῶν, ἥτοι Ἑλλήνων, τῆς Ἡπείρου καὶ ἐκ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλοπίας, ἥτοι Ἑλλάδος, περὶ τὴν Δωδώνην, ἐξετάθη δ' ἐν προϊστορικοῖς χρόνοις μέχρι τῆς ἐν τῇ νοτίῳ Θεσσαλίᾳ Φθίας. Ἐν Θεσσαλίᾳ ἡ φυλὴ αὕτη φαίνεται ἐπικρατεστέρα ἐκτεινομένη μέχρι τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Οἱ Δωριεῖς, οἵτινες ἐκ τῆς περὶ τὸν Ὀλυμπον χώρας μετενάστευσαν εἰς τὴν μεταξὺ Οἴτης καὶ Παρνασσοῦ ὄρεινὴν χώραν, τὴν καλουμένην Δρυοπίδα, ἦσαν Ἑλληνες. Ὅτε δὲ οὗτοι ἐκ Δρυοπίδος μετενάστευσαν εἰς Πελοπόννησον καὶ κατέκτησαν αὐτήν, τότε τὸ πρῶτον ἐν Πελοποννήσῳ ὠνομάσθησαν Δωριεῖς, ὡς προερχόμενοι ἐκ Δωρίδος, ὅπερ ὄνομα εἶνε ταυτόσημον τῆς Δρυοπίδος καὶ σημαίνει χώραν δασώδη. Ὄνομάσθησαν δὲ μὲ ἰδιαίτερον διακριτικὸν φυλετικὸν ὄνομα, ληφθὲν ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς χώρας, τῆς Δωρίδος, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὄρμησαν πρὸς κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, διότι τὸ ὄνομα Ἑλληνες ἤρχισε τότε γὰρ διαδίδηται καὶ εἰς τοὺς ἄλλους λαοὺς τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἑλλάδα. Κατέστη δὲ τοῦτο γενικὸν εἰς πάντας κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος.

§ 7. Ἑλληνικαὶ φυλαί. — Ἱστορικὴ ἐρμηνεία τῶν περὶ Ἑλληνος καὶ τῶν υἱῶν καὶ ἐγγόνων αὐτοῦ μύθων. — Διάλεκτοι. — Κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Δωριέων οἱ Ἑλληνες εὐρίσκονται διηρημένοι εἰς τέσσαρας φυλάς, τοὺς Δωριεῖς, τοὺς Ἴωνας, τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Διολεῖς.

Θέλοντες δὲ τὰ παραστήσωσιν ἑαυτοὺς ὡς ἐν ἔθνος, ἔχον κοινὴν καταγωγὴν, ἐθεώρουν ὡς γενάρχην ἑαυτῶν τὸν Ἕλληνα, υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Φθίας Δευκαλίωνος. Ὁ Ἕλλην ἐγέννησε τὸν Δῶρον, τὸν Αἰόλον καὶ τὸν Εὐϋθον, ὁ δὲ Εὐϋθος τὸν Ἴωνα καὶ τὸν Ἀχαιοῖν. Ἐκ τῶν δύο λοιπῶν υἱῶν τοῦ Ἕλλητος Δῶρου καὶ Αἰόλου, καὶ ἐκ τῶν δύο ἐγγόνων αὐτοῦ Ἴωνος καὶ Ἀχαιοῦ ὠνομάσθησαν αἱ τέσσαρες φυλαὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' ἢ γενεαλογία αὕτη ἐπλάσθη ἐν ἀρχῇ τῶν ιστορικῶν χρόνων, ὁπότε τὸ ὄνομα Ἕλληνες κατέστη καθολικὸν ἐπὶ πάντων τῶν κατοικοῦντων τὴν Ἑλληνικὴν χερσονήσον, ἀντικαταστήσαν τὰ παρ' Ὀμήρῳ καθολικὰ ὀνόματα Ἀχαιοί, Δαναοί, Ἀργεῖοι.

Ἕλληνες μόνον ὑπῆρξαν ἔλκοντες τὸ ὄνομα καὶ τὴν καταγωγὴν ἐκ τῶν Σελλῶν ἢ Ἑλλῶν τῆς Ἡπειροῦ καὶ ἐκ τῆς ἐνιαυθα Ἑλλοπίας, ἦτοι Ἑλλάδος, οὐχὶ δὲ καὶ Ἕλλην ὡς γενάρχης. Ὡσαύτως ὑπῆρξαν Δωριεῖς, Αἰολεῖς, Ἴωνες, Ἀχαιοί, οὐχὶ δὲ Δῶρος, Αἰόλος, Ἴων καὶ Ἀχαιός, ἐπώνυμοι ἥρωες τῶν φυλῶν τούτων. Καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐπώνυμων τούτων ἥρῶων ἦσαν πλαστά. Οἱ Ἕλληνες, οἱ κατακίτησαντες τὴν Πελοπόννησον, ὠνομάσθησαν τὸ πρῶτον Δωριεῖς ἐν Πελοποννήσῳ, δι' οὗς λόγους προείπομεν. Τότε ὁ Δῶρος ἐπλάσθη ὡς υἱὸς τοῦ Ἕλλητος καὶ τὸ ὄνομα Δωριεὺς κατέστη φυλετικὸν τῶν κατακτησάντων τὴν Πελοπόννησον. Κατ' ἀντίθεσιν δὲ πρὸς τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ δμοφυλοὶ των ὠνομάσθησαν εἰδικιώτερον Ἴωνες καὶ ἔπλασαν ἐπώνυμον ἥρωα τῆς φυλῆς των τὸν Ἴωνα, ὄχι υἱὸν τοῦ Ἕλλητος, ἀλλ' ἔγγονον αὐτοῦ. Ἐπίσης καὶ οἱ Ἀχαιοὶ ἔπλασαν ἴδιον ἥρωα τῆς φυλῆς των, τὸν Ἀχαιοῖν, ἔγγονον τοῦ Ἕλλητος. Καὶ αἱ αἰολικαὶ δὲ καλούμεναι φυλαὶ ἔπλασαν ἐπώνυμον ἑαυτῶν ἥρωα τὸν Αἰόλον, υἱὸν τοῦ Ἕλλητος. Καὶ οὕτως ὁ Ἕλλην κατέστη γενάρχης τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Αἱ τρεῖς φυλαὶ τῶν Ἑλλήνων, ἡ αἰολικὴ, ἡ δωρικὴ καὶ ἡ ἰωνικὴ ἀνέπτυξαν ἰδίαν διάλεκτον, πλὴν τῆς ἀχαικῆς, ἥτις λίαν ἐνωρὶς κατεβλήθη ὑπὸ τῶν Δωριέων βραδύτερον δὲ ἀνεπτύχθη καὶ τετάρτη διάλεκτος, ἡ αἰτικὴ. Αἱ διάλεκτοι αὗται εἶχον πολλὴν συγγένειαν πρὸς ἀλλήλας ὡς ἀποτελοῦσαι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, τὴν ἑλληνικὴν. Καὶ ἐνιαχοῦ μὲν ἦσαν καθαρώτεροι, ἐνιαχοῦ δὲ ἀνemiγνύοντο μετ' ἄλλων. Τοῦτο κατ' ἐξοχὴν ἐγίνετο ἐν ταῖς ἀποικίαις, εἰς ἃς συνέρθεον διάφορα φῦλα. Τῶν τεσσάρων τούτων διαλέκτων ἡ αἰολικὴ εἶνε ἡ ἀρχαιοτέρα, διακρίνεται δὲ διὰ τὸ εὐκαμπτον καὶ τὸ μελωδικόν. Ἡ δωρικὴ διάλεκ-

τος εἶνε ἔντονος, ἡχηρὰ καὶ μεγαλοπρεπής. Ἡ ἰωνικὴ, ἀναπτυχθεῖσα καὶ μορφωθείσα ὑπὸ τὸν αἰθριον οὐρανὸν τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἰωνίας, διακρίνεται διὰ τὴν γλυκύτητα, τὴν χάριν καὶ τὴν λεπιότητα. Ἡ αἰθίς ἢ αἰτικὴ διάλεκτος, προσελθοῦσα ἐκ τῆς ἰωνικῆς, διεμορφώθη ἐν τῇ Ἀτικῇ, διὰ δὲ τῶν μεγάλων ποιητῶν καὶ πεζογράφων ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα, διακρίνει δὲ αὐτὴν χάρις, σεμνότης, ἀκρίβεια καὶ δύναμις.

§ 8. Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Κρήτῃ.

— Αἱ διάφοροι μεταναστεύσεις, αἵτινες συνέβησαν ἐν τῇ ἡπειρωρικῇ Ἑλλάδι καὶ μάλιστα ἡ μετανάστευσις τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπῆνεγκον καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα μεγάλην ἀναστάτωσιν, ἔνεκα δ' αὐτῆς συνέβησαν καὶ ἄλλαι μεταναστεύσεις ἀπώτεραι.

α') **Αἰολικαὶ ἀποικίαι.**— Καὶ πρῶτον πολλοὶ τῶν Ἀχαιῶν τῆς Πελοποννήσου, ἐνωθέντες μετὰ πολλῶν ἐκ Βοιωτίας Αἰολέων, μετέβησαν διὰ ξηρᾶς εἰς Θυράκην καὶ διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐν ἔτει 1044. Μετὰ μακροὺς δὲ ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἐγχωρίους κατέλαβον ἅπασαν τὴν βορειοδυτικὴν παραλίαν, ἦτοι τὴν τρωϊκὴν χώραν, καὶ τὰς παρακειμένας νήσους Λέσβον καὶ Τένεδον καὶ ἴδρυσαν ἐπ' αὐτῶν ἀποικίας. Αἱ ἀποικίαι αὗται ὠνομάσθησαν αἰολικαί, ἡ δὲ χώρα Αἰολίς. Τῶν αἰολικῶν ἀποικιῶν σπουδαιότεραι ἦσαν ἡ Κύμη καὶ ἡ Σμύρνη, ἦτις βραδύτερον ἔγινεν ἰωνικὴ, καὶ ἐπὶ τῆς Λέσβου ἡ Μυτιλήνη.

β') **Ἰωνικαὶ ἀποικίαι.**— Οἱ Ἴωνες, οἵτινες ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς Αἰγιαλείας ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, κατέφυγον, ὡς προσέπομεν, εἰς τὴν Ἀτικὴν καὶ κατέκησαν ἐν αὐτῇ ἐπὶ τινα χρόνον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ χώρα αὕτη, οὕσα λεπιόγεις καὶ ἄγονος, δὲν ἠδύνατο νὰ διατρέφῃ τοσοῦτον πληθυσμόν, οἱ Ἴωνες οὗτοι μιμούμενοι τοὺς Αἰολεῖς ἐν ἔτει 1054, ἀφοῦ παρέλαβον καὶ ὁμοφύλους τῶν ἐκ Χαλκίδος, Ἐρετριᾶς καὶ τινῶν μερῶν τῆς Πελοποννήσου, διέπλευσαν τὴν θάλασσαν. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν κατέλαβον τὰς Κυκλάδας νήσους, πληρὴν τῆς Μήλου, Θήρας καὶ Ἀνάφης, καὶ ἴδρυσαν ἐπ' αὐτῶν ἀποικίας, ὧν κέντρον ἀπέβη ἡ μικρὰ, ἄκαρπος καὶ πετρώδης Δῆλος, ἦτις ἐθεωρεῖτο ὡς τόπος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος. Κατόπιν προχωρήσαντες διηθύνθησαν πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν πρὸς νότον τῶν αἰολικῶν ἀποικιῶν. Μετὰ μακροὺς δὲ ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἐγχωρίους κατέλαβον τὴν ὑπὸ τοῦ

Καύσιτρον καὶ τοῦ Μαιάνδρου διαρροεομένην χώραν, ἣν ἐκάλεσαν Ἴωνίαν καὶ ἤμεις ὡς πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὸ κλίμα κατέχει μίαν τῶν ὥραι τέρων τοποθεσιῶν τοῦ κόσμου. Ἐπὶ τῶν ὥραιων λοιπὸν ἀκτιῶν τῆς Ἴωνίας καὶ ἐπὶ τῶν ἀπέναντι νήσων Σάμου καὶ Χίου ἴδρυσαν δώδεκα ἀποικίας, ὧν ἐπισημότεραι ἦσαν ἡ Σάμος καὶ ἡ Χίος ἐπὶ τῶν ὁμωνύμων νήσων, ἡ Φώκαια, αἱ Κλαζομεναί, ἡ Ἐφεσος, ἡ Κολοφῶν, αἱ Ἐρυθραὶ ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Λυδίας, καὶ ἡ Μίλητος ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς βορείου Καρίας.

Αἱ δώδεκα αὗται ἰωνικαὶ πόλεις ἀπετέλουν ἀμφικτυονίαν (Ἰωνικὴ δωδεκάπολις), ἣς θρησκευτικὸν κέντρον ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ δασώδους ἀκρωτηρίου τῆς Μυκάλης ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος. Οἱ δὲ Κολοφῶνιοι ἐκβαλόντες τοὺς Αἰολεῖς ἐκ τῆς Σμύρνης κατέστησαν αὐτὴν πόλιν ἰωνικὴν.

γ') **Δωρικαὶ ἀποικίαι.**— Ἡ πρὸς ἀποικισμὸν ὁρμὴ μετεδόθη καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Δωριεῖς. Ὄθεν μετὰ τοὺς Ἴωνας πολλοὶ Δωριεῖς ὁρμώμενοι ἐκ τῆς Μεγαρικῆς καὶ τῆς Ἀργολίδος διέπλευσαν καὶ αὐτοὶ τὴν θάλασσαν. Καὶ πρῶτον κατέλαβον καὶ ἀπόκησαν τὴν Αἴγινα, τὰ Κύθηρα, τὴν Μήλον, τὴν Θήραν καὶ τὴν Ἀνάφην· ἔπειτα δὲ προχωρήσαντες κατέλαβον τὰς νήσους Ῥόδον καὶ Κῶν καὶ τὴν μεσημβρινὴν ἀκτὴν τῆς Καρίας καὶ ἔκτισαν ἕξ πόλεις, τρεῖς ἐν τῇ Ῥόδῳ, μίαν ἐν τῇ Κῳ καὶ δύο ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Καρίας, τὴν Κνίδον καὶ τὴν Ἀλικαρνασσόν. Αἱ ἕξ αὗται ἀποικίαι ἀπετέλουν τὴν λεγομένην **Δωρικὴν ἐξάπολιν**, ἣς θρησκευτικὸν κέντρον ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπὶ τοῦ Τριοπίου ἀκρωτηρίου.

Ἐπίσης μία μοῖρα Δωριέων (Ἀργείων καὶ Λακεδαιμονίων) διεπεραιώθη εἰς τὴν Κρήτην, ὑποτάξασα δὲ τοὺς ἰθαγενεῖς ἴδρυσεν τὴν ἐν Κρήτῃ δωρικὴν πολιτείαν, ἣμεις εἶχε πολλὰς ὁμοιότητας πρὸς τὴν τῆς Σπάρτης. Ὀνομασιόταται δωρικαὶ πόλεις ἐν Κρήτῃ ὑπῆρξαν ἡ Κνωσός, ἡ Γόρτυς, ἡ Κυδωνία καὶ ἡ Λύκιος.

Ὅτιως ἅπασα ἡ δυτικὴ παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπληρώθη ἐλληνικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες πᾶσαι προῶδενσαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν καὶ λίαν ἐνωρὶς προήχθησαν εἰς μεγίστην ἀκμὴν ὑπερβαλοῦσαι καὶ αὐτὰς τὰς μητροπόλεις.

Ὡσαύτως ἀξιολογώταται ἀπέβησαν αἱ ἀποικίαι αὗται ὡς πρὸς τὴν ποίησιν, τὸν πεζὸν λόγον, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς τέχνας. Ὁ Ὅμηρος ἦτο ἐκ Σμύρνης· οἱ μεγάλοι λυρικοὶ ποιηταὶ Ἀλκαῖος καὶ Σαπφῶ

ἦσαν ἐκ Μυτιλήνης· οἱ φιλόσοφοι Θαλῆς καὶ Πυθαγόρας ἦσαν ὁ πρῶτος ἐκ Μιλήτου καὶ ὁ δεύτερος ἐκ Σάμου· ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος ἦτο ἐξ Ἀλικαρνασσοῦ.

Ὅτε οἱ Ἴωνες μετενάστευσαν ἐκ τῆς μητροικῆς χώρας εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν τὸν τρωϊκὸν μῦθον καὶ μεγάλην πληθὺν ἁσμάτων. Ἐκεῖ δὲ ὑπὸ τὸν ὥραϊον καὶ ἀείποτε περιλαμπόμενον ὑπὸ τοῦ ἡλίου αἴθριον οὐρανὸν καὶ ὑπὸ τὴν ἐκ τῆς εὐφορίας τῆς χώρας καὶ τοῦ ἐμπορίου εὐδαιμονίαν ὁ φύσει εὐκίνητος καὶ πλήρης φαντασίας οὗτος λαὸς διέπλεσε καὶ εἰς ἀνυπέροβλητον τελειότητα προήγαγε τὴν ἐπικὴν ποιήσιν. Τὸν κολοφῶνα δὲ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως σημαίνει τὸ ὄνομα Ὀμηρος. Γνήσια προϊόντα τῆς ἀθανάτου μούσης τοῦ Ὀμήρου εἶνε δύο μακρὰ ποιήματα ἡ **Ἰλιάς** καὶ ἡ **Ὀδύσσεια**, αἵτινα εἶνε τὰ ἀρχαιότατα μνημεῖα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἀπ' αὐτῶν δέ, ὡς ἀπὸ ἀενάων πηγῶν, ἤρτησαν ὅλοι οἱ μετὰ ταῦτα αἰῶνες τῶν γραμμάτων ὅλων τῶν εἰδῶν.

§ 9. **Θρησκεία τῶν Ἑλλήνων.**— Αἱ πρῶται θρησκευτικαὶ δοξασαίαι τῶν Ἑλλήνων ἦσαν κοινὸν κτῆμα τῶν Ἀρίων. Οἱ Ἀριοὶ λαοὶ δὲν φαίνονται πιστεύσαντές ποτε ὅτι μετὰ τὴν βραχεῖαν ἐπὶ τῆς γῆς ζωὴν τὸ πᾶν ἐτεροματίσθη διὰ τὸν ἄνθρωπον. Αἱ ἀρχαιοτάται γενεαὶ ἐπίστευσαν εἰς δευτέραν τινὰ ὑπαρξιν μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ζωὴν. Αἱ γενεαὶ αὗται ἐθεώρησαν τὸν θάνατον οὐχὶ ὡς διάλυσιν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, ἀλλ' ὡς ἀπλὴν ἀλλαγὴν τῆς ζωῆς. Κατὰ τὰς ἀρχαιοτάτας δοξασαίαις ἡ ψυχὴ μετὰ θάνατον δὲν μετεβαίνειν, ἵνα διέλθῃ τὴν δευτέραν ὑπαρξιν εἰς ἄλλον κόσμον ἀλλότριον πρὸς τὴν γῆν, ἀλλ' ἔμενεν ἐγγύτατα τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐξηκολούθει ζῶσα ὑπὸ τὴν γῆν. Ἡ ψυχὴ ὑπὸ τὴν γῆν παρόμενεν ἠνωμένη μετὰ τοῦ σώματος, ἐκ δὲ τῆς πίστεως ταύτης παρήχθη ἡ ἀνάγκη τῆς ταφῆς. Καθ' ἣν σιγμὴν τὸ σῶμα κατετίθειτο ἐν τῷ τάφῳ, ἐπιστεύετο ὅτι ἐν τῷ τάφῳ κατετίθειτο ἄνθρωπος ζῶν. Αἱ δ' οὐ καὶ ἐθάπτοντο μετ' αὐτοῦ πράγματα, ὧν ὑπετίθειτο ὅτι εἶχε χρεῖαν, ὅσον ἐνδύματα, ἀγγεῖα, ὅπλα. Ὁ ὑπὸ τὴν γῆν ζῶν ἄνθρωπος εἶχεν ἀνάγκην τροφῆς. Διὰ τοῦτο καὶ καθ' ὥρισμένης ἡμέρας τοῦ ἔτους ἐφέρετο δέπνον εἰς ἕκαστον τάφον.

Οἱ ἀρχαῖοι ἐνομίζοντο ὡς ἱερά ὄντα, ὡς θεοί. Οἱ Ἕλληνες προσηγόρευον αὐτοὺς **χθονίους θεούς**. Οἱ τάφοι ἦσαν ναοὶ τῶν θεοτήτων τούτων. Οἱ ἄνθρωποι ἐλάτρευον τοὺς νεκρούς, ἀπηύθυνον πρὸς αὐτοὺς δεήσεις. Ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ θανάτου ὁ ἄνθρωπος ἴσως τὸ πρῶτον ἔσχε τὴν ἰδέαν **Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία Ν. Βραχνοῦ**

τοῦ ὑπερφυσικοῦ καὶ ἠθέλησε νὰ ἐλπίση καὶ ἐπέκεινα τῶν ὅσα ἔβλεπεν.

Ἡ πρώτη λοιπὸν θρησκεία τῶν Ἀρίων λαῶν καὶ δὴ τῶν Ἑλλήνων ἦτο καθαρῶς οἰκιακή. Ἐκάστη οἰκογένεια εἶχε τοὺς θεοὺς τῆς, οἵτινες ἦσαν αὐτοὶ οἱ νεκροὶ τῆς. Ἡ θρησκεία αὕτη ἐνεκλείετο ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς οἰκίας. Ἡ λατρεία τῆς δὲν ἦτο δημοσία. Τοῦναντίον πᾶσαι αἱ ἱεροτελεστίαι ἐτελοῦντο ἐν μέσῳ τῆς οἰκογενείας μόνῃς. Ἡ κατ' οἶκον θρησκεία δὲν εἶχε κανόνας ὁμοιομόρφους οὐδὲ τυπικὸν κοινόν. Ἐκάστη οἰκογένεια εἶχε τὰς ἱεροτελεστίας τῆς, τὰς ἰδιαιτέρας ἐορτὰς τῆς, τὸ τυπικὸν τῶν δεήσεων τῆς καὶ τοὺς ὕμνους τῆς. Οἱ χιθόνιοι θεοὶ δὲν ἐδέχοντο ἄλλην λατρείαν παρὰ τὴν τῶν ἀπογόνων τῶν. Εἰς τὰς ἐπιταφίους τελετὰς ἀπηγορεύετο ἡ παρουσία ἀνθρώπου, μὴ ἀνήκοντος εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ θανόντος. Ἐκάστη οἰκογένεια εἶχεν ἴδιον τάφον ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς οἰκίας. Ἐν τῷ τάφῳ διέμενον διὰ παντὸς οἱ πρόγονοι ἀπαρτίζοντες ὑπὸ τὴν γῆν οἰκογένειαν ἀδιάλυτον.

Πλὴν τῆς οἰκιακῆς καὶ οὕτως εἰπεῖν λαϊκῆς ταύτης θρησκείας, ἧτις ἐλάμβανε τοὺς θεοὺς τῆς ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ, οἱ Ἄριοι εἶχον καὶ δευτέραν θρησκείαν, ἧτις ἔλαβε τοὺς θεοὺς τῆς ἐκ τῆς ὑλικῆς φύσεως. Ὁ ἄνθρωπος τῶν πρώτων ἡλικιῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀδιακόπως ἴστατο κατέναντι τῆς φύσεως. Ἐν πάσῃ σιγῇ ἠσθάνετο τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν καὶ τὴν ἀσύγκριτον δύναμιν παντὸς τοῦ περιστοιχίζοντος αὐτόν. Διαρκῶς ὑφίστατο τὴν ἐπίδρασιν ἀναμίξιον αἰσθήματος σεβασμοῦ, ἀγάπης καὶ τρόμου πρὸς τὴν ἰσχυρὰν αὐτὴν φύσιν. Ἀνομολογῶν δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἐξάρτησιν ἐκ τῶν διαφορῶν στοιχείων τῆς φύσεως ἤρχισε νὰ δέηται αὐτῶν καὶ νὰ λατρεύῃ αὐτά. Ἐκ τῶν στοιχείων τούτων ἐδημιούργησε τοὺς θεοὺς του. Ὁ λάμπων οὐρανὸς (ὁ Ζεὺς) ἦτο ἀρχικῶς ἡ ὑψίστη θεότης, ἧτις ἐλατρεύετο ἀνωλύτως ἄνευ ἀγαλμάτων καὶ ναῶν ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τῶν ὄρεων καὶ ἐντὸς ἱερῶν ἄλσῶν. Ὡσαύτως ὁ ἀήρ, τὸ πῦρ, τὸ φῶς, τὸ σκότος καὶ ἐν γένει πᾶσαι αἱ δυνάμεις καὶ τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως ἐλατρεύοντο ὡς θεότητες.

Τίς τῶν δύο τούτων θρησκειῶν προηγήθη τῆς ἐτέρας δὲν εἶνε δυνατόν νὰ γνωρίζωμεν. Ἄλλ' εἶνε βέβαιον ὅτι ἡ μὲν θρησκεία τῶν νεκρῶν διέμενε διὰ παντὸς ἀμετάθετος ἐν τοῖς νομίμοις αὐτῆς, ἡ δὲ τῆς ὑλικῆς φύσεως ἀνείλιχθη ἐλευθέρως διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Αἱ ἀφηρημέναι θεότητες βαθμηδὸν ἐπροσωποιοῦντο, ἐλάμβανον μορφὴν ἀνθρωπίνην καὶ ἐγίνοντο θεοί, οἵτινες εἶχον μορφὴν, σκέψεις, αἰσθήματα καὶ πάθη ἀν-

θρώπων, ἦσαν δ' ὅμως φύσεως καὶ κάλλους ἰδεώδους. Κατὰ τὴν προσωποποίησιν ἐκάστου τῶν θεῶν ἐπλάττετο ὑπὸ τοῦ εὐφαντάστου ἑλληνικοῦ λαοῦ ἱστορία, ἣτις περιελάμβανε τὴν γέννησιν, τὰς ιδιότητας, τὰς πράξεις καὶ τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

Οὕτως ἡ ἀρχικῶς ἀπλή καὶ πρωτόγονος φυσικὴ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων σὺν τῷ χρόνῳ ἐμορφώθη ὑπὸ τῆς πλουσίας φαντασίας αὐτῶν, τοῦ ζωηροῦ πνεύματος καὶ τοῦ βαθέος αἰσθήματος εἰς μυθολογίαν, ἣτις παρουσιάζει ἀνυπέβλητον ποικιλίαν καὶ μεταβλητότητα μορφῶν. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν δὲ καὶ τὴν περαιτέρω μεταβολὴν τῶν πρώτων θρησκευτικῶν ἰδεῶν τῶν Ἑλλήνων συνετέλεσαν κατὰ πολὺ ἔνθεν μὲν ἡ ἀπόσχισις αὐτῶν εἰς φυλὰς καὶ ἰδίας χώρας, ἔνθεν δὲ ἡ ἐπικοινωνία αὐτῶν μετὰ ξένων λαῶν καὶ ἰδίᾳ σημιτικῶν.

Δώδεκα τῶν θεῶν ἐθεωροῦντο οἱ μέγιστοι πάντων καὶ ἐκαλοῦντο Ὀλύμπιοι ὡς κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς ὑψηλοτάτης κορυφῆς τοῦ Ὀλύμπου, ἐκεῖ ὅπου δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ τὸ βλέμμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅπου διαρκῆς γαλήνη καὶ αἰθρία ἐβασιλευεν. Ἦσαν δὲ οἱ δώδεκα Ὀλύμπιοι θεοὶ ὁ Ζεὺς ὁ ὕπατος πάντων τῶν θεῶν, θεὸς τοῦ οὐρανοῦ· ἡ Ἥρα, σύζυγος τοῦ Διός· ἡ Ἀθηνᾶ, θεὰ τῆς σοφίας· ὁ Ποσειδῶν, θεὸς τῆς θαλάσσης· ὁ Ἀπόλλων, θεὸς τοῦ φωτός· ἡ Ἄρτεμις, θεὰ τοῦ κυνηγίου· ὁ Ἄρης, θεὸς τοῦ πολέμου· ὁ Ἥφαιστος, θεὸς τῆς μεταλλουργίας· ἡ Ἀφροδίτη, θεὰ τοῦ κάλλους· ἡ Δημήτηρ, θεὰ τῆς γεωργίας· ἡ Ἔστια, προστάτις τοῦ οἰκογενειακοῦ ἀσύλου· ὁ Ἐρμῆς, ἄγγελος τοῦ Διός, θεὸς τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν γραμμάτων.

Ἡ φυσικὴ αὕτη θρησκεία τῶν Ἑλλήνων διεμορφώθη καὶ ἔλαβε τρόπον τινὰ τὸν ὀριστικὸν τύπον διὰ τῶν δύο μεγάλων ποιητῶν, τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου. Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι αὕτη δὲν ἦτο πανταχοῦ ὁμοίμορφος.

§ 10. Πολιτικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν. — Τὰ δημορικὰ ἔπη εἶνε ἡ πηγὴ τῆς ἀρχαιοτάτης τῶν Ἑλλήνων ἱστορίας. Ταῦτα παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς ἀρχαῖως πιστὴν εἰκόνα περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς πρὸ Ὀμήρου χρόνους. Τὸ πολίτευμα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο κληρονομικὴ βασιλεία. Οἱ βασιλεῖς κατήγοντο ἐξ ἐπιφανεστάτου γένους, ἀνάγοντες τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τὸν Δία· ὄθεν καὶ διογενεῖς καὶ διοτρεφεῖς ὠνομάζοντο. Ὁ βασιλεὺς εἶχε τριπλὴν ἐξου-

σίαν, ἥτοι εἶχε τὴν ἐν πολέμῳ ἡγεμονίαν, ἦτο ἀνώτατος δικαστὴς καὶ προϊστάτο τῶν δημοσίων θυσιῶν.

Ἄλλ' ἡ δύναμις τῶν βασιλέων δὲν ἦτο ἀπόλυτος· περιορίζετο ὑπὸ συμβουλίου· τοῦτο δὲ ἀπετέλουν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐπιφανῶν οἴκων. Οἱ σύμβουλοι οὗτοι, οἵτινες παρ' Ὀμήρῳ καλοῦνται **βουληφόροι** ἢ καὶ **γέροντες**, συνήρχοντο συνήθως εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ βασιλέως καὶ μετὰ τὴν συνήθη θυσίαν συνεζήτουν μετ' αὐτοῦ ἐν κοινῷ συμποσίῳ τὰ σοβαρὰ ζητήματα τῆς πολιτείας καὶ ἀπεφάσιζον τὰ δέοντα. Προκειμένου δὲ περὶ λίαν σπουδαίων ζητημάτων, συνεκάλουν τὸν λαὸν εἰς ἀγοράν, ἥτοι ἐκκλησίαν, ἵν' ἀκούσῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἡγόμενον μόνον οἱ εὐγενεῖς κρατοῦντες σκῆπτρον, ὁ δὲ λαὸς διὰ βοῆς ἐπεδοκίμαζε τὰς ἀποφάσεις τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ βασιλέως ἢ ἀπλῶς ἐδείκνυε τὴν δυσαρέσκειάν του.

Ὁ ἰδιωτικὸς βίος ἦτο ἀπλούστατος. Οἱ βασιλεῖς εἶχον τὰ ἀνάκτορά των ἐν ταῖς ἀκροπόλεσιν, αἵτινες περιεβάλλοντο ὑπὸ ἰσχυρῶν τειχῶν, ὁ δὲ λαὸς κατόκει περὶ τὰς ἀκροπόλεις ἀσχολούμενος εἰς ποικίλα ἔργα. Ἄλλοι ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀγροὺς καὶ ἄλλοι ἐποίμαινον τὰ ποίμνια τῶν πλουσίων. Πολλοὶ δὲ ἠσχολοῦντο εἰς διαφόρους τέχνας, καλούμενοι **δημιουργοί**. Κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους ὑπῆρχον καὶ δοῦλοι, **δμῶες**, οἵτινες ἦσαν κυρίως αἰχμάλωτοι ἐν πολέμῳ καὶ ἠσχολοῦντο εἰς διαφόρους ἐργασίας τῶν πλουσίων.

Ἐνεκα τῆς ἀπλότητος τοῦ βίου οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ εὐγενεῖς δὲν εἶχον πάντοτε ἀνάγκην τῆς βοηθείας τῶν θεραπόντων των οὔτε τῆς τέχνης τῶν δημιουργῶν. Αἱ βασίλισσαι ἔνηθον καὶ ὕφαινον μὲ τὰς δούλας των. Αἱ θυγατέρες τῶν βασιλέων μετέβαινον μὲ τὰς θεραπαινίδας εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἔπλυνον τὰ ἐνδύματα. Οἱ βασιλεῖς αὐτοὶ ὠκοδόμουν ἰδίαις χερσὶ τὰ μέγαρά των καὶ ἐπεδίδοκτο εἰς γεωργικὰς ἐργασίας ἢ ἐπετήρουν τὰ ποίμνιά των.

Ὁ οἰκογενειακὸς βίος ἦτο λίαν ἀνεπτυγμένος. Ἡ ποτρικὴ ἐξουσία ἦτο σεβαστὴ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἡλικιωθέντας παῖδας. Ἡ γυνή, καίτοι ἡγοράζετο ὑπὸ τοῦ ἀνδρός, ἦτο ἐλευθέρα καὶ ἡ θέσις αὐτῆς ἦτο πολὺ ἀνωτέρα ἢ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Τὰ τέκνα ἐμερίζοντο ἐξ ἴσου τὴν πατρικὴν περιουσίαν. Ἡ φιλοξενία ἐτιμᾶτο, ὁ δὲ ξένος διετέλει ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Διός. Ἡ πρὸς τοὺς οἰκείους ἀφοσίωσις προέβαινε εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἡ τιμωρία φόνου τινὸς ἦτο προσωπικὴ ὑπο-

χρέωσις τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος. Ὁ φονεὺς ἠναγκάζετο νὰ πληρώσῃ εἰς αὐτοὺς προσωπικὴν ἀποζημίωσιν, ἂν ἔσπεργον, ἄλλως ἠναγκάζετο νὰ φύγῃ μακρὰν τῆς πατρίδος του.

§ 11. Αἶ ἐν Πελοποννήσῳ ἰδρυθεῖσαι δωρικαὶ πολιτεῖαι καὶ αἶ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τοὺς καταπολεμηθέντας ἀχαικοὺς λαοὺς. — Ἐν Πελοποννήσῳ μετὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Δωριέων ἰδρύνθησαν τρεῖς δωρικαὶ πολιτεῖαι, ἐν Ἀργολίδι, ἐν Λακωνικῇ καὶ ἐν Μεσσηνίᾳ. Οἱ Δωριεῖς δὲν παρέστησαν ἐν Πελοποννήσῳ ὡς φυλετικοὶ πολέμοι τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλ' ἐτίμησαν καὶ τοὺς ὑπὸ τῆς ποιήσεως δοξασθέντας ἥρωας τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἑαυτοὺς παρέστησαν μέχρι τινὸς ὡς Ἀχαιοὺς. Οἱ Ἀχαιοὶ ἦσαν ἔθνος, ὅπερ εἶχε δοξασθῆ ὑπὸ τῆς ποιήσεως, τὸ δὲ ὄνομα αὐτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ τὸ περιφρονησῶσιν οἱ Ἕλληνες Δωριεῖς. Καὶ ἡ μεταγενεσιτέρα παράδοσις, ἣτις παρέστησε τὸν Ἀχαιὸν ὡς ἔγγονον τοῦ Ἕλληνος, ὡς πατρίδα τῶν Ἀχαιῶν κατέστησεν αὐτὴν τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ κοιτίδα τῶν Ἑλλήνων.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ ποίησις καὶ ἡ παράδοσις συνῆψε τόσον στενῶς πρὸς ἀλλήλα δύο ὀνόματα, ὧν τὸ ἐν παρίστα τὴν ποιητικὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἑλλάδα τοῦ παρελθόντος, τὸ δ' ἕτερον τὴν ἱστορικὴν Ἑλλάδα, οὐδόλως εἶνε ἄπορον ὅτι οἱ κατ' ἐξοχὴν Ἕλληνες Δωριεῖς, οὔτινες διεδέχθησαν τὸ κράτος καὶ τὴν δύναμιν τῶν Ἀχαιῶν, δὲν ἐθεώρουν ἀλλότριον ἑαυτῶν τὸ ὄνομα τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὴν ποιητικὴν αὐτῶν ἱστορίαν. Ἐτίμων δὲ καὶ ἐσέβοντο τὰς παραδόσεις καὶ τὰ μνημεῖα τῆς ἱστορίας αὐτῶν ὡς παραδόσεις καὶ μνημεῖα τῆς ἰδίας αὐτῶν ἱστορίας.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

§ 12. Ἱστορία τῆς Σπάρτης. — Ἀπὸ τῆς δωρικῆς κατακτήσεως οἱ κάτοικοι τῆς Λακωνικῆς διεκρίθησαν εἰς τρεῖς τάξεις, τοὺς Σπαρτιάτας, τοὺς Περιοίκους καὶ τοὺς Ἔϊλωτας. Σπαρτιῶται ἐλέγοντο οἱ Δωριεῖς ἐκ τῆς πόλεως Σπάρτης, ἐν ἣ κατόικουν. Οὗτοι κατεῖχον πάσας τὰς δημοσίας ἀρχὰς καὶ ἀπετέλουν τὸν διαρκῆ σιρατὸν τῆς πολιτείας, ἐκωλύοντο δὲ νὰ μετέρχωνται οἰονδήποτε ἐμπόριον ἢ τέχνην. Περιοῖκοι, ἦτοι πέριξ οἰκοῦντες, ὠνομάζοντο ἐκεῖνοι τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς Λακωνικῆς, Ἀχαιῶν, οὔτινες οἰκειοθελῶς ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς κατακτητάς. Οὗτοι διετήρησαν τὴν προσωπικὴν των ἑλευθερίαν,

κατόκουν τὰς πέριξ τῆς Σπάρτης κόμας καὶ ἐκαλλιέροουν ἐλευθέρως τὰ κτήματά των, πληρώνοντες φόρον τὸ ἡμισυ τῶν προϊόντων των εἰς τοὺς κατακτητὰς. Οἱ Περίοικοι ἠσχολοῦντο προσεῦε καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον, τὰς τέχνας καὶ τὴν βιομηχανίαν. Πολιτικά δικαίωματα δὲν εἶχον, ἀλλ' εἰς τὸν πόλεμον ἐλάμβανον μέρος. Οἱ Περίοικοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται δι' ἐνὸς ὀνόματος ὠνομάζοντο Λακεδαιμόνιοι, ὅπως Λακεδαίμων ὠνομάζετο καὶ ἡ Σπάρτη μεθ' ὅλης τῆς περὶ αὐτὴν χώρας. Εἴλωτες δὲ ὠνομάσθησαν ὅσοι τῶν παλαιῶν κατοίκων ἠθέλησαν ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τοὺς κατακτητὰς, ἀλλ' ἠτιηθέντες ἔγιναν δοῦλοι αὐτῶν.

Οἱ Εἴλωτες ἦσαν δοῦλοι τοῦ κοινοῦ. Ὡς τοιοῦτοι δὲν ἦτο δυνατὸν οὔτε νὰ πωληθῶσιν οὔτε νὰ δωρηθῶσιν. Ἐξων δὲ καλλιεργοῦντες τὰ κτήματα τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἄλλας οἰκιακὰς αὐτῶν ἐργασίας ἐκτελοῦντες. Ἐν πολέμῳ ἐπολέμουν ὡς **ψιλοί**, ἦτοι ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι, ὅσοι δὲ διέπρεπον ἐν αὐτῷ ἐγίνοντο ἐλεύθεροι καλούμενοι **νεοδαμόδεις**.

Ἡ σπαρτιατικὴ πολιτεία παρουσιάζει ἀπ' ἀρχῆς τὸν παράδοξον φεσμονὴν τῆς διπλῆς βασιλείας. Οἱ δύο βασιλεῖς ἐφημίζοντο ὡς καταγόμενοι ἐκ τοῦ Εὐρουθένου καὶ τοῦ Προκλέους. Τοῦτο δ' ὅμως εἶνε ἀπλῆ παράδοσις. Φαίνεται πιθανότερον ὅτι πρὸς διατήρησιν τῆς χώρας, ἣν μετὰ μακροῦς καὶ αἵματηροῦς ἀγῶνας κατέκτησαν, ἔλαβον ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἀρχὴν δύο ἰσχυρὰ βασιλικὰ γένη οἱ **Ἀγιάδαι** καὶ οἱ **Εὐρουπωνίδαι**. Τὰ δύο ταῦτα βασιλικὰ γένη δὲν ἠδύνατο νὰ συνδεθῶσι πρὸς ἄλληλα διὰ κηδεστίας καὶ εἶχον χωριστοὺς οἴκους καὶ χωριστοὺς τάφους. Καὶ εἶχον μὲν ἅπαντες οἱ Ἀωριεῖς ἴσα πολιτικά δικαίωματα, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν διεγέθησαν εἰς πλουσίους καὶ εἰς πένητας. Ἡ δὲ ἀπιστία τῶν περιουσιῶν, αἱ ἀμοιβαῖαι ἐριδες τῶν δύο βασιλικῶν οἴκων καὶ ἡ ἔλλειψις νόμων προεκάλλουν συχνὰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς. Τὰ δεινὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἐκορυφώθησαν, ἡ ἀνομία ἐπλεόνασε καὶ ἡ νεοπαγῆς πολιτεία διέτρεχε τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Ἄλλ' ἀνεφάνη ἀνὴρ, ὅστις ἔσωσεν ἐκ τοῦ ὀλέθρου τὴν σπαρτιατικὴν πολιτείαν, καὶ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ μέγας νομοθέτης τῆς Σπάρτης **Λυκοῦργος**.

Περὶ τοῦ βίου τοῦ Λυκοῦργου οὐδὲν γινώσκομεν βέβαιον καὶ ἀσφαλές. Αἱ εἰδήσεις τῶν ἀρχαίων περὶ τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου τούτου νομοθέτου τῆς Σπάρτης εἶνε συγκεχυμένα καὶ ἐνίοτε φθάνουσι μέχρι τοῦ θαυμαστοῦ. Τινὲς ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν ὑπῆρξέ ποτε νομοθέτης τῆς Σπάρτης ὑπὸ τὸ ὄνομα Λυκοῦργος, ἀλλ' ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο εἶνε ἐπίθετον τοῦ

φωτοβόλου δελφικῶν Ἀπόλλωνος, ὑπὸ δὲ τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ ἱερατικὸν σῶμα ἐθέσπισε τοὺς νόμους τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας. Ἄλλὰ παρ' ὄλον τὸ σκότος, τὸ ὁποῖον περιβάλλει τὸν βίον τοῦ Λυκούργου, δὲν δικαιούμεθα ν' ἀρνηθῶμεν τὴν προσωπικὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ. Ὁ Λυκούργος ὑπῆρξε καὶ ἔδρασε κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῶν τοῦ ἐνάτου π. Χρ. αἰῶνος. Λέγεται δὲ ὅτι μετέβη εἰς Κρήτην καὶ διέτριψεν ἐκεῖ ἐπὶ μακρὸν μελειῶν τὸ πολίτευμα αὐτῆς. Προσέτι δὲ ὅτι μετέβη καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου ἐγνώρισε τὰ ἀθάνατα ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, ὧν ἀντίγραφα ἔφερον εἰς τὴν Σπάρτην.

§ 13. Νομοθεσία τοῦ Λυκούργου. — Ὁ Λυκούργος διὰ τῆς νομοθεσίας του τρία ἰνὰ κυρίως ἠθέλησε νὰ θυμίσει, α') τὸ πολίτευμα, β') τὴν περιοσίαν, καὶ γ') τὴν ἀγωγὴν τῶν πολιτῶν συμφῶνως πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ δωρικῶν φύλου καὶ πρὸς τὴν κατάστασιν, ἣν ἐδημιούργησαν οἱ κατακτηταί. Σημειωτέον δὲ ὅτι πολλὰ διατάξεις τοῦ Λυκούργου δὲν ἦσαν νέαι ἐφευρέσεις ἢ ἐπινοήσεις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐσθηρίζοντο εἰς ἀρχαίας δωρικὰς συνθηδεάς, ἃς οὗτος ἀνεκαίρισε μόνον, ὥρισεν ἀκριβέστερον ἢ καὶ ἐξέτεινε κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν τότε περιστάσεων καὶ ἀναγκῶν ὠνόμασε δὲ ὁ Λυκούργος τὰς διατάξεις του **θήτρας**.

α') **Πολιτικοὶ θεσμοί**. — Ὁ Λυκούργος διετήρησε τὸν θεσμόν τῆς διπλῆς βασιλείας, ἀλλὰ περιορίσεν ὅμως κατὰ πολὺ τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς. Μόνον ἐν πολέμῳ οἱ βασιλεῖς εἶχον μεγίστην ἰσχύν, ἐπανερχόμενοι δ' ὅμως εἰς τὴν Σπάρτην ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ δίδωσι λόγον τῶν πράξεών των.

Γερονσία. — Οἱ Σπαρτιάται ἦσαν διηρημένοι εἰς τρεῖς φυλάς καὶ τριάκοντα ὠβάς, ἐκάστης φυλῆς ὑποδιαιρουμένης εἰς δέκα ὠβάς. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαιρέσεως ταύτης ὁ Λυκούργος συνέστησε τὴν γερονσίαν. Ἡ γερονσία ἀποτελεῖτο ἐξ εἴκοσιν ὀκτὼ μελῶν ἀντιπροσωπευόντων τὰς εἴκοσιν ὀκτὼ ὠβάς· οἱ δὲ γέροντες ἦσαν ἰσόβιοι, ἐξελέγοντο δ' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ λαοῦ ἐκ τῶν ὑπερβάντων τὸ ἐξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των καὶ ἐχόντων τὸ ἦθος ἀνεπίληπτον. Τῆς γερονσίας προήδρευον οἱ δύο βασιλεῖς, οἵτινες ἦσαν ἐκ κληρονομικοῦ δικαιώματος νόμιμοι ἀντιπρόσωποι τῶν δύο ὠβῶν, εἰς ἃς ἀνῆκον τὰ γένη αὐτῶν. Ἡ γερονσία μετὰ τῶν βασιλέων προεβουλευέτο περὶ ὄλων τῶν δημοσίων ὑποθέσεων, αἵτινες ἔμελλον νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ λαοῦ, ἐδίκαζε δὲ ὡς ἀνώτατον ποινικὸν δικαστήριον καὶ ἦτο ἀρχὴ ὄλων ἀνεύθυνος.

Ἐκκλησία. — Ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ ὠνομάζετο **ἀπέλλα** καὶ ἀπετε-

λείτο ἐκ Σπαρτιατῶν, οἵτινες εἶχον συμπληρώσει τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Συνήροχετο αὐτὴ κατὰ πᾶσαν πανοἰκονομικὴν ἐν ὑπαίθρῳ καὶ διαβοῆς· ναὶ ἢ οὐ ἐνέκρινεν ἢ ἀπέροριτε τὰ ὑπὸ τῆς γεροουσίας καὶ τῶν βασιλέων προτεινόμενα, χωρὶς νὰ δύναται νὰ φέρῃ τροποποιήσῃν.

Ἐφοροί.— Ἄλλη τις σπουδαία πολιτικὴ ἀρχή, ἣτις κατὰ τινὰς ἰδρύθη βραδύτερον ἐπὶ τοῦ βασιλέως Θεοπόμπου, ἦτο ἡ τῶν ἐφόρων. Οἱ ἔφοροι ἦσαν πέντε καὶ ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Κατ' ἀρχὰς οὗτοι ἐξεπλήρουν ἀπλῶς δικαστικὰ καὶ ἀστυνομικὰ καθήκοντα· ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ, καὶ πιθανώτατα ἐπὶ Θεοπόμπου, ἀπέβησαν παντοδύναμοι συγκεντρῶσαντες εἰς χεῖρας τῶν πᾶσαν ἐξουσίαν. Προήδρευον τῆς γεροουσίας καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ καὶ ἐξετέλουν τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν. Εἶχον τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων χρημάτων. Ἦδύναντο νὰ παύωσι τοὺς ἀρχοντας, πλὴν τῶν γερόντων, καὶ νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς αὐτοὺς χρηματικὸν πρόστιμον καὶ φυλάκισιν. Ἐπετήρουν τὴν ἀγωγὴν πάντων τῶν πολιτῶν. Καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς ἠδύναντο νὰ εἰσάγωσιν εἰς δίκην. Ἄπασα ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ἦτο εἰς χεῖρας τῶν ἐφόρων. Αὐτοὶ ἐδέχοντο καὶ ἔπεμπον πρέσβεις, αὐτοὶ διέτασσαν τὰς ἐκστρατείας. Καὶ εἶχε μὲν ὁ βασιλεὺς ἐν πολέμῳ τὴν ὑπερτάτην στρατηγίαν, παρηκολούθουν δ' ὅμως αὐτὸν ἐκστρατεύοντα δύο τῶν ἐφόρων. Μόνον οἱ ἔφοροι εἶχον τὸ πλεονέκτημα νὰ μὴ παρακάνηται εἰς τὰ συσσίτια.

β') **Ἀναδασμὸς τῆς γῆς καὶ διατάξεις περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου.**— Οἱ Ἀωριεῖς γενόμενοι κύριοι τῆς Λακωνικῆς διήρσαν αὐτὴν κατὰ παλαιὰν αὐτῶν συνήθειαν εἰς τρία μέρη. Τὸ ἐν μέρος ἀνήκεν ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν πολιτείαν, τὸ δεύτερον μέρος διενεμήθη κατ' ἴσους κλήρους εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, τὸ δὲ τρίτον παρεχωρήθη εἰς τοὺς Περιοίκους ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρῶνωσι φόρον εἰς τοὺς κατακτητὰς τὸ ἥμισυ τῶν προϊόντων.

Σὺν τῷ χρόνῳ δ' ὅμως ἡ ἀρχικὴ αὐτῆ ἰσότης τῆς περιοουσίας διαταράχθη καὶ οἱ Σπαρτιάται διηρέθησαν εἰς πλοισίους καὶ εἰς πένητας. Ὁ Αὐκοῦργος θέλων νὰ ἄρῃ πᾶσαν ἀφορμὴν διχονοιῶν προέβη εἰς τὸ τολμηρὸν μέτρον τοῦ ἀναδασμοῦ τῆς γῆς. Διήρσε λοιπὸν ἐκ νέου τὴν γῆν τῆς Λακωνικῆς εἰς τέσσαρας χιλιάδας καὶ πεντακοσίους, κατ' ἄλλους δὲ εἰς ἑννέα χιλιάδας, ἴσους κλήρους διὰ τοὺς Σπαρτιάτας, ὅσοι ἦσαν τότε οἱ οἴκοι αὐτῶν, καὶ εἰς τριάκοντα χιλιάδας μικροτέρους διὰ τοὺς Περιοίκους, εἰς οὐδένα δὲ Σπαρτιάτην ἢ Περιοίκον ἐπειρέπετο νὰ πωλήσῃ ἢ

νά διανείμῃ ἢ ν' ἀνταλλάξῃ τὸν κληρὸν του. Ὁ κληρὸς μετέβαινε κληρονομικῶς ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱόν, ὅστις ὑπεχρεοῦτο νὰ διατρέφῃ ὅλην τὴν οἰκογένειαν. Ἄν δὲν ὑπῆρχον ἄρρενες κληρονόμοι, οἱ κληροὶ ἐπεστρέφοντο εἰς τὴν πολιτείαν, ἦτοι διέθετον αὐτοὺς οἱ βασιλεῖς, οἱ ἀρχῆθεν κύριοι τῆς χώρας.

Ὁ Λυκοῦργος θέλων νὰ καταπολεμήσῃ τὴν φιλολορηματίαν, πρὸς δὲ ν' ἀποσκορακίσῃ ἐκ τῆς Σπάρτης τὴν πολυτέλειαν, ἀπηγόρευσε τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα, ἐπέτρεψε δὲ τὴν χρῆσιν μόνον τῶν σιδηρῶν. Ἴνα δὲ ἀποδιώξῃ τὴν τρυφηλότητα καὶ κατασιῆσῃ τοὺς Σπαρτιάτας ἐγκρατεῖς καὶ ὀλιγαρκεῖς, συνέστησεν ἢ μᾶλλον ἀνεπέμψεν τὰ **συσσίτια**. Πάντες δὴλα δὴ οἱ Σπαρτιάται, πλὴν τῶν γυναικῶν, καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς ὑποχρεωτικῶς συνήρχοντο καὶ συνέτρωγον εἰς κοινὰς τραπέζας εἰσφέροντες ἕκαστος κατὰ μῆνα ὠρισμένην ποσότητα ἀλεύρου, οἴνου, τυροῦ καὶ σύκων. Προσφιλῆς τροφή αὐτῶν ἦτο ὁ μέλας ζωμός, ὅστις συνέκειτο ἐκ χοιρείου κρέατος, ὄξους καὶ ἄλατος, ἐντὸς δὲ αὐτοῦ ἔβαπτον τὸν κρόθινον ἄριον.

γ') **Ἀγωγή τῶν πολιτῶν.**—Ἀπασαί αἱ διατάξεις τῆς λυκουργείου νομοθεσίας ἕνα σκοπὸν εἶχον, πῶς νὰ κατασῆσωσι τοὺς Σπαρτιάτας γενναίους ὑπερασπιστὰς τῆς πατρίδος· διὰ τοῦτο πᾶς ὁ βίος αὐτῶν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας ἐκανονίσθη ὑπὸ τοῦ Λυκοῦργου πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Πᾶς πολίτης ἐγεννᾶτο στρατιώτης καὶ ἀνῆκεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν πολιτείαν. Τὰ νεογέννητα παιδία ἐξητάζοντο ὑπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ ὅσα μὲν αὐτῶν εὐρίσκοντο ἰσοθηνικὰ ἢ ἀνάπηρα ἐρρίπιοντο εἰς τοὺς ἀποθέτας, τόπον βαρυνθῶδη πλησίον τοῦ Ταυγέτου· τὰ δὲ ἀριμελῆ καὶ ὑγιᾶ μέχρι μὲν τοῦ ἑβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας ἀνετρέφοντο ὑπὸ τῶν γονέων, κατόπιν δὲ παρελάμβανεν αὐτὰ ἡ πολιτεία καὶ αὐτὴ ἐφρόντιζε διὰ τὴν περαιτέρω ἀνατροφήν των.

Οἱ παῖδες ἀνετρέφοντο ἐν πάσῃ σκληραγωγίᾳ. Συνήθιζον νὰ ὑποφέρωσιν εὐκόλως τὴν πείναν, τὴν δίψαν, τὸ ψῦχος, τὸν καύσωνα, τὴν ἀγρυπνίαν. Ἐβάδιζον ἀσκεπεῖς καὶ ἀνυπόδητοι. Ἐφύρουν τὸ αὐτὸ ἔνδυμα θέρος καὶ χειμῶνα. Ἐκοιμῶντο κατ' ἀγέλας ἐπὶ στρωμῶν ἐκ καλάμων, οὓς αὐτοὶ ἔκοπτον εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Εὐρώτα. Ὁσαύτως ἐγυμνάζοντο ἀδιακόπως τὶς τὸν δρόμον, τὴν πάλην, τὸν δίσκον καὶ ἐν γένει μετεχειρίζοντο μὲ πολλὴν εὐστροφίαν καὶ τέχνην πᾶν ὄπλον. Εἰς τοὺς παῖδας καὶ τοὺς ἐφήβους ἐπετρέπετο νὰ κλέπτωσιν, ἵνα δύναν-

ται ἐν καιρῷ πολέμου νὰ ἐξαπατῶσι τοὺς πολεμίους καὶ ἐξευρίσκωσι τὴν ἑαυτῶν τροφήν. "Οσοις δ' ὄμως ἐφωρᾶτο κλέπτων ἐκολάζετο διὰ μαστιγώσεως οὐχὶ ὡς κλέπτης, ἀλλ' ὡς ἀνεπιτήδειος.

Ἡ καθαρῶς στρατιωτικὴ ἀνατροφή τῶν νέων περιόριζεν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, τὴν πνευματικὴν αὐτῶν μόρφωσιν, ἀλλὰ δὲν ἀπέκλειεν αὐτὴν ἐντελῶς. Περιεστρέφετο αὕτη μόνον εἰς ὅσα ἦσαν ἐπιτήδεια νὰ διεγείρωσιν εἰς τοὺς νέους φρονήματα ὑψηλὰ καὶ γενναῖα, ν' ἀναπτύξωσι δ' ἐν αὐτοῖς τὸ αἶσθημα τῆς φιλοπατρίας. Ἰδίᾳ ἐμάνθανον οὗτοι μουσικὴν καὶ χορὸν στρατιωτικόν, πυρρίην, ἀπεσιτήθιζον τὰς ῥήτρας τοῦ Λυκούργου, τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου καὶ ἄλλα πολεμικὰ ᾄσματα, ἅτινα ἐξύμνον τοὺς ὑπὲρ πατρίδος πεσόνας καὶ ἔφερον τοὺς δειλοὺς καὶ ἀνάνδρους.

Ἐδιδάσκοντο προσέτι οἱ νέοι νὰ εἶνε σεμνοὶ τὸ ἦθος, νὰ σέβωνται καὶ τιμῶσι τοὺς γέροντας, νὰ ἴστανται σιωπηλοὶ καὶ ὡς ἀγάλματα ἐνώπιον τῶν ἀρχόντων, ν' ἀπαντῶσιν εἰς τὰς ἐρωτήσεις τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν γερόντων εὐστόχως, ταχέως καὶ δι' ὀλίγων λέξεων. Τοῦτο δ' ἐκαλεῖτο **λακωνισμὸς ἢ λακωνικῶς ὀμιλεῖν**.

Τοιαύτη ἦτο ἡ ἀνατροφή τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ ὄλος βίος αὐτῶν εἶχεν ἀναφορὰν εἰς τὸν πόλεμον. Ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας μέχρι τοῦ ἐξηκοστοῦ ἦσαν στρατιῶται. Ἐν τῇ πόλει ἔζων ὡς ἐν στρατοπέδῳ, ὃ δὲ πόλεμος δι' αὐτοὺς ἦτο πανήγυρις. Ὁ Σπαρτιάτης ἐθεώρει καθήκόν του νὰ μάχηται καὶ νὰ θνήσκῃ ὑπὲρ πατρίδος. Μένων σταθερὸς ἐν τῇ μάχῃ δὲν ὑπεχώρει οὐδ' ἐοάλευεν, ἀλλ' ἢ ἐνίκα ἢ ἐπιπιεν. Ὁ τρέσας, ἦτοι ὁ φοβηθεὶς καὶ ὀφρασπισ γενόμενος, ἐθεωρεῖτο **ἄτιμος** καὶ περιεφρονεῖτο ὑπὸ πάντων, οὐδεὶς δ' ἔδιδεν εἰς αὐτὸν οὔτε ὕδωρ οὔτε πῦρ.

Καὶ τῶν παρθένων ἡ ἀγωγή ἦτο ὁμοία τῇ τῶν νέων. Ἠσκοῦντο καὶ αὐταὶ εἰς τὴν πάλην, τὸν δρόμον καὶ τὸ ἀκόντιον, οὕτω δὲ καθίσταντο ὑγιεῖς καὶ εὐρωστοὶ καὶ ἔτικτον ὑγιᾶ καὶ εὐρωστα τέκνα. Ἡ Σπαρτιάτις τὰ πάντα ἐθυσίαζεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Δίδουσα τὴν ἀσπίδα εἰς τὸν υἱόν της μεταβαίνοια εἰς τὸν πόλεμον, ἔλεγεν εἰς αὐτόν **"Ἡ τὰν ἢ ἐπὶ τὰς**, δηλαδὴ ἢ ταύτην νὰ φέρῃς νικητὴς ἢ ἐπὶ ταύτης νὰ σὲ φέρωσι νεκρόν.

Ἡ Σπάρτη κατὰ ῥητὸν νόμον τοῦ Λυκούργου ἔμενεν ἀτείχιστος

διότι ὡς τείχη αὐτῆς ἀπροσμάχητα ἐχρησίμευον ἢ ἀνδρεία καὶ τὰ στήθη τῶν πολιτῶν.

§ 14. Ἡ Μεσσηνία ὑπὸ τοὺς Αἰλυτιδας. — Ἡ Μεσσηνία εἶχε κατακτηθῆ πρώτη ὑπὸ τῶν Δωριέων. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Δωριέων Κρεσφόντης προσελάθησε κατὰ πρῶτον δι' εἰρηνικοῦ συμβιβασμοῦ νὰ ἐξισώσῃ τὰ δικαιώματα τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς Μεσσηνίας μὲ τὰς ἀξιώσεις τῶν κατακτητῶν Δωριέων. Ἀλλὰ τοῦτο δυσηρέστησε τοὺς Δωριεῖς, οἵτινες νομίζοντες ὅτι προὐδόθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν ἐπαρυστάτησαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Κρεσφόντην νὰ καταλύσῃ τὴν μεταξὺ κατακτητῶν καὶ ὑποταχθέντων ἰσονομίαν. Αἱ ταραχαὶ δ' ὄμως ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τοῦτο. Ὁ Κρεσφόντης πίπτει θῦμα αἱματηρᾶς στάσεως, ἢ ἀρχὴ αὐτοῦ καταλύεται καὶ ἀναβαίνει εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἀρκὰς τὸ γένος Αἴλυτος, ὃν οἱ μεταγενέστεροι ἐπλασαν ὡς υἱὸν τοῦ Κρεσφόντου θέλοντες νὰ περικαλύψωσι τὴν βίαιαν ἐκείνην ἀναιτροπὸν τοῦ μεσσηνιακοῦ θρόνου.

Ἄλλ' ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν Αἰλυτιδῶν συμμεταβάλλεται ὁ ὄλος χαρακτῆρ τῆς ἐπιχωρίου ἱστορίας. Οἱ Αἰλυτιδαὶ δὲν ἦσαν στρατηλάται, ἀλλὰ ὀυθμισταὶ ἐορτῶν. Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Μεσσηνίας ὡς ἐκ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς εὐφορίας τῆς χώρας τῶν ἦσαν παραδεδομένοι εἰς τὴν τρυφηλότητα. Νῦν καὶ οἱ κατακτηταί, ἀφοῦ κατ' ἀρχὰς ἐξηθένθησαν ἐκ τῶν ἐμφυλίων ἀγώνων, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀβροᾶς μεσσηνιακῆς διαίτης ἤρριξαν καὶ αὐτοὶ ν' ἀποβάλλωσι τὸν τραχὺν αὐτῶν χαρακτῆρα καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξωμοιώθησαν πρὸς τοὺς πρῶτους κατοίκους οὕτως, ὥστε δὲν ἐφαίνοντο πλέον ὁμογενεῖς πρὸς τοὺς Δωριεῖς τῆς Σπάρτης. Ἡ Μεσσηνία λοιπὸν ὑπὸ τοὺς Αἰλυτιδας ἐγένεν ἀντιδωρικὴ καὶ ἀπόλεμος, ἀπέβη δὲ οἶονεὶ τμήμα τῆς Ἀρκαδίας, μεθ' ἧς εἶχε συναδελφωθῆ διὰ τῆς δυναστείας τῶν Αἰλυτιδῶν.

§ 15. Πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος (743—724). — Διὰ τῶν νόμων τοῦ Λυκούργου ἢ Σπάρτη ἐνισχύθη ἐσωτερικῶς καὶ ἀνυψώθη εἰς μεγάλην δύναμιν, ἐξήτησε δὲ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς καὶ πέραν τῆς Λακωνικῆς. Εἰς τοῦτο ὤθει τοὺς Σπαρτιάτας ὄχι μόνον ἢ ἔμφυτος πρὸς τὸν πόλεμον ὀρπὴ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἢ ἀνάγκη τῆς πολιτείας, καθ' ὅσον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀκλήρων ὑπερεπλεόνασε ταχέως. Ὅθεν ἔρριψαν τὰ πλεονεκτικὰ τῶν βλέμματα πρὸς τὴν πλοουσίαν καὶ εὐφορον γείτονα Μεσσηνίαν, μετὰ δὲ τῶν κατοίκων αὐτῆς τοπικαὶ ἀντι-

θέσεις καθίστων ἀναπόφευκτον τὴν σύγκρουσιν. Ἐν ἔτει λοιπὸν 743 οἱ Σπαρτιαῖται κατέλαβον αἰφνιδίως τὴν ὄχυρὰν πόλιν τῆς Μεσσηνίας Ἀμφειαν καὶ ἐκ ταύτης ὀρμώμενοι ἐλεηλάτουν τὴν Μεσσηνίαν.

Οἱ Μεσσηνιοὶ κατ' ἀρχὰς ἀπέκρουσαν γενναίως τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σπαρτιατῶν· ἀλλὰ τέλος ἠττηθέντες καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ διατηρήσωσιν ἐπὶ πλέον τὴν ὑπαιθρον χώραν ἀπεσύρθησαν καὶ ἐκλείσθησαν μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Εὐφάους εἰς τὸ ὄχυρὸν φρούριον τῆς Ἰθώμης, ἐκεῖθεν δ' ἐξηκούθησαν ἀνθιστάμενοι. Κατὰ τινα ἔφοδον τῷ Σπαρτιατῶν ἐφορεύθῃ ὁ Εὐφάης, οἱ δὲ Μεσσηνιοὶ τότε ἐξέλεξαν ὁμοφώνως βασιλέα τὸν ἀνδρείον Ἀριστοδήμον (729), ἀπόγονον τοῦ Κρυσφόντου. Ὁ Ἀριστοδήμος ἠγωνίσθη ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἵνα σώσῃ τὴν πατρίδα του. Κατὰ τινα ἀπίθανον παράδοσιν ἐφόνευσεν οὗτος ἰδίᾳ χειρὶ τὴν θυγατέρα του χάριν τῆς πατρίδος, κατόπιν δὲ ταρασσόμενος καθ' ὕπνον ὑπὸ τοῦ φάσματος τῆς κόρης ἠτύχωντονησεν ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστοδήμου ἡ Ἰθώμη περιέπεσεν εἰς τοὺς πολεμίους (724), μετ' αὐτῆς δὲ καὶ ὅλη ἡ χώρα. Τῶν δὲ Μεσσηνίων ἄλλοι μὲν κατέφυγον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὸ Ἄργος, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ Ῥήγιον. Ὅσοι δὲ ἠχμαλωτίσθησαν ἐν τῷ πολέμῳ ἢ ἄλλως ἔμειναν ἐν τῇ χώρᾳ ἠναγκάσθησαν νὰ καλλιεργῶσιν ὡς εἰλωτες τὴν γῆν, ἣτις διαιρεθεῖσα εἰς κλήρους διενεμήθη εἰς τοὺς ἀκλήρους τῶν Σπαρτιατῶν. Ἀλλὰ πόλεις τινές, πιθανῶς μὴ λαβοῦσαι μέρος εἰς τὸν πόλεμον, ὑπεβλήθησαν εἰς τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις, εἰς ἃς καὶ οἱ περιόικοι τῆς Σπάρτης.

§ 16. Δεύτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος (645—628).—

Ἐπὶ ὀγδοήκοντα ἔτη ἐσιέναζον οἱ Μεσσηνιοὶ ὑπὸ τὸν σπαρτιατικὸν ζυγόν. Ἀλλ' ἡ νέα γενεά, ἀνατραφεῖσα ἐν τῇ δίψῃ τῆς ἐθνικῆς ἐκδικήσεως, ἔλαβε τὰ ὄπλα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐξ Ἀνδανείας νεαροῦ Ἀριστομένους, ὅστις εἶλκε τὸ γένος ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Αἰπυτιδῶν. Οἱ Μεσσηνιοὶ εἰς μόνας τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις στηριζόμενοι ἀντιτάχθησαν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτούς. Ἡ ἐπίδρασις τῆς νίκης ταύτης ὑπῆρξε μεγάλη. Οἱ Σπαρτιαῖται ἀπώλεσαν τὸ θάρρος καὶ περιέπεσον εἰς ἐμφυλίους ἐριδας καὶ στάσεις. Ὅσοι εἶχον λάβει κλήρους ἐν Μεσσηνίᾳ κατὰ τὸν πρῶτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον νῦν ἐστερήθησαν παντὸς πόρου πρὸς συντήρησίν των, διότι οἱ ἐν Μεσσηνίᾳ κληροὶ ἔμειναν ἀκαλλιεργητοί. Πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ζημίας ταύτης ἀπῆλθον νέον

ἀναδασμὸν τῆς σπαρτιατικῆς γῆς, καί, ἐπειδὴ οἱ βασιλεῖς διέθετον τοὺς κλήρους, ἢ δυσαρέσκεια ἐστράφη κατὰ τῶν βασιλέων καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠπειλεῖτο ὁ θρόνος τῶν Ἡρακλειδῶν, Ἡ Σπάρτη λοιπὸν διήρνε σπουδαίαν πολιτειακὴν κρίσιν, ἐκ ταύτης δ' ἔσσωσεν αὐτὴν ὁ ἐξ Ἀφιδνῶν τῆς Λακωνικῆς ποιητῆς Τυρταῖος.

Ὁ Τυρταῖος διὰ τῶν φλογερῶν πολεμικῶν ἄσμάτων του ἀνώρθωσε τὸ καταπεσὸν φρόνημα τῶν Σπαρτιατῶν, κατέπαυσε τὰς ἐμφυλίους ἔριδας καὶ ἐξήγειρε τὴν φιλοπατρίαν αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ' ἐπελήφθησαν οὗτοι γενναϊότερον τοῦ κατὰ τῶν Μεσσηνίων πολέμου. Ὁφελούμενοι δὲ καὶ ἐκ τῆς προδοσίας τοῦ βασιλέως τῶν Ἀρκάδων Ἀριστοκράτους, δεκασθέντος, κατώρθωσαν νὰ νικήσωσιν ὀλοσχερῶς τοὺς Μεσσηνίους παρὰ τὴν καλουμένην **Μεγάλην τάφρον**. Ἀνακαλυφθεῖσης τῆς προδοσίας τοῦ Ἀριστοκράτους, οἱ Ἀρκάδες ἐφόνευσαν αὐτὸν διὰ λιθοβολισμοῦ. Οἱ Μεσσηνιοὶ μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ κρατήσωσι τὴν πεδινὴν χώραν ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ὄρεινά σύνορα τῆς Ἀρκαδίας, ἡ δὲ ἀπότομος καὶ δυσπρόσιτος Εἶρα κατέστη τὸ γενικὸν στρατόπεδον τῶν Μεσσηνίων. Ἐπὶ ἔνδεκα ἔτη ὁ ἥρωϊκὸς Ἀριστομένης ὑπερήσπιζε γενναίως τὴν Εἶραν ἀποκρούων πάσας τὰς προσβολὰς αὐτῶν, πολλάκις δ' ἐξερχόμενος μὲ τὸν ἐπίλεκτον στρατὸν του κατέστρεφε τὴν χώραν τῶν πολεμίων.

Ἀλλὰ τὸ ἐνδέκατον ἔτος τῆς πολιορκίας οἱ Σπαρτιάται κατώρθωσαν διὰ προδοσίας νὰ γίνωσι κύριοι τῆς Εἶρας, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ ὅλης τῆς Μεσσηνίας. Οἱ τελευταῖοι πρόμαχοι τῆς ἐλευθερίας ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πατρίδα καὶ ἄλλοι μὲν μετέβησαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἄλλοι δὲ ἀπέφησαν εἰς τὴν ἐν Σικελίᾳ Μεσσηνίᾳ, ὀλίγοι δὲ ἀπέμειναν καὶ ἔγιναν εἰλωτες τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ δὲ ἥρωϊκὸς Ἀρισταμένης μετέβη εἰς Ῥόδον, ὅπου καὶ ἀπέθανε πλησίον τοῦ γαμβροῦ του Διαγόρα, βασιλέως τῆς νήσου. Ἐκτοτε ἡ Μεσσηνία, ἥτις ἄλλοτε ὑμνεῖτο ὡς ὁ ἐπιζηλιότερος κληρὸς κληρὸς τῶν Ἡρακλειδῶν, περιέπεσεν εἰς παρακμὴν.

§ 17. Πόλεμος τῆς Σπάρτης πρὸς τοὺς Ἀρκάδας.—

Ἐπέκτασις τῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης.—Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Μεσσηνίας οἱ Σπαρτιάται ἐστρεψαν τὰ ὄπλα των κατὰ τῶν Ἀρκάδων, οὓς ἐμίσουν διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν εἰς τοὺς Μεσσηνίους φιλόξενον δεξίωσιν. Εἰσέβαλον λοιπὸν εἰς τὴν ὄρεινὴν καὶ τρι

χεῖαν Τεγεαῖτιν. Ἄλλ' ἀντὶ ὅμως γὰ ἔξανδραποδίσωσιν, ὡς ἐνόμιζον, τοὺς Τεγεάτας, ὑπέστησαν αὐτοὶ δεινὰς ἤτιας. Τέλος δ' ὅμως κατώρθωσαν διὰ τῆς συνδιαλλακτικῆς πολιτικῆς γὰ πείσωσι τοὺς Τεγεάτας γὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὴν πολιτείαν τῆς Σπάρτης, παρεχώρησαν δ' εἰς αὐτοὺς τὴν μεγάλην τιμὴν γ' ἀποτελῶσι τὸ ἀριστερόν κέρας τοῦ σπαρτιατικοῦ στρατοῦ. Ἐπειτα οἱ Σπαρτιάται, ἐπολέμησαν καὶ πρὸς τοὺς Ἀργεῖους καὶ ἀφῆρσαν ἀπ' αὐτῶν τὴν Κυνοουρίαν καὶ τὴν Θυρεαῖτιν. Μετὰ δὲ τὴν ταπεινώσιν καὶ τοῦ Ἄργους ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης ηὐξήθη. Ἄπασαι σχεδὸν αἱ πόλεις τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Ἀχαΐας, ἠνώθησαν καὶ ἀπετέλεσαν ἰσχυρὰν συμμαχίαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης.

§ 18. Ἱστορία τοῦ Ἄργους. — Τὸ Ἄργος ὑπῆρξεν ἡ μητροπολις τῶν Δωριέων τῆς Ἀργολίδος καὶ ἡ κληρονόμος τῆς δυνάμεως τῶν Μυκηνηῶν καὶ τῆς Τίρυνθος. Οἱ Ἀργεῖοι, ἦτοι οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ μετ' αὐτῶν συγχωνευθέντες Ἀχαιοί, δὲν ἐλησμόνουν τὴν δόξαν καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ Ἀγαμέμνονος, στηριζόμενοι δὲ εἰς τὰ πρωτοτόκια τοῦ Τημένου, τοῦ πρεσβυτέρου τῶν Ἡρακλειδῶν ἀδελφῶν, οἵτινες κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπῆρξαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Δωριέων κατὰ τὴν μετανάστευσιν αὐτῶν, ἤξιουν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου. Ἦδη ἀπὸ τοῦ ἐνάτου πιθανῶς αἰῶνος πολλαὶ πόλεις αὐτόνομοι τῆς ἀνατολικῆς Πελοποννήσου, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Τροιζήν, ἡ νῆσος Αἴγινα, αἱ Κλεωναί, ὁ Φλοιῦς, ἡ Σικυὼν καὶ ἄλλαι, ἀπετέλουσαν ὁμοσπονδίαν, ἧς προῖστατο τὸ Ἄργος.

Οἱ Ἀργεῖοι ἅπαξ μόνον καὶ παροδικῶς ἠδυνήθησαν γὰ λάβωσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τοῦ διασήμου βασιλέως αὐτῶν Φεῖδωνος. Ὁ Φεῖδων, ὅστις ἤκμασε κατὰ τὸν ἑβδομον αἰῶνα, ἀνήγαγε τὸ Ἄργος εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Ὑπήγαγε τὴν Κόρινθον ὑπὸ τὴν ἀργολικὴν ὁμοσπονδίαν καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Σπαρτιάτας ἐκ τῶν παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Ἀργολίδος τόπων. Εἰσελάσας δ' ἔπειτα μετὰ τοῦ στρατοῦ του εἰς τὴν Ἥλιδα ἀπέκλεισε τοὺς Ἡλείους ἀπὸ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων καὶ ἀνέθηκε τὴν προεδρίαν αὐτῶν εἰς τοὺς Πισάτας, μεθ' ὧν ἐτέλεσεν ἀπὸ κοινοῦ τοὺς ἐν λόγῳ ἀγῶνας τῷ 668. Διὰ τῆς ἀναμίξεώς του εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ἔγινεν ὁ Φεῖδων ἡ κυριωτάτη αἰτία, ὅπως οἱ τέως τοπικοὶ ἀγῶνες ὀλίγον καὶ ὀλίγον ἀποβῶσι πανελλήνιοι.

Ὁ Φεῖδων εἰσήγαγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὠρισμένα μέτρα καὶ σταθμὰ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ βαβυλωνιακοῦ συστήματος, ὅπερ ἦτο ἤδη ἐν

χρήσει εἰς τὰς ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ ἑλληνικὰς ἀποικίας. Πρῶτος ὁ Φεῖδων ἔκοπεν ἐν Ἑλλάδι νομίσματα ἰδρύσας ἐν Αἰγίῃ νομισματοκοπεῖον. Ἐν τῷ νομισματικῷ συστήματι τοῦ Φεῖδωνος διειρηθήσαν μὲν τὰ προϋπάρχοντα ὀνόματα, **δραχμὴ** καὶ **ὀβολός**, ὠρίσθησαν δὲ καὶ δύο σταθμοί, τὸ **τάλαντον** καὶ ἡ **μνᾶ**. Οἱ Ἕλληνες ἀναγνωρίζοντες τὴν μεγάλην ταύτην εὐεργεσίαν τοῦ Φεῖδωνος ὠνόμασαν τὰ ὑπ' αὐτοῦ εἰσαχθέντα μέτρα καὶ σταθμὰ **φειδώνεια**.

Καὶ αἱ μὲν ἐκπολιτιστικαὶ ἐνέργειαι τοῦ Φεῖδωνος ἔμειναν διαρκεῖς· ἀλλὰ τὸ Ἄργος μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀπώλεσε διὰ παντός τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ δύναμιν. Οἱ Σπαρτιάται ἠδυνήθησαν ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τῶν Ἀργείων τὴν Κυνοουρίαν καὶ τὴν Θυρεᾶτιν, ὡς προείπομεν, οἱ δὲ Ἕλῆιοι βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἠδυνήθησαν νὰ καταβάλωσιν ὀλοοχερῶς τοὺς Πισάτας καὶ ἀναλάβωσι τὴν προοισίαν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων. Ἄλλ' οἱ Ἀργεῖοι καὶ μετὰ τὸν περιορισμὸν τῆς δυνάμεώς των δὲν ἀπέβαλον τὰς ἀξιώσεις των περὶ τῆς ἡγεμονίας, ἐξηκολούθησε δὲ ἡ ἀντίθεσις αὐτῶν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων τὸ Ἄργος ἐξητλημένον ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν δὲν μετέσχε τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ἔμεινεν οὐδέτερον, ἐνῶ τούναντίον ἡ Σπάρτη ἠγείτο τῆς ἑλληνικῆς συμμαχίας, εἰ καὶ ψιλῶ ὀνόματι, διότι κατ' οὐσίαν ἠγοῦντο οἱ Ἀθηναῖοι.

§ 19. Ἱστορία τῆς Κορίνθου. — Ἐν Κορίνθῳ ἀπὸ τῆς δωρικῆς κατακτιήσεως κατεῖχον τὴν ἀρχὴν βασιεῖς, Ἡρακλεῖδαι τὸ γένος, καλούμενοι **Βακχιάδαι** ἀπὸ τοῦ Βάκχιδος. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 747 οἱ Βακχιάδαι, ἦτοι τὸ σύνολον τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, κατήργησαν τὴν βασιλείαν καὶ ἐπέτρεπον κατ' ἔτος τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς ἓνα ἐξ ἑαυτῶν, **πρύτανιν** καλούμενον. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξῶν ἡ Κόρινθος ἀπέβη πλουσία καὶ ἐμπορικὴ καὶ ναυτικωτάτη, ὃ δὲ λαὸς εὐπορήσας ἐξανέστη κατὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ἐξήτησε συμμετοχὴν εἰς τὰ δημόσια πράγματα. Ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης ὠφελούμενος ὁ δημαγωγὸς Κύπελος κατέλυσεν τὴν ὀλιγαρχίαν τῶν Βακχιαδῶν καὶ ἔγινε τύραννος τῷ 655. Κατήγετο δὲ ὁ Κύπελος ἐξ ἐπιφανῶν γονέων καὶ μάλιστα ἐκ μητρὸς ἦτο Βακχιάδης.

Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κυπέλου ὑπῆρξεν ὁ Περίανδρος, εἰς τῶν ἐπιτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἀμφοτέρω οἱ τύραννοι οὗτοι ἀνύψωσαν τὴν δύναμιν τῆς Κορίνθου καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς.

Ἐξωτερικῶς μὲν, διότι ἴδρυσαν ἔμπορικὸν σταθμὸν εἰς τὰ παρὰ τῆς Αἰτωλίας, Ἀκαρνανίας, Ἠπείρου καὶ Ἰλλυρίας, ἀπέκτισαν τὴν Ποτειδαίαν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ χερσονήσῳ καὶ συνῆψαν ἔμπορικὰς σχέσεις μετὰ τῶν παραλίων πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ μετὰ τῶν βασιλέων τῆς Λυδίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἐσωτερικῶς δέ, διότι προήγαγον τὴν βιομηχανίαν, τὴν καλλιτεχνίαν καὶ τὴν ναυπηγικὴν. Ἐπὶ Περιάνδρου ὑπέκειντο εἰς τὴν Κόρινθον ἢ Κέρκυρα, ἢ Ἀμβρακία, ἢ Λευκάς, ἢ Ἀπολλωνία, ἢ Ἐπίδαυρος, τὰ Μέγαρα καὶ ἄλλαι τινὲς πόλεις. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ Ψαμμίτιχου, ἀνεπιτοῦ τοῦ Περιάνδρου, κατελύθη ἢ ἐν Κορίνθῳ τυραννὶς καὶ ἡ ἀρχὴ παρεδόθη εἰς τοὺς εὐπορωτέρους τῶν πολιτῶν. Βραδύτερον δὲ ἡ Κόρινθος προσῆλθεν εἰς τὴν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης πελοποννησιακῆν συμμαχίαν.

§ 20. **Ἱστορία τῆς Σικυῶνος.**— Περὶ Σικυῶνος οὐδὲν εἶνε γνωστὸν μέχρι τῆς ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος. Τῷ 673 παρουσιάζεται ὡς τύραννος αὐτῆς ὁ Ὀρθαγόρας, ἀνὴρ καταγόμενος ἐξ εὐτελοῦς γένους. Τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ ἐπιφανέστατος ὑπῆρξεν ὁ Κλεισθένης, τυραννίσας μεταξὺ τοῦ 600 καὶ 650. Ἡ δύναμις τῆς Σικυῶνος ἐπὶ Κλεισθένους ὑπῆρξε μεγίστη, εἰς αὐτὸν δ' ἀνετέθη καὶ ἡ ἡγεμονία τοῦ πρώτου ἱεροῦ πολέμου, καθ' ὃν κατεστράφη ἡ Κοῖσα. Ἡ προσωπικὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ Κλεισθένους μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν περιφανῶν νικῶν, ὡς ἐνίκησεν εἰς τὰ Πύθια καὶ εἰς τὰ Ὀλύμπια. Πολυθρόλυτοι δὲ ὑπῆρξαν καὶ οἱ γάμοι τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ἀγαρίστης μετὰ τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν Ἀλκμεωνίδου Μεγακλέους, ἐξ οὗ ἐγεννήθη ὁ ἕξοχος νομοθέτης τῶν Ἀθηνῶν Κλεισθένης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τυράννου Κλεισθένους κατελύθη ἐν Σικυῶνι ἡ τυραννὶς καὶ ἔγινε δημοκρατία. Ἀλλὰ καὶ αὕτη μετ' ὀλίγον κατελύθη ὑπὸ τῆς Σπάρτης ἀντικατασταθεῖσα δι' ὀλιγαρχίας.

ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

§ 21. **Ἡ πρὸ τοῦ Δράκοντος ἐν Ἀθήναις πολιτεία.**— Ἐνῶ οἱ Ἀσπυρῆες Σπαρτιάται ἔχοντες χαρακτηριστὸν σταθερὸν καὶ ἀμετάβλητον διετήρουν ἑκατονταετηρίδας ὅλας τὸ λυκούργειον πολίτευμα, ἐν Ἀθήναις, τῇ μητροπόλει τῶν Ἰώνων¹, τὸ πολίτευμα ὑπέστη συνε-

1) Τὸ ὄνομα Ἴωνες ἔγινε γνωστὸν τὸ πρῶτον ἐν ταῖς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀποικίαις, ὕστερον δ' ἐπεκράτησεν ἐν Ἀσιακῇ καὶ ἐν τῷ Αἰγαίῳ, καθ' ὃν χρόνον ἐπεκράτῃ

χεις μεταβολὰς διὰ τὸ εἰς ταύτας εὐεπίφορον τοῦ ἰωνικοῦ φύλου. Ἐν Ἀθήναις κάλλιον ἢ ἐν πάσῃ ἄλλῃ πόλει δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς παλαιότερον διηροῦντο εἰς τέσσαρας φυλὰς καὶ κατώκουν εἰς δώδεκα αὐτονόμους πόλεις. Ὁ Θησεύς, ὃν ἡ παράδοσις παρέστησεν ὡς τὸν πρωτὸν ἰδρυτὴν τῆς πολιτικῆς τάξεως ἐν Ἀθήναις, κατήργησε τὴν αὐτονομίαν τῶν πόλεων τούτων καὶ ἤνωσεν αὐτὰς πολιτικῶς ὑπὸ μίαν ἀρχὴν καταστήσας κέντρον καὶ πρωτεύουσαν τῆς Ἀττικῆς τὰς Ἀθήνας. Ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας ἐβασίλευον ἐν Ἀθήναις οἱ ἀπόγονοι τοῦ Θησεῶς, ἕως ὅτου ἐλθὼν ἐκ Πύλου ὁ υἱὸς τοῦ Νηλέως Μελάνθος ἤρπασε τὴν βασιλείαν. Τοῦ Μελάνθου υἱὸς ἦτο ὁ Κόδρος. Ὅτι ἐβασίλευεν ἐν Ἀθήναις ὁ Κόδρος, οἱ ἐν Ἀργολίδι ἐγκατασταθέντες Δωριεῖς διαβάντες τὸν Ἰσθμὸν καὶ κυριεύσαντες τὰ Μέγαρα εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἵνα κυριεύσωσι καὶ αὐτήν. Οἱ Ἀθηναῖοι καταλαβόντες τὰ ἐπίκαιρα σημεῖα ἀντέταξαν ἠρωϊκὴν ἄμυναν, οἱ δὲ Δωριεῖς ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια ἄρκεσθέντες μόνον εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Μεγάρων, ἅτινα οὕτως ἔγιναν πόλις δωρικὴ. Ἡ παράδοσις οὐδέει τὴν ἐκδίωξιν τῶν Δωριέων ἐκ τῆς Ἀττικῆς μὲ τὸν ἠρωϊκὸν θάνατον τοῦ Κόδρου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κόδρου ἔγινε βασιλεὺς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μέδων. Βραδύτερον δέ, ἐπειδὴ τινες τῶν βασιλέων ἦσαν μαλθακοὶ εἰς τὰ πολεμικά, ἐπικατέστη καὶ δευτέρα ἀρχή, ἡ **πολεμαρχία**. Σὺν τῷ χρόνῳ δ' ἔγινε καὶ τρίτη ὑπερτάτη ἀρχή, ἡ τοῦ **ἀρχοντος** καλουμένου. Οὕτω λοιπὸν ἀντὶ ἐνὸς βασιλείως ἦσαν τρεῖς ἀρχοντες ἐκλεγόμενοι ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Κόδρου. Τούτων ὁ μὲν **πολέμαρχος** ἐπεμελεῖτο τῶν πολεμικῶν πραγμάτων ὁ **ἀρχων**, ὅστις σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησε τὴν μεγίστην δύναμιν, εἶχε τὴν ἐποπτεῖαν τῆς διοικήσεως καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ

τησεν ἐν Πελοποννήσῳ τὸ ὄνομα τῶν Δωριέων. Ἐξαφανισθείσης δ' ἐνωρίς τῆς ἀρχαϊκῆς φυλῆς, οἱ Ἕλληνες ἔμειναν διηρημένοι εἰς τρεῖς φυλὰς. Ἄλλ' αἱ φυλαὶ αὗται δὲν ἦσαν φυσικαί· εἶχον χαρακτῆρα μᾶλλον γεωγραφικὸν καὶ ἱστορικόν. Αἱ διαίρεσεις τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ προήρχοντο ἐκ γενικωτέρων διαφορῶν τοῦ ὅλου ἱστορικοῦ βίου. Τοιαύτη ἰδίως ἦτο ἡ διαίρεσις τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ εἰς Ἴωνας, ὧν κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ εἰς Δωριεῖς, ὧν ἠροῦντο οἱ Σπαρτιάται. Ἡ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν ἀντίθεσις, διήκουσα δι' ὅλης τῆς ἱστορίας, κατέστη μετ' ὀλίγον μεταξὺ τῶν δύο λαῶν τῆς Ἑλλάδος φυλετικὴ.

Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία Ν. Βραχνῶ

3

ἐχρονολογοῦντο τὰ ψηφίσματα καὶ τὰ ἄλλα δημόσια ἔγγραφα· ὅθεν καὶ **ἐπώνυμος ἄρχων** ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ἐκαλεῖτο· ὁ δὲ βασιλεὺς περιωρίσθη εἰς τὰ θρησκευτικὰ μόνον,

Μέχρι τοῦ 752 οἱ τρεῖς ἄρχοντες ἦσαν ἰσόβιοι. Ἐπειτα ἡ ἀρχὴ αὐτῶν περιωρίσθη εἰς δέκα ἔτη. Ἀπὸ δὲ τοῦ 683 ἔγιναν ἐνιαύσιοι καὶ ἀντὶ τριῶν ἐξελέγοντο ἐννέα καὶ οὐχὶ πλέον ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Κόδρου μόνον, ἀλλ' ἐκ πάντων τῶν εὐπατριδῶν. Τῶν ἐννέα ἀρχόντων οἱ ἕξ τελευταῖοι ἐκαλοῦντο **θεσμοθέται**, εἶχον δ' ἔργον νὰ φυλάττωσι τοὺς θεσμούς, ὅπως προσάγωσιν αὐτοὺς εἰς τὰς δίκας καὶ κατ' αὐτοὺς κρίνονται οἱ παρανομοῦντες (Ἄριστ. Ἀθ. Πολ. 3).

Ἐτέρω μεγίστη ἀρχὴ ἐν Ἀθήναις ἦτο ἡ ἐξ Ἀρτείου Πάγου βουλή, εἰς ἣν εἰσῆρχοντο κατ' ἔτος οἱ ἐννέα ἄρχοντες μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς τῶν. Ἦσαν δὲ οἱ ἀρεοπαγῖται ἰσόβιοι. Ἡ ἐξ Ἀρτείου Πάγου βουλή ἐπετήρει τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων καὶ μετεῖχε τοῦ πλείστου μέρους τῆς διοικήσεως. Εἶχε δὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν νὰ κολάζῃ καὶ ἐπιβάλλῃ πρόστιμον εἰς πάντας τοὺς ἀκοσμοῦντας (Ἄριστ. Ἀθ. Πολ. 3).

§ 22. **Νομοθεσία τοῦ Δράκοντος.**—Οἱ εὐπατρίδαι, ἀφοῦ κατώρθωσαν νὰ καταλύσωσι τὴν μοναρχίαν, μετέβαλον τὸ πολίτευμα εἰς ὀλιγαρχικόν. Ἀπάσας τὰς ἀρχὰς κατεῖχον αὐτοί, ἐπέβλεπον δὲ κατὰ διαφόρους τρόπους τὸν λαόν, ὅστις ἔνεκα τούτου ἐστασίαζε συχνάκις. Τὸ κακὸν ἐπειτύνειτο καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ εὐπατρίδαι κατέχοντες καὶ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἐδίκαζον κατὰ παλαιούς καὶ ἀγράφους νόμους, πάντοτε δὲ ἀπέδιδον τὸ δίκαιον εἰς τοὺς πλουσίους. Ὁ λαὸς ἐξεγερθεὶς ἐζήτησε γραπτὸς νόμους, οἱ δ' εὐπατρίδαι ἠγαγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ ἀνέθηκαν εἰς τὸν Δράκοντα τῷ 621 νὰ συγγράψῃ νόμους, δι' ὧν ἠλπίζετο ν' ἀποκατασταθῇ ἡ τάξις καὶ ἡ ἰσυχία ἐν τῇ πόλει.

Ὁ Δράκων συνέγραψε νόμους ποινικοὺς καὶ πολιτικοὺς. Διὰ τῶν πρώτων ὥρισε τὰς ποινὰς τῶν ἐγκλημάτων, διὰ δὲ τῶν δευτέρων ὥρισε τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν. Καὶ τὰς μὲν ποινὰς ὥρισεν ὡς ἐξῆς. Ὁ ἐκ προμελέτης ἀνθρωποκτόνος ἐτιμωρεῖτο διὰ θανάτου καὶ ἡ περιουσία του ἐδημεύετο· ὁ δ' ἐξ ἀμελείας ἀνθρωποκτόνος κατεδικάζετο εἰς ἀειφυγίαν καὶ ἐπιτρέπετο εἰς πάντα πολίτην νὰ φονεύσῃ αὐτόν, ἂν ἐτόλμα νὰ διαμείνη ἐντὸς τῆς Ἀττικῆς. Διὰ θανάτου ἐτιμωροῦντο καὶ οἱ κλέπται. Τὰ δὲ λοιπὰ ἐγκλήματα ἐτιμωροῦντο ἀδιστηρότατα μὲν, ἀλλ'

οὐχὶ διὰ θανάτου. Καθόλου ἡ ποινικὴ νομοθεσία τοῦ Δράκοντος ἦτο αὐστηροτάτη.

Τὰ δὲ δικαιώματα τῶν πολιτῶν ἐκανόνισεν ὁ Δράκων ὡς ἐξῆς. Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν εἶχεν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου καὶ ἡ βουλή. Τῆς πρώτης μετεῖχον πάντες, ὅσοι ἠδύνατο νὰ ὑπηρετῶσιν ἐν τῷ στρατῷ, ἐξοπλιζόμενοι δι' ἰδίων ἐξόδων. Ἡ δὲ βουλή ἀπετελεῖτο ἐκ τετρακοσίων καὶ ἐνὸς μελῶν. Καὶ οἱ βουλευταὶ καὶ αἱ ἄλλαι ἀρχαὶ ἐξελέγοντο διὰ κλήρου ἐκ τῶν ἐχόντων ἡλικίαν ἄνω τῶν τριάκοντα ἐτῶν. Δις δὲ ὁ αὐτὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἄρξῃ μηδεμίαν ἀρχὴν πρὶν κληρωθῶσιν ἅπαντες (Ἀριστ. Ἀθ. Πολ. 4).

Τὸν Ἀρειὸν Πάγον κατέστησεν ὁ Δράκων φύλακα τῶν νόμων καὶ ἐπιτηρητὴν τῶν ἀρχῶν. Ὁ ἀδικούμενος ὑπὸ τινος τῶν ἀρχόντων εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταγγεῖλῃ τοῦτον εἰς τὴν βουλήν τοῦ Ἀρειοῦ Πάγου, αὕτη δ' εὐμῶρει διὰ προστίμου τοὺς παραβάτας. Ἀλλὰ τὰς φονικὰς δίκας, ἃς πρότερον ἐδίκαζεν ὁ Ἀρειὸς Πάγος, ὑπήγαγεν ὁ Δράκων εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ συσταθὲν δικαστήριον τῶν ἐφρετῶν, ὅπερ ἀπετελεῖτο ἐκ πενήτηκοντα καὶ ἐνὸς εὐπατριδῶν, ἐχόντων ἡλικίαν ἄνω τῶν πενήτηκοντα ἐτῶν προήδρευε δ' αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς.

§ 23. **Κύλων.** — Καὶ μετὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Δράκοντος οἱ εὐπατρίδαι ἐξηκολούθουν νὰ φέρωνται σκληρότατα πρὸς τὸν λαόν. Πρὸς ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς αὐτοὶ κατεῖχον καὶ πᾶσαν τὴν γῆν, οἱ δὲ πένητες εἰργάζοντο τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν πληρώνοντες εἰς τὸν κύριον τὰ πέντε ἕκτα τῶν προϊόντων καὶ κρατοῦντες δι' ἑαυτοὺς τὸ ἐν ἕκτιον διὰ τὴν ἐργασίαν των, ἐκαλοῦντο δὲ **πελάται** καὶ **ἐκτημόροι**. Ἀλλ' ἂν δὲν ἐπλήρωνον τὰς μισθώσεις, ἐγίνοντο δοῦλοι τῶν πλουσίων αὐτοὶ καὶ οἱ παῖδες αὐτῶν. Ὡσαύτως ἐγίνοντο δοῦλοι καὶ ὅσοι δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώρωσι τὰ χρέη των εἰς τοὺς δανειστάς, διότι οἱ δανεισμοὶ ἐγίνοντο ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν σωμάτων. Ἐν γένει δὲ ἡ κατάστασις τοῦ λαοῦ ἦτο ἀθλιωτάτη καὶ τὸ μῖσος αὐτοῦ κατὰ τῶν πλουσίων μέγιστον.

Ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης ἠθέλησε νὰ ὠφεληθῇ πλούσιός τις Ὀλυμπιονίκης Ἀθηναῖος, ὀνόματι Κύλων, γαμβρὸς τοῦ τυράννου τῶν Μεγάρων Θεογένους. Βοηθούμενος οὗτος ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις ὀπαδῶν του καὶ ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ του κατέλαβεν αἰφνιδίως τὴν Ἀκρόπολιν τῷ 620 πιθανῶς ἢ κατ' ἄλλους τῷ 612 ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ γίνῃ τύραννος. Ἀλλὰ τὸ σχέδιόν του ἀπέτυχεν. Ὁ κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος ἄρχων Μεγακλῆς,

υἱὸς τοῦ Ἀλκμέωνος, ἐπολιόρησε στενωπὴν τὴν Ἀκρόπολιν. Καὶ ὁ μὲν Κύλων κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ καὶ σωθῆ καταφυγὼν εἰς Μέγαρα πρὸς τὸν πενθερόν του, οἱ δὲ ὄπαδοι αὐτοῦ κατέφυγον ὡς ἰκέται εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Πουήσαντες δὲ σπονδὰς πρὸς τὸν Μεγακλέα, ὅπως δικασθῶσιν, ἐνῶ κατήρχοντο ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ἐσφάγησαν οἱ περισσότεροι παρασπόνδως πρὸ τοῦ βωμοῦ τῶν Εὐμενίδων, παρὰ τὸν Ἄρειον Πάγον.

Ἡ πρᾶξις αὕτη ἐθεωρήθη ὡς ἀσέβημα πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ὠνομάσθη **Κυλώνειον ἄγος**. Ἐπειδὴ δὲ τότε ἐνέσκηψεν εἰς τὴν πόλιν λοιμικὴ νόσος, ὁ δεσποδαίμων λαὸς ἀπέδωκε ταύτην εἰς τὴν ὄργην τῶν θεῶν. Οἱ Ἀλκμεωνίδαι ὡς **ἐναγεῖς**, ἤτοι κατηραμένοι, εἴλκυσαν καθ' ἑαυτῶν τὸ κοινὸν μῖσος, δι' ὃ ὑπεβλήθησαν εἰς κρίσιν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου. Καὶ οἱ μὲν ζῶντες κατεδικάσθησαν εἰς ἀειφυγίαν, τὰ δὲ ὄσπια τῶν ἀποθανόντων ἐξεβλήθησαν ἐκ τῶν τάφων καὶ ἐροίφθησαν ἐξω τῆς Ἀττικῆς. Ἐκ τῶν ταραχῶν τούτων ὠφελούμενοι οἱ Μεγαρεῖς ἀφῆρσαν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων τὴν Σαλαμίνα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ δεσποδαμονία κατεῖχεν ἀκόμη τὴν πόλιν, προσεκλήθη ἐκ Κρήτης ὁ σοφὸς γέρον Ἐπιμενίδης, ὅστις διὰ θυσιῶν ἐκαθάρισεν αὐτήν.

§ 24. **Σόλων**.— Ὁ Σόλων κατήγετο ἐκ τοῦ γένους τοῦ Κόδρου. Νέος ὢν ἐπεχείρησε πολλὰ ταξείδια χάριν ἐμπορίου, ἴσως δὲ καὶ διὰ νὰ γνωρίσῃ ξένους τόπους καὶ ἀποκτήσῃ μεγαλειτέραν πείραν, διότι ἦτο φιλομαθέστατος. Καὶ ὅτ' ἔγινε πρεσβύτης ἔλεγε: «Γηράσκω ἀεὶ διδασκόμενος».

Ὁ Σόλων προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα του διὰ τῆς πείρας καὶ τῆς πολιτικῆς του συνέσεως. Ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ μακρὸν καὶ δυσχερῆ πόλεμον κατὰ τῶν Μεγαρέων περὶ ἀνακτήσεως τῆς Σαλαμίνας ἀπῆρθησαν καὶ ἔθεσαν νόμον, καθ' ὃν ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατον ἐκεῖνος, ὅστις ἤθελε συμβουλεύσει τὴν ἀνανέωσιν τοῦ πολέμου, ὁ Σόλων ἐλνυεῖτο βλέπων τὴν ὠραίαν νῆσον κατεχομένην ὑπὸ τῶν Μεγαρέων. Ἴνα λοιπὸν ἀποφύγῃ τὴν ἐκ τοῦ νόμου τιμωρίαν, προσεποιήθη ἡμέραν τινα τὸν παράφρονα καὶ προσελθὼν εἰς τὴν ἀγορὰν ἤρχισε ν' ἀπαγγέλλῃ ἐνθουσιῶδες ποίημα, ἐπιγραφόμενον «**Σαλαμίς**». Ὁ λαὸς ἐνθουσιῶν λαμβάνει τὰ ὄπλα καὶ ἐκλέξας στρατηγὸν τὸν Σόλωνα ἐκστρατεύει κατὰ τῶν Μεγαρέων, νικᾷ αὐτοὺς καὶ ἀνακτᾷ τὴν Σαλαμίνα (600). Οὕτω τὸ ὄνομα τοῦ Σόλωνος διεφημίσθη.

Οί θεσμοὶ τοῦ Δράκοντος καὶ οὐδὲν ἐβελτίωσαν τὴν κατάστασιν τοῦ λαοῦ. Οἱ πολλοὶ ἐξηκολούθουν νὰ δουλεύωσιν εἰς τοὺς ὀλίγους. Οἱ δανεισμοὶ ἐγίνοντο ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν σωματίων καὶ ἡ γῆ ὅλη ἀνῆκεν εἰς τοὺς ὀλίγους. Ὅθεν καὶ πάλιν ἐστασίασεν ὁ δῆμος κατὰ τῶν πλουσίων, αἱ δὲ δύο φατρίαι ἐπὶ πολὺ ἴσταντο ἀντιμέτωποι ἀλλήλων. Τότε ἀπὸ κοινοῦ ἐξέλεξαν διαλλακτὴν καὶ ἄρχοντα τὸν Σόλωνα τῷ 594 καὶ ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν πολιτείαν κατὰ τρόπον συμβιβάζοντα τὰς δύο ἀντιμαχομένας φατρίαις. Ὡς δὲ ἦτο γενναῖος στρατηγὸς καὶ ἔξοχος ποιητὴς ὁ Σόλων, οὕτω καὶ ὡς νομοθέτης ὑπῆρξε μέγας.

§ 25. Νομοθεσία τοῦ Σόλωνος. — Ὁ Σόλων ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν κατὰ πρῶτον ἠλευθέρωσε τὸν δῆμον ἀπαγορεύσας τοῦ λοιποῦ νὰ δανείζωνται ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν σωματίων ὅσοι δὲ διὰ χρέη εἶχον γίνεαι δοῦλοι ἠλευθερώθησαν. Ἐπειτα ἐποίησεν ἀποκοπὰς ἀπάντων τῶν χρεῶν ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων. Αἱ ἀποκοπαὶ αὗται ὠνομάσθησαν **σεισάχθεια**, διότι δι' αὐτῶν ἀπεσείσθη τὸ ἀφόρητον βάρος, ὅπερ ἐπίεζε τὸν λαόν. Ἀλλὰ συγχρόνως ὁ Σόλων, ἵνα διευκολύνη τὰς συναλλαγὰς, μετέβαλε τὸ νομισματικὸν καὶ μετρικὸν σύστημα. Οὕτως ἡ μνᾶ ἀντὶ ἑβδομήκοντα τριῶν δραχμῶν, ὡς ἐτιμᾶτο πρότερον, ἐτιμᾶτο νῦν ἑκατὸν δραχμῶν. Τὸ δὲ νέον μετρικὸν σύστημα ἦτο κατὰ πενήκοντα τοῖς ἑκατὸν ἔλατιον τοῦ προτέρου.

Τὰ τῆς πολιτείας ὁ Σόλων διέταξεν ὡς ἑξῆς. Διετήρησε τὴν προὔπαρχουσαν διαίρεσιν τῶν πολιτῶν εἰς **πεντακοσιομεδίμνους, ἵππεις, ζευγίτας** καὶ **θῆτας**. Ὡς βάσις τῆς διαιρέσεως ταύτης ἐχρησίμευε τὸ τίμημα (ἢ κτηματικὴ περιουσία), ὅπερ ὁ Σόλων ἐξέτεινε καὶ εἰς τὰ ὑγρά προϊόντα. Οὕτω τὴν πρώτην τάξιν ἀπειτέλουν οἱ ἔχοντες ἐτησίαν πρόσοδον πεντακοσίων μέτρων ξηρῶν καὶ ὑγρῶν προϊόντων, τοῦτέστι πεντακοσίων μεδίμνων σίτου καὶ κριθῆς ἢ πεντακοσίων μετρητῶν¹ οἴνου καὶ ἐλαίου ἢ συναμφοτέρων. Τὴν δευτέραν τάξιν ἀπειτέλουν οἱ ἔχοντες ἐτησίαν πρόσοδον τριακοσίων μέτρων καὶ δυνάμενοι νὰ τρέφωσι πολεμικὸν ἵππον. Τὴν τρίτην τάξιν ἀπειτέλουν οἱ ἔχοντες ἐτησίαν πρόσοδον διακοσίων μέτρων καὶ τρέφοντες ζεῦγος γεωργικῶν βοῶν. Τὴν δὲ τελευ-

1) Ὁ αἰτιακὸς μέδιμνος ἦτο μέτρον ξηρῶν καρπῶν=36 ὀκάδων περίπου, ὁ δὲ μετρητὴς ἦτο μέτρον ὑγρῶν ἴσον πρὸς 5)4 τοῦ μεδίμνου.

ταίαν, τὴν τῶν θητιῶν, ἀπειτέλουν οἱ ἔχοντες πρόσοδον μικροτέραν τῶν διακοσίων μέτρων καὶ οἱ ἄποροι (Ἄριστ. Ἀθ. Πολ. 7).

Πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ ἐξελέγοντο ἐκ τῶν τριῶν πρώτων τάξεων. Οἱ θῆτες οὐδεμιᾶς ἀρχῆς μετεῖχον καὶ ἦσαν ἀπηλλαγμένοι φόρων· ἐλάμβανον δ' ὅμως μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ εἰς τὰ δικαστήρια.

Ὁ Σόλων διετήρησε καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Δράκοντος κατασταθεῖσαν βουλήν, ὥρισε δὲ τοὺς βουλευτὰς εἰς τετρακοσίους, ἑκατὸν ἐξ ἑκάστης φυλῆς. Οἱ βουλευταὶ ἐξελέγοντο κατ' ἔτος διὰ κλήρου ἐκ τῶν ἐχόντων ἡλικίαν ἄνω τῶν τριάκοντα ἐτῶν. Ἡ βουλή ἦτο ἀρχὴ προβουλευτικῆ, ἦτοι συνεζήτει προηγουμένως πᾶν ζήτημα, ὅπερ ἔμελλε νὰ εἰσαχθῆ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, καὶ ἐξέφερον ἐπ' αὐτοῦ τὴν γνώμην τῆς, ἐκαλεῖτο δὲ ἡ γνώμη τῆς αὕτη **προβούλευμα**. Τὸ προβούλευμα τοῦτο ὑπεβάλλετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἀπειτεῖτο ἐκ πάντων τῶν πολιτῶν, τῶν ἐχόντων ἡλικίαν ἄνω τῶν εἴκοσιν ἐτῶν. Αὕτη ἐψήφισε τοὺς νόμους, ἐξέλεγε τοὺς ἀρχοντας καὶ τοὺς δικαστὰς, ἐζήτει παρ' αὐτῶν εὐθύνας μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς των, ὥριζε τοὺς φόρους, ἀπεφάσιζε περὶ πόλεμον καὶ εἰρήνης, ὡς καὶ περὶ συμμαχιῶν. Ἡ ἀπόφασις ἐγίγνετο δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ ψηφοφορίας.

Ἡ ἐξ' Ἀρείου Πάγου βουλή διετήρησε τὴν ἐποπτείαν τῶν νόμων καὶ τῆς πολιτείας, ἣν εἶχε καὶ πρότερον. Ἄλλ' ὁ Σόλων ὅμως ἔδωκεν εἰς αὐτὴν εὐρύτεραν δικαιοδοσίαν. Ἐπετήρει αὕτη τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν νέων, τὰ ἦθη τῶν πολιτῶν καὶ τὴν θρησκείαν τιμωροῦσα τοὺς ἀργούς, τοὺς ἀσώτους καὶ τοὺς ἀσεβεῖς. Ἐδίκασε τὰς φοινικὰς δίκας καὶ τὰς περὶ ἐμπροσημοῦ, ὡς καὶ τὰς περὶ ἀποπειρας καταλύσεως τοῦ δήμου.

Ὁ Σόλων κατέστησε μέγα δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο **Ἡλιαία**. Τὸ δικαστήριον τοῦτο περιελάμβανεν ἕξ χιλιάδας δικαστὰς (ἡλιαστὰς), οἵτινες ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ἐκ τῶν συμπληρωσάντων τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Διηρεῖτο δὲ εἰς δέκα τμήματα καὶ ἕκαστον αὐτῶν περιεῖχε πεντακοσίους δικαστὰς. Οἱ ὑπολειπόμενοι χίλιοι ἦσαν ἀναπληρωτικοί. Πρὸ τοῦ Σόλωνος ἡ κρίσις τῶν ἀρχόντων ἦτο **κυρία**, ἦτοι ἀνέκκλητος· ἀπὸ δὲ τοῦ Σόλωνος καὶ ἐφεξῆς ἐπειρέπετο ἔφεσις ἐνώπιον τῆς Ἡλιαίας.

Βλέπων ὁ Σόλων ὅτι πολλάκις ἡ πόλις ἐταράσσετο ὑπὸ σιάσεων, τινὲς δὲ τῶν πολιτῶν ἔνεκα ὀργυμίας ἔμενον ἀδιάφοροι, ἔθηκε νόμον,

δι' οὗ ἐκηρύσσεται ἄτιμος, τοῦτ' ἔστιν ἔστρεψαι τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἐκεῖνος ὅστις ἐν καιρῷ σιάσεως ἔμενεν οὐδέτερος, ἦτοι δὲν ἐλάμβανε τὰ ὄπλα οὔτε ὑπὲρ τῆς μιᾶς οὔτε ὑπὲρ τῆς ἄλλης φατρίας· καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ ἐγκαταλείπεται ἡ πολιτεία εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πονηρῶν.

Καὶ περὶ βιομηχανίας καὶ περὶ ἐμπορίας ἔλαβε πρόνοιαν ὁ Σόλων. ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ ἀνατροφῆς τῶν παιδῶν ὑποχρεώσας τοὺς Ἀθηναίους νὰ διδάσκωσι τοὺς παῖδας τῶν τὰ γράμματα, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν γυμναστικὴν. Ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας μέχρι τοῦ δεκάτου ἐβδόμου οἱ παῖδες ἐγυμνάζοντο εἰς τὰς παλαιστράς καὶ εἰς τὰ γυμναστήρια, ἵνα κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ γενναῖοι ὑπερασπισταὶ τῆς πατρίδος. Ὡς οἱ Σπαρτιάται, οὕτω καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν τὸν ὑπὲρ πατρίδος θάνατον ὡς τὸν ἐνδοξότατον, τοὺς δ' ἐν πολέμῳ πεσόντας ἔθαπτεν ἡ πατρίς μετὰ μεγάλων τιμῶν.

Οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος γραφέντες ἐπὶ τετραγώνων ξυλίνων πυραμίδων (κύρβων) κατετέθησαν εἰς τὴν βασιλείον Σιοάν, ὠρκίσθησαν δὲ πάντες οἱ πολῖται νὰ τηρῶσιν αὐτούς. Ἀλλ' ἡ διάρκεια δὲν προεμηνύετο μακρὰ. Ὁ μὲν δῆμος ἠλιθίως ἀναδασμὸν ὄλης τῆς γῆς, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε τοῦτο· οἱ δ' εὐπατρίδοι ἐδυσφόρουν διὰ τὸν περιορισμὸν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν καὶ διὰ τὴν μείωσιν τῆς δυνάμεώς τῶν. Ἔνεκα τούτου ὁ Σόλων καθ' ἐκάστην παρηνωχλεῖτο. Ἰνα λοιπὸν ἀποφύγῃ τὰς ἐνοχλήσεις καὶ ἵνα μὴ ἀναγκασθῇ νὰ μεταβάλλῃ τι τῶν κειμένων νόμων, ἀπεδήμησεν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ μετέβη εἰς Αἴγυπτον, Κύπρον καὶ Μικρὰν Ἀσίαν, ἣ δὲ ἀποδημία του αὐτῆ διήρκεσε δέκα ὅλα ἔτη.

§ 26. **Παράλιοι, Πεδιακοί, Διάκριοι.** — Ἐπὶ τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ Σόλωνος οἱ Ἀθηναῖοι διῆγον ἐν ἡσυχίᾳ. Ἀλλὰ κατόπιν αἱ σιάσεις ἐπανελήφθησαν καὶ κατὰ μικρὸν προσέλαβον τὴν πικρὴν χαρακτῆρα. Οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι διηρέθησαν εἰς τρεῖς πολιτικὰ μερίδας, τὴν τῶν **Παραλίων**, τὴν τῶν **Πεδιακῶν** καὶ τὴν τῶν **Διακρίων**. Ὀνομάσθησαν δὲ αἱ τρεῖς αὗται πολιτικαὶ μερίδες ἐκ τῶν μερῶν, ἐν οἷς κατέκουν ἢ εἶχον τὰ κτήματά τῶν. Καὶ οἱ μὲν **Παράλιοι** κατέκουν τὴν νοτιοανατολικὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἠσοχολοῦντο εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, ἔχοντες δ' ἀρχηγὸν τὸν Μεγακλέα ἦσαν κεκηρυγμένοι ὑπὲρ τοῦ πολιτεύματος τοῦ Σόλωνος. Οἱ δὲ **Πεδιακοί** εἶχον τὰ κτήματά τῶν εἰς τὰ πεδινὰ μέρη τῆς Ἀττικῆς, τὰ πρὸς τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὴν Μεγαρίδα. Εἰς τοὺτους ἀνήκον οἱ πλοῦσιοι καὶ οἱ κτηματίας

οἵτινες ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Λυκούργον ἐζήτουν κυβένησιν ὀλιγαρχικὴν. Οἱ δὲ Διάκριοι κατώκουν τὰ πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς ὄρεινὰ μέρη τῆς Ἀττικῆς, ἅτινα ἐκαλοῦντο **Διακρία**. Εἰς τούτους ἀνήκον οἱ πενήστεροι, οἱ ὁποῖοι ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Πεισίστρατον ἐζήτουν ἀναδασμὸν τῆς συμπάσης γῆς.

§ 27. **Πεισίστρατος**. — Ὁ Πεισίστρατος ἦτο συγγενῆς τοῦ Σόλωνος, εἶχε δὲ διαπρέπει εἰς τὸν κατὰ τῶν Μεγαρέων πόλεμον. Ἦτο εὐγλωττος, φιλόφρων καὶ εὐπροσήγορος. Διὰ τῶν προτερημάτων του τούτων ἐφέιλκυσε τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ. Ἐνθαρρυνθεὶς δ' ἐκ τούτου ἐπεχείρησε νὰ γίνῃ τύραννος τῶν Ἀθηῶν καὶ τὸ κατώρθωσε διὰ τοῦ ἐξέχοντος τεχνάσματος. Ἡμέραν τινὰ κατετραυμάτισεν ἑαυτὸν ἐλαφρῶς καὶ προσελθὼν καθημαγμένος εἰς τὴν ἀγορὰν ἐφώναζεν εἰς τὸ ἐκεῖ συρρεῦσαν πλῆθος δι' οἱ ἐχθροὶ του ἠθέλησαν νὰ τὸν δολοφονήσωσιν. Ὁ λαὸς πεισθεὶς εἰς τοὺς λόγους τοῦ Πεισιστράτου ἐπήφισε νὰ δοθῶσιν εἰς αὐτὸν πενήτηκοντα κορυνηφόροι ὡς σωματοφύλακες. Τούτους ἀξήσας ὁ Πεισίστρατος εἰς τετρακοσίους κατέλαβε τὴν Ἀκρόπολιν τῷ 560 καὶ ἔγινε τύραννος. Ἀλλ' οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοί του Λυκούργος καὶ Μεγακλῆς ὁμοφρονήσαντες ἐξεδιώξαν αὐτόν. Μετὰ τινὰ χρόνον ὁ Πεισίστρατος συμφιλιωθείς πρὸς τὸν Μεγακλέα ἐπανῆλθε καὶ κατέλαβε πάλιν τὴν ἀρχήν. Ἀλλ' ἡ φιλία αὕτη πρὸς τὸν Μεγακλέα δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον καὶ ὁ Πεισίστρατος ἐξεδιώχθη δευτέραν φορὰν ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ ἔμεινεν ἔνδεκα ἔτη μακρὰν τῆς Ἀττικῆς. Ἀλλὰ τὸ ἐνδέκατον ἔτος βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Ἐρειριέων, τῶν Θηβαίων καὶ τοῦ ἐκπτώτου τυράννου τῆς Νάξου Λυγδάμιος ἐπανῆλθε καὶ αὐθις εἰς Ἀθήνας καὶ κατέλαβεν ἐκ τρίτου τὴν ἀρχὴν τῷ 537, διετήρησε δὲ αὐτὴν μέχρι τέλους τοῦ βίου του.

Ἡ κυβένησις τοῦ Πεισιστράτου ὑπῆρξεν ἠπία, δικαία καὶ φιλόφρων. Ἐκυβένησεν οὗτος συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους καὶ οὐδεμίαν πλεονεξίαν δι' ἑαυτὸν ἐπεδιώξεν. Ἐνίσχυσε τὸ ἐμπόριον. Ἦτο φίλος τῶν γραμμάτων. Πρῶτος ἴδρυσεν ἐν Ἀθήναις δημοσίαν βιβλιοθήκην. Συνέλεξε καὶ κατέγραψε τὰ πρότερον διεσπασμένα καὶ σκορὰδην ψαλλόμενα ἔπη τοῦ Ὀμήρου καὶ διέταξε ν' ἀπαγγέλλωνται ὁλόκληρα κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων. Ἐκόσμησε τὴν πόλιν μὲ διάφορα κτίρια. Κτεσκεύασεν ἀγροικὰς ὁδοὺς καὶ ὑδραγωγεῖα. Ἐθῆκε τὰ θεμέλια τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὃν μετὰ πολλοὺς αἰῶνας

(150 μ. Χ.) ᾠκοδόμησεν ὁ Ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ Ἀδριανός. Ἐν γένει ὁ Πεισιστρατος ἀνύψωσε τὰς Ἀθήνας καὶ κατέστησεν αὐτὰς κέντρον τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Διὰ τοῦτο δικαίως θεωρεῖται ὡς θεμελιωτῆς τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν. Ἀπέθανε δὲ τῷ 527.

§ 28. Πεισιστρατίδα. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πεισιστράτου ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ υἱὸς Ἰππίας ἔχων συνάροχοντα τὸν νεώτερον ἀδελφόν του Ἰππαρχον. Ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ ἐκυβέρονον κατ' ἀρχὰς πολὺν καλῶς, ὅπως ὁ πατήρ των. Ἄλλ' ὁ Ἰππαρχος (Θουκ. 5. 54) ἐκδικούμενος προσωπικὸν πάθος κατὰ τινος εὐγενοῦς νέου, ὀνόματι Ἀρμόδιου, ἀπηγόρευσεν εἰς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ νὰ **κανηφορήσῃ** μετ' ἄλλων παρθένων κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Παναθηναίων. Τὴν οἰκογενειακὴν ταύτην ὑβρίν δὲν ἠνέχθη ὁ Ἀρμόδιος. Ὄθεν μετὰ τοῦ στενοῦ φίλου του Ἀριστογείτονος καὶ ἄλλων παρεσκεύασε συνωμοσίαν ἐπὶ καταλύσει τῆς τυραννίδος. Ἐμελλε δὲ ἡ κατάλυσις νὰ γίνῃ κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν μεγάλων Παναθηναίων.

Κατ' ἀρχὰς τὰ πάντα ἔβαινον καλῶς. Ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ ἦσαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλήθους, ὁ μὲν Ἰππίας ἐν τῷ ἔξῳ Κεραμεικῷ διατάσσωσαν τὰ τῆς πομπῆς, ὁ δὲ Ἰππαρχος ἐν τῇ Ἀγορᾷ. Οἱ δύο φίλοι μετ' ἄλλων συνωμοτῶν φέροντες ξίφη κεκρυμμένα ὑπὸ κλάδους μύρτων προσῆλθον εἰς τὸν Κεραμεικόν. Ἐκεῖ ἰδόντες τὸν Ἰππίαν συνδιαλεγόμενον οἰκείως μετὰ τινος τῶν συνωμοτῶν καὶ νομίσαντες ὅτι προὔδότησαν, διηυθύνθησαν ἔσω τῶν πυλῶν καὶ συναντήσαντες τὸν Ἰππαρχον ἐφόνευσαν αὐτόν. Αἱματηρὰ συμπλοκὴ ἐπηκολούθησε. Καὶ ὁ μὲν Ἀρμόδιος ἐφρονεύθη ἀμέσως ὑπὸ τῶν δορυφόρων τοῦ τυράννου, ὁ δὲ Ἀριστογείτων συλληφθεὶς καὶ ἐπὶ πολὺ βασανισθεὶς ἐφρονεύθη ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Ἰππίου. Συνελήφθησαν δὲ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀθῶοι καὶ ἔνοχοι καὶ βασανισθέντες ἐφρονεύθησαν.

Ἐκτοτε ὁ Ἰππίας κατέστη δύσπιστος καὶ ὀμὸς. Πολλοὺς τῶν πολιτῶν ἐφόνευσε καὶ ἄλλους ἐξώρισε καὶ τὰς περιουσίας αὐτῶν ἐδήμευσεν. Ὄθεν καὶ τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ κατ' αὐτοῦ ἐκορυφώθη. Τότε οἱ φυγάδες Ἀλκμεωνίδαι, ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια πλουσιωτάτη, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Κλεομένους ἐπῆλθον κατὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις τυράννου καὶ ἐπολιόρκησαν αὐτὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει. Ὁ Ἰππίας στενοχωρηθεὶς ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ ν' ἀπέλθῃ ἐξ Ἀθηνῶν.

Μετέβη δὲ μετὰ τῆς οἰκογενείας του πρὸς τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφόν του Ἑγησίστρατον, τύραννον τοῦ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Σιγίου.

§ 29. **Μεταρρύθμισις τοῦ πολιτεύματος ὑπὸ Κλεισθένους.** — Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος ἐστασίαζον πρὸς ἀλλήλους ὁ Ἰσαγόρας, φίλος τῶν τυράννων, καὶ ὁ Κλεισθένης, υἱὸς τοῦ Μεγακλέους. Ὑπερισχύσας δὲ ὁ Κλεισθένης μειορρύθμισε τὸ πολίτευμα ἐπιφειλείᾳ μὲν τοῦ δήμου, πρὸς βλάβην δὲ τῶν εὐπατριδῶν (508).

Καὶ πρῶτον διήρσε τοὺς Ἀθηναίους εἰς δέκα φυλάς. Ἐκάστη δ' αὐτῶν περιελάμβανε πολίτας ὄλων ἀδιακρίτως τῶν τάξεων. Ἴνα δὲ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν, ἐπολιτογράφησεν ὁ Κλεισθένης τοὺς ἐν Ἀθήναις κατοικοῦντας ξένους καὶ τοὺς ἀπελευθέρους. Ἐπειτα διήρσε τὴν χώραν εἰς δήμους. Ἐκαστος δήμος ἀπετέλει αὐτόνομον κοινότητα, προϊστάτο δ' αὐτῆς εἰς δήμαρχος. Τὴν δὲ βουλὴν τῶν τετρακοσίων ἠύξησεν εἰς πεντακοσίους, ἐκλεγομένων πενήκοντα βουλευτῶν ἐξ ἐκάστης φυλῆς.

Ἡ πολιτεία τοῦ Κλεισθένους ἔλαβε καὶ στρατιωτικὸν διοργανισμόν. Ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου ἐξελέγοντο καὶ ἔτος δέκα στρατηγοί, εἰς ἐξ ἐκάστης φυλῆς. Οὗτοι ἐν εἰρήνῃ μὲν ἐφρόντιζον νὰ παρασκευάζωσι τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς χώρας καὶ διηύθυνον τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν αὐτῆς, ἐν πολέμῳ δὲ εἶχον τὴν στρατηγίαν ἐναλλάσσοντες αὐτὴν καθ' ἐκάστην.

Ὁ Κλεισθένης ἔθηκε καὶ τὸν περὶ ὀστρακισμοῦ νόμον, ἵνα ἐξασφαλίῃ τὴν πολιτείαν ἀπὸ τῆς τυραννίδος. Πᾶς πολίτης καθιστάμενος ἐπικίνδυνος εἰς τὴν πολιτείαν εἴτε διὰ τὸν πλοῦτιόν του εἴτε διὰ τὴν πολιτικὴν του δύναμιν ἐξοστρακίζετο ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ δέκα ἔτη. Ἀλλὰ βραδύτερον ὁ ἐξοστρακισμὸς ἀπέβη ἀπλῶς ὄργανον τοῦ φθόνου καὶ τοῦ φατριαστικοῦ πνεύματος, ἐξοστρακίζετο δὲ συνήθως ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀσθενεστείας πολιτικῆς φατρίας διὰ νὰ δύναται ἢ ἑτέρα νὰ διαχειρίζεται ἀνενοχλήτως τὰ κοινά. Ὁ ἐξοστρακισμὸς δὲν σιτηπῆγγο ἀτιμίαν οὔτε δήμευσιν τῆς περιουσίας. Ἴνα ἐξοστρακισθῇ τις, ἔπρεπε νὰ μετέχωσι τῆς ψηφοφορίας τὸ ὀλιγώτερον ἐξ χιλιάδες· ἄλλως δὲν ἐπραγματοποιεῖτο ὁ ἐξοστρακισμὸς.

Αἱ τολμηραὶ διατάξεις τοῦ Κλεισθένους ἠρέθισαν τὴν ἀριστοκρατικὴν φατρίαν, ὁ δὲ προϊστάμενος αὐτῆς Ἰσαγόρας προσεκάλεσε τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Κλεομένην, ἵνα ἔλθῃ καὶ ἐκδιώξῃ ἐξ Ἀθηναίων τοὺς

Ἄλκμεωνίδας ὡς ἐναγεῖς. Ὁ Κλεομένης δις ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Καὶ τὴν μὲν πρώτην φορὰν ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἡττημένος· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἔλαβεν ὡς συμμάχους κατὰ τῶν Ἀθηναίων πλὴν τῶν Πελοποννησίων, τοὺς Βοιωτοὺς καὶ τοὺς Χαλκιδεῖς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἀπέτυχεν ἔνεκα τῆς ἀσυμφωνίας τῶν συμμάχων καὶ ὁ Κλεομένης ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ ἀπηλλάγησαν τοῦ κινδύνου, ἐπῆλθον κατὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς παρὰ τὸν Εὐριπον· διαβάντες δὲ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Εὐβοίαν ἐνίκησαν αὐθημερὸν καὶ τοὺς Χαλκιδεῖς, ἡ δὲ Χαλκίς, ἡ περιφανῆς μητρόπολις τοσοῦτων ἀποικιῶν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἔγινεν ἀθηναϊκὴ ἀποικία, διανεμηθείσης τῆς χώρας εἰς τετρακισχιλίους κληροῦχος Ἀθηναίους.

§ 30. Δεύτερος ἀποικισμὸς τῶν Ἑλλήνων. — Οὐδὲν ἔθνος οὔτε ἀρχαῖον οὔτε νεώτερον ἐξέπεμπε τοσαύτας ἀποικίας εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ὅσας τὸ ἑλληνικόν. Πλὴν τῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἰδρῦθησαν καθ' ὅλην τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (ιδ. σ. 15), βραδύτερον ἀπὸ τοῦ ὀγδόου μέχρι τοῦ ἔκτου αἰῶνος π. Χ. οἱ Ἕλληνες ἴδρυσαν καὶ ἄλλας πολυαριθμοὺς ἀποικίας. Πρὸς ἀνατολὰς τὰ παραλία τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θυράκης, ὁ Εὐξείνος Πόντος μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀζοφικῆς, ἡ μεσημβρινὴ παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἡ Κύπρος, πρὸς νότον ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Κυρηναϊκὴ, καὶ πρὸς δυσμὰς ἡ Σικελία καὶ ἡ κάτω Ἰταλία καὶ αἱ ἀκταὶ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας περιεστέρφθησαν διὰ στεφάνης πόλεων ἑλληνικῶν, αἵτινες ἡμιλλῶντο ἐν τῷ σταδίῳ τῆς εὐημερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὑπὸ τῶν Μιλησίων ἰδρῦθησαν πολυαριθμὰ, περὶ τὰ ὀγδοήκοντα, ἐμπόρια. Τοιαῦτα ἦσαν ἐν Ἑλλησπόντῳ ἡ Ἀβυδος καὶ ἡ Λάμψακος· ἐν τῇ Προποντίδι ἡ Κύζικος· ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἡ Φᾶσις, ἡ Σινώπη, ἡ Ὀδησοὺς ἐν τῇ θέσει τῆς σημερινῆς Βάρνας, καὶ ἄλλαι. Ὑπὸ τῶν Σαμίων ἐκτίσθη ἐν τῇ Προποντίδι ἡ Πέρινθος. Ὑπὸ τῶν Μεγαρέων ἐκτίσθησαν ἐν τῇ Προποντίδι ἡ Σηλυβρία καὶ ἐπὶ τοῦ θρηακικοῦ Βουπόρου ἐπὶ μὲν τῆς εὐρωπαϊκῆς ὁχθῆς τὸ Βυζάντιον, ἐπὶ δὲ τῆς ἀσιατικῆς ἡ Χαλκηδὼν· ἐν δὲ τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἡ Ἡράκλεια. Ἐν αὐτῷ ἰδρῦθησαν ὑπὸ τῶν Σινωπέων δύο ἕτεραι ἀποικίαι, ἡ Κερασσοῦς καὶ ἡ Τραπεζοῦς.

Οἱ Χαλκιδεῖς ἐκάλυψαν διὰ πολυαριθμῶν ἀποικιῶν τὴν ἐπὶ τῆς Μα-

κεδονίας τριγλώσσον χερσόνησον, ἣτις καὶ **Χαλκιδική** ἀπ' αὐτῶν ὠνομάσθη. Ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς ἴδρυσαν ἀποικίας καὶ οἱ Ἑρετριεῖς καὶ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἄδριοι καὶ ἄλλοι.

Τῶν πρὸς δυσμὰς ἀποικιῶν ἀξιολογώτεραι ἦσαν ἐπὶ τῆς Ἰλλυρικῆς χερσονήσου ἢ Ἀπολλωνία καὶ ἢ Ἐπίδαμος. Ἐν Σικελίᾳ αἱ Συρακοῦσαι, ἢ Κατάνη, οἱ Λεοντῖνοι, ἢ Γέλα, ἢ Ἰμέρα, ὁ Ἀκράγας καὶ ἄλλαι. Ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἦσαν τὸ Ρήγιον, ὁ Τάρας, ὁ Κρότων, ἢ Σύβαρις, ἢ Κύμη, ἢ Ἐλέα καὶ ἄλλαι. Ἡ Σικελία καὶ ἢ κάτω Ἰταλία διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀποικιῶν ὠνομάζετο **Μεγάλη Ἑλλάς**. Ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τῆς Γαλλίας ἦτο ἢ Μασσαλία. Ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Ἰσπανίας ἢ Ρόδη, ἢ Ἀγάθη καὶ ἄλλαι. Ἐν Κύπρῳ ἰδρύθησαν ἢ Πάφος, ἢ Σαλαμίς καὶ ἄλλαι. Ἐπὶ τῶν βορειῶν παραλιῶν τῆς Ἀφρικῆς ἐκτίσθη ἢ Κυρήνη, ἣτις ταχέως προήχθη καὶ κατέστη κέντρον ἀκμαίου ἐμπορίου. Περὶ αὐτὴν σὺν τῷ χρόνῳ ἐκτίσθησαν ἢ Ἀπολλωνία, ἢ Βάρκη, ἢ Τεύχειρα καὶ ἢ Βερενίκη, οὗτω δὲ συνεκροτήθη ἢ **Κυρηναϊκὴ Πεντάπολις**. Ἐν Αἰγύπτῳ ἰδρύθη ἢ Νάυκρατις καὶ ἄλλαι ἀλλαχοῦ πλεῖσται.

Οὕτως ὁ Ἑλληνισμός, ἢ ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὰ ἑλληνικὰ ἦθη καὶ οἱ ἑλληνικοὶ θεομοὶ ἐξηπλώθησαν ἀπανταχοῦ ἀνὰ πάσας τὰς ἀκτάς, ὅπου τὸ εὐφορον τῆς γῆς, ὅπου καλὸς λιμὴν, ὅπου ἢ εὐκολία τῆς συγκοινωνίας καὶ τοῦ κέρδους ἐδελέαζον τοὺς ἀποίκους.

Οἱ ἀποικοὶ ἀπῆρχοντο ἐκ τῆς μητροπόλεως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἐνός, **οἰκιστοῦ** καλουμένου. Πολιτικῶς αἱ ἀποικίαι ἦσαν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῶν μητροπόλεων. Ὁ μόνος δεσμὸς ἦτο τὸ σέβας πρὸς τὴν μητρόπολιν καὶ ἢ λατρεία τῶν πατρῶων θεῶν.

Οἱ λόγοι, οἵτινες παρεκίνησαν τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν ἴδρυσιν ἀποικιῶν, ἦσαν ποικίλοι, κυριώτατοι δ' ὅμως οἱ ἐξῆς· α') ἢ δυσκολία εἰς τὸ νὰ πορίζωνται ἐν τῇ πατρίδι των τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα ἕνεκα τῆς ὀσημέραι αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ· β') ἢ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀκατάσχετος κλίσις αὐτῶν, ἕνεκα τῆς ὁποίας μὴ ἀνεχόμενοι τὴν ἐπιβαλλομένην εἰς αὐτοὺς ἐξουσίαν ἐζήτουν νέαν πατρίδα· καὶ γ') τὸ φύσει ἐμπορικὸν καὶ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων. Τελευταῖον δὲ καὶ αὐταὶ αἱ ἐγχώριοι ἀρχαὶ ἕνεκεν ἐσωτερικῶν λόγων ἐξέπεμπον πολλὰς ἀποικίας.

Ἱστορικῶς λοιπὸν ἢ Ἑλλάς δὲν περιορίζεται εἰς τὴν καλουμένην ἑλληνικὴν χερσόνησον, ἀλλ' ἐπεκτείνεται πανταχοῦ, ὅπου διεδόθη ὁ Ἑλ-

λγησιμός. Οἱ Ἕλληνες, ὡς προσέπομεν, πανταχοῦ ἡμιλλῶντο ἐν τῷ σταδίῳ τῆς εὐημερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Μετὰ μακροὺς ἀγῶνας καὶ πολλὰ παθήματα ἐπρώτευσαν εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ ἀρετῆς, ἀνεδείχθησαν τὸ μεγαλοφρέστατον ἄμα καὶ μαχιμώτατον τῶν ἐπὶ γῆς ἐθνῶν, τὸ καλλιτεχνικώτατον καὶ ἐν πολλοῖς πρακτικώτατον. Σεμνυνόμενοι δὲ δικαίως διὰ τὴν ὁμολογουμένην ταύτην ἀρετήν, ἀπέδωκαν κατὰ τὸν πέμπτον π. Χ. αἰῶνα εἰς ἑαυτοὺς τὸ ὄνομα τοῦ τελείου ἀνθρώπου, πάντας δὲ τοὺς ἄλλους ὠνόμασαν βαρβάρους.

§ 31. Ἐμπόριον, ναυτιλία, νομίσματα, γραφή.— Εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας πρὸ πάντων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔλαβε μεγίστην ἐπίδοσιν ἡ ἐμπορία, ἡ βιομηχανία καὶ ἡ ναυτιλία, εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσε κατ' ἐξοχὴν, πλὴν τῆς φυσικῆς δραστηριότητος τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ χρῆσις νομισμάτων, δι' ὧν ἤρθησαν τὰ κωλύματα τὰ δυσχεραίνοντα τὴν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν.

Πολλοὺς αἰῶνας, πρὶν ἐφευρεθῆ τὸ νόμισμα, τὰ χρήσιμα εἰς τὸν βίον ἠγοράζοντο καὶ ἐπωλοῦντο δι' ἀπλῆς ἀνταλλαγῆς, αἱ δὲ ἀξίαι ἐξετιμῶντο συνήθως εἰς βοῦς καὶ πρόβατα. Τὸ πρῶτον βῆμα ἐκ τῆς πρωτογενεῦς ταύτης μεθόδου τῆς συναλλαγῆς ἔγινε διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν βοῶν καὶ τῶν προβάτων διὰ τινος μᾶλλον εὐβαστάκιου ὕλης, ἐχούσης πραγματικὴν ἀξίαν ἢ κατὰ συνθήκην περιβληθείσης τοιαύτην. Τοιαύτη εὐβάστακτος ὕλη ἦσαν τὰ μέταλλα, ὁ χαλκὸς καὶ ὁ σίδηρος καὶ μάλιστα ὁ χρυσοῦς καὶ ὁ ἄργυρος. Τὰ μέταλλα τὰ προωρισμένα διὰ τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς εἶχον σχῆμα ὄβελων ἢ ὀβελίσκων ἄνευ ἐπισήμου ἐμβλήματος. Πρῶτοι οἱ Χαλδαῖοι τῆς Βαβυλωνίας ἐφεῦρον ὠρισμένον σύστημα μέτρων καὶ σταθμῶν. Ὁ βαβυλώνιος σταθμὸς εἶχε τρεῖς κυρίας μονάδας, τὸ **τάλαντον**, τὴν **μνᾶν** καὶ τὸν **σίκλον**. Ἐν τάλαντον ἰσοδυνάμει πρὸς ἐξήκοντα μνᾶς καὶ μία μνᾶ πρὸς ἐξήκοντα σίκλους. Ἡ τοιοῦτον τὸ βαβυλωνιακὸν σύστημα ἐξηκονταδικόν.

Ὁ διὰ τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς χρυσοῦς καὶ ἄργυρος ἐκόπτετο συνήθως εἰς τεμάχια στρογγύλα ἢ τετράγωνα ὠρισμένης ὀκλήης, κατὰ τὸ βαβυλώνιον σταθμικὸν σύστημα, καὶ περιήγοντο ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐξηπλώθη καὶ πέραν τῶν ὀρίων τῆς Βαβυλωνίας καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν Λυδίαν καὶ τὴν Φοινίκην. Λέγεται ὅτι πρῶτοι οἱ Λυδοὶ ἐφεῦρον τὸ νόμισμα, ἦτοι ἐπὶ τοῦ ἐσταθμημένου τεμαχίου χρυσοῦ ἢ ἀργύρου ἐπεχάραξαν ἰδίαν σφραγίδα, ἣτις καθίστα περιττὴν τὴν στάθμη-

σιν τοῦ τεμαχίου, οὕτω δ' ἕκαστον τεμάχιον μετεβλήθη εἰς νόμισμα. Ἐκ τῆς Λυδίας κατὰ γῆν καὶ ἐκ τῆς Φοινίκης κατὰ θάλασσαν τὸ βαβυλώνιον σύστημα εἰσῆχθη καὶ εἰς τὰς κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἑλληνικὰς ἀποικίας. Πρῶτη δὲ ἡ Φώκαια καὶ μετ' αὐτὴν καὶ ἄλλαι ἑλληνικαὶ πόλεις ἔκοψαν χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα κατὰ τὸν βαβυλώνιον σταθμόν. Γενομένης δὲ τῆς ἀρχῆς, μετ' οὐ πολὺ εἰσῆχθησαν εἰς κυκλοφορίαν καὶ πρακτικώτεραι ὑποδιαίρεσεις τῆς νομισματικῆς μονάδος. Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις συνωμολόγησαν τὴν ἀμοιβαίαν ἀποδοχὴν τῶν ἰδίων νομισμάτων· οὕτω δ' ἐσχηματίσθη τὸ πρῶτον κατὰ τὰς ἀκτὺς τῆς Ἰωνίας σύνδεσμος ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐν αἷς ἤκμασε τὸ ἐμπόριον ὅσον οὐδαμοῦ ἄλλαχοῦ. Ἡ ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία ἐπήνεγκε μεγάλας μεταβολὰς καὶ νεωτερισμούς. Ἐν Ἰωνίᾳ τὸ πρῶτον ἡ κίνησις τοῦ διὰ θαλάσσης ἐμπορίου ἐδέσποσε τοῦ ὅλου βίου τοῦ λαοῦ καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ ἀπέβη ἀντὶ τῆς γεωργίας ἡ ἐμπορία καὶ ἡ ναυτιλία ἡ βίασις τῆς εὐημερίας τῶν πολιτῶν.

Ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Φοινίκης μετεδόθη τὸ νόμισμα καὶ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀποικίας τῆς. Ἄλλ' ἐν Ἑλλάδι ὁ βαβυλώνιος σταθμὸς ὑπέστη βαθμιαίαν ἔκπτωσιν, ἐκ τούτου δὲ προῆλθεν ὁ αἰγναῖος σταθμὸς, ὁ εὐβοϊκὸς καὶ ἐπὶ Σόλωνος ὁ ἀττικὸς. Ἐκτοτε ἡ μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ δὴ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Μικρᾶς Ἀσίας ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία ἀπέβη ζωηροτάτη, εἰ καὶ οὐχὶ πάντοτε εἰρηνική.

Μεταξὺ τῶν σπουδαιωτάτων ἐμπορικῶν πόλεων τοῦ ὀγδόου αἰῶνος ἦσαν ἡ Χαλκίς καὶ ἡ Ἐρέτρια. Αὗται ὑπῆρξαν οἱ μέγισται ἀντίπαλοι τῆς πέραν τῆς θαλάσσης Μιλήτου, ἀμφοτέρων δὲ αἱ ἀποικίαι ἦσαν πολυαριθμόταται. Τῶν δύο δὲ τούτων εὐβοϊκῶν πόλεων τὰ πλοῖα ἐκάλυπτον τὰ πελάγη καὶ ἐκόμιζον τὸν ἐγγχώριον χαλκὸν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὴν Θράκην, Ἰταλίαν, Σικελίαν, καὶ ἀνεκόμιζον τὰ προϊόντα ἐκάστης τῶν χωρῶν ἐκείνων. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ὀγδόου αἰῶνος ἐξεσπάγη μεταξὺ Χαλκίδος καὶ Ἐρετρίας μέγας πόλεμος. Καὶ ἐφαίνεται μὲν ὅτι ὁ πόλεμος οὗτος ἐγινε διὰ τὸ μεταξὺ τῶν δύο ἀντιζήλων πόλεων κείμενον Δηλάντιον πεδίον, ἐξ οὗ Δηλάντιος πόλεμος ἐκλήθη· ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἦτο πόλεμος περὶ τῆς κατὰ θάλασσαν ὑπεροχῆς. Ἀποδείξεις τούτου εἶνε ὁ καθολικὸς χαρακτήρ, ὃν οὗτος προσέλαβε. Σύμπασα ἡ ναυτιλλομένη Ἑλλὰς μετέσχε τοῦ πολέμου τούτου, καὶ ἄλλαι μὲν πόλεις συνεμάχησαν μετὰ τῆς Χαλκίδος, ὡς ἡ Σάμος καὶ ἡ Κόρινθος,

ἄλλαι δὲ μετὰ τῆς Ἑρειρίας, ὡς ἡ Μίλητος καὶ ἡ Κέρκυρα. Ἡ διαίρεσις δὲ πάσης τῆς Ἑλλάδος εἰς δύο ἐχθρικά στρατόπεδα πάντως θὰ εἶχεν ἀφορομὴν τὴν σύγκρουσιν ἐμπορικῶν συμφερόντων. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἐνικήθη ἡ Ἑρέτρια.

Σὺν τῇ ὕλικῃ προόδῳ καὶ εὐημερίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἤρξατο πῶς καὶ ἡ πνευματικὴ αὐτῶν ἀνάπτυξις. Ἡ πνευματικὴ κίνησις ἐξεδηλώθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ προσλήψει τοῦ ἀλφαβήτου, ἣτις ἐγένε πιδανῶς κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα, καθ' ὃν δηλαδὴ χρόνον οἱ Ἑλληνες ἤρχισαν νὰ ἔρχωνται εἰς στενωτέρας σχέσεις μετὰ τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ ἑλληνικὸς ἀλφάβητος κατάγεται ἐκ τοῦ σημιτικοῦ ἀλφαβήτου. Ἄλλ' ὡς ἐν παντί, ὅπερ οἱ Ἑλληνες παρέλαβον ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, οὕτω καὶ ἐν τῇ γραφῇ ἀπειτύπωσαν τὴν σφραγίδα τῆς ἰδιοφυίας των. Ὁ ἑλληνικὸς ἀλφάβητος ἀνεπτύχθη ἐκ τοῦ σημιτικοῦ πιδανῶς ἐν Ἰωνίᾳ, ἣτις εὐρίσκετο εἰς στενωνάτας μετὰ τῆς Ἀνατολῆς σχέσεις καὶ ἔνεκα τούτου ἀκριβῶς ὑπερέβη ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ ἑλληνικὸς ἀλφάβητος ἐξαπλωθεὶς καὶ εἰς τὰ μέρη τῆς εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος ὑπέστη ἐν τῇ χρήσει τῆς γραφῆς μεταβολὰς τινὰς τοπικάς, ἀλλὰ κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα π. Χ. ἐπεκράτησεν ἐν ὅλῳ τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ ὁ ἰωνικὸς ἀλφάβητος· οὕτω δ' εἰτέθη ἡ βάσις, ἐφ' ἣς ἔμελλε νὰ ἰδρυνθῇ ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τῆς Ἑλλάδος,

Ἡ τέχνη τοῦ γράφειν ἐν ἀρχῇ βεβαίως ἦτο περιορισμένη ἐν στενωῦ κύκλῳ. Κατὰ τὸν ὄγδον αἰῶνα δὲν ἐγένετο χρῆσις τῆς γραφῆς. Κατὰ τὸν ἔβδομον ὀλίγον. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ ἔκτου αἰῶνος γίνεται κοινὴ χρῆσις τῆς γραφῆς. Ἐκτοτε ἤρχισε νὰ λαμβάνη ἐπίδοσιν ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ἔφθασεν εἰς τὴν μεγίστην ἀκμὴν.

§ 32. Πολιτεῖα καὶ μεταβολαὶ ἐν Ἑλλάδι. — Ὀλιγαρχία, τυραννίς, δημοκρατία. — Τὰ ἀρχαιότατα πολιτεύματα εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικάς πόλεις ἦσαν βασιλεῖαι κληρονομικαί προϋόντος δ' ὁμοῦς τοῦ χρόνου καὶ σὺν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ἔθνους ἡ βασιλεία ἤρχισε νὰ καταρρέῃ· τοῦναντίον δ' ἠϋξάνετο ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ δύναμις τῶν εὐγενῶν, οἵτινες περιεστοίχιζον τοὺς θρόνους τῶν βασιλέων καὶ ἀπετέλουν τὸ συμβούλιον αὐτῶν. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ὄγδου αἰῶνος ἡ βασιλεία ὑπεχώρησε πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἀντ' αὐτῆς δὲ ἰδρύνθη ὀλιγαρχία, ἣτοι ἀρχὴ ὀλίγων ἀνδρῶν, τῶν ἐπιφανεστέρων καὶ πλουσιωτέ-

ρων. Μόνον ἐν Σπάρτῃ διειρηθή η βασιλεία μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων, ἀλλὰ τὰ δικαιώματα αὐτῆς, ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, περιορίσθησαν κατὰ πολὺ. Ὡσαύτως ἡ βασιλεία διειρηθή καὶ ἐν Ἡλείῳ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ὀλιγαρχία κατέστη μισητὴ εἰς τοὺς πολλοὺς. Οἱ εὐγενεῖς, οἱ κατέχοντες τὴν ἐξουσίαν, ὄχι μόνον ἀπέκλεισαν τὸν δῆμον ἀπὸ πάσης συμμετοχῆς εἰς τὰ κοινά, ἀλλὰ καὶ κατέθλιβον αὐτὸν δι' ἐπαχθῶν φόρων καὶ βαρείας ἐργασίας. Ἐν τούτοις ὁ δῆμος διὰ τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας προαχθεὶς εἰς εὐπορίαν ἀπέκτησε συνείδησιν τῶν δικαιωμάτων του· δι' ὃ ἐξηγέρθη κατὰ τῶν εὐγενῶν ζητῶν καὶ αὐτὸς συμμετοχὴν εἰς τὰ κοινά. Ἐντεῦθεν προεκαλοῦντο συχναὶ στάσεις. Καὶ εἰς τινὰς μὲν πόλεις οἱ εὐγενεῖς ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ ἀνετέθη ἡ διαρρῦθμις τῶν πολιτικῶν πραγμάτων εἰς αἰσυμνήτας, ἤτοι διαιτητάς, ἢ εἰς νομοθέτας. Τοιοῦτοι ἄνδρες ὑπὸ πάντων τιμώμενοι διὰ τὴν ἀρετὴν των καὶ τὴν σοφίαν ὑπῆρξαν ὁ Δράκων καὶ ὁ Σόλων ἐν Ἀθήναις, ὁ Πυθαγόρας ἐν Μυτιλήνῃ, ὁ Φιλόλαος ἐν Θήβαις, ὁ Χαρώνδας ἐν Κατάνῃ τῆς Σικελίας, ὁ Ζάλευκος ἐν τοῖς Ἐπιζεφυρίοις Λοκροῖς τῆς κάτω Ἰταλίας.

Ἄλλαχοῦ δ' ὅμως οἱ κρατοῦντες εὐγενεῖς ἀπέκρουσαν πᾶσαν ἀπαίτησιν τοῦ δῆμου καὶ ἐξηκολούθουν καταπιέζοντες καὶ καταθλίβοντες αὐτόν. Δι' ὃ προεκάλεσαν βιαιοτέρους καὶ αἵματηροτέρους ἀγῶνας. Κατὰ τούτους τοὺς ἀγῶνας δυνατοὶ τινες καὶ φιλόδοξοι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν, ὠφελούμενοι ἐκ τῆς εὐνοίας τοῦ λαοῦ κατέλυσαν εἰς τινὰς πόλεις τὴν ὀλιγαρχίαν καὶ ἔγιναν αὐτοὶ τύραννοι, συγκεντρῶσαντες εἰς ἑαυτοὺς τὴν ὑπεριότητα τῆς πολιτείας ἀρχήν. Ἡ ἐποχὴ τῆς τυραννίδος συμπίπτει ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἔκτου.

Πολλοὶ τῶν τυράννων ἀνεδείχθησαν ἄξιοι τῆς ὑψηλῆς θέσεως, ἣν αὐτογνωμόνως κατέλαβον, καὶ ἐκυβέρνησαν λαμπρῶς, ὡς ὁ Πεισίστρατος ἐν Ἀθήναις, ὁ Κύπελος καὶ ὁ Περιάνδρος ἐν Κορίνθῳ, καὶ ὁ Κλεισθένης ἐν Σικυῶνι. Οἱ διάδοχοι δ' ὅμως αὐτῶν ἐξώκειλαν εἰς κατάχρησιν τῆς ἐξουσίας των καὶ ἀπέβησαν δεσποταὶ βίαιοι. Ἐπὶ τῶν μηδικῶν χρόνων κατελύθη σχεδὸν πανταχοῦ ἡ τυραννὶς καὶ εἰς τοῦτο συνετέλεσαν κατὰ μέγα μέρος οἱ Σπαρτιαῖται· ἀντὶ δὲ τῆς τυραννίδος εἰς μὲν τὰς ἰωνικὰς πόλεις ἰδρῦθησαν δημοκραταί, εἰς δὲ τὰς δωρικὰς ὀλιγαρχαί.

§ 33. Διαίρεσις καὶ ἐνότης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. —

Ὡς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 14) εἵπομεν, κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖσι τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος π. Χ. τὸ ὄνομα Ἑλληνες κατέστη γενικὸν εἰς πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν λεγομένην Ἑλληνικὴν χερσόνησον. Οἱ Ἑλληνες δὲν ἀπειτέλεσάν ποτε ἐν κράτος, ἀλλ' ἦσαν διηρημένοι εἰς ἀπειραριθμοὺς αὐτοτελεῖς καὶ ἀνεξαρτήτους πολιτείας. Ἀλλ' αἱ διάφοροι αὐτοτελεῖς καὶ ἀνεξάρτητοι αὐταὶ πολιτεῖαι συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλας διὰ δεσμῶν ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν τοσοῦτον ἰσχυρῶς, ὥστε ἅπαντες οἱ Ἑλληνες ἐθεώρουσαν ἑαυτοὺς ὡς μέλη ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους. Οἱ κυριώτεροι δὲ τῶν δεσμῶν ἦσαν ἡ κοινὴ καταγωγὴ, ἡ αὐτὴ γλῶσσα, ἡ αὐτὴ θρησκεία, ἔτι δὲ τὰ μαντεῖα, αἱ ἀμφικτυονίαι καὶ οἱ πανελλήνιοι ἀγῶνες.

§ 34. Μαντεῖα. — Οἱ Ἑλληνες πρωτῴμωτα ἤρχισαν νὰ δίδωσι προσοχὴν εἰς τινὰ φαινόμενα τῆς φύσεως, οἷον εἰς τὰς ἀστραπὰς, τὰς βροντάς, τὴν ἔκλειψιν τῆς σελήνης καὶ τοῦ ἡλίου, καὶ ἐνόμιζον ὅτι τὰ φαινόμενα ταῦτα, ἅτινα ἐκαλοῦντο **διοσημεῖαι**, ἦσαν προμηνύματα τῶν μελλόντων νὰ συμβῶσιν. Ὡσαύτως ἐνόμιζον οὖν καὶ ἡ πτῆσις τῶν οἰωνῶν, ἦτοι σαρκοφάγων πτηνῶν, καὶ τὰ σπλάγχα τῶν σφαγίων καὶ ποικίλα ἄλλα σημεῖα ἐφανέρωνον τὴν εὐμένειαν ἢ τὴν δυσμένειαν τῶν θεῶν ὡς πρὸς τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶσιν.

Αἱ προλήψεις αὗται ἐκ πρώτης ἀφειρησίας παρήγαγον καὶ ἄλλην τινὰ δοξασίαν, ὅτι δῆλα δὴ οἱ θεοὶ ἐπέτρεπον εἰς τινὰς τῶν θνητῶν τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ μέλλοντος ἐκ τῶν τοιοῦτων σημείων καὶ οἱ τοιοῦτοι θνητοὶ ἐκαλοῦντο μάντις.

Ἀλλὰ κυρίως καὶ πρὸ πάντων τὰς περὶ τῶν μελλόντων βουλὰς τῶν θεῶν ἐμάνθανον οἱ Ἑλληνες εἰς ἱεροὺς τινὰς τόπους, ὅπου ἐπίστευον ὅτι παρίσταντο ἀοράτως αὐτοὶ οἱ θεοί. Οἱ ἱεροὶ οὗτοι τόποι ὀνομάζοντο **μαντεῖα** ἢ **χρηστήρια**, συνέρρεον δ' εἰς αὐτὰ πανταχόθεν οἱ ἄνθρωποι ζητοῦντες χρησμόν.

Μαντεῖα ὑπῆρχον πολλὰ ἐν Ἑλλάδι, οἷον τὸ ἐν Δωδώνῃ τῆς Ἠπείρου, τὸ ἀρχαιότατον πάντων, τὸ τοῦ Ἀμφιαράου ἐν Ὠρωπῷ, τὸ τοῦ Τροφωνίου παρὰ τὴν Λεβάδειαν. Ἀλλὰ τὸ ὀνομασιότατον πάντων τῶν μαντείων καὶ κατὰ πολὺν συντεῖνον εἰς τὴν ἐθνικὴν τῶν Ἑλλήνων ἐνότητα ἦτο τὸ ἐν Δελφοῖς τῆς Φωκίδος, ὅπου ὁ Ἀπόλλων διὰ τῆς Πυθίας, ἱερείας, διηρμήνευε τὰς περὶ τῶν μελλόντων βουλὰς τοῦ Διός.

Τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἔκειτο ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ὑπορείας τοῦ Ἀρχαία Ἑλληνικῆ Ἱστορίας Ν. Βραχνού

Σουεὺς εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου καὶ κατέστησαν τὴν Αἴγυπτον φόρον ὑποτελῆ. Ἀλλὰ μετὰ πεντακοσίων ἔτιων, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τυραννικὴν ἀρχὴν οἱ Ὑκσως ἐξεδιώχθησαν καὶ τὸ βασίλειον τῶν Φαραῶν ἀνιδρῦθη μὲ πρωτεύουσαν τὰς Θήβας. Τότε ἤρξατο ἡ λαμπροτέρα ἐποχὴ τοῦ αἰγυπτιακοῦ κράτους, ὅπερ ἔφθασεν εἰς τὴν μεγίστην ἀκμὴν ἐπὶ τοῦ ἡρώος βασιλέως **Ῥαμεσσῆ Β'** (1388—1322), ὃν οἱ Ἕλληνες ὀνομάζουσι Σέσωστρον. Ὁ Ῥαμεσσῆς Β' κατὰ τὰ λεγόμενα ὑπέταξε πᾶσαν σχεδὸν τὴν Αἰθιοπίαν καὶ τὴν Λιβύην, τὴν Ἀραβίαν, τὴν Συρίαν καὶ μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ῥαμεσσῆ Β' τὸ αἰγυπτιακὸν κράτος ἤρχισεν νὰ παρακμάζη. Περὶ τὰ τέλη τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος οἱ Αἰθίοπες κατέλαβον τὴν Αἴγυπτον καὶ ἤρξαν ἐν αὐτῇ ἐπὶ πενήκοντα ἔτη. Ἐπειτα ἐξεδιώχθησαν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν βραδύτερον ἡ κάτω Αἴγυπτος ὑπέκλυεν εἰς τοὺς Ἀσσυρίους. Ἀλλ' ὁ ἐκ Σάϊος τῆς κάτω Αἰγύπτου Ψαμμίτιχος βοηθούμενος ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ Καρῶν μισθοφόρων ἠλευθέρωσε τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τῶν Ἀσσυρίων καὶ ἔγινε αὐτὸς βασιλεὺς (660), ἀνέδειξε δὲ πρωτεύουσαν τὴν Σάιν. Ὁ Ψαμμίτιχος ἤνοιξε τὰς πύλας τοῦ ἐμπορίου εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς Φοίνικας, προσέτι δὲ παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας γῆν, ὅπου ἔκτισαν αὐτοὶ τὴν Νάυκρατιν. Ἐπὶ τοῦ Ψαμμινίτου ἡ Αἴγυπτος ὑπετάχθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Καμβύσου καὶ ἔγινε περιοικὴ ἐπαρχία (525).

§ 38. Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι.— Ἡ εὐφορος πεδιάς, ἡ καιμένη μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν Εὐφράτου καὶ Τίγρητος, κατὰ τὸν κατώτατον αὐτῶν ῥοὺν, ἐκαλεῖτο **Βαβυλωνία** ἐκ τῆς πρωτεύουσας Βαβυλώνας. Ταύτην ἀρχαιότατα κατέφθησαν οἱ **Σουμμέριοι**, λαὸς τυραννικῆς καταγωγῆς, εἰς οὗς ἀναφέρεται ἡ ἐπιπόνησις τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς. Οἱ Σουμμέριοι εἶχον ἀναπτύξει ἴδιον πολιτισμὸν (4000 π. Χ.). Περὶ δὲ τὸ δισχιλιοστὸν ἔτος π. Χ. εἰσέβαλον εἰς τὴν Βαβυλωνίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ σημιτικὰ φύλα, οἱ καλούμενοι Χαλδαῖοι, οἵτινες παρέλαβον τὸν πολιτισμὸν τῶν ὑπ' αὐτῶν ὑποταχθέντων Σουμμερίων καὶ ἀνέπτυξαν αὐτὸν ἀκόμη περισσότερον.

Παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις ἐπῆρχεν ἀκριβὲς σύστημα μέτρων καὶ σταθμῶν, ὅπερ ἐξηπλώθη καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς Βαβυλωνίας, σημαντικὴ βιομηχανία, ἐξηπλωμένον ἐμπόριον καὶ πολὺ ἀνεπτυγμένον δίκαιον. Ἡ θρησκεία τῶν Βαβυλωνίων ἦτο ἀστρολατρία. Ἀνώτερος θεὸς ἦτο ὁ

Βῆλος (ἥλιος). Ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ θρησκευματος οἱ Βαβυλώνιοι ἠσυχολήθησαν πολὺ εἰς τὴν ἀστρονομίαν, περὶ ἣν ἔκαμον μεγάλας προόδους· ἀλλ' αὕτη μετ' ὀλίγον ἐξέπεσεν εἰς δεισιδαίμονα ἀστρολογίαν.

Μετὰ τῆς Βαβυλωνίας κατ' ἀρχὰς ἦτο ἠνωμένη καὶ ἡ βορειότερον αὐτῆς κειμένη Ἀσσυρία. Ταύτης οἱ κάτοικοι ἦσαν συγγενεῖσταιοι πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους ἔχοντες τὴν αὐτὴν γλῶσσαν μὲ τινὰς διαλεκτικὰς διαφοράς, τὴν αὐτὴν γραφὴν καὶ τὸν αὐτὸν πολιτισμόν. Ἀλλὰ κατόπιν, ἄγνωστον πότε, οἱ Ἀσσύριοι ἀπεσχίσθησαν ἀπὸ τῶν Βαβυλωνίων καὶ ἀπειτέλεσαν ἀνεξάρτητον κράτος μὲ πρωτεύουσαν κατὰ πρῶτον τὴν Ἀσσοῦρ καὶ ἔπειτα τὴν Νυνεῦ, μεθ' ἧς συνδέονται αἱ μυθικαὶ παραδόσεις περὶ τῆς Σεμιράμιδος. Μεγάλοι βασιεῖς, οἳ οἱ Ἀσσοῦρασιρπάλ, ὁ Σαλμανάσαρ Β', ὁ Θελαφθαλασάρ, ὁ Σαργῶν καὶ ἄλλοι, ἀνήγαγον τὸ ἀσσυριακὸν κράτος εἰς μεγίστην ἀκμὴν ὑποιάξαντες τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ἀλλὰ κατόπιν παρήκμασε τὸ ἀσσυριακὸν κράτος καὶ τῷ 606 κατελύθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μήδων Κναξάρου, μεθ' οὗ συνέμαχευ καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Βαβυλωνίων Ναβοπολάσσορος. Οἱ δύο σύμμαχοι νικηταὶ διένειμαν πρὸς ἀλλήλους τὸ ἀσσυριακὸν κράτος.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀσσυρίων ἄρχεται ἀκμάζον τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος, μετ' αὐτοῦ δὲ ἦτο ἠνωμένη καὶ ἡ Συρία. Ὁ ἐπιφανέστερος τῶν βασιλέων τῆς Βαβυλωνίας κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περιόδον ὑπῆρξεν ὁ Ναβοχδοδόσορ (604—561), ὅστις ἐνίκησε τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Νεκῶ παρὰ τὸν Εὐφράτην, ὑπέταξε τὴν Τύρον μετὰ δεκατριετῆ πολιορκίαν, ἐκνύεισε τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἀπήγαγε τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὴν ἑβδομηκονταετῆ βαβυλωνίον αἰχμαλωσίαν ἢ μετοικεσίαν. Ἐπὶ Ναβοχδοδόσορος ἡ Βαβυλὼν ἦτο ἡ λαμπροτέρα πόλις τοῦ κόσμου. Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος κατελύθη τῷ 538 ὑπὸ Κύρου τοῦ πρσοβυτέρου.

§ 39. **Φοίνικες.**—Οἱ Φοίνικες ἦσαν λαὸς σημιτικῆς καταγωγῆς, κατόκουν δὲ τὴν στενὴν πλησίον τῆς θαλάσσης λωρίδα πρὸς δυσμὰς τοῦ Λιβάνου, ἧτις ἦτο πλουσία εἰς λιμένας. Ἡ θρησκεία τῶν Φοινίκων ἦτο παρεμφερὴς πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν Βαβυλωνίων, ἀλλὰ παραμεμορφωμένη διὰ τῆς ἀκολασίας καὶ τῆς ὠμότητος. Κυριώτατοι θεοὶ ἦσαν ὁ Βάαλ, ἡ Ἀστάρτη καὶ ὁ Μολόχ. Ἐν Τύρῳ ἐτιμάτο καὶ ὁ Μελκάρθ. Σπουδαιότεραι πόλεις ἐν Φοινίκῃ ἦσαν ἡ Ἀραδος, ἡ Βηρυτός, ἡ Βύβλος, ἡ Σιδὼν καὶ ἡ Τύρος.

Οἱ Φοίνικες ἦσαν λαὸς ναυικώτατος καὶ ἐμπορικώτατος ἐπεκτείναντες τὸ ἐμπόριόν των πρὸς βορρᾶν μὲν μέχρι τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης, πρὸς νότον δὲ μέχρι τοῦ ἐν τῇ δυτικῇ Ἀφρικῇ ποταμοῦ Σενεγάλη. Ἰδρυσαν διαφόρους ἀποικίας, ὡς τὴν Καρχηδόνα ἐν τῇ βορείῳ Ἀφρικῇ, τὸν Πάνορμον ἐν Σικελίᾳ καὶ τὰ Γάδειρα ἐν Ἰσπανίᾳ. Διὰ δὲ τῶν πλοίων των μετέφερον εἰς τὰς χώρας τῆς Δύσεως τὸν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Βαβυλωνίᾳ πολιτισμόν. Οἱ Φοίνικες θεωροῦνται ὡς ἐφευρεταὶ τῶν γραμμάτων, τῆς ἀριθμητικῆς, τῆς ὑάλου, τῆς ἐριουργίας καὶ τῆς διὰ τῆς πορφύρας βαφῆς. Ἐν Φοινίκῃ ἤκμαζον πολλὰ βιομηχανία, οἷον ἡ ναυπηγικὴ, ἡ ὑφαντουργία, ἡ χαλκουργία, ἡ ὑαλοουργία, ἡ βαφικὴ. Ἐκ τῆς φοινικικῆς γραφῆς κατάγονται οἱ εὐρωπαϊκοὶ καὶ οἱ νεοασιατικοὶ ἀλφάβητοι.

§ 40. **Μῆδοι.** — **Λυδοί.** — **Πέρσαι.** — α') Οἱ Μῆδοι ἦσαν Ἄριοι τὴν καταγωγὴν. Περὶ τὰ 800 ὑπεδουλώθησαν εἰς τοὺς Ἀσσυριοὺς· ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ ὀγδόου αἰῶνος ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Δηϊόκην ἐπανεστάτησαν καὶ ἀπειτίναξαν τὸν ξενικὸν ζυγόν. Ὁ Δηϊόκης προσέλαβε τὸν τίτλον βασιλέως, κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ μηδικοῦ κράτους τὰ Ἐκβάτανα καὶ ὠχύρωσεν αὐτά. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φραόρτης ὑπέταξε τοὺς Πέρσας καὶ κατέστησεν αὐτοὺς φόρου ὑποτελεῖς. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Φραόρτου Κναζάρης (635—595) συμμαχήσας μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων Νοβοπαλασσόρου κατέστρεψε τὴν Νυνευῖ καὶ κατέλυσε τὸ ἀσσυριακὸν κράτος (606). Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ Ἀστυάγου, υἱοῦ τοῦ Κναζάρου, τὸ μηδικὸν κράτος κατελύθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Κύρου (558) καὶ ἡ Μῆδια ἔγινε περσικὴ ἐπαρχία.

β') Ἡ Λυδία, χώρα ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, προήχθη εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἐπὶ τῆς τρίτης, τῆς ἱστορικῆς, δυναστείας τῶν Μερναδῶν (712—542). Ταύτης ἐπισημότεροι βασιλεῖς ἦσαν ὁ Γύγης, ὁ Ἀλκίτης καὶ ὁ Κροῖσος. Οἱ Λυδοὶ ἦσαν κατ' ἀρχὰς λαὸς φιλοπόλεμος. Ἄλλ' ἔνεκα τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φυσικοῦ πλοῦτου τῆς χώρας περιέπεσον εἰς μαλθακότητα καὶ φιληδονίαν. Ὁ Κροῖσος ἐκνείυσεν ἅπασαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἄλνυος· ἀλλὰ διαβὰς τοῦτον καὶ προσβαλὼν τὸ περσικὸν κράτος ἐνίκηθη ὑπὸ Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου καὶ ἀπώλεσε τὸν θρόνον του, ἡ δὲ Λυδία προσηγορήθη εἰς τὸ περσικὸν κράτος (548).

γ') Οἱ Πέρσαι κατέκωνν τὴν πρὸς βορρᾶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου

ρεινήν χώραν, διηροῦντο δ' εἰς φυλάς, μεταξὺ δὲ τούτων κατ' ἐξοχὴν ἐπέπρεπεν ἡ φυλὴ τῶν Πασαργαδῶν. Οἱ Πέρσαι ἐκυβερνῶντο ὑπὸ ἡγεμόνων ἀνηκόντων εἰς τὸν μέγαν καὶ ἰσχυρὸν ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Πασαργαδῶν οἶκον τῶν Ἀχαιμενιδῶν, ὁ ὁποῖος ἤρξεν ἐν Περσίᾳ μέχρι τοῦ 530 π. -Χ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μηδίας Φραόριης, ὡς προείπομεν, ὑπέταξε τοὺς Πέρσας. Ἄλλ' ὁ υἱὸς τοῦ Καμβύσου Κύρος (558—529) νικήσας ὄν πάμπαν τοῦ Ἀσιυάγην κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Μήδων καὶ ἐγένετο ἰδρυτὴς τοῦ περσικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον κατέστησε τὸ πρῶτον ἐν Ἀσίᾳ, ἀφοῦ ἐπήγαγεν εἰς αὐτὸ τὴν Λυδίαν καὶ πάσας τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνικὰς πόλεις, ἐτι δὲ τὴν Βαβυλωνίαν καὶ τὴν Συρίαν. Ὁ υἱὸς οὗ Κύρου Καμβύσης (529—522), βασιλεὺς ἀλαζὼν καὶ τυραννικός, κυρίευσεν τὴν Τύρον, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Αἴγυπτον. Οὕτω τὰ ἀνατοικὰ κράτη τῶν Αἰγυπτίων, Βαβυλωνίων, Ἀσουρίων, Φοινίκων, Μήδων καὶ Λυδῶν συνεχωνεύθησαν εἰς τὸ περσικὸν κράτος.

Ὁ Καμβύσης ἐδολοφόνησε πολλούς, ἐν οἷς καὶ τὸν ἀδελφόν του Σμέρδιν. Ἄλλ' ὅτι εὗρίσκειτο ἐν Αἰγύπτῳ, ἀπατεῶν τις μάγος, πολὺ μοιᾶζων πρὸς τὸν Σμέρδιν, κατώρθωσε ν' ἀναγορευθῆ βασιλεὺς τῆς Περσίας. Ὁ Καμβύσης μαθὼν τοῦτο σπεύδει εἰς τὴν Περσίαν, ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἀποθνήσκει διατριπτηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἰδίου ξίφους. Ἄλλὰ καὶ ὁ Ψευδοσμέρδης μετὰ ἐπιτάμηνον ἀρχὴν ἐξεδιώχθη ὑπὸ ἐπιτά μεγιστάνων Περσῶν, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἀχαιμενιδῶν Δαρεῖος ὁ Ὑσιάσπους· τὸ δὲ βασιλικὸν ἀξίωμα ἀντιέθη εἰς τὸν Δαρεῖον. Ὁ Δαρεῖος ὑπῆρξε μετὰ τὸν Κύρον ὁ μέγιστος βασιλεὺς ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Οὗτος, ἀφοῦ κατέστειλε τὰς ἐκτραγείσας ἐσωτερικὰς πιάσεις καὶ διωργάνωσε πρῶτος τὸ ἀχανὲς περσικὸν κράτος διαιρέσας αὐτὸ εἰς εἴκοσι σατραπείας, ἐτιράπη ἔπειτα εἰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, περὶ ὧν ὁ λόγος κατωτέρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

§ 41. **Ἄγτια καὶ ἀφορμαὶ τῶν Περσικῶν πολέμων. Στρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν.**—Ἐπανάστασις τῶν Ἴώνων.— Ἡ περίοδος τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, εἰς τὴν ὁποίαν νῦν μεταβαίνομεν, εἶνε ἡ λαμπροτάτη πασῶν, διότι τὰ κατ' αὐτὴν γεγονότα ἀνήκουσι πλέον εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν. Κατὰ τὴν περιό-

δον ταύτην ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ ἠγωνίσθη τοὺς ἐνδοξοτέρους ἀγῶνας κατὰ τῆς ἀσιατικῆς βαρβαρότητος. Κατ' αὐτὴν ἡ ἐλευθερία ἐθριάμβευσε κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ μετὰ τῆς ἐλευθερίας προήχθησαν αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, τὰ ἀληθῆ ταῦτα κοσμήματα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

Ἡ ἀληθῆς αἰτία, ἡ προκαλέσασα τὴν γιγαντιώδη πάλην μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν, ἦτο ἡ ἀπλησία τῶν μοναρχῶν τῆς Περσίας. Οὗτοι, ἀφοῦ ἐξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των ἐφ' ὅλην τὴν δυτικὴν Ἀσίαν, ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐπὶ τὴν Θράκην, ἠθέλησαν νὰ ὑποτάξωσι καὶ τὴν Ἑλλάδα· παρέσχε δ' εὖλογον ἀφορμὴν εἰς τοῦτο ἡ Ἰωνικὴ ἐπανάστασις.

Αἱ κατὰ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἑλληνικαὶ ἀποικίαι λίαν ἐνωρίς προήχθησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶχον πολιτικόν τινα δεσμόν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπετάχθησαν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Λυδῶν Κροῖσον, ἔπειτα δὲ εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Κῦρον. Ὁ Κῦρος καταστήσας αὐτὰς φόρον ὑποτελεῖς ἀντὶ ὀλιγαρχικοῦ ἢ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐπέβαλεν εἰς αὐτὰς τυράννους ἐκ τῶν ἐγχωρίων ἀριστοκρατικῶν.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατὰστασις τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ὅτε ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος ὁ Ὑσιάσπου, δραστήριος μὲν καὶ ἰκανώτατος, ἀλλ' εἰς ἄκρον φιλόδοξος, ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν ἐν Εὐρώπῃ Σκυθῶν τῷ 513. Μετὰ ἐπτακοσίων χιλιάδων στρατοῦ διαβάς τὸν Ἰστρον, νῦν Δούναβιν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σκυθίαν, σημερινὴν μεσημβρινὴν Ῥωσίαν, πρὸς φύλαξιν δὲ τῆς γέφυρας τοῦ ποταμοῦ ἀφῆκε τοὺς τυράννους τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, οἵτινες εἶχον ἀκολουθήσει αὐτὸν εἰς τὴν ἐκστρατείαν. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ὁ Δαρεῖος ἔπαθε πολλὰς ζημίας ὑπὸ τῶν Σκυθῶν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Τότε μία ἴλη ἵππικῶν τῶν Σκυθῶν ἔσπευσεν εἰς τὴν γέφυραν καὶ προέτεινεν εἰς τοὺς φιλάττοντας αὐτὴν Ἕλληνας νὰ τὴν διαλύσωσιν, ἵνα οὕτω καταστραφῇ ὀλοσχερῶς ὁ Δαρεῖος.

Τὴν πρότασιν ταύτην ὑπεστήριξεν ὁ Ἀθηναῖος Μιλτιάδης, τύραννος τῆς θρακικῆς χερσονήσου, ἀνὴρ τολμηρὸς καὶ στρατηγικός· ἀλλ' ἀντέκρουσεν αὐτὴν ὁ Ἰστιαῖος, τύραννος τῆς Μιλήτου. Ἡ γνώμη τοῦ Ἰστιαίου ὑπερίσχυσε καὶ ὁ Δαρεῖος ἐσώθη καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν

Ἀσίαν. Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ Μεγάβαζος μείνας ἐν Εὐρώπῃ μετὰ ἐνενήκοντα χιλιάδων στρατοῦ ὑπέταξεν ἅπασαν τὴν Θράκην καὶ προχωροῦσας μέχρι Μακεδονίας κατέστησε τὸν βασιλέα αὐτῆς Ἀμύνταν φόρον ὑποτελῆ.

Ὁ Δαρεῖος ἀνταμείβων τὸν Ἰουαῖον ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν πλουσίαν χώραν παρὰ τὸν Στρομόνα ποταμόν, ἐν ἧ ὁ Ἰουαῖος ἔκτισε τὴν πόλιν Μύρκινον καὶ ὠχύρωσεν αὐτήν. Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς τῶν Περσῶν Μεγάβαζος παρέστησεν εἰς τὸν Δαρεῖον δι' ἧτο ἐπικίνδυνον νὰ κατέχη Ἕλληνας τὴν πλουσιωτάτην ἐκείνην χώραν. Τότε ὁ Δαρεῖος προσεκάλεσε τὸν Ἰουαῖον εἰς τὰ Σοῦσα καὶ τὸν ἐκράτει πλησίον του ὡς σύμβουλον, τῶραννον δὲ τῆς Μιλήτου κατέστησε τὸν γαμβρὸν τοῦ Ἰουαίου Ἀρισταγόραν.

Ἡ νέα θέσις τοῦ Ἰουαίου, ὅσον τιμητικὴ καὶ ἂν ἦτο, ὁμοίαζε πρὸς ὀχληρὰν αἰχμαλωσίαν. Ἐτεκα τούτου ὁ Ἰουαῖος ἐζήτει ν' ἀπαλλαγῇ αὐτῆς. Ὄθεν ἔγραψε πρὸς τὸν γαμβρὸν τοῦ Ἀρισταγόραν νὰ κινήσῃ εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Ἴωνας ἐλπίζων δι' ὁ Δαρεῖος ἤθελε πέμψει αὐτὸν νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Ἀρισταγόρας ἐδέχθη προθύμως τὴν πρότασιν τοῦ πενθεροῦ του. Εὐθύς λοιπὸν παρασκευάζει τὰ πάντα πρὸς ἐπανάστασιν καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ζήτησιν ἐπικουρίας.

Κατὰ πρῶτον μετέβη εἰς τὴν Σπάρτην, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Ἐπειτα μετέβη εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀφ' ἑνὸς μὲν κινδυνεύοντες ἐκ τῶν ῥαδιουργιῶν τοῦ Ἰπλίου, ὅστις καταφυγὼν εἰς τὴν ἀτλήν τῶν Περσῶν ἐνήργει δι' αὐτῶν ν' ἀνακτήσῃ τὴν ἐν Ἀθήναις τυραννίδα, ἀφ' ἑτέρου δὲ συμπαθοῦντες πρὸς τοὺς ἀποίκους τῶν Ἴωνας, ἀπέστειλαν πρὸς βοήθειαν τῶν ἐπαναστασιῶν εἴκοσι τριῆρεις μετ' ἀναλόγον στρατοῦ, εἰς ταῦτας δὲ προσέθηκαν οἱ Ἑρετριεῖς ἑτέρας πέντε. Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἑρετριεῖς ἐλθόντες εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἐπαναστασιῶν ἐβάδισαν κατὰ τῶν Σάρδεων, πρωτευούσης τῆς Λυδίας, ἐκνύσαν δ' αὐτὰς εὐκόλως καὶ ἐπυρπόλησαν. Ἄλλ' ἐπελθὼν πολυάριθμος περσικὸς στρατὸς ἠνάγκασε τοὺς Ἕλληνας νὰ ὑποχωρήσωσι. Μετὰ ταῦτα, γενομένης μάχης παρὰ τὴν Ἐφεσον, οἱ Ἕλληνες ἐνίκηθησαν, καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἑρετριεῖς ἐπέστρεψαν οἴκαδε, οἱ δὲ Ἴωνες ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα.

Ὅ,τι προσέβλεπεν ὁ Ἰουαῖος, αὐτὸ καὶ συνέβη. Ὁ Δαρεῖος ἔπεμ-

Παργασσοῦ. Ὁ χῶρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο τὸ ἱερόν, ὠνομάζετο Πυθῶ, ἐξ οὗ καὶ ὁ Ἀπόλλων ἐκαλεῖτο Πύθιος καὶ ἡ ἱερεία Πυθία καὶ οἱ παρ' αὐτὸ τελούμενοι ἀγῶνες Πύθια. Ὅτε ἡ Πυθία ἔμελλε νὰ χρησιμοδοτήσῃ, ἐκάθητο ἐπὶ τρίποδος, κάτωθεν δὲ αὐτοῦ ὑπῆρχε χάσμα καὶ ἐξήρχοντο ἐξ αὐτοῦ ἀναθυμιάσεις. Ἡ Πυθία ζαλιζομένη ἐκ τῶν ἀναθυμιάσεων ἤρχιζε νὰ λέγῃ ἀκαταλήπτους λέξεις, οἱ δὲ ἱερεῖς, οἷτινες διεκρίνοντο ἐπὶ μεγάλη εὐφυΐα καὶ σοφία, ἐσηματίζον ἐκ τῶν λέξεων τῆς Πυθίας χρησμούς, συνήθως ἐμμέτρους, εὐφυεῖς, συντόμους καὶ δυσκόλως ἐννοουμένους, πολλάκις δὲ καὶ διαφορουμένους, ἥτιοι ἐπιδεχομένους διπλῆν ἐξήγησιν. Ἐκ τούτου δὲ ὁ Ἀπόλλων ὠνομάζετο **Δοξίας**. Διὰ πᾶσαν σπουδαίαν ὑπόθεσιν οἱ Ἕλληνες συνεβουλεύοντο τὸν Ἀπόλλωνα, μάλιστα δέ, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ πολέμου.

Τὸ μαντιεῖον τῶν Δελφῶν εἶχε φήμην παγκόσμιον, τὸ δὲ ἠθικὸν κράτος αὐτοῦ ἐν σύμπαντι τῷ ἑλληνικῷ ὑπῆρξε μέγα. Ὅχι μόνον Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ ξένοι ἐκ διαφόρων μερῶν ἤρχοντο καὶ ἐλάμβανον χρησμόν, ἐκόμιζον δὲ καὶ πλουσιώτατα δῶρα. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ μαντιεῖον ἦτο πλουσιώτατον.

§ 35. **Ἀμφικτυονίαι.** — Αἱ ἀμφικτυονίαι ἦσαν θρησκευτικοὶ μᾶλλον ἢ πολιτικοὶ σύνδεσμοι, οἷτινες συνέδεον τὰς γειτονικὰς πόλεις. Ἀντιπρόσωποι δὲ τῶν πόλεων τούτων συνήρχοντο κατ' ἔτος εἰς τι κοινὸν ἱερόν, ἐτέλουν ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις καὶ συγχρόνως συνεσκέπτοντο καὶ περὶ τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων. Ἀμφικτυονίαι ὑπῆρχον πολλαὶ ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλὰ ἐπισημοτέρα ὄλων ἦτο ἡ λεγομένη **Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον**. Τοῦ συνεδρίου τούτου μειεῖχον δώδεκα λαοί, Βοιωτοί, Δωριεῖς, Ἴωνες, Φωκεῖς, Θεσσαλοί, Λοκροὶ καὶ ἄλλοι. Ἐκάστη τῶν πολιτειῶν, τῶν ἀποτελουσῶν τὸ συνέδριον τοῦτο, ἔπεμπε κατ' ἔτος δύο ἀντιπροσώπους, ὧν ὁ εἰς ἐλέγετο **πυλαγόρας** διὰ τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις, ὁ δὲ ἄλλος **ἱερομνήμων** διὰ τὰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις. Τὸ συνέδριον τοῦτο συνήρχετο δις τοῦ ἔτους, τὸ μὲν ἔαρ εἰς τοὺς Δελφούς, τὸ δὲ φθινοπώρον εἰς τὴν παρὰ τὰς Θερμοπύλας κωμόπολιν Ἀνθήλην ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Δήμητρος. Οἱ Ἀμφικτύονες εἶχον τὴν ἄμεσον ἐφορείαν τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ, διηύθυνον τοὺς Πυθικοὺς ἀγῶνας καὶ ἐφρόνιζον νὰ λύσῃ πᾶσαν διαφορὰν ἀναφυομένην μεταξὺ τῶν λαῶν, τῶν ἀποτελούντων τὸ συνέδριον.

§ 36. **Πανελλήνιοι ἀγῶνες.** — Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν

ἐπῆρχε συνήθεια νὰ τελῶνται κατὰ διαφόρους ἐποχὰς εἰς τὰς διαφόρους πόλεις θρησκευτικαὶ πανηγύρεις, εἰς αὐτὰς δὲ ἐλάμβανον μέρος οἱ κάτοικοι τῆς πανηγυριζούσης πόλεως καὶ οἱ πέριξ αὐτῆς κατοικοῦντες. Τὰς πανηγύρεις ταύτας ἐλάμπρυνον δι' ἀγώνων μουσικῶν, ποιητικῶν, φιλολογικῶν καὶ πρὸ πάντων γυμναστικῶν. Ἀλλὰ τέσσαρες τῶν πανηγύρεων τούτων σὺν τῷ χρόνῳ ἔγιναν πανελλήνιοι καὶ συνέρρεον εἰς αὐτὰς πανταχόθεν θεαταί. Αἱ πανηγύρεις αὗται, αἵτινες ἦσαν ἐκ τῶν κυριωτάτων ἐθνικῶν δεσμῶν, ἦσαν τὰ **Πύθια**, τὰ **Ἰσθμια**, τὰ **Νέμεια** καὶ τὰ **Ολύμπια**.

α') Τὰ **Πύθια** ἐτελοῦντο ἐν τῷ παρὰ τοὺς Δελφούς Κροισαίῳ πεδίῳ πρὸς τιμὴν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος καθ' ἕκαστον τέταρτον ἔτος διὰ μουσικῶν καὶ γυμναστικῶν ἀγώνων καὶ δι' ἀρματοδρομιῶν. Ἀγωνοθέται, ἦτοι ἐπιμεληταὶ τῶν ἀγώνων, ἦσαν οἱ Ἀμφικτύονες, εἰς δὲ τοὺς νικητὰς ἐδίδετο ὡς βραβεῖον κλάδος δάφνης.

β') Τὰ **Ἰσθμια** ἐτελοῦντο ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος κατὰ πᾶν τρίτον ἔτος, οἱ δὲ νικηταὶ ἐλάμβανον κλάδον πίτυος. Ἀγωνοθέται ἦσαν Κορίνθιοι.

γ') Τὰ **Νέμεια** ἐτελοῦντο κατὰ διετίαν πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς ἐν τῷ ἄλλοι τῆς Νεμέας μεταξὺ Κλεωνῶν καὶ Φλιοῦντος, οἱ δὲ νικηταὶ ἐλάμβανον θαλλὸν σελίνου.

δ') Τὰ **Ολύμπια** ἦσαν ἡ μεγίστη τῶν πανηγύρεων. Ταῦτα ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος ἐν Ὀλυμπίᾳ παρὰ τὸ ἱερὸν ἄλσος, ὅπερ ὠνομάζετο Ἄλις, τὸν μῆνα Ἰούλιον, καὶ διήρουν μέχρι μὲν τοῦ 472 π. Χ. μίαν ἡμέραν, μετὰ δὲ ταῦτα πέντε ἡμέρας. Ἄπασα ἡ Ἑλλὰς συνέρρεεν εἰς τὴν μεγίστην ταύτην ἐορτήν· προσέτι δὲ καὶ βάρβαροι πολλοὶ προσήρχοντο ὡς θεαταί. Καθ' ὅλον τὸν μῆνα, καθ' ὃν ἐτελοῦντο οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, ἐκηρύσσετο **ἐκεχειρία**, δηῖα δὴ διακοπὴ τῶν πολέμων καὶ τῶν ἐμφυλίων στάσεων, τὸ δὲ διάστημα τοῦτο ὠνομάζετο **ἱερομηνία**.

Εἰς τοὺς ἀγῶνας μόνον γνήσιοι Ἕλληνες ἐδικαιοῦντο νὰ λάβωσι μέρος. Αἱ γυναῖκες ἀπεκλείοντο τοῦ νὰ παρίστανται μεταξὺ τῶν θεατῶν. Τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἀγώνων εἶχον Ἡλεῖοι, δέκα δ' ἐξ αὐτῶν ἐξελέγοντο, ἵνα κρίνωσι τοὺς διαγωνιζομένους, καὶ ὠνομάζοντο **Ἑλλανοδίκαι**.

Κατ' ἀρχὰς οἱ ἀγῶνες περιωρίζοντο εἰς τὸν ἀπλοῦν δρόμον, βραδύτερον δὲ εἰσῆχθησαν καὶ ἄλλα ἀγωνίσματα, ἡ **πάλη**, τὸ **ἄλμα**, τὸ **ἀκόντιον**.

τισμα καὶ ἡ **δισκοβολία**. ἔτι δὲ ἡ **πυγμὴ** καὶ τὸ **παγκράτιον**, ὅπερ ἦτο ἀγὼν πυγμῆς καὶ πάλης συγχρόνως. Πάντα ταῦτα τὰ ἀγωνίσματα ἐτελοῦντο ἐν τῷ σταδίῳ, ὅπερ ἔκειτο ἔξω τοῦ περιβόλου τῆς Ἄλτεις καὶ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Κρονίου ὄρους. Τέλος εἰσῆχθησαν καὶ αἱ **ἵπποδρομιαί** καὶ αἱ **ἀρματοδρομιαί**, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ. Ἄλλ' εἰς αὐτὰς ἔνεκα τῆς μεγάλης δαπάνης ἐλάμβανον μέρος μόνον οἱ εὐπατρίδαι.

Εἰς τοὺς νικητὰς ἐδίδετο παρὰ τῶν ἑλλανοδικῶν στέφανος ἐκ κοτίνου, ἦτοι ἀγριελιάς, εὐρισκομένης ἐν τῷ ἄλσει τῆς Ἄλτεις. Οἱ νικηταὶ ὀνομάζοντο **ὄλυμπιονίκα** καὶ ὁ κήρυξ ἐνώπιον τοῦ συνηγμένου πλήθους, τοῦ ἐκπροσσωποῦντος ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἐξεφώνει τὸ ὄνομα τοῦ ὄλυμπιονίκου, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τῆς πατρίδος. Ἀλλὰ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀγώνισμα ἦτο ὁ ἄπλοῦς δρόμος καὶ ὁ νικήσας εἰς τοῦτον ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ κυρίως νικητής.

Οἱ ὄλυμπιονίκα ἐλάμβανον εἰς τὰς πατρίδας των πλείστας τιμὰς. Πολλὰ πόλεις κατὰ τὴν ἐπιστοφὴν τῶν ὄλυμπιονικῶν ἐκρήμνιζον μέρος τοῦ τείχους, ἵνα εἰσέλθῃ θριαμβευτικῶς ὁ νικητής. Τοῦτο δὲ ἦτο δεῖγμα ὅτι ἡ πόλις, ἣτις εἶχε τοιοῦτους ἀθλητὰς, δὲν εἶχεν ἀνάγκην τείχους.

Πᾶς ὄλυμπιονίκης μετὰ τρεῖς νίκας εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ στήσῃ τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ἄλσεος τῆς Ἄλτεις. Ἐν τῷ ἄλσει τούτῳ ὑπῆρχον ἄπειρα καλλιτεχνήματα, οἷον βωμοὶ καὶ ἀγάλματα, μεταξὺ δὲ αὐτῶν διέπρεπον ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλου, ἡ Νίκη τοῦ Παιωνίου καὶ ἄλλα. Ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλου ἀνευρέθη τῷ 1877 μετὰ Χριστὸν μεταξὺ τῶν ἔρειπίων τῆς Ὀλυμπίας καὶ εὐρίσκειται νῦν εἰς τὸ ἀυτόθι μουσεῖον κινῶν τὸν θαυμασμόν τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν Ὀλυμπίαν. Ἐν τῷ ἄλσει ὑποῦτο καὶ ὁ μεγαλοπρεπέστατος ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἐντὸς δ' αὐτοῦ ἴσταιτο τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἀριστοτέχνημα τοῦ δαιμονίου καλλιτέχρου Φειδίου.

Ἡ ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας συνάθροισις ἀγωνιστῶν καὶ θεατῶν ἐθεωρεῖτο καλλίστη εὐκαιρία πρὸς ἐπίδειξιν τῶν πνευματικῶν ἔργων. Ὅθεν πολλοὶ ἱστορικοὶ, ῥήτορες καὶ φιλόσοφοι ἔσπευδον εἰς τὴν φαιδρὰν ταύτην πανήγυριν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπεδείκνυν τὰ ἀριστουργήματα τοῦ λόγου. Ὡσαύτως καὶ καλλιτέχναι ἐπεδείκνυν τὰ ἔργα των. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν

τευματικῶν ἔργων καὶ ἡ ἐπίδειξις τῶν καλλιτεχνημάτων δὲν ἀπετέλουσαν μέρος τῆς ἐφορτῆς.

Ἡ ὀλυμπιακὴ τετραετία ὀνομάζεται Ὀλυμπιάς. Ταύτην οἱ Ἕλλη-
ες ἀπὸ τοῦ 300 π. Χ. μετεχειρίζοντο πρὸς χρονολογίαν τάξαντες ὡς
ἐφετηρίαν, ἦτοι ἀρχήν, τὸ ἔτος 776 π. Χ., διε ἤρχισαν νὰ καταγράφων-
ται τὰ ὀνόματα τῶν ὀλυμπιονικῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΕΘΝΩΝ

§ 37. **Αἰγύπτιοι.**— Ἡ Αἴγυπτος κατέχουσα τὴν βορειοανατο-
λικὴν γωνίαν τῆς Ἀφρικῆς καὶ ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Νείλου διαρροεμένη,
διηρεῖτο εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον μὲ πρωτεύουσαν τὰς Θήβας, καὶ εἰς τὴν
κάτω Αἴγυπτον μὲ πρωτεύουσαν τὴν Μέμφιν. Πολίτευμα ἐν Αἰγύπτῳ
ἦτο ἡ κληρονομικὴ βασιλεία, οἱ δὲ βασιλεῖς ἐθεωροῦντο ὡς υἱοὶ τοῦ ὑπερ-
ἄτου θεοῦ Ῥά, ἔχοντος ἀνθρωπίνην μορφήν. Σημαντικὴ παρὰ τοῖς
Αἰγυπτίοις ἦτο ἡ δύναμις τῶν ἱερέων, οἵτινες ἐμερίμων συνάμα καὶ
τερὶ τῶν ἐπιστημῶν, ἀστρονομίας, ἱατρικῆς, νομικῆς.

Ἡ θρησκεία τῶν Αἰγυπτίων ἦτο φυσιολατρία. Ἐλάτρευον οἱ Αἰ-
γύπτιοι τὰς φυσικὰς δυνάμεις μετὰ συμβολικῆς ζωολατρίας. Ἀνώτατος
θεὸς ἦτο ὁ θεὸς τοῦ ἡλίου Ῥά, εἰς ὃν ἦσαν ἀφιερωμένοι οἱ ὀβελίσκοι.
Ἰδιαιτέρως δ' ἐλάτρευετο ὁ Φθὰ ἐν Μέμφιδι καὶ ὁ Ἄμμων ἐν Θήβαις. Οἱ
εκροὶ ἐτύγχανον ἰδιαιτέρας ἐπιμελείας ταριχεύομενοι ὡς **μομμίαι**.

Γραφὴ παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ἦτο ἡ καλουμένη **ἱερογλυφικὴ**. Αὕτη
υνίστατο ἐξ εἰκόνων παριστανουσῶν τὰς λέξεις. Διηυθύνετο δὲ ἡ γραφὴ
ῦτη πρὸς τὰ ἀριστερά. Κατὰ τὴν πρώτην χιλιετηρίδα π. Χ. ἐγένετο χορῆ-
σις τῆς **δημοτικῆς γραφῆς**.

Πρῶτος βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου μνημονεύεται ὁ Μηνᾶς, 4000 ἢ
3000 ἔτη π. Χ., ὅστις ἦν ὡσεν εἰς ἓν κράτος τὴν ἄνω καὶ κάτω Αἴγυπτον
ἐ πρωτεύουσαν τὴν Μέμφιν. Ἀπὸ τοῦ Μηνᾶ λαμβάνουσιν ἀρχὴν αἱ διά-
δοχοι ἐν Αἰγύπτῳ δυναστεῖαι. Οἱ τῆς 4ης δυναστείας βασιλεῖς Χέοφ,
Χεφρὴν καὶ Μυκερῖνος ἔκτισαν τὰς θαυμαστὰς **πυραμίδας**, ὧν μεγίστη
το ἦ τοῦ Χέοπος, ὕψους τετρακοσίων ποδῶν. Περὶ τὰ 2000 π. Χ. οἱ
Υγκῶες, ἦτοι βασιλεῖς ποιμένες, αἰθιοπικῆς καταγωγῆς, ἐξορμήσαντες
ἐκ τῆς Συρίας καὶ τῆς βορείου Ἀραβίας εἰσέβαλον διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ

πεν αὐτόν, ἵνα καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν· ἀλλ' οὗτος ἠνώθη μὲ τοὺς ἐπαναστάτας. Οἱ Πέρσαι δ' ὅμως πανταχοῦ ἐνίκησαν τοὺς ἐπαναστάτας καὶ διεσκόρπισαν αὐτούς. Οἱ πρωταίτιοι τῆς ἐπαναστάσεως Ἀρισταγόρας καὶ Ἰστιάος ἐγκατέλιπον τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των καὶ ὁ μὲν Ἀρισταγόρας καταφυγὼν εἰς τοὺς Θοῤᾳκας ἐφρονεῦθη ὑπ' αὐτῶν, ὁ δὲ Ἰστιάος μετὰ πολλὰς περιπειτείας συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Περσῶν ἀνεσκολοπίσθη. Μόνοι οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Λέσβιοι ἀντίστατο ἀκόμη, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐπὶ τέλος κατεβλήθησαν ἐν μεγάλῃ ναυμαχίᾳ παρὰ τὴν Λάδην πρὸ τῆς Μιλήτου. Μετὰ ταῦτα οἱ Πέρσαι πολιορκήσαντες τὴν Μίλητον, ἣ ὁποία τελευταία ἀντίστη, ἐκυρίευσαν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου τῷ 594 καὶ τῶν μὲν ἀνδρῶν τοὺς πλείστους κατέσφαξαν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά ἐξήνδραπόδισαν. Ὡσαύτως καὶ τὰς ἄλλας πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἐκ νέου ὑπειτάχθησαν, ἐτιμώρησαν σκληρῶς. Τοιοῦτον θλιβερόν τέλος ἔλαβεν ἡ ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων, ἣς ὑπῆρξεν ἡ ἀφορητὴ τῶν Περσικῶν πολέμων.

§ 42. Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος. — Νέαι παρασκευαὶ τοῦ Δαρείου. — Ὁ Δαρεῖος μαθὼν τὴν πυρόλησιν τῶν Σάρδεων ἰσοσῦτον φηρόσθη κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ἐρετριέων, ὥστ' ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ αὐτούς. Καὶ τῷ ὄντι, εὐθύς ὡς κατέβαλε τὴν Ἴωνικὴν ἐπανάστασιν, ἀπέστειλε τὸν γαμβρόν του Μαρδόκιον μετὰ στρατοῦ καὶ στόλου ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἰδίως ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ἐρετριέων, τῷ 493. Ἄλλ' ὁ μὲν στόλος, ἐνῶ παρέπλεε τὸν Ἄθω, κατελήφθη ὑπὸ τρικυμίας σφοδρᾶς καὶ κατεστράφη. Ὁ δὲ στρατός, τοῦ ὁποίου ἠγεῖτο αὐτός ὁ Μαρδόκιος, ἐνῶ διήρχετο τὴν Μακεδονίαν, προσεβλήθη ὑπὸ τῶν αὐτόθι κατοικούντων Βρούγων, οἷνες ἦσαν θρακικὸν φύλον, καὶ ἔπαθε μεγάλην φθοράν. Ὡστε ὁ Μαρδόκιος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὀλίω ἄπρακτος.

Ὁ Δαρεῖος ἔτι μᾶλλον ἠρεθίσθη ἐκ τῆς ἀποτυχίας ταύτης καὶ ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Ἐρετριεὶς καὶ νὰ ὑποτάξῃ προσέτι καὶ ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἐδωκε λοιπὸν διαταγὰς νὰ παρασκευασθῇ νέος στρατός καὶ στόλος. Συγχρόνως δ' ἐπεμφε, κατὰ περσικὴν συνήθειαν, κήρυκας εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ζητήσωσι γῆν καὶ ὕδωρ, σημεῖα ὑποταγῆς. Πολλὰ πόλεις τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ νῆσοι, ἐν αἷς καὶ ἡ κραταῖα Αἴγινα,

ἔδωκαν τὰ σημεῖα τῆς ὑποταγῆς. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, παρὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον, ἔρριψαν τοὺς κήρυκας ἐντὸς βαράθρου ὀπισθεν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὡσαύτως καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἔρριψαν αὐτοὺς ἐντὸς φρέατος, εἰπόντες εἰρωνικῶς νὰ λάβωσιν ἐκεῖθεν γῆν καὶ ὕδωρ καὶ νὰ φέρωσιν αὐτὰ εἰς τὸν βασιλέα των.

§ 43. Δευτέρα ἐκστρατεία τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. — Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη. — Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Δαρεῖος παρεσκεύασε στρατὸν ἐξ ἑκατὸν χιλιάδων πεζῶν καὶ δέκα χιλιάδων ἰππέων καὶ στόλον ἑξακοσίων πολεμικῶν πλοίων καὶ πολλῶν φορηγῶν ἄρχηγους δὲ τῆς ἐκστρατείας ταύτης διώρισε τὸν Δᾶτιν καὶ τὸν Ἀρταφέρνην, ἀνεψιὸν του. Ὅλος ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος συνεκεντρώθη ἐν Σάμῳ τὸ ἔαρ τοῦ 490. Ἐκεῖθεν ὁ Δᾶτις καὶ Ἀρταφέρνης ἔπλευσαν καὶ διηυθύνθησαν πρῶτον κατὰ τῆς Ἐρετρίας. Μετὰ ἑξαήμερον πολιορκίαν ἐκυρίευσαν τὴν Ἐρέτριαν διὰ προδοσίας καὶ τὴν μὲν πόλιν καὶ τὰ ἱερὰ κατέκαυσαν, τοὺς δὲ κατοίκους ἀπέστειλαν δεσμίους εἰς τὴν Περσίαν. Μετὰ ταῦτα κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἰππίου, ὅστις παρηκολούθει αὐτοὺς ὡς ὀδηγός, ἀπέβησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐν αὐτῷ.

Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τὴν ἀπόβασιν τῶν Περσῶν εἰς τὸν Μαραθῶνα ἠτοιμάσθησαν ν' ἀποκρούσωσι τὸν κίνδυνον συγχρόνως δ' ἐπεμφσαν εἰς τὴν Σπάρτην τὸν ταχὺν πεζοπόρον Φειδιππίδην, ἵνα ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν αὐτῆς. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐφάνησαν μὲν πρόθυμοι νὰ βοηθήσωσι τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλ' ἕνεκα θρησκευτικοῦ ἐθίμου δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκστρατεύσωσι, πρὶν ἢ γίνῃ πανσέληνος. Ἦτο δὲ τότε ἡ σελήνη ἐννέα ἡμερῶν. Ὁ Φειδιππίδης ἐπιστρέφει καὶ φέρει τὴν ἀπόκρισιν τῶν Σπαρτιᾶτων. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο οἱ δέκα στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων συνῆλθον εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, ἵνα σκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτεοῦ. Ἐτέθη τὸ ζήτημα, ἂν ἔπρεπε ν' ἀφήσωσι τοὺς Πέρσας νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ περιμένωσιν αὐτοὺς ἐν Ἀθήναις κλειόμενοι ἐντὸς τῶν τειχῶν καὶ περιορίζοντες τὸν ἀγῶνα εἰς ἄμυναν ἢ ἔπρεπε νὰ ἐξέλθωσι καὶ ἀντιμετωπίσωσι τὸν ἐχθρὸν ἔξω τῶν Ἀθηῶν. Ἄν ἔπρατιον τὸ πρῶτον, θὰ παρείχετο εἰς τὸν Ἰππίαν εὐκαιρία νὰ προσεταιρισθῇ τοὺς ὑπολειπομένους τῶν ἐν Διακρίᾳ φίλων του. Ὁ Μιλτιάδης, εἷς τῶν δέκα στρατηγῶν, κατανοῶν τὸν κίνδυνον τοῦτον προέτεινε τὴν ἔξοδον. Ἄλλ' αἱ ψῆφοι τῶν στρατηγῶν διηρόθησαν. Τέσσαρες τῶν

στρατηγῶν ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Μιλιτιάδου, πέντε δὲ κατ' αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ Μιλιτιάδης πείθει ἰδιαιτέρως τὸν πολέμαρχον Καλλίμαχον, ὅστις εἶχε ψῆφον ἐν τῷ συμβουλίῳ, καὶ οὕτως ἀποφασίζεται ἡ τολμηρὰ ἔξοδος.

Τὴν 7ην Σεπτεμβρίου τοῦ 490 ἑννέα χιλιάδες Ἀθηναῖοι, ὧν ἕκαστος ἠκολουθεῖτο ὑφ' ἑνὸς δούλου (Πανσ. Χ. 20), ἔσπευσαν εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ ἐστρατοπέδευσαν παρὰ τὸ Ἡράκλειον. Μετὰ δύο ἡμέρας προσῆλθον καὶ χίλιοι Πλαταιεῖς, οἵτινες ἀπρόσκλητοι ἔσπευσαν, ἵνα συμπολεμήσωσι μετὰ τῶν Ἀθηναίων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ἐκαστος τῶν δέκα στρατηγῶν εἶχε τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἀνὰ μίαν ἡμέραν· ἀλλ' ὁ Ἀριστείδης, ἀναγνωρίζων τὴν ἰκανότητα καὶ τὴν πολεμικὴν ὑπεροχὴν τοῦ Μιλιτιάδου, παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν ἡμέραν τῆς ἀρχιστρατηγίας του. Τὸν Ἀριστείδην ἐμμύθησαν καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ καὶ οὕτως ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ πάντων ἀρχιστράτηγος ὁ Μιλιτιάδης.

Ὁ Μιλιτιάδης κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας. Εἶχε διακριθῆ ὡς τύραννος τῆς θηραϊκῆς χερσονήσου. Ἠκολούθησεν, ὡς προεῖπομεν, τὸν Δαρεῖον εἰς τὴν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκστρατείαν καὶ ὑπεστήριξε τὴν πρότασιν τῶν Σκυθῶν περὶ διαλύσεως τῆς γερφύρας τοῦ Ἰστρου. Ἀλλὰ φοβούμενος ἔπειτα τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Δαρείου ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας. Ὁ Μιλιτιάδης παρέταξε τὸν στρατὸν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Πεντελικοῦ, ἄνωθεν τοῦ Ἡρακλείου, καὶ τὸ μὲν δεξιὸν κέρασ ἔδωκεν εἰς τὸν πολέμαρχον Καλλίμαχον, τὸ δὲ ἀριστερὸν χάριν τιμῆς ἔδωκεν εἰς τοὺς Πλαταιεῖς. Εἰς τὸ μέσον παρέταξε τὰς ἄλλας φυλάς.

Ὅτε ὁ Μιλιτιάδης ἔδωκε τὸ σημεῖον, ἀμέσως ἀντήχησεν ὁ παῖαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὤρμησαν μετὰ κραυγῶν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες ἦσαν παρατεταγμένοι ἐν τῇ πεδιάδι παρὰ τὴν θάλασσαν. Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε φοβερά. Δὲν παρῆλθον πολλοὶ ὄροι καὶ οἱ Πέρσαι τρέπονται εἰς αἰσχροὴν φυγὴν ἀφήσαντες πλείστους νεκρούς. Οἱ Ἀθηναῖοι καταδιώκουσιν αὐτοὺς πανταχόθεν πλησιάσαντες δ' εἰς τὴν θάλασσαν ζητοῦσι μετὰ κραυγῶν πῦρ διὰ νὰ καύσωσιν τὰ πλοῖα. Ἐκεῖ πλησίον τῶν πλοίων συνήφθη νέος ἀγὼν πεισματωδέστατος. Οἱ Πέρσαι ἐντρομοὶ δρίπτονται εἰς τὰ πλοῖα καὶ φεύγουσιν. Οἱ Ἀθηναῖοι συνέλαβον ἐπὶ πλοῖα. Ἐκεῖ παρὰ τὴν θάλασσαν ἐφονεύθησαν ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος, ὁ στρατηγὸς Σιτησίλαος καὶ ἄλλοι. Ὁ δὲ ἀτρόμητος Κυνέγειρος, ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου, εὔρεν ἡρωϊκώτατον θάνατον θελήσας

ἡ ἐμποδίσθη πλοῖον περσικὸν ἔτοιμον ν' ἀποπλεύσῃ. Τῶν Περσῶν ἐφοσύθησαν ἕξ χιλιάδες τετρακόσιοι, τῶν δ' Ἑλλήνων ἑκατὸν ἐνενήκοντα ὄο Ἀθηναῖοι· πλὴν δὲ τούτων ἐφρονεύθησαν καὶ δοῦλοι καὶ Πλαταιεῖς· λούσια δὲ λάφυρα περιήλθον εἰς τοὺς νικητάς.

Οἱ Πέρσαι φεύγοντες ἔκαμψαν τὸ Σούνιον ἀκρωτήριον καὶ διηλύθησαν εἰς Φάληρον ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ κυριεύσωσι τὰς Ἀθήνας, ὡς πελόγιζον ὅτι θὰ εὗρωσιν ἐρήμους στρατιωτῶν. Ἀλλ' ὁ Μιλτιάδης ἐνοήσας τὸν κίνδυνον ἀφῆκεν ἐν Μαραθῶνι τὸν Ἀριστείδην μὲ τὴν φυλὴν του πρὸς φύλαξιν τῶν λαφύρων, αὐτὸς δὲ μεθ' ὄλου τοῦ στρατοῦ ἔσπευσεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἔστρατοπέδευσεν εἰς τὸ Κυνόσαργες, πλησίον τοῦ Ἰλισσοῦ. Οἱ Πέρσαι φθάσαντες εἰς τὸ Φάληρον καὶ ἰδόντες τοὺς Ἀθηναίους ἔστρατοπεδευμένους ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἀνεχώρησαν οἱ Πέρσαι, ἦλθον μὲ ἔσπευσμένην πορείαν δισχίλιοι Σπαρτιῶται, οὔτινες μεταβάντες εἰς τὸν Μαραθῶνά καὶ ἰδόντες τοὺς νεκροὺς τῶν βαρβάρων συνεχάρησαν τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν λαμπρὰν νίκην των.

Ἐκ τῶν πλοουσίων λαφύρων τὸ δέκατον προσέφερον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς θεοὺς, τὰ δὲ λοιπὰ διεμοίρασαν μεταξύ των. Ἐξαιρετικῶς δ' ἐτίμησαν τὸν Μιλτιάδην, διότι εἰς αὐτὸν κατὰ τὸ πλεῖστον ὠφείλειτο ἡ ἔνδοξος ἐκείνη νίκη.

Τοὺς πεσόντας Μαραθωνομάχους, εἰς ἔνδειξιν τιμῆς, ἔθαψαν εἰς αὐτὸ τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Εἰς ἕνα τάφον ἔθαψαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου ἔστησαν δέκα στήλας, ἐπ' αὐτῶν δ' ἐγράφαζαν τὰ ὀνόματα τῶν ἡρωικῶς πεσόντων κατὰ φυλὰς. Ἐν ἰδιαιτέρῳ δὲ τάφῳ ἔθαψαν τοὺς δούλους καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ τοὺς Πλαταιεῖς.

Θάνατος τοῦ Μιλτιάδου.—Ὁ Μιλτιάδης μετὰ τὸ ἐν Μαραθῶνι κατόρθωμα δικαίως ἔθεωρεῖτο ὁ πρῶτος ἀνὴρ ἐν Ἀθήναις· ἀλλὰ τὸ τέλος αὐτοῦ ὑπῆρξε θλιβερόν. Ἐζήτησε καὶ ἔλαβε παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἑβδομήκοντα τριῆρεις, στρατὸν καὶ χρήματα, ἔχων σκοπὸν νὰ πλεύσῃ κατὰ τῶν Κυκλάδων καὶ ἐξαναγκάσῃ αὐτὰς εἰς πληρωμὴν χρημάτων ἕνεκα τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν εἰς τοὺς Πέρσας. Κατὰ πρῶτον ἔπλευσεν ἐναντίον τῆς Πάρου· ἐνῶ δ' ἐπολιόρκει τὴν πόλιν, ἐπληρώθη εἰς τὸν μηρὸν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ ἔχθροί του τότε τὸν κατηγόρησαν εἰς τὸν δῆμον ὅτι δῆθεν ἕνεκα προσωπικοῦ πάθους κατὰ νικῶν Παρίου, ὀνόματι Λυσαγόρου, ἐξηπάτησε

τὴν πόλιν. Ὁ δῆμος καιεδίκασεν αὐτὸν εἰς πρόσιμον πενήκοντα τάλαντων. Ἄλλ' ὁ Μιλτιάδης δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ τόσον μέγα χρηματικὸν ποσὸν καὶ κατὰ τὰς αὐστηρὰς διατάξεις τῶν νόμων ὡς ὀφειλέτης τοῦ δημοσίου ἐκηρύχθη ἄτιμος, ἔμελλε δὲ νὰ φυλακισθῆ. Ἄλλ' ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταδίκην του ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς.

§ 44. Ἄριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου δύο ἔξοχοι ἄνδρες ἐκ περιτροπῆς διευθύνουσι τὰ πολιτικὰ πράγματα τῶν Ἀθηναίων, ὁ Ἄριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς.

Ὁ Ἄριστείδης, υἱὸς τοῦ Λυσιμάχου, ἦτο ἀνὴρ πρᾶος, σοβαρὸς, φιλαλήθης καὶ δίκαιος. Ὑπηρέτει τὴν πατρίδα του μετὰ προθυμίας, χωρὶς ν' ἀποβλέπῃ εἰς δόξαν ἢ εἰς χρήματα. Παροιμιώδης κατέστη ἡ δικαιοσύνη του· ὄθεν καὶ δίκαιος ἐπωνομάσθη. Καίτοι δ' ἔοχε μυρίας ἀφορμάς, ὅπως πλουτήσῃ, ἐν τούτοις μέχρι τέλους τοῦ βίου του παρέμεινε πτωχότατος.

Ἀντίθετος πρὸς τὸν Ἄριστείδην κατὰ τὸν χαρακτῆρα ὑπῆρξεν ὁ Θεμιστοκλῆς, υἱὸς τοῦ Νεοκλέους, εἰς τῶν μεγαλοφυεστέρων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ἄριστείδην ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο εἰς ἄκρον φίλαρχος καὶ φιλόδοξος. Ἐπεζήτηε τὴν ἀρχὴν διὰ παντὸς μέσου, ὅπως δι' αὐτῆς μεγαλοουργήσῃ. Ἰδίως δ' ἐξήφθη ἡ φιλοδοξία αὐτοῦ μετὰ τὸ ἐν Μαραθῶνι τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου, περὶ οὗ ἀναφέρεται ὅτι ἐκάστοτε ἔλεγεν εἰς τοὺς φίλους του: «**Οὐκ ἔα με καθεύδειν τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον**». Ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε μέγα προσορατικόν. Ἐνῶ πάντες οἱ Ἀθηναῖοι ἐφρόνονν δι' οἱ Πέρσαι μετὰ τὸ ἐν Μαραθῶνι πάθημά των δὲν θὰ τολμήσωσι πλέον νὰ ἔλθωσιν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, μόνος ὁ Θεμιστοκλῆς ἔλεγεν ὅτι ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη ἦτο πρόδρομος πολὺ μεγαλειτέρων ἀγώνων, δι' οὓς ἡ πόλις ἔπρεπε νὰ παρασκευασθῆ. Φρονῶν δὲ ὅτι μόνον διὰ θαλάσσης θὰ ἠδύνατο ὁ Ἕλληνας ν' ἀποκρούσωσι τὸν ἐκ τῶν Περσῶν κίνδυνον, εἰργάσθη πάση δυνάμει, ὅπως καταστήσῃ τὰς Ἀθήνας πόλιν ναυτικῆν.

Ἄλλὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ τολμηροῦ νεωτεριστοῦ δὲν ἦτο μόνον στρατιωτικόν, ὡς ἐφαίνετο ἐκ πρώτης ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸν καὶ κοινωνικόν. Ἡ εἰς τὸν ναυτικὸν βίον ὀλοσχερῆς τροπὴ τῆς πόλεως ἔμελλεν ἀπαραιτήτως νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὰς ἕξεις καὶ τὰς διαθέσεις τῶν Ἀθηναίων μεταβολὴν ὄλως ἄλλοιτριάν τοῦ προτέρου βίου αὐτῶν. Ὁ Ἄριστείδης καὶ ἡ περὶ αὐτὸν πολιτικὴ μερὶς ἀνθίστατο πεισματωδῶς εἰς τὰ νεω-

τεριστικά σχέδια τοῦ μεγαλοφροῦς Θεμιστοκλέους. Ἐγίνωσκον ὅτι ὁ ναυτικός βίος καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ὄχι μόνον τολμητῆρα καὶ ῥυφοκίνδυνον, ἀλλὰ καὶ φίλον πάσης καινοτομίας. Ὁ Ἀριστείδης φίλος ὢν τοῦ κλεισθενείου πολιτεύματος, ἦτοι τῆς βαθμιαίας ἀναπτύξεως τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἀπέκρουε καὶ ἐπολέμει τὴν διὰ μιᾶς ἀνατροπὴν ὅλου τοῦ πατροπαράδοτου βίου τῆς πόλεως· προκειμένου δὲ περὶ ἔξω-τερικοῦ κινδύνου ὑπεστήριζεν ὅτι πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτοῦ ἤθελον ἀρκεῖσαι οἱ πρὸ μικροῦ ἀποκρούσαντες ἐν Μαραθῶνι τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Περσῶν. Ἐντεῦθεν ὁ πολιτικός ἀγὼν μεταξὺ Θεμιστοκλέους καὶ Ἀριστείδου κατέστη ἀδιάλλακτος. Ἐν τούτοις ἡ ναυτικὴ πολιτικὴ τοῦ Θεμιστοκλέους ὑπερίσχυσε ἐπὶ τέλους. Οἱ νεωτερισταὶ ἐνίκησαν τοὺς παλαιολόγους συντηρητικούς.

Ἄλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Θεμιστοκλέους δὲν ἦτο εὐχερές. Δὲν ἦτο δυνατὸν βεβαίως διὰ μιᾶς νὰ ναυπηγηθῶσι τὰ πλοῖα, ὅσα ἀπητοῦντο, ὅπως ἀποτελεσθῆ ἰσόλος ἐκ διακοσίων τριήρων, ὅσον ἤθελεν ὁ Θεμιστοκλής. Ἐκτὸς δὲ τούτου διὰ τοσοῦτον στόλον δὲν ἐπῆρκει ὁ εἰς πᾶσαν προσβολὴν ἀναπεπταμένους λιμὴν τῶν Ἀθηνῶν, τὸ σημερινὸν παλαιὸν Φάληρον. Ἦτο ἀνάγκη ἀσφαλῶν λιμένων, εὐρυχώρων νεωρῶν, ἐκτεταμένων ναυστάθμων, ὅπως ἀναπτυχθῆ καὶ διατηρηθῆ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Ἀθηναίων. Ὁ δὲ Θεμιστοκλής μὲ τὸ διανγές του ὄμμα διέκρινεν ἀμέσως τὴν σπουδαιότητα τοῦ Πειραιῶς, οὗτινος οἱ τρεῖς αὐτοφρεῖς λιμένες, ὁ ὁμῶνυμος, ἡ Ζέα καὶ ἡ Μουνιχία, ἐφαίνοντο οἰονεὶ ἐκ φύσεως πεπλασμένοι διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως. Ἄλλὰ διὰ τὴν ναυπήγησιν τῶν τριήρων, τὴν οἰκοδομὴν τῶν νεωρῶν, τὴν ὀχύρωσιν τῶν πειραικῶν λιμένων, τὴν κτίσιν τῆς νέας πόλεως ἐγγὺς τῶν λιμένων, ἀπητοῦντο καὶ χρόνος καὶ χρήματα καὶ ἐργατικαὶ χεῖρες. Καὶ τὸ μὲν ζήτημα τοῦ χρόνου ἐλύθη σκοπίμως, ψηφισθείσης τῆς βαθμιαίας, ἀλλὰ τακτικῆς προόδου τῶν ἔργων, αἱ δὲ ἐλλείπουσαι χεῖρες εὐρέθησαν, κληθέντων ξένων ἐργατῶν. Ὡσαύτως καὶ οἱ χρηματικοὶ πόροι εὐρέθησαν. Ἐγγὺς τοῦ Λαυρείου ἐφανερῶθῆσαν τὰ ἀργυροφόρα μεταλλεῖα τῆς Μαρωνείας, ἐκ δὲ τῆς ἐξορύξεως αὐτῶν, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν πάσης δαπάνης, ἐπερίσσευσαν ἑκατὸν τάλαντα, ἅτινα τῇ προτάσει τοῦ Θεμιστοκλέους προωρίσθησαν πρὸς κατασκευὴν ἑκατῶν τριήρων (Ἀριστ. Ἀθ. Πολ. 52. 7.).

Ὅτι τοῦ λοιποῦ ἡ πόλις ἤρχισε νὰ ἐκτελῆ τὸ μεγαλοῦρον πρόγραμμα τοῦ Θεμιστοκλέους, ἐντὸς δὲ ὀλίγων ἐτῶν ἔμελλε νὰ ἔχη τὸν μέγιστον

καὶ κραταιότατον τῶν σιόλων, ὃν ἠδύνατο νὰ παρασκευάσῃ πόλις ἐλληρικὴ. Ὅπως δ' ἐκλήθη πᾶσα ἀνίδρασις εἰς τὴν ἀπρόσοκιον ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου τοῦ Θεμιστοκλέους, ἐπεδίωξεν οὗτος καὶ ἐπέτυχε τὸν ἔξοστρακισμὸν τοῦ Ἀριστείδου κατὰ τὸ ἔτος 483. Οὕτως ὁ Θεμιστοκλῆς ἔμεινεν ἐλεύθερος, ὅπως φέρῃ εἰς πέρας τὸ μεγαλοῦργον ἔργον του, ὅπερ τοσοῦτον ἀνύψωσε καὶ ἐδόξασε τὰς Ἀθήνας.

§ 45. Ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος. — Γνώμαι καὶ βουλευματα τῶν Ἑλλήνων. — Ὅ,τι προέβλεπεν ὁ Θεμιστοκλῆς, τοῦτο καὶ συνέβη. Ὁ Δαρεῖος μαθὼν τὴν ἤτιαν τοῦ στρατοῦ του ἐν Μαραθῶνι ὠργίσθη σφόδρα καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑποτάξῃ αὐτήν. Ἀλλ' ἐνῶ παρεσκευάζετο, ἀπέθανεν, ἡ δὲ βασιλεία περιῆλθεν εἰς τὸν κοῦφον καὶ ἀλαζόνα υἱὸν του Ξέρξην.

Ὁ Ξέρξης ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτὸς τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, ἣν ἐμελέτια ὁ πατὴρ του. Ὄθεν διέταξε γενικὴν στρατολογίαν καθ' ὅλον τὸ ἄχαιὸς κράτος του καὶ προετοιμασίαν ὅλων τῶν ἀπαιτούμενων διὰ τὴν μακρινὴν ταύτην ἐκστρατείαν. Συγχρόνως δὲ διέταξε νὰ ζευξῶσι τὰ σιενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου μεταξὺ Ἀβύδου καὶ Σησιτοῦ πρὸς διάβασιν τῶν στρατευμάτων του ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Μετὰ τέσσαρα ἔτη τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα, ἐν ἑκατομμύριον ἑπτακόσιοι χιλιάδες πεζικοὶ στρατός, ὀγδοήκοντα χιλιάδες ἵππεις, χίλια διακόσια ἐπὶ πολεμικὰ πλοῖα καὶ τρεῖς χιλιάδες φορηγὰ (Ἡρόδ. Ζ. 60).

Ἀπασαί αἱ πεζικαὶ καὶ ἵππικαὶ δυνάμεις συνηθροίσθησαν εἰς τὰ Κρίταλλα τῆς Καππαδοκίας καὶ ἐκεῖθεν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ξέρξου ἦλθον καὶ διεχέμασαν εἰς τὰς Σάρδεϊς. Ἐκ Σάρδεων ὁ Ξέρξης ἐξαπέστειλε κήρυκας εἰς πάσας τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος πλὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ἵνα ζητήσωσι τὰ σημεῖα τῆς ὑποταγῆς, γῆν καὶ ὕδωρ.

Φοίνικες καὶ Αἰγύπτιοι μηχανικοὶ εἶχον ζευξέει τὸν Ἑλλησποντιον μεταξὺ Ἀβύδου καὶ Σησιτοῦ διὰ διπλῆς γεφύρας· ἀλλὰ σφοδρὰ τρικυμία κατέστρεψεν ἐντὸς ὀλίγων ὥρῶν τὰς γεφύρας. Ὁ Ξέρξης μαθὼν τοῦτο ἔγινεν ἔξω φρονῶν καὶ διέταξε νὰ φρονεύσωσι τοὺς μηχανικοὺς. Λέγεται δὲ ὅτι διέταξε νὰ μαστιγώσωσι καὶ τὸν Ἑλλησποντιον. Καὶ φαίνεται μὲν τοῦτο ἀπίθανον, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν παιδαριώδη ἀλαζονείαν τοῦ Ξέρξου. Νέαι λοιπὸν γέφυραι κατεσκευάσθησαν καὶ τὸ ἔαρ τοῦ 480 ἐξεκίνησεν ὁ Ξέρξης ἐκ Σάρδεων μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του

διευθυνόμενος πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου εἶχε συγκεντρωθῆ καὶ ὁ στόλος. Ἡ διάβασις τοῦ στρατοῦ διήρκεσεν ἐπὶ ἡμέρας καὶ ἐπὶ νύκτας. Ἀφοῦ διεπεραιώθη εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ Ξέρξης, ἐβάδιζε μετ' ὄλου τοῦ στρατοῦ του διὰ τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας, ὃ δὲ στόλος παρηκολούθει παραπλέον. Ὅτ' ἔφθασεν εἰς Θέρμηνην, πλησίον τῆς σημερινῆς Θεσσαλονίκης, ἦλθον καὶ οἱ ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐπιστρέφοντες κήρυκες, ἄλλοι μὲν κομίζοντες γῆν καὶ ὕδωρ, ἄλλοι δὲ μετὰς χεῖρας κενάς. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ὑπειάχθησαν εἰς τοὺς Πέρσας οἱ Θεσσαλοὶ, οἱ Θηβαῖοι καὶ ἄλλοι Βοιωτοί, πλὴν τῶν Θεσπιέων, Πλαταιέων καὶ Φωκέων.

Ἐν Ἑλλάδι πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι, εὐθύς ὡς ἔμαθον ὅτι ὁ Ξέρξης παρεσκευάζεται νὰ ἐπέλθῃ μετὰ μεγάλης στρατιᾶς κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἔσπευσαν νὰ ἐρωτήσωσι τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν περὶ τοῦ πρακτέου. Ἡ Πυθία ἐχρησιμοδότησεν ὅτι τὰ ξύλινα τεῖχη θὰ σώσωσιν αὐτούς. Ὁ χρησμός οὗτος προεκάλεσε πολλὰς συζητήσεις ἐν Ἀθήναις. Ἀλλ' ὀρθῶς ἠρμήνευσεν αὐτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς εἰπὼν ὅτι ξύλινα τεῖχη ἢ Πυθία ἐνόει τὰ πλοῖα. Δι' ὃ ἀπεφασίσθη πάντες οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὄπλα, νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἀντιμετωπίσωσι τὸν ἐπερχόμενον κίνδυνον.

Ταυτοχρόνως καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες συνῆλθον, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν, εἰς κοινὴν σύνοδον ἐν τῷ Ἴσθμῳ τῆς Κορίνθου (Φθινόπωρον 481), ἵνα σκεφθῶσι πῶς θὰ ἀποκρούσωσι τὸν επικρατούμενον κίνδυνον. Ἐκεῖ πρῶτον μὲν ἐφρόντισαν νὰ καταπαύσωσι τὰς μεταξὺ τῶν ὑφισταμένας ἔριδας· ἔπειτα ἀπεφάσισαν νὰ καταληφθῇ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν διὰ στρατοῦ, ὅπως ἐμποδισθῇ ἢ πρὸς τὰ πρόσω πορεία τοῦ Ξέρξου, ὅλος δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸ Ἀρτεμίσιον, ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας, ἵν' ἀντιταχθῇ κατὰ τοῦ περσικοῦ στόλου.

§ 46. Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη (Ἰούλιος 480).— Ἡ κατάληψις τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν ἀνετέθη κυρίως εἰς τὴν Σπάρτην. Αὕτη ἀπέστειλε τὸν βασιλέα αὐτῆς Λεωνίδα μετὰ τριακοσίων μόνον Σπαρτιατῶν καὶ περιόικων ἄγνωστον πόσων. Μετὰ τοῦ Λεωνίδου συνεξεστράτευσαν καὶ ἄλλοι τινὲς Ἕλληνες· ὁ ὅλος δ' ἑλληνικὸς στρατὸς ὁ καταλαβὼν τὰς Θερμοπύλας συνεποσοῦτο εἰς ἑξ ἑκατὰ χιλιάδας ἑπτακοσίους ὁπλίτας.

Ὁ Ξέρξης φθάσας εἰς Θερμοπύλας ἔμαθεν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας μετ' ὀλίγων Ἑλλήνων κατεῖχε τὸ στενὸν ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν περαιτέρω πορείαν αὐτοῦ. Ἦτο δὲ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν πάροδος μεταξὺ τῆς ἀποτόμου καὶ δυσβάτου ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου τόσον στενὴ, ὥστε εἰς τινα μέρη μόνον μία ἄμαξα ἠδύνατο νὰ περάσῃ. Περὶ δὲ τὸ μέσον τῆς παρόδου ταύτης ὑπῆρχον θερμοὶ πηγαί, ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα **Θερμοπύλαι**. Ἦσαν δὲ αἱ Θερμοπύλαι ἡ μόνη δίοδος ἡ ἄγουσα ἐκ Θεσσαλίας εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

Ὁ Ξέρξης ἠλπίζεν ὅτι καὶ μόνη ἡ θέα τῶν ἀναριθμῆτων στρατευμάτων του ἤθελε τρέψει εἰς φυγὴν τοὺς ὀλίγους ἐκείνους Ἑλληνας. Ἄλλ' ἠπατάτο. Περιέμενε τέσσαρας ἡμέρας μὲ τὴν ιδέαν ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ σκεφθῶσι καλλίτερον καὶ θ' ἀπέλθωσιν. Ἀλλὰ μάτην. Οἱ Ἕλληνες ἔμειναν εἰς τὰς θέσεις των. Ἐν τῷ μεταξὺ ἄγγελος ἐξ Ἀλφειῶν, πόλεως παρὰ τὰς Θερμοπύλας, ἐλθὼν πρὸς τοὺς Ἕλληνας εἶπεν ὅτι τὰ στρατεύματα τοῦ Ξέρξου εἶνε τόσον πολλά, ὥστε τὰ δόρατα αὐτῶν ὀριπτόμενα θ' ἀποκρύπτωσι τὸν ἥλιον. **Τόσον τὸ καλλίτερον**, ἀπήντησεν ὁ γενναῖος Σπαρτιάτης Διηρέκης, **θὰ πολεμῶμεν ὑπὸ σκιάν**.

Τὴν πέμπτην ἡμέραν ὁ Ξέρξης ἔπεμψε καὶ ἐζήτησεν ἀγερώχως παρὰ τοῦ Λεωνίδου νὰ τῷ παραδώσῃ τὰ ὄπλα. Ἄλλ' ὁ Λεωνίδας ὑπερηφάνως καὶ λακωνικῶς ἀπήντησε, **Μολὼν λαβέ**. Ὁ μέγας βασιλεὺς ὀργισθεὶς ἐκ τῆς ὑπερηφάνου ταύτης ἀπαντήσεως ἔπεμψε τοὺς ἀνδρείους Μήδους, ὅπως συλλάβωσι ζῶντας τοὺς αὐθάδεις Ἕλληνας καὶ φέρωσιν αὐτοὺς ἐνώπιόν του. Ἄλλ' οἱ Μῆδοι, καίτοι ἠγωνίσθησαν γενναίως, ἀπεκρούσθησαν ὑποστάντες μεγάλην φθοράν. Ὁ Ξέρξης καταληφθεὶς ὑπὸ λύσσης ἔπεμψε τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τὸ **σῶμα τῶν ἀθανάτων**, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν βασιλικὴν φρουράν. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ὑπέστησαν μεγάλας ζημίας καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι.

Τότε πλέον ὁ ὑπερήφανος Ξέρξης κατελήφθη ὑπὸ τρόμου. Ἦρξισεν νὰ θεωρῇ τοὺς Ἕλληνας ἀητιήτους καὶ ἡ ἀμνηχανία του ἔφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον. Ἄλλ' ἐν τῇ δεινῇ ἐκείνῃ περιστάσει ἔσωσεν αὐτὸν ἡ προδοσία. Ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν του προδοτὴς τις, ὀνόματι Ἐφιάλτης, ἐκ τῆς πλησίον πόλεως Τραχινὸς καὶ ὑπεσχέθη νὰ ὀδηγήσῃ τὰ περσικὰ στρατεύματα διὰ τινος ἀτραπῶν τοῦ ὄρους Οἴτης εἰς τρόπον ὥστε νὰ

καταλάβωσι τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ξέρξης ἐχάρη χαρὰν μεγάλην καὶ ἀντήμειρε τὸν προδότην μὲ πλοῦσια δῶρα.

Ὅτι ἐπῆλθε νύξ, ἐξεκίνησεν ὁ στρατηγὸς Ὑδάρνης μὲ τὸ σῶμα τῶν ἀθανάτων ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου. Ὁ Λεωνίδας μαθὼν τὴν προδοσίαν καὶ θεωρῶν τὸν θάνατον ἀναπόδραστον ἐσκέφθη ὅτι ἀνωρελῶς θὰ ἐχύνετο τόσον ἐλληνικὸν αἷμα. Προσεκάλεσε λοιπὸν τοὺς Ἑληνας καὶ προέτρεψεν αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν ἀλλαχοῦ· αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν τριακοσίων Σπαρτιατῶν εἶπεν ὅτι δὲν ἠδύνατο ν' ἀπέλθῃ, διότι ἐσιάλη ἐκεῖ μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ φυλάξῃ τὸ στενὸν (Ἡρ. Ζ. 112). Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Ἕλληνας ἀπῆλθον· ἔμεινε δὲ ὁ Λεωνίδας μὲ τοὺς τριακοσίους Σπαρτιάτας καὶ μὲ ἑπτακοσίους Θεσπιεῖς, οἵτινες δὲν ἐλείσθησαν κατ' οὐδένα τρόπον ν' ἀπέλθωσι.

Τὴν πρωτῆαν ὁ Λεωνίδας προσεκάλεσε τοὺς συμπολεμιστὰς του, ἵνα γευματίσωσιν, εἰπὼν εἰς αὐτοὺς ὅτι τὴν ἐσπέραν θὰ δειπνήσωσιν εἰς τὸν Ἄδην. Ἐπειτα δὲ βλέπων ὅτι δὲν μένει εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας του ἄλλο παρὰ ν' ἀποθάνωσι, δὲν περιορίσθη εἰς ἀπλὴν ἄμυναν, ἀλλ' ἐξώρμησε μὲ τοὺς στρατιώτας του καὶ ἐπέπεσε μὲ ἀκράτητον ὀρμὴν ἐναντίον τῶν στρατευμάτων τοῦ Ξέρξου. Μάχη γιγαντιώδης συνάπτεται. Οἱ Ἕλληνας ὄρμων ὡς λέοντες ἐναπειρόντες τὸν θάνατον εἰς τὰ ἀπειράριθμα πλήθη τῶν Περσῶν. Ὁ χῶρος ἐπληρώθη περσικῶν πτωμάτων. Ἀλλὰ τὰ βαρβαρικὰ σίφη ἦσαν ἀνεξάντλητα. Τὰ δόρατα τῶν Ἑλλήνων ἐθραύσθησαν ἐπὶ τέλους. Τότε δ' ἔσουραν τὰ ξίφη, ὥρμησαν λυσσαλέοι κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ κατέκοπτον αὐτούς. Ἄλλ' εἰς τὴν γιγαντιώδη ἐκείνην πάλην πίπτει ὁ Λεωνίδας καὶ πολλοὶ ἄλλοι μετ' αὐτοῦ. Ἐνῶ δ' ἐξηκολούθει ὁ ἀγὼν, ἐφάνη ἐκ τῶν ὕπισθεν καὶ ὁ Ὑδάρνης μὲ τὸν στρατὸν τοῦ. Οἱ ὀλίγοι ἐπιζῶντες Σπαρτιᾶται καὶ Θεσπιεῖς ἀποσύρονται ἐντὸς τῶν Πυλῶν ἐπὶ μικροῦ τινος λόφου καὶ ἐκεῖ περικυκλωθέντες πίπτουσι πάντες ἐν μέσῳ σωροῦ ἐχθρικῶν πτωμάτων. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐφρονεύθησαν εἴκοσι χιλιάδες Πέρσαι καὶ δύο ἀδελφοὶ τοῦ Ξέρξου εἰεροθαλεῖς. Βραδύτερον, ὅτε οἱ βάρβαροι ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς Ἑλλάδος, οἱ Ἕλληνας ἀνήγειραν μνημεῖον εἰς τοὺς ἐν Θερμοπύλαις πεσόντας ἥρωας καὶ ἐλάξουσιν ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα :

« Ὡ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῆδε
κείμεθα, τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι ».

§ 47. **Ναυτικάι συγκρούσεις παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον.** — **Πυρπόλησις τῶν Ἀθηναίων.** — Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Εὐρυβιάδου συνητήθη παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον μετὰ τοῦ περσικοῦ στόλου. Ἐκεῖ ἔγιναν ναυμαχίαι καὶ οἱ Ἕλληνες ἐκνύριονσαν τριάκοντα τριήρεις περσικὰς καὶ ἄλλας ζημίας προυξένησαν εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ πέλαγος ἦτο ἀνοικτόν, δὲν ἠδύνατο νὰ καταφέρωσι καιρίον κτύπημα κατὰ τῶν Περσῶν. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἤλθεν ἡ εἶδησις διὸ Ἀεωνίδας ἐφορευθῆ καὶ διὸ Ἐξέρξης διέβη τὰς Θερμοπύλας, οἱ Ἕλληνες ἔπλευσαν περὶ τὸν Εὐριπον καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον. Ὁ Ἐξέρξης διαβὰς τὰς Θερμοπύλας διηυθύνθη κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Σπαρτιάται καὶ οἱ λοιποὶ Πελοποννήσιοι μόνον περὶ τῆς Πελοποννήσου φροντίζοντες εἰτείχιζον τὸν Ἴσθμόν. Ἀλλ' οὕτως ἡ Ἀττικὴ ἔμενον ἀνυπεράσπιστος, ἀφοῦ καὶ οἱ μάχιμοι τῶν Ἀθηναίων ἄνδρες εὐρίσκοιτο εἰς τὰ πλοῖα. Ἡ διαγωγὴ τῶν Σπαρτιατικῶν εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν δὲν ὑπῆρξε χρηστή.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Εὐρυβιάδην διαβὰς τὸν Εὐριπον διηυθύνετο εἰς Τροιζήνα· μόλις δὲ καὶ μετὰ βίας ὁ Εὐρυβιάδης, τῇ θεομῆ παρακλήσει τῶν Ἀθηναίων, συγκατετέθη νὰ παραμείνῃ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἐν Σαλαμῖνι, ἵνα οὕτω λάβωσι καιρὸν οἱ δυστυχεῖς καὶ μεριμνήσωσι περὶ τῶν οἰκογενειῶν των. Ἡ Ἀττικὴ ἦτο χαμένη. Μία διέξοδος ὑπῆρχε, σπαρακτικὴ μὲν, ἀλλ' ἀναγκαία, ἡ ἐγκατάλειψις τῆς πόλεως. Ὁ Θεμιστοκλῆς προέτεινε τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως καὶ ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἣτις εἶχε τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἱερῶν, ἐνέκρινε τὴν πρότασιν. Τότε τῇ προτάσει τοῦ Θεμιστοκλέους ἀνεκλήθησαν διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου ἅπαντες οἱ ἐξόριστοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀριστείδης. Καὶ ἤρχισε λοιπὸν ἡ τραγικὴ ἐκείνη ἀποδημία τῶν γυναικῶν, τῶν παίδων καὶ τῶν γερόντων, ἣτις τασάκις ἐπέπρωτο νὰ ἐπαναληφθῆ κατὰ τὴν τελευταίαν μεγάλην ἡμῶν ἐπανάστασιν καὶ κατὰ τὰς διαφόρους ἐπαναστάσεις τῆς ἠρωϊκῆς Κορήτης.

Τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων παραλαβόντα τὰς οἰκογενείας μετέφερον αὐτὰς εἰς τὴν Σαλαμῖνα, εἰς τὴν Αἴγινα καὶ εἰς τὴν Τροιζήνα. Ἀφοῦ δὲ μετεκομίσθησαν ἅπασαι αἱ οἰκογένειαι τῶν Ἀθηναίων, ὁ στόλος αὐτῶν ἔπλευσε καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ ἄλλου ἑλληνικοῦ στόλου ἐν Σαλαμῖνι. Ἀνήρχετο δὲ ὁ ὅλος ἑλληνικὸς στόλος κατὰ τὸν Ἡρόδοτον εἰς τριακοσίας ἑβδομήκοντα ὀκτὼ τριήρεις, ὧν αἱ διακόσιαι ἦσαν ἀθηναϊκαὶ καὶ μόνον δέκα ἐξ τῶν Λακεδαιμονίων.

Ὁ Ξέρξης φθάσας εἰς Ἀθήνας εὔρεν αὐτὰς ἐρήμους. Μόνον ὀλίγοι γέροντες, κατὰ γράμμα ἐξηγοῦντες τὰ τοῦ χρησμοῦ **ξύλινα τείχη**, περιέβαλον διὰ ξυλίνου τείχους τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐκλείσθησαν ἐντὸς αὐτοῦ. Οἱ Πέρσαι κυριεύσαντες τὴν Ἀκρόπολιν ἐφόρευσαν τοὺς ἐν αὐτῇ ὀλίγους γέροντας· ἔπειτα δέ, ἀφοῦ ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων, κατέκαυσαν τὴν πόλιν καὶ ἠρήμωσαν τὴν Ἀττικὴν. Τότε καὶ ὁ στόλος ὁ περσικὸς εἶχε καταπλεύσει εἰς Φάληρον.

§ 48. Πολεμικὰ συμβούλια τῶν Ἑλλήνων ἐν Σαλαμῖνι. — Ἐν Σαλαμῖνι οἱ ναύαρχοι τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου συνήλθον εἰς πολεμικὸν συμβούλιον διὰ νὰ σκεφθῶσι ποῦ ἔπρεπε νὰ ναυμαχήσωσιν. Ἐν τῷ συμβουλίῳ οἱ Πελοποννήσιοι προέτειναν νὰ πλεύσωσιν εἰς τὸν Ἰσθμόν, ὅπου ἦτο καὶ ὁ περσικὸς στρατός, καὶ ἐκεῖ νὰ περιμένωσι τοὺς ἐχθρούς. Ἄλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς ἀντέτεινεν εἰς τοῦτο, ὑποστηρίζων τὴν γνώμην ὅτι ἔπρεπε νὰ ναυμαχήσωσιν ἐν τῷ στενῷ τῆς Σαλαμῖνος, διότι ἐκεῖ δὲν θὰ ἠδύναντο πάντα τὰ πλοῖα τῶν Περσῶν νὰ λάβωσι συγχρότως μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν, καὶ ὅσα θὰ ἐλάμβανον, ἐπειδὴ ἦσαν βαρέα, δυσκόλως θὰ ἐκινουῦντο εἰς τὸν στενὸν ἐκεῖνον χῶρον.

Ἡ συζήτησις ἐγένετο μετὰ τοσαύτης σφοδρότητος, ὥστε ὁ δεξιόθυμος Εὐρυβιάδης ὕψωσε τὴν ῥάβδον του, ἵνα κτυπήσῃ τὸν Θεμιστοκλέα. Ἄλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς μετὰ μεγάλης ἀταραξίας τῷ εἶπε: «**Πάταξον μὲν, ἀκουσον δέ**», καὶ ἐξηκολούθησεν ὑποστηρίζων ἐνθέρμως τὴν γνώμην του. Βλέπων δ' ὅμως ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν διατεθειμένοι ν' ἀναχωρήσωσιν, ὅτι ἐπῆλθεν ἡ νύξ, κατέφυγεν εἰς τὸ ἐξῆς στρατήγημα.

Εἶχε πιστόν τινα δοῦλον, ὀνόματι Σίκιννον, παιδαγωγὸν τῶν τέκνων του, ὅστις ἐγίνωσκε τὴν περσικὴν γλῶσσαν. Τοῦτον ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπεμφε κρυφίως εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Περσῶν, ἵνα εἴπῃ εἰς τὸν Ξέρξην ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς εἶνε μυστικὸς φίλος του, ἀγγέλλει δὲ εἰς αὐτὸν ἐμπιστευτικῶς ὅτι οἱ Ἕλληνες εὐρίσκονται εἰς διχονοίαις μεταξύ των καὶ ὅτι ετοίμαζονται νὰ φύγωσι ταύτην τὴν νύκτα. Εἶπε λοιπὸν καλλίστην εὐκαιρίαν νὰ σπεύσῃ καὶ κλείσῃ αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ στενοῦ τῆς Σαλαμῖνος, ὅπου διὰ μιᾶς δύναται νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ.

Ὁ Ξέρξης ἐνέπεσεν εἰς τὴν σιγηθεῖσαν παγίδα. Τὴν ἰδίαν νύκτα διέταξε μίαν μοῖραν τοῦ στόλου νὰ περιπλεύσῃ τὴν Σαλαμῖνα καὶ νὰ κλείσῃ τὸ πρὸς τὴν Μεγαρίδα στενόν· ὁ δὲ ἄλλος στόλος ἀναχθεὶς περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐν πάσῃ οἰγῇ εἰσέπλευσεν εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ στενοῦ.

Ἀπόσπασμα δὲ περσικοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὴν Ψυτάλειαν, νησίδα κειμένην μεταξὺ τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Σαλαμῖνος.

Ὁ Ἀριστείδης ἐκ τῆς Αἰγίνης, ὅπου εὐρίσκειτο ἐξόριστος, ὡς εἶδε τὰς κινήσεις τοῦ περσικοῦ στόλου, ἐπιβάς λέμβον καὶ διασχίσας μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του τὴν γραμμὴν τῶν περσικῶν πλοίων ἔφθασεν εἰς τὴν Σαλαμῖνα περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἐνῶ ἀκόμη τὸ συμβούλιον τῶν ναυάρχων, συγκληθὲν καὶ αὐθις, συνεζήτηι θορυβωδῶς περὶ τοῦ πρακτείου. Ἀγγέλλεται εἰς τὸν Θεμιστοκλέα οὕτω ζητεῖ τις αὐτὸν ἔξω. Ἐξέρχεται ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ βλέπει ἔκπληκτος ἐνώπιόν του τὸν Ἀριστείδην, ὅστις λέγει πρὸς αὐτὸν τοὺς ἐξῆς θαυμασίους λόγους. «Ὁ Θεμιστοκλείς, ἄς ἀφήσωμεν τὰς ἐχθρας καὶ ἄς φροντίσωμεν νὰ σώσωμεν τὴν πατρίδα, σὺ μὲν ἄρχων καὶ στρατηγῶν, ἐγὼ δὲ ὑπακούων καὶ συμβουλευόν.» καθιστᾷ δὲ εἰς αὐτὸν γνωστὸν οὕτω ὁ τουρκικὸς στόλος τοὺς περιεκύκλωσεν. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐξηγεῖ δι' ὀλίγων τὸ στρατήγημά του εἰς τὸν Ἀριστείδην καὶ παρακαλεῖ αὐτὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ συμβούλιον καὶ ἀναγγεῖλῃ τὴν κύκλωσιν. Τοῦτο καὶ ἔγινεν. Οὕτως οἱ Ἕλληνες ἔκοντες ἄκοντες ἠναγκάσθησαν ν' ἀγωνισθῶσι τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα.

§ 49. Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία. (20 Σεπτεμβρίου 480).—

Ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τῆς μεγάλης ἐκείνης ἡμέρας, καθ' ἣν ἐν τῷ στενῷ τῆς Σαλαμῖνος ἔμελλε ν' ἀποφασισθῇ ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος. Οἱ δύο στόλοι ἦσαν παρατεταγμένοι ἀπέναντι ἀλλήλων, ὁ μὲν ἑλληνικὸς παρὰ τὴν νῆσον πρὸς τὰ σημερινὰ Ἀμπελάκια, ὁ δὲ περσικὸς δεξιῷ τῷ εἰσπλέοντι εἰς τὸ στενόν, παρὰ τὴν αἰτικὴν παραλίαν. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐκάθητο ἐπὶ ἀργυρόποδος θρόνου εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀπέναντι τῆς Σαλαμῖνος ὄρους Αἰγάλεω περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν συμβούλων καὶ γραμματέων καὶ ἐπισκοπῶν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν ἀγῶνα.

Οἱ δύο στόλοι ἐπὶ τινα χρόνον ἔμειναν ἀκίνητοι. Οἱ Πέρσαι περιέμενον τοὺς Ἕλληνας νὰ κάμωσιν ἀρχὴν προῶτοι, ἵνα οὕτω προελάσωσιν εἰς τὸν ὀπωσδήποτε εὐρύτερον χῶρον. Οἱ δ' Ἕλληνες, οἵτινες πρότερον ἠθέλον ν' ἀναχωρήσωσι, νῦν ἐδείκνυν μεγάλην ἀνυπομονησίαν ν' ἀρχίσωσι τὴν ναυμαχίαν. Ἄλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς ἀνεχαίτιζεν αὐτοὺς περιμένων τὴν ὥραν, καθ' ἣν ἔπνεε συνήθως ἄνεμος λίαν εὐνοϊκὸς εἰς τὰς κινήσεις τῶν ἑλληνικῶν πλοίων. Ἦλθε τέλος ἡ ὥρα. Ἡ σάλπιγξ τοῦ Εὐρυβιάδου ἔδωκε τὸ σημεῖον καὶ οἱ Ἕλληνες ψάλλοντες τὸν πολεμικὸν παιᾶνα ὤρμησαν κατὰ τῶν βαρβάρων. Ἐντὸς ὀλίγου ἡ ναυμαχία ἐγε-

ικεύθη καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν. Οἱ Πέρσαι περιέπιπτον εἰς σύγχυσιν αἰ ταραχὴν. Δὲν ἠδύναντο νὰ τηρήσωσιν οὐδεμίαν τάξιν, διότι καὶ ὁ ἄσρος ἦτο στενὸς καὶ τὰ πλοῖά των πολλὰ καὶ δυσκίνητα. Τοῦναντίον οἱ Ἕλληνες ἐπολέμουν μὲ μεγάλην δεξιότητα καὶ τέχνην καὶ μὲ ἀνδρείαν παράμυλλον, πρὸ πάντων δὲ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰγυνηταί.

Καὶ οἱ ἐχθροὶ ἔδειξαν ἐν ἀρχῇ ἡρωϊσμόν, μάλιστα δὲ οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Ἴωνες. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ξέρξου Ἀριαβίγνης, ναύαρχος τῶν Ἴωνων καὶ τῶν Καρῶν, μάχεται ἡρωϊκῶς· ἀλλὰ πίπτει καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπήνεγκεν τὴν μεγαλειέραν σύγχυσιν εἰς τοὺς βαρβάρους, οἵτινες ἤρχισαν νὰ τρέπωνται εἰς φυγὴν.

Εἰς τὴν ναυμαχίαν ἔλαβε μέρος προσωπικῶς δεῖξασα μεγάλην γεναιότητα ἡ βασίλισσα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ Ἀρτεμισία, ἣτις ἠκολούθησε ὄν Ξέρξην εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην. Ὅτε οἱ βάρβαροι ἤρχισαν νὰ τρέπωνται εἰς φυγὴν, ἡ Ἀρτεμισία καταδιωκομένη ὑπὸ ἀθηναϊκῆς τριήρους καὶ κινδυνεύουσα νὰ συλληφθῇ ἐφορμᾷ κατὰ τινος πρὸ αὐτῆς περσικοῦ πλοίου καὶ βυθίζει αὐτό. Ὁ Ἀθηναῖος τριήραρχος ἐκλαβὼν τὸ πλοῖον τῆς Ἀρτεμισίας ὡς ἑλληνικὸν ἢ ὡς αὐτομολῆσαν ἀπὸ τῶν βαρβάρων, ἔπαυσε νὰ καταδιώκῃ αὐτὸ καὶ οὕτως ἐσώθη ἡ Ἀρτεμισία.

Ἐν διαστήματι ὀλίγων ὥρων ὄλον τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας ἐπληρώθη περσικῶν ναυαγίων. Ὁ περσικὸς στόλος φύρδην μίγδην ἔφευγε καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Αἰγυνητῶν. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς φυγῆς καὶ τοῦ θορύβου ὁ Ἀριστείδης παραλαβὼν Ἀθηναίους δπλίτας καὶ ἀποβάς εἰς τὴν Ψυιτάλειαν κατέσφαξε τοὺς ἐν αὐτῇ εὐρισκομένους Πέρσας.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ περιβόητος ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας, καθ' ἣν οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπώλεσαν τεσσαράκοντα τριήρεις, τῶν δὲ περσικῶν πλοίων διακόσια κατεστράφησαν, πάμπολλα δὲ συνελήφθησαν αἰχμάλωτα.

§ 50. **Φυγὴ τοῦ Ξέρξου ἐκ τῆς Ἑλλάδος.** — **Ἀπονομή τῶν ἀριστείων.** — Τιμαὶ ἀπονεμηθεῖσαι εἰς τὸν Θεμιστοκλέα. — Μετὰ τὴν ναυμαχίαν οἱ Ἕλληνες συλλέξαντες τὰ ναύαγια καὶ τοὺς νεκροὺς καὶ στήσαντες τρόπαιον ἐν Ψυιταλείᾳ παρεσκευάζοντο πρὸς νέαν ναυμαχίαν, διότι ὁ περσικὸς στόλος παρ' ὅλην τὴν καταστροφὴν, ἦν ὑπέσπις, ἦτο ὑπέρτερος τοῦ ἑλληνικοῦ, ὁ δὲ περσικὸς στρατὸς ἴσχυετο ἀκέραιος ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Ἀττικῆς. Ἄλλ' ἡ δειλία

τοῦ Ξέρξου συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τῶν Ἑλλήνων. Κατελήφθη οὗτος ὑπὸ φόβου περὶ τῆς ἰδίας του ἀσφαλείας. Ὄθεν ἀπεφάσισε νὰ φύγη. Εἰς τοῦτο δὲ προέτρεψεν αὐτὸν καὶ ὁ Μαρδόσιος, ὅστις ὑπεσχέθη νὰ ὑποτάξῃ αὐτὸς τὴν Ἑλλάδα διὰ τριακοσίων μόνον χιλιάδων ἐπιλέκτου στρατοῦ.

Ὁ Θεμιστοκλῆς, ἵνα ἐπιταχύνῃ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν πάλιν τὸν Σίκινον καὶ τῷ ἀνήγγειλεν ὅτι δῆθεν οἱ Ἕλληνες διανοοῦντο νὰ πλεύσωσιν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ διαλύσωσι τὰς γαφύρας, ἀλλ' αὐτὸς ὡς φίλος του ἄριστος προσπαθεῖ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ. Ὁ Ξέρξης, ὡς ἤκουσε ταῦτα, διέταξε τὸν ἐν Φιλήρῳ εὐρισκόμενον στόλον του νὰ πλεύσῃ διὰ νυκτὸς εἰς τὸν Ἑλλήσποντον πρὸς φύλαξιν τῶν γαφυρῶν· αὐτὸς δὲ ἀφῆρας εἰς τὸν Μαρδόσιον τὰς ζητηθείσας τριακοσίας χιλιάδας στρατοῦ, ἀνεχώρησε μετὰ τῆς λοιπῆς στρατιᾶς. Ἐν διαστήματι τεσσαράκοντα πέντε ἡμερῶν ἔφθασεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου εὔρε τὰς γαφύρας διαλελυμένας ὑπὸ τρικυμίας· διὸ ἠναγκάσθη τεταπεινωμένος πλέον νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ πλοιαρίου.

Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου διεμοίρασαν πρὸς ἀλλήλους τὰ πλοῦσια λάφυρα· ἔπειτα δ' ἔπλευσαν εἰς τὸν Ἴσθμὸν καὶ ἐκεῖ ἀπειμαὶν τὰ βραβεῖα εἰς τοὺς ἀριστεύσαντας. Προκειμένου νὰ δοθῇ τὸ βραβεῖον τῆς συνέσεως καὶ δεξιότητος, ἕκαστος τῶν στρατηγῶν ἔκρινεν ἄξιον αὐτοῦ πρῶτον μὲν ἑαυτὸν, δεῦτερον δὲ τὸν Θεμιστοκλέα, ὅπερ ἐσήμαινεν ὅτι εἰς τὸν Θεμιστοκλέα ἀνήκε προάγματι τὸ βραβεῖον τοῦτο.

Τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους διεφημίσθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Ὅτε μετ' ὀλίγον μετέβη οὗτος εἰς τὴν Σπάρτην, ἔτυχεν ἐκιάκτου ὑποδοχῆς. Οἱ Σπαρτιᾶται ἔδωκαν εἰς αὐτὸν στέφανον ἐλαίας καὶ τῷ ἔδωκον τὸ ὠραιότερον τῶν ἄρμάτων. Ὅτε δ' ἀνεχώρησε, τριακόσιοι ἐκλεκτοὶ Σπαρτιᾶται τὸν συνώδενσαν μέχρι τῶν συνόρων τῆς Λακωνικῆς.

Ἄλλ' ἢ μεγαλειτέρα πασῶν τῶν τιμῶν ἀπενεμήθη εἰς τὸν Θεμιστοκλέα ὑπὸ πάσης τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, τοὺς τελεσθέντας πρώτην φορὰν καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν. Ὅτε ὁ Θεμιστοκλῆς εἰσῆλθεν εἰς τὸ στάδιον, ὅλοι οἱ θεαταὶ ἀφῆκαν τοὺς διαγωνιζομένους καὶ ἐθεῶντο τὸν Θεμιστοκλέα δεικνύοντες αὐτὸν πρὸς ἀλλήλους. Ὁ Θεμιστοκλῆς εὐχαριστηθεὶς διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ταύτην τιμὴν ἔλεγεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀπέλαυε τοὺς καρποὺς τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος κόπων του.

§ 51. **Προτάσεις τοῦ Μαρκονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.** — Ὁ Μαρκόνιος διεχείμασεν ἐν Θεσσαλίᾳ· τὸ δὲ ἔαρ τοῦ 479, πρὶν ἢ ἐπαναλάβῃ τὸν ἀγῶνα πρὸς ὑποδούλους τῆς Ἑλλάδος, προσεπάθησε νὰ προσελκύσῃ τοὺς Ἀθηναίους διὰ λαμπρῶν ὑποσχέσεων. Ἐπεμψε λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρον Α' καὶ τοῖς προέτεινε συμμαχίαν, ἀντὶ αὐτῆς δὲ ὑπισχερεῖτο ν' ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν των καὶ τοὺς ναοὺς, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν αὐτονομίαν καὶ τὴν χώραν των καὶ νὰ τοῖς δώσῃ καὶ ἄλλην χώραν, οἷαν αὐτοὶ ἤθελον ἐκλέξει.

Οἱ Σπαρτιᾶται μαθόντες τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ γινώσκοντες οὐκ οἱ Ἀθηναῖοι ἔνεκα τῆς παντελοῦς καταστροφῆς καὶ ἐρημώσεως τῆς χώρας των εὐρίσκοντο ἐν μεγίστῃ ἀμηχανίᾳ, ἐφοβήθησαν μήπως δεχθῶσι τὰς προτάσεις τοῦ Μαρκονίου, ὅτε ἀναμφιβόλως ἅπασα ἡ Ἑλλὰς εὐκόλως ἠδύνατο νὰ ὑποδουλωθῇ. Ἐπεμψαν λοιπὸν καὶ αὐτοὶ πρέσβεις εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἐμποδίσωσιν τὴν προτεινομένην συμμαχίαν.

Γενομένης ἐκκλησίας, οἱ Ἀθηναῖοι τῇ προτάσει τοῦ Ἀριστείδου ἔδωκαν καὶ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ εἰς τοὺς πρέσβεις τὴν ἀπάντησιν ἐκείνην, ἣς θὰ μείνῃ ἐς αἰὶ ἀξιομνημόνευτος. Εἰς μὲν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας εἶπον οὐκ ἐν ὄσφ ὁ ἥλιος ἀκολουθεῖ τὴν συνήθη πορείαν του, οὐδέποτε αὐτοὶ θὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῶν Περσῶν· ἀλλὰ πεπειθότες εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας, ὧν τὸ ἱερὸν ἐβεβήλωσαν, θέλουσιν ἐπιμείνει ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Εἰς δὲ τοὺς πρέσβεις τῆς Σπάρτης εἶπον οὐκ ἐν ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς τόσος χρυσοδὸς οὔτε χώρα τόσον ὠραία, τῶν ὁποίων ἡ προσφορὰ ἠδύνατο νὰ πείσῃ αὐτοὺς νὰ συνεργασθῶσι μετὰ τῶν Περσῶν πρὸς ὑποδούλους τῆς Ἑλλάδος. Παρεκάλεσαν δὲ τοὺς Σπαρτιᾶτας νὰ σπεύσωσι ν' ἀποστείλωσι βοήθειαν, διότι ὁ Μαρκόνιος ταχέως θέλει ἐπέλθει κατ' αὐτῶν.

§ 52. **Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη (479).** — Ὁ Μαρκόνιος, εὐθὺς ὡς ἔμαθε τὴν ἀπόκρισιν τῶν Ἀθηναίων, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἤρρισε νὰ λεηλατῇ αὐτήν. Προεχώρησε δὲ μέχρι τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' εὗρεν αὐτὰς ἐρήμους, διότι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πάλιν εἶχον ἐγκαταλίπει τὴν πόλιν καὶ εἶχον μεταφέρει τὰς γυναῖκας, τὰ παιδιά καὶ τοὺς γέροντας εἰς τὴν Σαλαμίνα. Ὁ Μαρκόνιος ἀπεπειράθη καὶ πάλιν νὰ προσελκύσῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπεμψε πρὸς αὐτοὺς ἐν Σαλαμίῳ ἐδρισκομένους νέας προτάσεις περὶ φιλίας.

ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέρριψαν αὐτάς, τὸν δὲ βουλευτὴν *Αυκίδην*, ὅστις συνεβούλευσε τὴν παραδοχὴν τῶν προτάσεων, ἐφόνευσαν διὰ λιθοβολισμοῦ. Ὁ *Μαρδόνιος* τότε, ἀφοῦ ἐδήλωσεν ἐντελῶς τὴν Ἀττικὴν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ.

Οἱ Ἕλληνες, ἐν ὄλῳ ἑκατὸν δέκα χιλιάδες, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου *Πανσανίου* ἤλθον καὶ ἐστρατοπέδευσαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ *Κιθαιρώωνος*. Ὁ *Μαρδόνιος* πέμπει κατ' αὐτῶν τὸ ἵππικόν του. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες νικῶσι τὸ ἵππικὸν τῶν βαρβάρων καὶ φονεύουσι τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ *Μασίστιον*. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην οἱ Ἕλληνες λαβόντες θάρρος κατέβησαν εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐπὶ τῆς ἄλλης ὄχθης (μεσημβρινῆς) τοῦ Ἀσωποῦ, πλησίον τῆς *Γαργαφίας κορήνης*.

Οἱ δύο στρατοὶ ἐπὶ δέκα ἡμέρας ἔμενον ἀκίνητοι ἀπέναντι ἀλλήλων, διότι οἱ μάντιες ἀμφοτέρων τῶν μερῶν εἶπον ὅτι ἐκεῖνος ὁ στρατὸς θὰ νικηθῆ, ὅστις θὰ ἐπιτεθῆ πρῶτος. Ἀλλ' ὁ *Μαρδόνιος* καταστρέψας ὅλας τὰς πηγὰς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐλάμβανον ὕδωρ οἱ Ἕλληνες, καὶ αὐτὴν τὴν *Γαργαφίαν κορήνην*, ἔφερεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην στενοχωρίαν διὰ τῆς *λειψιδρίας*. Ἐνεκα τούτου ἠναγκάσθησαν οἱ Ἕλληνες νὰ μεταστρατοπεδεύσωιν ὀλίγον κατωτέρω πρὸς τὰς *Πλαταιάς*, ὅπου τὸ σημερινὸν χωρίον *Κόκλα*. Ἐπειδὴ δὲ ἀναχωρήσαντες διὰ νυκτὸς ἐγκατέλιπον τὸ στρατόπεδον μὲ ἀταξίαν μεγάλην, ὁ *Μαρδόνιος*, θεωρήσας τὴν μεταστρατοπέδευσιν ὡς φυγὴν, διέβη ἀμέως τὸν ποταμὸν καὶ ἐπιτέθη κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Πρῶτοι προσεβλήθησαν οἱ Σπαρτιάται, οἵτινες εἰς τὴν περιστάσει ταύτην ἔδωκαν θαναμαστόν καὶ ἀξιολύμητον παράδειγμα πειθαρχίας καὶ καρτερίας. Διαταχθέντες ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν νὰ περιμένωσιν, ἕως ὅτου αἱ θυσαί φανῶσιν αἴσια, καίτοι πολλοὶ ἐπληρώνοντο καὶ ἐφονεύοντο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἐν τούτοις ὑπέμενον. Τέλος τὰ ἱερὰ ἀπέβησαν αἴσια. Ὁ *Πανσανίας* δίδει τὸ σημεῖον καὶ οἱ Σπαρτιάται ἐπιτίθενται ἀκάθεκτοι κατὰ τῶν Περσῶν. Ἡ μάχη καθίσταται *μανιώδης*. Αὐτὸς ὁ *Μαρδόνιος* καθήμενος ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς λευκοῦ ἵππου καὶ περιστοιχιζόμενος ὑπὸ χιλίων ἐπιλέκτων μάχεται γενναίως μετὰ τῶν πρώτων. Ἀλλ' ὁ *Μαρδόνιος* πίπτει ἐκ τοῦ ἵππου φονευθεὶς καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπιφέρει σύγχυσιν καὶ ταραχὴν εἰς τοὺς Πέρσας. Πάντες τρέπονται εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ

κλειόνται ἐντὸς τοῦ ξυλίνου τείχους, ὅπερ εἶχε κατασκευάσει ὁ Μαρδόκιος ὀπισθεν τοῦ στρατοπέδου του. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἔμπειροι τειχομάχοι, προσβάλλουσι καὶ κυριεύουσιν αὐτό. Σφαγὴ ἀνηλεὴς ἐπηκολούθησε. Περὶ τὰς ἑκατὸν χιλιάδες Πέρσαι ἐφρονεύθησαν τῶν δ' Ἑλλήνων ἔπεσον περὶ τὰς δέκα χιλιάδας. Ἡ νίκη αὕτη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς Πλαταιαῖς ὑπῆρξεν ἀληθῶς λαμπροτάτη.

Ἄπειρα ἦσαν τὰ λάφυρα τῶν νικητῶν. Τὸ καλλίτερον μέρος αὐτῶν προσήνεγκαν εἰς τοὺς θεούς. Ἐπίσης καὶ εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον Πανσάνην ἔδωκαν μέγα μέρος. Τὰ δὲ λοιπὰ διένειμαν μεταξὺ των.

Οἱ Ἕλληνες ἔθαψαν τοὺς νεκροὺς των παρὰ τὰς πύλας τῶν Πλαταιῶν εἰς χωριστοὺς καθ' ἑκάστην ἑλληνικὴν πόλιν τάφους. Εἰς τοὺς Πλαταιεῖς ἐδόθησαν ἐξαιρετικαὶ τιμαί. Κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀριστείδου ἡ πόλις τῶν Πλαταιῶν ἐκηρύχθη ἱερὰ καὶ ἀπαραβίαστος, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ τελῶνται κατὰ πενταετίαν ἀγῶνες, καλούμενοι Ἐλευθέρια, εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης, ἧτις ἠλευθέρωσε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς στυγερᾶς δουλείας.

§ 53. Ἡ ἐν Μυκάλῃ μάχη. — Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τὸν Μαρδόκιον ἐν Πλαταιαῖς, ὁ ἑλληνικὸς στόλος κατειρόπωσε τοὺς Πέρσας παρὰ τὴν Μυκάλην, ἀκρωτήριον τῆς Ἰωνίας.

Μετὰ τὸ ἐν Σαλαμῖνι κατώρθωμα ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐναυλόχει ἐν Δήλῳ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Λεωτυχίδου καὶ τοῦ Ἀθηναίου Ξανθίππου. Ἐνταῦθα ἦλθον πρόσβεις ἐκ Σάμου καὶ παρεκάλεσαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν τῶν κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν πόλεων καὶ νήσων, ὅπως ἀποινάξωσι τὸν περσικὸν ζυγόν. Ὁ Λεωτυχίδης καὶ ὁ Ξανθίππος ἔπλευσαν εἰς τὴν Σάμον, ὅπου εὗρίσκετο ὁ περσικὸς στόλος. Οἱ Πέρσαι μὴ τολμῶντες νὰ ναυμαχήσωσιν ἔπλευσαν εἰς τὴν Μυκάλην, ὅπου ἦτο ἐστρατοπεδευμένος περσικὸς αὐτῶν στρατὸς ἐξ ἑξήκοντα χιλιάδων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Τιγράνου, ἐκεῖ δ' ἀνέκυσσαντες τὰς ναῦς ἀνήγειραν περικτεῖχισμα ἐκ λίθων καὶ ξύλων. Μετ' ὀλίγον ἐφθασεν ἐκεῖ ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Οἱ Ἕλληνες περὶ τὰς εἴκοσι πέντε χιλιάδας ἀποβιβασθέντες προσέβαλον τοὺς Πέρσας, ἀνερχομένους εἰς πλείονας τῶν ἑκατὸν χιλιάδων, καὶ κατειρόπωσαν αὐτούς, συγχρόνως δὲ κατέκασαν καὶ τὸν στόλον αὐτῶν.

Ἡ σχεδὸν σύγχρονος διπλῆ νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐν Πλαταιαῖς καὶ ἐν

Μυκάλη ἔθηκε τέρομα εἰς τὰς ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας τῶν Περσῶν.

§ 53. **Ἡ πρὸς τὴν Ἰμέραν μάχη.**— Καθ' ὃν χρόνον οἱ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι Ἕλληνες ἀπέκρουον τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ξέρξου ἢ, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, καθ' ἣν ἡμέραν συνέτριβον ἐν Σαλαμῖνι τὴν κολοσσιαίαν αὐτοῦ δύναμιν, ἕτερος μέγας βαρβαρικὸς στρατὸς κατεστρέφεται ἐν Σικελίᾳ ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ Ἑλλήνων.

Οἱ ἐν Ἀφρικῇ Καρχηδόνοι, συνεννοηθέντες ἴσως προηγουμένως μετὰ τοῦ Ξέρξου, ἐπεξήτησαν ταυτοχρόνως τὴν καταστροφὴν τῶν Ἑλλήνων. Ὄθεν μεγάλη στρατιὰ αὐτῶν ἐκ τριῶν χιλιάδων πολεμικῶν πλοίων καὶ τριακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀμίλκα προσέβαλε τὰς ἐν Σικελίᾳ ἑλληνικὰς ἀποικίας. Ἄλλ' ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Γέλων καὶ ὁ τοῦ Ἀκράγαντος Θήρων μετὰ πενήκοντα χιλιάδων πεζῶν καὶ πέντε χιλιάδων ἰπέων προσβαλόντες τοὺς Καρχηδονίους παρὰ τὴν Ἰμέραν κατειρόπωσαν αὐτοὺς ὀλοοχερῶς· ἐπυρπόλησαν δὲ καὶ τὸν στόλον αὐτῶν, ὥστε μία μόνη ναῦς, ὡς λέγεται, διεσώθη καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Καρχηδόνα τὴν μεγάλην συμφορὰν.

§ 54. **Ἀνοικοδόμησις τῶν Ἀθηναίων.**— **Τείχεσις αὐτῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς.**— Τὸ ἔνδοξον τέλος τῶν μεγάλων καὶ φοβερῶν ἀγώνων κατὰ τῶν Περσῶν κατέσκησε, καὶ πολὺν δικαίως, τοὺς Ἕλληνας ὑπερηφάνους. Ἄλλ' εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἤρχισαν οὗτοι νὰ διχονοῶσι τὰ πρῶτα δ' ἐπικίνδυνα συμπτώματα τῆς διχονοίας ἀνεφάνησαν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν.

Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἐπανελθόντες εἰς τὰ ἴδια ἀνοικοδόμησαν τὴν πόλιν των, ἣ ὁποία εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἐρείπια ὑπὸ τῶν Περσῶν, καὶ κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους ἤρχισαν νὰ περιβάλωσιν αὐτὴν μὲ ὄχυρον τεῖχος. Οἱ Σπαρτιαῖται μαθόντες τοῦτο ἔπεμψαν πρέσβεις εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν ἀνέγερσιν τοῦ τεύχους, προφασισζόμενοι ὅτι ἦτο ἐπικίνδυνον νὰ ὑπάρχωσιν ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ πόλεις ὄχυρωμέναι, διότι οἱ Πέρσαι ἐπανερχόμενοι ἠδύναντο νὰ κατκλάβωσιν αὐτὰς καὶ μεταχειρισθῶσιν ὡς ὀρυμητήρια. Ἄλλ' ἡ ἀληθὴς αἰτία ἦτο ὅτι οἱ Σπαρτιαῖται ἐφοβοῦντο μήπως οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες εἶχον τότε μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν, γίνωσι καὶ κατὰ ξηρὰν ἰσχυροί. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐνόησε τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς τῶν Σπαρτιατῶν. Μεταβὰς δὲ ὁ ἴδιος εἰς Σπάρτην ὡς πρέσβυς ἐξηπάτησεν αὐτοὺς διὰ τῆς εὐφύτας

ου καὶ οὕτως ἔδωκε καιρόν, ὥστε νὰ συντελεσθῇ τὸ τεῖχος τῶν Ἀθηνῶν.

Ἄλλ' ἡ δυχρῶσις τῶν Ἀθηνῶν ἦτο ἀτελής, ἂν δὲν συνεπληροῦτο ἡ τῆς δυχρῶσεως τοῦ Πειραιῶς. Καὶ εἶχε μὲν ἀρχίσει, ὡς εἶδομεν, ἡ χύρῶσις τῆς πειραιϊκῆς χερσονήσου τῷ 482, ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελόντα πολεμικὰ γεγονότα καὶ ἡ διπλῆ ἐγκατάλειψις τῶν Ἀθηνῶν εἶχον αταστροφεῖ τὰς γενομένας ἐργασίας. Νῦν ὁ Θεμιστοκλῆς περιέβαλε τὸν Πειραιᾶ διὰ τεῖχος, ἔχοντος περίμετρον δύο περίπου ὠρῶν καὶ ἔξασφαλίζοντος καὶ τοὺς τρεῖς λιμένας. Μετέφερον εἰς αὐτὸν τὰ νεώρια καὶ τὰ αὐπηγεῖα καὶ οὕτω κατέστησε τὰς Ἀθήνας τὴν πρώτην ναυτικὴν πόλιν ἧς Ἑλλάδος (Θουκ. Α' 93).

§ 55. Ἐπιθετικοὶ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. — Προδοτικὰ σχέδια τοῦ Πανσανίου καὶ θάνατος αὐτοῦ. — Ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην (478) ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πανσανίου ἐπλευσε κατὰ τῆς Κύπρου καὶ ξεδίωξεν ἐξ αὐτῆς τοὺς Πέρσας· ἔπειτα οἱ Ἕλληνες ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐκυρίευσαν αὐτό, ἠχμαλώτισαν δὲ καὶ πολλοὺς Πέρσας ὄγενεῖς καὶ πλουσίους.

Ὁ ἥρωα τῶν Πλαταιῶν Πανσανίας τόσον πολὺν ἔθαμβώθη ἐκ τοῦ κλοῦτου καὶ τῆς πολυτελείας τῶν Περσῶν, ὥστε συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ προδώσῃ τὴν πατρίδα του. Ἀπέλυσε λοιπὸν κρυφίως τινὰς τῶν ἐπισήμων Περσῶν αἰχμαλώτων, ἰσχυρισθεὶς ὅτι ἐδραπέτευσαν, καὶ δι' αὐτῶν ἔστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ξέρξην, δι' ἧς ὑπισχεῖτο εἰς αὐτὸν νὰ τῷ ὑποτάξῃ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἂν ἤθελε νὰ τὸν κάμῃ γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ καὶ νὰ τὸν διορίσῃ σατράπην ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Ξέρξης ἐδέχθη προθύμως τὴν πρότασιν τοῦ Πανσανίου καὶ ἤρρισε τὰς συνεννοήσεις μετ' αὐτοῦ. Ἰνα δὲ συνεννοῆται ἐνκολλώτερον, ἀπέστειλε σατράπην εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ Βυζαντίου Βιθυνίαν τὸν Ἀρτιάβαζον. Ὁ Πανσανίας νομίσας ὅτι τὸ σχέδιόν του ἐπέτυχεν, ἤρρισε νὰ ἐνδύηται πολυτελῆ ἐνδύματα περσικά, νὰ ζῆ βίον ἄσωτον καὶ ἀκόλαστον, νὰ ἐξέρχεται ἀκολουθούμενος ὑπὸ δορυφόρων καὶ νὰ φέρεται σατραπικῶς πρὸς τοὺς συμμάχους. Ἀλλὰ κατηγορηθεὶς ὑπὸ τῶν συμμάχων ἐπὶ προδοσίᾳ ἀνεκλήθη εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ὑπεβλήθη εἰς ἀπολογίαν (476). Καὶ ἠθρώθη μὲν τότε, διότι δὲν ὑπῆρχον ἱκαναὶ μαρτυρίαι περὶ τῆς προδοσίας του, ἀλλ' ἀφῆρέθη ἀπ' αὐτοῦ ἡ στρατηγία.

Μένων ἐν Σπάρτῃ ὁ Πανσανίας δὲν ἔπαυσεν ἐργαζόμενος πρὸς ἐκ-

τέλεσιν τῶν προδοτικῶν του σχεδίων· καὶ ἄφ' ἑνὸς μὲν προσεπάθει νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Εἰλωτας εἰς ἐπανάστασιν ἐπὶ τῷ σκοπῷ ν' ἀνατρέψῃ τοὺς ἐφόρους καὶ νὰ γίνῃ τύραννος· ἄφ' ἑτέρου δ' εἶχε τακτικὴν ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ σατραπόου Ἀριαβάζου. Οἱ ἔφοροι μαθόντες τὰς ἐνεργείας τοῦ Πausaniou πρὸς ἐξέγερσιν τῶν Εἰλώτων ἐνήγαγον αὐτὸν εἰς δίκην, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἠθρώθη, διότι κατὰ τοὺς σατραπιακοὺς νόμους ἡ μαρτυρία τῶν Εἰλώτων δὲν ἐθεωρεῖτο ἀξιόπιστος. Μία δ' ὁμως τῶν πρὸς τὸν Ἀριαβάζου ἐπιστολῶν τοῦ Πausaniou περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν ἐφόρων καὶ ἐξ αὐτῆς ἀπεδεικνύετο ἡ προδοσία αὐτοῦ. Ὁ Πausanias κινδυνεύων τότε νὰ συλληφθῆ κατέφυγεν ὡς ἰκέτης εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, ἐκ τοῦ ὁποίου δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ τὸν ἐξαγάγῃ διὰ τῆς βίας. Τότε οἱ ἔφοροι ἀφῆρσαν τὴν στέγην τοῦ ναοῦ καὶ ἔκτισαν τὰς θύρας αὐτοῦ. Τόση δὲ ἦτο ἡ κοινὴ ἀγανάκτησις, ὥστε αὐτὴ ἡ μήτηρ τοῦ Πausaniou Θεανὼ ἔθεσε τὸν πρῶτον λίθον. Ὅτε δ' ἐπλησίαζε ν' ἀποθάνῃ, ἔσυραν αὐτὸν ἔξω, ἵνα μὴ μολύνη τὸν ναὸν (Θουκ. Α. 128-134).

§ 56. Ἡ ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων. — Ὁ φόρος τῶν συμμάχων. — Ὅτε ὁ Πausanias ἐν Βυζαντίῳ ἤρχισε νὰ φέρεται σατραπικῶς πρὸς τοὺς συμμάχους, οἱ μὲν Αἰγινῆται καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἀπῆλθον οἴκαδε, οἱ δὲ νησιῶται καὶ οἱ ἐξ Ἰωνίας σύμμαχοι, πρὸ πάντων δὲ οἱ Σάμιοι, οἱ Χῖοι καὶ οἱ Λέσβιοι, παρεκάλεσαν τοὺς τότε ἐν Βυζαντίῳ στρατηγοὺς τῶν Ἀθηναίων Ἀριστείδην καὶ Κίμωνα ν' ἀναλάβωσι τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν. Ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Κίμων διὰ τῆς συνέσεως καὶ τῆς μετριοπαθείας των κατώρθωσαν νὰ ἐφελκύσωσι τὴν ἀγάπην τῶν συμμάχων. Οὕτως ἡ κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Περσῶν ἀπεφασίσθη ὅλαι αἱ σύμμαχοι πόλεις νὰ εἰσφέρωσι κατ' ἔτος εἰς τοὺς Ἀθηναίους αἱ μὲν πλείσται χροῖματα, τινὲς δὲ ναῦς καὶ ἄνδρας. Ὁ προσδιορισμὸς τῆς εἰσφορᾶς ταύτης, ἣμιν ὀνομάσθη φόρος, ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀριστείδην· οὗτος δὲ μετὰ τισαύτης δικαιοσύνης προσδιώρισεν αὐτόν, ὥστε δὲν ἠκούσθη οὐδὲν παράπονον παρ' οὐδενὸς συμμάχου. Ἀνήρχετο δὲ κατ' ἔτος ὁ φόρος οὗτος τῶν συμμάχων τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς τετρακόσια ἐξήκοντα τάλαντα (Θουκ. Α. 96). Τὸ ταμεῖον τῶν συμμαχικῶν χρημάτων ἦτο τότε εἰς τὴν Ἀῆλον, ἔπειτα δ' ἐπὶ Περικλέους μετηνέχθη εἰς Ἀθή-

ας. Οἱ δὲ διεθύνοντες τὸ ταμεῖον τοῦτο ἦσαν Ἀθηναῖοι καὶ ὠνομάοντο ἔλληνοταμίαι.

§ 57. **Ἐξορία καὶ θάνατος τοῦ Θεμιστοκλέους. — Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου.** — Ἀπὸ τοῦ ἐπομένου τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης ἔτους τὰ ἔγνη τῆς πολιτικῆς δράσεως τοῦ Θεμιστοκλέους γίνονται. Εἶχεν οὗτος ἐκ φύσεως τοιοῦτον χαρακτήρα, ὥστε ἄλλοτε μὲν ἦτο ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖος, ἄλλοτε δὲ ἄχρηστος. Ἐνῶ ἦτο ἀπαράμιλλος εἰς τὸ σφῆξιν τὴν πατρίδα ἐν καιρῶ μεγίστων κινδύνων, ἐξ ἄλλου μέρους ἦτο ἀδέξιος εἰς τὸ διοικεῖν τὰ τῆς πόλεως ἐν εἰρήνῃ καὶ ἡσυχίᾳ· ἢ δὲ ἀδεξιότης του αὐτῆ προήρχετο ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀλαζονικοῦ καὶ ἀποτόμου χαρακτήρος του. Δὲν ἐσέβετο τὰ ἀλλότρια δικαιώματα καὶ ἦτο ἀντίθετος πρὸς συμβιβασμούς καὶ ὑποχωρήσεις. "Ἦθελε γὰ ἴδη ἄνευ βραβύτης ἰδρυομένην τὴν κατὰ θάλασσαν παντοδυναμίαν τῶν Ἀθηῶν, ἰδιαφορῶν ἂν ἦσαν δίκαια ἢ ἄδικα τὰ μέσα, ὧν θὰ ἔκαμνε χρῆσιν πρὸς τὸν σκοπὸν του.

Ἐνεκα λοιπὸν τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς πολιτείας του ταύτης εἶχε πολλοὺς ἐχθροὺς οὐ μόνον ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι. Οἱ Σπαρτιᾶται μισοῦντες τὸν Θεμιστοκλέα, διότι εἶχε καταστρατηγήσει αὐτοὺς κατὰ τὴν τείχεσιν τῶν Ἀθηῶν, ἀδιαλείπτως εἰργάζοντο, ὅπως ὑπονομεύσωσι τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατώρθωσαν ἔνεκα τῆς ἐξαιρετικῆς τιμῆς, ἧς ἤξιούτο παρὰ τῶν Ἀθηναίων ὁ ἀρχαῖος ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλέους Ἀριστείδης. Εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὅστις καὶ ἐν Σπάρτῃ μεγάλως ἐτιμᾶτο, ἀνέθηκαν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν μὴ θέλοντες γὰ παραδοθῆσιν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα, οὗτινος ἡ πολιτεία ἔμελλε γὰ προκαλέσῃ πρόωρον ῥῆξιν πρὸς τὴν Σπάρτην. Οὕτως ὁ Θεμιστοκλῆς κατὰ μικρὸν ἐτέθη ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ καὶ κατεδικάσθη εἰς ἀπραξίαν ὁ δαιμονιώτερος τῶν ἀνδρῶν, οὗς ἐκέκτηντο αἱ Ἀθηναί.

Ἐν τούτοις ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχεν ἀκόμη ἐν Ἀθήναις πολιτικὴν φαντασίαν, δι' ἧς ἀντέδρα ὄχι ἀνεπιτυχῶς εἰς τὴν πολιτείαν τοῦ Ἀριστείδου. Ἐνεκα δὲ τούτου οἱ ἐχθροὶ του, ἐν οἷς ἐπρωτοστάτει ὁ νεωστὶ ἐν τῇ πολιτικῇ ἀναφανείς Κίμων, ἠνώθησαν καὶ συνεργούσης τῆς Σπάρτης ἐπέτυχον τὴν ἐξορίαν τοῦ Θεμιστοκλέους (470). Ἐνῶ δὲ ὁ Θεμιστοκλῆς διέτριβεν ἐξόριστος ἐν Ἀργεῖ, οἱ Σπαρτιᾶται κατηγοροῦσαν αὐτὸν εἰς τοὺς Ἀθηναίους διὸ δῆθεν μετεῖχεν εἰς τὰ προδοτικὰ σχέδια τοῦ Πανσανίου· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πεισθέντες εἰς τὴν κατηγορίαν ἐδέχθησαν, ἵνα ὁ

Θεμιστοκλῆς προσέλθη ἐνώπιον ἐλληνικοῦ δικαστηρίου ἐν Σπάρτῃ καὶ δικασθῆ ἐπὶ προδοσίᾳ τῆς κοινῆς πατρίδος. Ἄλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν προσῆλθε, δι' ὃ κατεδικάσθη ὡς προδότης, ἢ δὲ καταδίωξις αὐτοῦ ἀνετέθη ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὴν Σπάρτην καὶ τὰς Ἀθήνας ὡς ὑπόθεσις ἐνδιαφέρουσα πάντας τοὺς Ἕλληνας. Τότε δὲ ἡ Ἑλλὰς παρέστη εἰς ἐπονείδιστον θέαμα. Ὁ σωτὴρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἀθηνῶν, ὁ μεγαλοφρέστερος τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων κατεδιώκετο δίκην κακούργου.

Ὁ Θεμιστοκλῆς λαβὼν ἐγκαίρως γινῶσιν τοῦ πράγματος ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀργούς, μετὰ πολλὰς δὲ παριπλανήσεις κατέφυγεν εἰς τὴν Περοίαν. Ὅτε δ' ἔφθασεν εἰς τὰ Σοῦσα, ἔγραψε πρὸς τὸν βασιλέα Ἀρταξέρξην τὸν Μακρόχειρα ἀξιοπρεπῆ ἐπιστολὴν περιέχουσαν τὰ ἑξῆς. « Ἐρχομαι πρὸς σὲ ἐγὼ ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅστις ἐξ ὅλων τῶν Ἑλλήνων πλεῖστα κακὰ ἔπραξα εἰς τὸν πατέρα σου ἄλλ' ἔπραξα καὶ πολὺ περισσότερα ἀγαθὰ, διότι, ὅτι εὗρισκετο ἐν κινδύνῳ, τὸν εἰδοποίησα ὅτι οἱ Ἕλληνες διανοοῦντο νὰ πλεύσωσιν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ διαλύσωσι τὰς γεφύρας. Οὕτω δ' ἔσωσα αὐτόν. Ἀλλὰ τώρα καταδιωκόμενος ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων καταφεύγω πρὸς σὲ ζητῶν τὴν προστασίαν σου. Ἐχω πολλὰ ἀγαθὰ νὰ πράξω πρὸς σέ. Ταῦτα θέλω ἐξηγήσει εἰς σὲ ὁ ἴδιος, ἐὰν πρὸς τοῦτο μοὶ χορηγήσης ἑνὸς ἔτους προθεσμίαν (Θουκ. Α'. 137).

Ὁ βασιλεὺς θαυμάσας καὶ τὸ φρόνημα καὶ τὴν τόλμην τοῦ ἀνδρὸς προθύμως ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν νὰ πράξῃ κατὰ τὴν αἰτησίαν του. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐν διαστήματι ἑνὸς ἔτους καὶ τὴν περσικὴν γλῶσσαν ἔμαθεν ἱκανῶς καὶ τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα τῆς χώρας. Μετὰ ταῦτα παρουσιάσθη εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις ὑπεδέχθη αὐτὸν φιλοφρονέστατα. Λέγεται δ' ὅτι ὑπεσχέθη εἰς τὸν Ἀρταξέρξην τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Τοσαύτην δὲ χαρὰν ὁ Ἀρταξέρξης ἠσθάνετο ἐπὶ τῇ παρ' αὐτῷ μεταβάσει τοῦ Θεμιστοκλέους, ὥστε πολλάκις καθ' ἕννον λέγεται ὅτι ἀνεβόησεν: « Ἐχω Θεμιστοκλέα τὸν Ἀθηναῖον ». Εἰς ἔνδειξιν μάλιστα τιμῆς ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν τρεῖς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὴν Μαγνησίαν, τὴν Λάμψακον καὶ τὸν Μυοῦντα. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐγκατεστάθη ἐν Μαγνησίᾳ ὡς ἄρχων αὐτῆς. Καὶ κατὰ μὲν τὸν Θουκυδίδην (Α'. 138) ὁ Θεμιστοκλῆς νοσήσας ἀπέθανε τῷ 459 ἐν ἡλικίᾳ 64 ἐτῶν. Κατ' ἄλλους δὲ μαθὼν ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐσκόπει νὰ καλέσῃ αὐτὸν ἵνα ἐκτελέσῃ τὰς περὶ ὑποδοιλάσεως τῆς Ἑλλάδος ὑποσχέσεις του, ἔπει δηλητήριο καὶ ἀπέθανε. Βραδύτερον, ὡς πιστεύεται, οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ κατὰ παραγγελίαν τοῦ ἰδίου μετεκό-

μισαν τὰ δοτᾶ του εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἔθρασαν κρυφίως εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος Πειραιῶς ἀντικρὺ τῆς Σαλαμῖνος.

Ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεμιστοκλέους ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις ὁ μέγας πολιτικὸς αὐτοῦ ἀντίπαλος Ἀριστείδης τιμώμενος καὶ ἀγαπώμενος ὑπὸ πάντων τῶν συμπολιτῶν του. Ἀπέθανε δὲ πενήσοτος (466). Ἡ πατὴρ ἐκτιμῶσα τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίας τοῦ Ἀριστείδου ἔθραφεν αὐτὸν δημοσίᾳ δαπάνῃ καὶ ἐπροόκισε τὰς δύο ἀγάμους θυγατέρας του.

§ 58. Ὁ Κίμων καὶ τὰ κατορθώματα αὐτοῦ. — Μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου διέπρεπεν ἐν Ἀθήναις ὡς πολιτικὸς καὶ ὡς στρατηγὸς ὁ Κίμων ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου. Τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ βίου του ὁ Κίμων διῆλθεν ἐν τρυφῇ καὶ ἀσχολούμενος εἰς ἵππικὰς ἀσκήσεις καὶ ζῶν βίον ἄτακτον καὶ φιλήδονον. Ἀλλ' ἔπειτα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του κατακορημισθεὶς ἐκ τοῦ κολοφῶνος τῆς εὐτυχίας εὐρέθη ἐν ἀπορίᾳ καὶ δὲν ἠδύνατο ν' ἀποτίσῃ τὴν χρηματικὴν ζημίαν, εἰς ἣν εἶχε καταδικασθῆ ὁ πατὴρ του, κατὰ δὲ τὰς αὐστηρὰς διατάξεις τῶν περὶ χρῶν ἀδικῶν νόμων ἐστεργήθη ὅλων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Ἀλλ' ἀνὴρ πλουσιώτατος, ὁ Καλλίας, λαβὼν σύζυγον τὴν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὴν τοῦ Κίμωνος Ἑλπινίκην, ἐπλήρωσε τὰ πενήτηκοντα τάλαντα, εἰς ἃ εἶχε καταδικασθῆ ὁ Μιλτιάδης. Οὕτως ὁ Κίμων ἀνέκτησε τὰ πολιτικὰ δικαιώματα καὶ ἀφωσιώθη ἔκτοτε, τῇ συστάσει τοῦ Ἀριστείδου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος του προαχθεὶς εἰς τὰ ὑψιστα τῆς πολιτείας ἀξιώματα.

Νέος ὢν ὁ Κίμων ἐπολέμησε γενναίως ἐν Σαλαμῖνι. Ἐν Βυζαντίῳ δὲ ἦτο μετὰ τῶν Ἀριστείδου στρατηγὸς τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου. Ὅτε ἦ κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὁ Κίμων πλεύσας μετὰ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου προσέβαλε τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σιτυμόνος ποταμοῦ ὄχυρὰν Ἡϊόνα, ἣν κατειχον οἱ Πέρσαι, καὶ ἐκνύριευσεν αὐτὴν (470). Ἡ ἄλωσις δὲ τῆς Ἡϊόνας ἐπήνεγκε τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλων τῶν πόλεων τῶν θρακικῶν παραλίῳν καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, αἵτινες προσετέθησαν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κίμων ἐστράφη κατὰ τῆς νήσου Σκύρου, τὴν ὁποίαν κατέχοντες οἱ Δόλοπες, φοβεροὶ πειραιαί, παρηνώχλουν τοὺς πλέοντας τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ὁ Κίμων κυριεύσας τὴν Σκύρον (469), τοὺς μὲν κατοίκους αὐτῆς ἐξηνδραπόδισεν, εἰς δὲ τὴν νῆσον ἔφερε καὶ κατόκισεν

Ἀθηναίους κληρούχους. Εὐρώων δ' ἐν Σκύρω, ὡς πιστεύεται, τὰ ὀσιᾶ τοῦ Θησέως ἐκόμισεν αὐτὰ πανηγυρικῶς εἰς Ἀθήνας.

Τῷ 466 ὁ Κίμων λαβὼν διακοσίας ἀθηναϊκὰς τριήρεις καὶ ἑκατὸν συμμαχικὰς ἔπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Πέρσας ἐκ πολλῶν πόλεων τῆς Καρίας καὶ τῆς Λυκίας. Εἰς τὴν Παμφυλίαν, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρουμέδοντος ποταμοῦ, συναντήσας τὸν περσικὸν στόλον ἐκ τριακοσίων πενήκοντα πλοίων, ἐπέπεσε κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν κατέστρεψεν. Ἀμέως ἔπειτα, ἄνευ ἀναβολῆς, ἀποβιβάσας τοὺς ἄνδρας εἰς τὴν ξηρὰν ἐπετέθη κατὰ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ὅστις ἦτο παρατεταγμένος ἐν τῇ παραλία ὡς ἐπίκουρος τοῦ στόλου, καὶ τὸν διεσκόρπισε. Μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ ταχύτητος ἐπῆλθε καὶ κατὰ ὀγδοήκοντα φοινικικῶν τριήρων, αἵτινες ἀγνοοῦσαι τὴν ἦταν τῶν Περσῶν ἤρχοντο εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Ὁ Κίμων συναντήσας αὐτὰς παρὰ τὴν Κύπρον κατέστρεψεν ὀλοοχερῶς.

Ἡ τριπλῆ αὕτη νίκη τοῦ Κίμωνος ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ θεωρεῖται ὡς τὸ λαμπρότερον κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ Κίμωνος τοσοῦτον κατέπληξαν τοὺς Πέρσας, ὥστ' ἔκτοτε οὐδὲν περσικὸν πλοῖον ἔπλεεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ἀπὸ τῶν **Κυανέων πετρῶν**, κειμένων κατὰ τὸν βόρειον εἰσπλουν τοῦ θρακικοῦ Βοσπόρου, μέχρι τῶν **Χελιδονίων νήσων** τῆς Λυκίας. Ἐπιστεύθη δὲ κακῶς ὅτι συνωμολογήθη πρὸς τοῦτο εἰρήνη μεταξὺ Κίμωνος καὶ μεγάλου βασιλέως, **Κιμώνειος εἰρήνη** καλουμένη.

Ἀφοῦ ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη ὁ Κίμων ἔτρεχεν ἀπὸ νίκης εἰς νίκην δοξάζων ἑαυτὸν καὶ μεγαλύνων τὴν πατρίδα, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος κομίζων ἄπειρα λάφυρα. Ὡς στρατηγὸς λαμβάνων τὸ δέκατον τῶν λαφύρων ἔγινε πλουσιώτατος. Ἀλλὰ τὸν πλοῦτόν του μετεχειρίσθη μετὰ μεγάλης ἐλευθεριότητος πρὸς αὔξησιν τῆς πολιτικῆς του δυνάμεως. Ἀφῆρεσε τοὺς φράκτας ἀπὸ τῶν λαμπροτάτων κήπων του, ὥστε νὰ δύνανται πάντες οἱ πολῖται νὰ εἰσέρχονται καὶ λαμβάνουσιν ἐλευθέρως ὀπώρας. Ἐν δὲ τῇ οἰκίᾳ του ὑπῆρχε πάντοτε ἐστρωμένη τράπεζα πλήρης λιτῶν φαγητῶν καὶ οἱ πτωχοὶ μεταβαίνοντες ἔτρωγον.

Ἀλλὰ καὶ ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων κατέστη πλουσιώτατος ἐκ τῶν λαφύρων, τὰ ὅποια ὁ Κίμων ἐκόμισεν ἐκ τῶν ἐνδόξων ἐκοστρατειῶν του. Ἐκ τούτων δαπανῶν ὁ Κίμων ἔκτισε τὸ νότιον τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ὀνομασθὲν **Κιμώνειον**. Ἐδενδροφύτευσε

τὴν Ἀκαδήμειαν καὶ μετέβαλεν αὐτὴν εἰς ἄλλος κατάρρυντον μὲ συσσίλους περιπάτους. Συμπληρῶν δὲ ὁ Κίμων τὸ μέγα ἔργον τοῦ Θεμιστοκλέους ὠκοδόμησε τὰ μακρὰ τεῖχη (βόρειον καὶ νότιον σκέλος), ἅτινα συνέδεον τὰς τετειχισμένας Ἀθήνας μετὰ τοῦ ἐπίσης τετειχισμένου Πειραιῶς καὶ μετὰ τοῦ Παλαιῦ Φαλήρου.

§ 59. Ἀνταγωνισμὸς ἀριστοκρατικῆς καὶ δημοκρατικῆς μερίδος. — Ὁ Κίμων, ἂν καὶ ἦτο ἐχθρὸς τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ αὐτὸς κυρῶς προεκάλεσε τὸν ἐξοστρακισμὸν ἐκεῖνου, ἐν τούτοις προσεχώρησε καιόπιν ἄνευ προκαταλήψεως εἰς τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ δαιμονίου ἐκεῖνου ἀνδρὸς καὶ συνετέλεσεν οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους ἰδρυθείσης θαλασσοκρατίας τῶν Ἀθηναίων. Ἐνῆργει δ' ὅμως κατὰ διάφορον τρόπον. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπέδιωκε τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων διὰ παντὸς μέσου θεμιτοῦ καὶ ἀθεμίτου ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἄλλων πόλεων. Ἄλλ' ὁ Κίμων ἀπέκρουεν ἐντόνως πᾶν πολιτικὸν πρόγραμμα τείνον εἰς τὴν αὔξησιν τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ἄλλων συμμάχων καὶ διὰ ταπεινώσεως τῆς Σπάρτης. Οἱ Σπαρτιάται ἐγνώριζον καλῶς ποίαν ἀξίαν εἶχε δι' αὐτοὺς ἡ φιλία ἀνδρός, οἷος ὁ Κίμων. Αἱ δ' καὶ εἰργάσθησαν δραστηρίως ἐν Ἀθήναις, ὅπως ἐνισχύσωσι τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ ἐδεικνύοντο συνδιαλλακτικοὶ εἰς πάσας τὰς διαπραγματεύσεις, ὧν συμμετεῖχε καὶ ὁ Κίμων. Οὕτω λοιπὸν εἶχε κατορθώσει ὁ Κίμων νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν δύναμιν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ μετὰ τὴν ἐξορίαν ἐκεῖνου ἐπὶ τέσσαρα ἀκόμη ἔτη συνέπραττεν ἐν οἰκειότητι μετὰ τοῦ Ἀριστείδου. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου ἡ θέσις αὐτοῦ κατέστη δυσχερεστέρα καὶ πολυμοχθοτέρα. "Ἐμεινε μόνος ἡγέτης τῆς πολιτικῆς ἐκεῖνης φατρίας, ἣτις πρόγραμμα εἶχε α') τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ ἐθνικοῦ ἐχθροῦ (τῶν Περσῶν) ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων β') τὴν διατήρησιν τῆς φιλίας πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ γ') τὴν σθεναρὰν διεύθυνσιν τῆς Ἀηλιακῆς ἀμφικτιονίας μετὰ πρᾶον συμπεριφορᾶς πρὸς τὰς συμμάχους πόλεις.

Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐξορίας τοῦ Θεμιστοκλέους δὲν ἐξέλιπε καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ. Αἱ ἰδέαι του ἐξηκολούθουν ζῶσαι καὶ ἀνεφάνησαν μετὰ νέας δυνάμεως ἐν τῇ νεωτέρᾳ γενεᾷ. Κατὰ τοὺς ὁπαδοὺς τῶν ἰδεῶν τοῦ Θεμιστοκλέους, οὔτινες ἀπετέλουν τὴν δημοκρατικὴν φατρίαν, ἐκεῖνος, ὅστις ἤθελε νὰ λαμβάνῃ πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὴν Σπάρτην, δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ εἰλικρινὴς φίλος τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηναίων, διότι οἱ

Ἄθηναῖοι δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχωσι πεποῖθησιν εἰς τὴν χρησιότητα καὶ εἰλικρινῆ φιλίαν τῆς Σπάρτης. Οἱ Ἄθηναῖοι ἔπρεπε νὰ χωρῆσωσι μετὰ τόλμης πρὸς τὰ πρόσω, ν' ἀναδείξωσιν ἐξωτερικῶς τὴν πόλιν των ὅσον τὸ δυνατὸν ἰσχυρὰν καὶ νὰ ἐπιβάλωσι τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς των ἐν εὐρυτάτῳ κύκλῳ.

Ἡ δημοκρατικὴ φατρία ἦτο φατρία προοδευτικῆ. Ταύτης κατ' ἀρχὰς προΐστατο ὁ Ἐφιάλτης ὁ Σοφωνίδου, ἐπιφανὴς δημαγωγός. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ αὕτη μερὶς ἀνῆλθεν εἰς μεγίστην περιωπῆν, ὅτ' ἔγινεν ἀρχηγὸς αὐτῆς ὁ Περικλῆς. Ὁ Περικλῆς κατενόησε τὸν προορισμὸν τῶν Ἀθηναίων. Ἡσθάνετο ὅτι ἡ σύγχρονος γενεὰ δὲν εἶχεν ἐντολὴν μόνον νὰ νικᾷ, ἀλλὰ καὶ νὰ συγκομίσῃ μονίμως τοὺς καρποὺς τῆς νίκης καὶ νὰ παρᾶσχη εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν προσήκουσαν εἰς αὐτὰς θέσιν κατοπιν τοιούτων κατορθωμάτων καὶ τοσοῦτων θυσιαῶν. Ὅσον ὥραϊον καὶ ἂν ἐφαίνεται τὸ πρόγραμμα τοῦ Κίμωνος, ὅπερ ἐπηγγέλλετο εἰρήνην μὲν πρὸς τοὺς ὁμοφύλους, πόλεμον δὲ πρὸς τοὺς βαρβάρους, τὸ τοιοῦτον πρόγραμμα κατὰ τὸν Περικλῆ δὲν ἠδύνατο ν' ἀναδείξῃ μεγάλην τὴν πολιτείαν τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ Περικλῆς ἐπανέλαβε τὰ σχέδια τοῦ Θεμιστοκλέους. Διεγίνωσκεν ὅτι αἱ Ἀθηναῖοι ἔπρεπε ν' ἀνέλθωσιν εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ μεγαλείου των ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Σπάρτην. Αἱ ἰδέαι δὲ αὗται περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν Ἀθηναίων ἠδύνατο νὰ πραγματοποιηθῶσι, μόνον ἂν κατελύετο ἡ δύναμις τοῦ Κίμωνος. Ἠσχίσε λοιπὸν ὁ ἀγὼν. Ὁ Κίμων, βλέπων ὅτι ἡ ἀντίπαλος φατρία ἐχώρει μετὰ συστήματος, ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα μετὰ μείζονος ὀρμῆς καὶ οὐζύτητος. Νῦν ἀνεπιφυλάκτως ἐπήγει τὸ φιλόνομον τῆς Σπάρτης καὶ ἀντεστρατεύετο μετὰ βιαιότητος εἰς πᾶσαν τάσιν τῶν Ἀθηναίων ἀντικειμένην εἰς τὰ πατροπαράδοτα, ὁσημέραι δ' ἐξέφραζε ὀητότερον τὴν ἀρχὴν του, ὅτι αἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἡ Σπάρτη ἦσαν μέλη ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὄλου.

§ 60. Τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος (464-455). — Ἐξορία τοῦ Κίμωνος (461). — Ἐνῶ αἱ δύο φατρίαὶ ἴσταντο ἀντιμέτωποι ἀλλήλων, ἐπῆλθεν ἐν ἔτει 464 τρομερὸς σεισμὸς ἐν Σπάρτῃ. Πᾶσαι σχεδὸν αἱ οἰκίαι καὶ οἱ ναοὶ κατέπεσον καὶ εἴκοσι περίπου χιλιάδες κάτοικοι ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἔρειπια. Ἐκ τῆς συμφορᾶς ταύτης ὠφελούμενοι οἱ Ἐλλῶτες ὀπλίσθησαν καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν Μεσσηνίων κατέλαβον τὸ ὄχυρὸν φρούριον τῆς Ἰθώμης καὶ ἤρχισαν πόλεμον ἐπιχει-

ροῦντες τολμηρὰς ἐξόδους. Ὁ πόλεμος οὗτος ἐκλήθη **τρίτος Μεσσηνιακός**.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἐθεωροῦντο δεινοὶ τειχομάχοι. Τότε ἤρχισαν πάλιν αἱ δύο φατρίαι τὸν ἐναντίον ἀλλήλων πόλεμον. Ὁ Ἐφιάλτης διὰ τῆς δομητικῆς εὐγλωττίας του παρίστανε πόσον μωρὰ ἦτο ἡ ἀποστολὴ βοηθείας εἰς τοὺς Σπαρτιᾶτας, ἧτις ἔμελλε νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν διατήρησιν τῆς δεσποτείας αὐτῶν ἐν Πελοποννήσῳ. Ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς μεγάλην τιμὴν των δὲν ἤκουσαν τοὺς λόγους τοῦ Ἐφιάλιου, λόγους ὑποκινοῦντας ὅλα τὰ πάθη, ἀλλ' ἀπεδέχθησαν τὴν γνώμην τοῦ Κίμωνος, ὅστις συνεβούλευσεν αὐτοὺς νὰ φανῶσιν ἀνώτεροι πάσης ἀπροποῦς χαιρεκακίας, καί, χωρὶς νὰ ὑπολογίσωσιν ἴδια κέρδη, νὰ ἐκτελέσωσι κατὰ καθήκον συμμαχικὰς ὑποχρεώσεις, αἵτινες ἐπεβλήθησαν εἰς αὐτοὺς ἐν τῷ πεδίῳ τῆς νίκης τῶν Πλαταιῶν. Ὁ Κίμων ἐνίκησε καὶ τετρακίσχιοι ὀπλίται ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Φθάσας ὁ Κίμων εἰς Ἰθώμην προσέβαλε τὸ φρούριον, ἀλλ' ἡ ἔφοδος ἀπέτυχε. Τότε προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ πολιορκία παρετείνεται, οἱ Σπαρτιᾶται ἤρχισαν νὰ φοβῶνται, μήπως ἐπέλθῃ συνεννόησις μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Μεσσηνίων. Ὅθεν ἀπέπεμψαν τοὺς Ἀθηναίους προφασισθέντες ὅτι δὲν ἔχουσι πλέον ἀνάγκην τῆς βοηθείας των.

Ὁ Κίμων ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται ἠσθάνθησαν ἑαυτοὺς βαθυτάτα ὑβρισθέντας ὑπὸ τῶν Σπαρτιῶτων, ἡ δὲ δημοκρατικὴ φατρία ἔσπευσε νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τῆς διαθέσεως ταύτης τῶν πνευμάτων, κατωρθώσῃ δὲ ὥστε νὰ ἐξοστρακισθῇ ὁ Κίμων ὡς ὁ κυριῶς αἴτιος τῆς ἐκ μέρους τῶν Σπαρτιῶτων ὕβρεως.

Οἱ Μεσσηνιοὶ καὶ οἱ Ἕλληες μετὰ δεκαετῆ πόλεμον ἠναγκάσθησαν νὰ καταθέσωσι τὰ ὄπλα (455)· οἱ δὲ Μεσσηνιοὶ ἐξῆλθον ἐκ τῆς Πελοποννήσου ὑπόσπονδοι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν. Εἰς τούτους οἱ Ἀθηναῖοι ἔδωκαν πρὸς κατοικίαν τὴν Ναυπάκτιον.

§ 61. **Ἐριδες τῶν Ἑλλήνων καὶ μάχαι πρὸς ἀλλήλους.**—**Ἀνάκλησις τοῦ Κίμωνος ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ θάνατος αὐτοῦ.**—Μετά τινα χρόνον τὰ ἐν Ἑλλάδι πράγματα περιῆλθεν εἰς μεγάλην ταραχὴν καὶ ἀνωμαλίαν. Οἱ Μεγαρεῖς ἐρίσαντες πρὸς τοὺς γείτονας αὐτῶν Κορινθίους περὶ ὀρίων ἀπεσπάρθησαν ἀπὸ τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας καὶ προσετέθησαν εἰς τὴν τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ Κορίνθιοι μισοῦντες τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν ἀξαναομένην δύναμιν αὐτῶν καὶ διὰ τὴν μετὰ τῶν Μεγαρέων συμμαχίαν ἐκήρουν κατ' αὐτῶν πόλεμον, ἔχοντες συμμάχους καὶ τοὺς ἀσπόνδους ἐχθροὺς τῶν Ἀθηναίων Αἰγινήτας (458). Ἄλλ' ὁ μὲν Ἀθηναῖος στρατηγὸς Λεωκράτης κατεναυμάχησε τοὺς Αἰγινήτας καὶ ἔπειτα ἀποβίβασθεις εἰς τὴν νῆσον ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν. Ὁ δ' ἕτερος στρατηγὸς Μυρωνίδης ἐνίκησε τοὺς εἰς τὴν Μεγαρίδα εἰσβαλόντας Κορινθίους, Ἐπιδαυρίους καὶ ἄλλους Πελοποννησίους. Οἱ Αἰγινῆται πιεζόμενοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους (456). Τὰ τείχη τῆς ὑπερηφάνου πόλεως κατηδαφίσθησαν, αἱ τριῆρεις αὐτῆς παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ δὲ Αἰγινῆται ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώσωσιν ἑτησίως φόρον. Οὕτω κατελύθη ἡ δύναμις καὶ ἡ αὐτονομία τῆς νήσου, ἣν ὁ Περικλῆς ἐκάλει **λήμην** τοῦ Πειραιῶς.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐπῆλθε καὶ ἡ πρώτη σύγκρουσις μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Οἱ Σπαρτιᾶται μετ' ἄλλων Πελοποννησίων συμμάχων ἐστράτευσαν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ὅπως βοηθήσωσι τοὺς ὁμοφύλους τῶν Δωριεῖς, ἐδρισκομένους εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Φωκεῖς. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Περικλέους ἐστράτευσαν κατὰ τῶν ἐν Βοιωτία ἐδρισκομένων Σπαρτιατῶν, οἵτινες συνεννοηθέντες μετὰ τῆς ἐν Ἀθήναις ἀριστοκρατικῆς μερίδος ἐπεχείρησαν νὰ καταλύσωσι τὴν δημοκρατίαν. Ἐνῶ δὲ οἱ δύο στρατοὶ ἦσαν ἀντιπαραταγμένοι ἐν Τανάγρα (457) εἰτοιμοὶ πρὸς μάχην, ὁ ἐξόριστος Κίμων προσῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐζήτησε νὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτὸν νὰ πολεμήσῃ ὡς ἄπλοῦς στρατιώτης· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν τοῦτο. Τότε ὁ Κίμων ἀναχωρῶν ἀφῆκε τὴν πανοπλίαν του εἰς ἑκατὸν φίλους του καὶ παρεκάλεσεν αὐτοὺς ν' ἀγωνισθῶσι γενναίως. Γενομένης μάχης, οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκηθησαν. Οἱ φίλοι τοῦ Κίμωνος μαχόμενοι ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ περὶ τὴν πανοπλίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐφρονεύθησαν πάντες. Οἱ Ἀθηναῖοι θαναμάσαντες τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Κίμωνος ἀνεκάλεσαν αὐτὸν ἐκ τῆς ἐξορίας τῇ προτάσει τοῦ Περικλέους.

Ὁ Κίμων ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ἐξορίας κατὰ πρῶτον συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ Περικλέους· ἔπειτα δὲ ἦλθε μετ' αὐτοῦ εἰς πολιτικὴν συνεννόησιν καὶ συνωμολόγησαν κοινὸν πρόγραμμα, καθ' ὃ ὁ μὲν Κίμων δὲν θὰ ἀντεπολιτεύετο τὸν Περικλέα ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς πράγμασιν, ὁ δὲ Περικ-

κλῆς θὰ ὑπεσιήριζε τοὺς πόθους τοῦ Κίμωνος ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ καὶ θὰ ἐχορήγει εἰς αὐτὸν καὶ πάλιν τὴν στρατηγίαν τοῦ στόλου κατὰ τῶν Περσῶν. Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὸ πρόγραμμα τοῦτο ὁ Κίμων ἀνέλαβε νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς Ἀθηναίους μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἐπιτυχῶν πενταετῆ ἀναχωχῆν. Ἐπειτα δὲ κατέγινε μετὰ μεγάλου ζήλου εἰς πολεμικὰς παρασκευὰς καὶ τὸ ἔαρ τοῦ 449 λαβὼν διακοσίας τριήρεις ἔπλευσεν ἐναντίον τῆς Κύπρου πρὸς τελείαν κατάκτησιν αὐτῆς. Ἀλλ' ἐνῶ ἐπολιόρκει τὴν πόλιν αὐτῆς Κίτιον πληρωθεὶς βαρέως ἀπέθανε. Μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του συνεβούλευσε τοὺς ὑφ' ἑαυτὸν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀποπλεύσωσιν οἴκαδε τηροῦντες μυστικὸν τὸν θάνατόν του· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι συνεμορφώθησαν πρὸς τὴν συμβουλήν τοῦ Κίμωνος. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των συνήντησαν παρὰ τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου περσικὸν στόλον, μεθ' οὗ ἐνανυμάχησαν. Οἱ πολέμιοι νομίζοντες ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐστρατηγοῦντο ὑπὸ τοῦ Κίμωνος περιέπεσον ἀμέσως εἰς σύγχυσιν καὶ ὑπέστησαν δεινὴν ἤτταν. Οἱ Ἀθηναῖοι κατεδίωξαν ἔπειτα τοὺς εἰς τὴν νῆσον καταφυγόντας καὶ πεζομαχῆσαντες ἐνίκησαν καὶ πάλιν περιφανῶς. Ἡ διπλὴ αὕτη νίκη ὑπῆρξεν ἢ λαμπροτάτη ἐπιτάφιος παρήγυρις τοῦ περιφήμου ἥρωος. Μετὰ ταῦτα ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔθαψαν τὸν Κίμωνα μετὰ μεγάλης πομπῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΑΚΜΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ.—ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

§ 62. Περικλῆς ὁ Ξανθίππου καὶ ἡ κυδέρνησις αὐτοῦ.

—Ὁ Περικλῆς κατήγετο ἐξ ἐπιφανεστάτης οἰκογενείας. Πατέρα εἶχε τὸν Ξανθίππου, τὸν ἐν Μυκάλῃ νικητὴν τῶν Περσῶν, μητέρα δὲ τὴν Ἀγαρίστην, ἀνεψιὰν τοῦ Κλεισθέους. Ὁ Περικλῆς ἦτο πεποικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ τὰ κάλλιστα πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προτερήματα. Ἦτο μεγαλοφυῆς, μεγαλόφρων, μεγαλόψυχος, εὐγενής, ἀτάραχος, εὐγλωττος καὶ γενναῖος. Πλὴν τῶν φυσικῶν τούτων προτερημάτων ἔλαβε καὶ ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν σπανίαν.

Νέος ὢν ὁ Περικλῆς μετέσχε πολλῶν ἐκστρατειῶν, ἐν αἷς διεκρίθη διὰ τὴν γενναϊότητα καὶ τὸ φιλοκίνδυνον ἀπὸ δὲ τοῦ τριακοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας του ἤρρισε νὰ πολιτευταί. Μέγας πολιτικὸς ἀντίπαλος αὐτοῦ ἦτο ὁ Κίμων, ὅστις προΐστατο τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἐνῶ ὁ Περικλῆς

ἔγινεν ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἐφιάλτου.

Ὁ Περικλῆς σπανίως ἐνεφανίζετο εἰς τὸ πλῆθος. Συνήθως διέτριβεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του δεχόμενος τοὺς σοφούς καὶ τοὺς καλλιτέχνας, μεθ' ὧν συνεζήτει περὶ διαφόρων ἐπιστημονικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ζητημάτων. Τὰς συναστροφὰς δὲ ταύτας τῶν σοφῶν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν ἐκόσμηε καὶ ἡ περίφημος διὰ τὸ κάλλος καὶ τὸ ἔξοχον πνεῦμά της Ἀσπασία ἢ Μιλησία, σύζυγος τοῦ Περικλέους. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου σπανίως ἠγόρευεν ὁ Περικλῆς καὶ μόνον ἐπὶ σπουδαίων ζητημάτων. Καὶ δὲν ἦτο μόνον πολιτικὸς μεγαλοφύεστατος, ἀλλὰ καὶ ῥήτωρ δεινότατος. Ὅτε ἠγόρευεν ἀπὸ τοῦ βήματος, ἤστραπιεν, ἐβρόντα, συνεκύκα τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἀθηναῖοι παρωμοίαζον αὐτὸν πρὸς τὸν Δία, δι' ὃ καὶ ἐπωνομάζετο Ὀλύμπιος Περικλῆς.

Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἔζη ὁ Κίμων, τὰ πολεμικὰ ἐκείνου κατορθώματα ἐπεσκιάζόν πως τὴν πολιτικὴν δόξαν τοῦ Περικλέους. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἅπανα ἡ δισύθυσις τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῶν Ἀθηνῶν περιήλθεν εἰς χεῖρας τοῦ Περικλέους καὶ κατὰ ταύτην ἀνεδείχθη οὗτος ὁ μέγιστος τῶν πολιτικῶν τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ Περικλῆς διὰ τῆς σιβαρῶς χειρὸς του ἐκυβέρνησεν ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη τὸν ἀσταθῆ, δύστροπον καὶ δυσδιοίκητον ἀθηναϊκὸν λαόν, χειραγωγῶν τὸ πλῆθος, ἀλλὰ μὴ χειραγωγούμενος ὑπ' αὐτοῦ, πολλάκις δὲ καὶ ἀσιστηρὸς πρὸς αὐτὸ δεικνύμενος. Ὡστε κατὰ τὸν Θουκυδίδην (B, 65) λόγῳ μόνον ὑπῆρχε δημοκρατία, ἔργῳ δὲ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή.

Ἡ σχεδὸν μοναρχικὴ ἐξουσία τοῦ Περικλέους ἐν δημοκρατικῷ πολιτεύματι δὲν ἀντέκειτο εἰς τοὺς κειμένους νόμους, ἀλλ' ἀπέρρεεν ἐξ αὐτῶν τῶν ἀξιωματιῶν, εἰς τὴν ἀνεβίβαζεν αὐτὸν ἡ εὐνοία τοῦ πλῆθους. Ἐκλεγόμενος οὗτος ὑπὸ τοῦ δήμου κατ' ἔτος στρατηγὸς ἐπὶ ὀλόκληρον εἰκοσαετιάν καὶ περιβαλλόμενος μάλιστα δι' ἐξουσίας ἐκτάκτου, ἧς ἐνεκεν ἡ ἀρχὴ τῶν λοιπῶν ἐννέα στρατηγῶν ὑπεβιβάζετο εἰς ἀπλοῦν τιμητικὸν ἀξίωμα, εἶχεν εἰς χεῖρας του ὅχι μόνον τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀρχηγίαν τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς χώρας καὶ τὸ δικαίωμα τῆς συγκλήσεως τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Οὕτω δὲ νοεῖται ἡ κατὰ Θουκυδίδην τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή.

Ἀφ' οὗτου τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων ἐπεξετάθη, αἱ ὑποχρεώσεις

ὄν πολιτῶν πρὸς τὴν πολιτείαν κατέστησαν βαρύτεραι. Ἡ στρατιωκὴ ὑπηρεσία κατέστη ἐπαχθεστέρα, αἱ συνεδρία τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας πολὺ συχνότεραι, αἱ ἐργασίαι τῶν δικαστηρίων πολυπληθέστεραι. Διὰ τοῦτο ὁ Περικλῆς, ἔν' ἀνακουφίσῃ τοὺς πολίτας ἀπὸ τῶν ποχρωσέσεων τούτων, εἰσήγαγε τοὺς μισθοὺς, πρῶτον τὸν δικαστικὸν αἰ ἔπειτα τὸν βουλευτικόν⁽¹⁾.

Ἐπὶ Περικλέους ἐστάλησαν πολλαὶ κληρουχίαι. Πόλεις δὴλα δὴ ἦ ὄραι καταλαμβανόμεναι διὰ πολέμου διενέμοντο διὰ κλήρου εἰς Ἀθηναίους ζευγίτας καὶ θήτας, οὔτινες οὕτως ὠνομάζοντο κληροῦχοι. Οἱ κληροῦχοι καὶ ἐν τῇ ξένῃ ἐξηκολούθουν νὰ θεωρῶνται πολῖται Ἀθηναῖοι, μόνοι δ' ἦσαν ἀπηλλαγμένοι παντὸς φόρου. Διὰ τῶν κληρουχιῶν ἅψ' ἐνὸς μὲν παρείχετο πόρος ζωῆς εἰς τοὺς ἀπόρους, ἅψ' ἐτέρου δὲ καὶ ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἀνεκουφίζετο ἀπὸ ὄχλου ἀργῶν. Ἐχρησίμευον δὲ αἱ κληρουχίαι καὶ ὡς φρουραὶ πρὸς ἀποτροπὴν πάσης ἀποστασίας τῶν συμμάχων, ἔτι δὲ καὶ ὡς φορεῖς καὶ πράκτορες τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἐμπορίου. Ὁ Περικλῆς χάριν ἐμπορικῶν λόγων ἔπεμψε καὶ ἀποίκους Ἀθηναίους εἰς Σινώπην καὶ Ἀμισόν. Ἐπλευσε καὶ ὁ ἴδιος εἰς Πόντον τῷ 444 μετὰ μεγάλου στόλου καὶ ἐπιδείξας κατὰ τὰ σύνορα τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ βαρβαρικοῦ κόσμου τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως ὑπεστήριξε τοὺς Ἑλλήνας τῶν μακρινῶν ἐκείνων ἀκτῶν κατὰ τῶν περιουκούντων βαρβάρων. Ἀνέωξε δὲ νέας ὁδοὺς διὰ τὸ ἀθηναϊκὸν ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνάγκην καταναλώσεως τῶν προϊόντων τῆς αὐτικῆς βιομηχανίας καὶ εἰσαγωγῆς ἀφθόνου σίτου ἐκ τῶν παραλίων τοῦ Πόντου. Ἐπέμψε προσέτι ὁ Περικλῆς καὶ νέαν ἀποικίαν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, τοὺς Θουρίους.

Πρὸς ἐπίδειξιν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν ὁ Περικλῆς ἔπεμψε κατ' ἔτος ἐξήκοντα τριήρεις, ἅψ' ὧν ἐπέβαινον πολλοὶ τῶν πολιτῶν καὶ ἐπὶ ὀκτῶ μῆνας ἐξησκοῦντο εἰς τὰ πολεμικά. Αἱ τριήρεις αὗται περιέπλεον τὰ παράλια τῶν συμμαχικῶν πόλεων καὶ εἰσέπραττον τοὺς φόρους, ἐπιμῶρον δὲ σκληρότατα πᾶσαν πόλιν δυστροποῦσαν εἰς

(1) Βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Κλεοφῶντος εἰσῆχθη καὶ ὁ θεωρικὸς μισθός, παρείχοντο δὴλα δὴ κατὰ τὰς ἐορτὰς εἰς τοὺς ἀπόρους τῶν πολιτῶν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου δύο ὄβολοι εἰς ἕκαστον, ἵνα πάντες ἐορτάζωσι καὶ μηδεὶς δι' ἔνδειαν ἀπολείπηται τῆς θεᾶς ἐν τῷ θεάτρῳ. Μετὰ δὲ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον εἰσῆχθη ὑπὸ τοῦ Ἀγυργίου καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς μισθός (Ἀριστ. Ἀθ. Πολ. 24,3—27,3—28,3).

τήν πληρωμήν. Ἀνήρχοντο δ' ἐπὶ Περικλέους αἱ ἐκ τῶν συμμάχων πρόσοδοι εἰς ἑξακόσια τάλαντα καὶ ὀλίγον βραδύτερον εἰς χίλια.

Ὁ Περικλῆς φρονῶν ὅτι τὰ μακρὰ τεῖχη, τὸ βόρειον καὶ τὸ φαληρικόν, τὰ ὑπὸ τοῦ Κίμωνος οἰκοδομηθέντα, δὲν ἠδύνατο ἔνεκα τῆς μεγάλης ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεως νὰ ὑπερασπίσωσιν ἀρκούντως τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ, ᾠκοδόμησε τὸ διὰ μέσου τεῖχος. Τοῦτο ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἀπέληγεν εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Πειραιῶς.

§ 63. Καλλιτεχνικὸς καὶ πνευματικὸς βίος ἐν Ἀθῆναις ἐπὶ Περικλέους. — Ὁ Περικλῆς, ἀφοῦ κατέστησε τὰς Ἀθήνας ἰσχυρὰς, ἐπεχείρησε νὰ καλλωπίσῃ αὐτὰς διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων καὶ ἄλλων καλλιτεχνικῶν ἔργων, ἐπιθυμῶν νὰ καταστήσῃ τὰς Ἀθήνας τὴν λαμπροτάτην τῶν ἐλληνίδων πόλεων. Χρήματα ὑπῆρχον ἄφθονα, τὰ τῶν συμμάχων. Διὰ τῶν ἔργων δὲ τούτων καὶ πόρος ζωῆς παρείχετο εἰς τὴν πενεσιέραν τάξιν καὶ ἡ τέχνη καὶ ἡ βιομηχία προήγητο. Τὴν γενικὴν δ' ἐποπτεῖαν καὶ διεύθυνσιν τῶν ἔργων ἀνέθηκεν ὁ Περικλῆς εἰς τὸν δαιμόνιον καλλιτέχνην Φειδίαν.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἔργων τῶν κατασκευασθέντων ἐπὶ Περικλέους ἦσαν ἐν τῇ Ἀκροπόλει α') ὁ Παρθενῶν, ναὸς τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς, ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου, ἀμίμητον ἀριστούργημα ἀρχιτεκτονικῆς, διὰ τὸ ὁποῖον ἐδαπανήθησαν ὑπὲρ τὰ χίλια τάλαντα, ἧτοι ἑξ ἑκατομμύρια ἀττικῶν δραχμῶν. Ὁ ναὸς οὗτος, δωρικοῦ ἔθους, ἐξωτερικῶς ἐκοσμεῖτο δι' ἀπαραμίλλων ἀναγλύφων, ἐντὸς δ' αὐτοῦ ἴστατο τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, θαυμάσιον ἔργον τοῦ μεγαλοφυοῦς καλλιτέχνου Φειδίου β') τὰ Προπύλαια, τὰ ὁποῖα ἦσαν μεγαλοπρεπῆς εἴσοδος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐφάμιλλα τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τὸ κάλλος καὶ στοιχίσαντα δύο χιλιάδας τάλαντα, ἧτοι δώδεκα ἑκατομμύρια ἀττικῶν δραχμῶν γ') τὸ Ἐρέχθειον, χαριέστατον οἰκοδόμημα, ἰωνικοῦ ἔθους, περαιωθὲν βραδύτερον ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου δ') χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς Προμάχου Ἀθηνᾶς, ἐστημένον μεταξὺ Παρθενῶνος, Προπυλαίων καὶ Ἐρεχθείου. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἦτο κολοσσιαῖον ἔχον ὕψος πενήκοντα ποδῶν. Ἐπὶ Περικλέους ὡσαύτως ἰδρύθη ἐν τῇ Ἀκροπόλει καὶ ὁ κομψότατος ναῦσκος τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης, τῆς ἐπονομαζομένης Ἀπτέρου.

Καὶ ἔξω τῆς Ἀκροπόλεως κατασκευάσθησαν πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ

ἔργα οἷον τῷ Ὠδεῖον, πλησίον τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, κυκλοτερές οἰκοδόμημα διὰ μουσικοὺς ἀγῶνας. Ἐπὶ Περικλέους ᾠκοδομήθη ἐν Σουνίῳ ὁ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος, ὅστις ἐξελαμβάνετο μέχρι πρό τινων ἑτῶν ὡς ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ ὁ μέγας ναὸς τῆς Δήμητρος ἐν Ἐλευσίνι.

Προσέτι δὲ καὶ τὸ ἐπίνειον τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Πειραιεύς, ἐρρουμοτομήθη ὑπὸ τοῦ Μιλησίου ἀρχιτέκτονος Ἴπποδάμου καὶ ἐκοσμήθη διὰ πλατειῶν, διὰ στοῶν, δι' ἐμπορικῶν ἀποθηκῶν, καὶ δι' ἀγορᾶς ἐν τῷ κέντρῳ, ἣτις ἐκαλεῖτο **Ἴπποδάμεια**.

Ἄλλὰ διὰ τὰ ἔργα ταῦτα ἐδαπανήθησαν πολλὰ ἑκατομμύρια, οἱ δὲ ἀντίπαλοι τοῦ Περικλέους κατηγοροῦσαν αὐτὸν εἰς τὸν δῆμον ὡς σπαταλῶντα τὰ συμμαχικὰ χρήματα εἰς καλλωπισμὸν τῆς πόλεως, ἐνῶ ταῦτα ἦσαν προωρισμένα δι' ἄλλους σκοπούς. Ἄλλ' ὁ Περικλῆς ἀντικρούων τοὺς κατηγοροὺς ἔλεγεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ δίδωσι λόγον εἰς τοὺς συμμάχους περὶ τῆς χρήσεως τῶν χρημάτων, ἀφοῦ εἰς πᾶσαν περίστασιν σπεύδουσι καὶ ὑπερασπίζουσι τοὺς συμμάχους κατὰ παντὸς ἐχθροῦ.

Καὶ ὅχι μόνον αἱ τέχναι προήχθησαν ἐπὶ Περικλέους καὶ ἔφθασαν εἰς μεγίστην ἀκμὴν, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι καὶ ἡ φιλοσοφία. Τότε ἔζησαν οἱ μεγαλείτεροι ἄνδρες, οἵτινες ἐλάμπρυναν καὶ ἐδόξασαν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα, οἷοι οἱ φιλόσοφοι **Ἀναξαγόρας** καὶ **Σωκράτης**, οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ **Σοφοκλῆς** καὶ **Εὐριπίδης**, ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας **Ἡρόδοτος**, ὁ μέγιστος τῶν ἱστορικῶν **Θουκυδίδης**, ὁ ἀστρονόμος **Μέτων**, οἱ ἀρχιτέκτονες **Ἰκτῖνος**, **Καλλικράτης** καὶ **Μνησικλῆς**, καὶ ὁ δαιμόσιος **Φειδίας**. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ὁ θεῖος φιλόσοφος **Πλάτων** ὁ ἔξοχος κωμικὸς **Ἀριστοφάνης**, ὁ ἱστορικὸς **Ξενοφῶν** καὶ ἄλλοι. Διὰ τοῦτο ἡ ἐποχὴ τοῦ Περικλέους ὠνομάσθη **Χρυσοῦς αἰὼν τοῦ Περικλέους**, αἱ δὲ Ἀθῆναι **Μητροπόλις τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ παιδεύσεις τῆς Ἑλλάδος**.

§ 64. **Ἀνάπτυξις τῶν τεχνῶν.**— Κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἦτοι κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἤκμαζεν ἐν Ἑλλάδι ὁ καλούμενος κρητομυκηναϊκὸς πολιτισμὸς, ἡ τέχνη ἦτο προηγμένη εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως. Μαρτύρια τούτου εἶνε τὰ ὑδραυλικά ἔργα ἐν τῷ βοιωτικῷ Ὀρχομενῷ, τὰ τεράστια κυκλώπεια τείχη τοῦ Τίρυνθος, ἡ πύλη τῶν λεόντων ἐν Μυκῆναις, οἱ καλούμενοι

θησαυροὶ (ὑπόγεια θολωτὰ οἰκοδομήματα καὶ τάφοι) τῶν Μυκηθῶν, ὧν ἐπισημότατος ὁ τοῦ Ἀτρέως, καὶ ἄλλα ὅμοια κτίσματα, προσεῖτι δὲ ἡ λεπιοτάτη ἐξεργασία εἰς τὴν χάραξιν τῶν δακτυλιολίδων καὶ σφραγιδολίδων καὶ ἡ τελεία κατεργασία τῶν μετάλλων καὶ μάλιστα τοῦ χρυσοῦ. Αἱ δὲ παρ' Ὀμήρῳ περιγραφαὶ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλκινόου καὶ τοῦ Μενελάου μαρτυροῦσι τὸν πλοῦτον καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν μυθικῶν βασιλέων. Τὰ μέχρις ἡμῶν περιοσθέντα ἢ ἀνασκαφέντα μνημεῖα τῆς παναρχαίας τέχνης τῶν Ἑλλήνων δεικνύουσι, ὡς εἵπομεν καὶ ἀλλαγῶ (σελ. 7-8), ἐπίδρασιν τῆς ἀσιατικῆς τέχνης.

Ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ἀρχῆς τῶν Πελοπιδῶν καὶ μετὰ τὴν κατόπιν ἀποίκησιν τῶν Δωριέων εἰς τὴν Κρήτην ὄχι μόνον ἀνεκόπη πᾶσα πρόοδος τῶν τεχνῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ ὅλος προῖστορικὸς ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἀνετράπη, σκοτεινοὶ δὲ αἰῶνες ἐπηκολούθησαν ἐν Ἑλλάδι. Μόλις μετὰ τέσσαρας αἰῶνας φαίνεται ὅτι ἀρχεται ἡ ἑλληνικὴ τέχνη, δῆλα δὲ ἡ πρωτότυπος καὶ αὐτοφυῆς ἑλληνικὴ τέχνη, ἡ ὁποία μετὰ τὰ περσικὰ εἰς βραχύτατον διάστημα χρόνου ἀνῆλθεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Ἰδίᾳ δὲ αἱ καλούμεναι καλαὶ τέχναι, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ πλαστικὴ, καὶ ἡ ζωγραφικὴ, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους ἀνῆλθον, ὡς εἵπομεν καὶ ἀνωτέρω, εἰς ἀνυπέρβλητον τελειότητα.

Ἀρχιτεκτονικὴ. — Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ συνδέεται στενωτάτα μετὰ τῆς θρησκείας, ἔχουσα κύριον καὶ σχεδὸν εἰπεῖν μόνον θέμα τὴν νεωδομίαν· δι' ὃ καὶ προήχθη αὕτη ἐνωρίτερον τῶν δύο ἄλλων καλῶν τεχνῶν. Πᾶσα πόλις καὶ πᾶσα κοινότης πρώτιστον μέλημα εἶχε ν' ἀνεγείρῃ ὅσον τὸ δυνατόν λαμπροτάτην κατοικίαν τῶν θεῶν. Ἡ κατασκευὴ ἰδιωτικῶν οἰκιῶν ἀμιλλωμένων κατὰ τὴν λαμπρότητα πρὸς τὰ ἱερὰ τῶν θεῶν, ἐθεωρεῖτο ὡς ἀσέβεια. Ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ ἀπειτυπώθη ἐναργῶς ὁ διάφορος καὶ ἀντίθετος χαρακτὴρ τῶν δύο μεγάλων ἑλληνικῶν φύλων, τῶν Δωριέων καὶ τῶν Ἰώνων, οὕτω δὲ παρήχθησαν δύο ἑλληνικοὶ ἔθνημοί, ὁ δωρικὸς καὶ ὁ ἰωνικὸς. Καὶ ὁ μὲν δωρικὸς διακρίνεται διὰ τὸ βαρὺ, τὸ αὐστηρὸν καὶ τὸ δεδεμένον, ὁ δὲ ἰωνικὸς διὰ τὸ ἐλαφρόν, τὸ χαρίεν καὶ τὸ ἐλεύθερον. Εἶνε δὲ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἀμιγῆς πάσης ξενικῆς ἐπιδράσεως.

Ἡ ἀρχικὴ καὶ ἀπλουστάτη μορφή τοῦ ναοῦ ἦτο ἐπιμήκης παραλληλόγραμμος οἰκία, ἧς ἡ ὄροφὴ ὑψωμένη εἰς τὸ μέσον ἐλάμβανε τριγωνικὸν σχῆμα. Ἡ ἀγατολικὴ

πλευρά, ἐν ἣ ὑπῆρχεν ἡ εἰσόδος, ἀντικατεστάθη κατόπιν διὰ δύο κίονων καὶ οὕτως ἐσχηματίσθη ὁ καλούμενος **ἀπλοῦς ναὸς ἐν παραστάσι**. Ἐπειτα προεξετάθησαν αἱ δύο μακρᾶι πλευραὶ πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἐν τῷ χώρῳ μεταξὺ τῶν ἄκρων ἐποποθετήθησαν δύο κίονες, διατηρηθείσης τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς μετὰ τῆς εἰσόδου. Ὁ ναὸς οὗτος καλεῖται **ναὸς ἐν παραστάσιν**. Οὕτω δὲ ὁ ναὸς διηρέθη εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ μὲν περικεκλεισμένον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἴστατο τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ, καλεῖται **σηκὸς** ἢ κατ' ἐξοχὴν ναὸς, ὁ δὲ πρὸ αὐτοῦ χώρος **πρόδομος** ἢ **πρόναος**. Χάριν συμμετρίας αἱ δύο μακρᾶι πλευραὶ προεξετάθησαν καὶ πρὸς δυσμᾶς καὶ οὕτως ἀπετελέσθη ὁ **διπλοῦς ναὸς ἐν παραστάσι** καὶ προσετέθη καὶ τρίτος χώρος, ὁ καλούμενος **ὑπισθόδομος**. Ἄλλ' ἀντὶ τῆς προεκτάσεως τῶν μακρῶν πλευρῶν πρὸς ἀνατολὰς προσετέθη στοὰ ἐκ τεσσάρων κίωνων καὶ οὕτως ἐσχηματίσθη ὁ καλούμενος **πρόστυλος ναὸς**. Χάριν συμμετρίας ὡσαύτως προσετέθη στοὰ καὶ πρὸς δυσμᾶς καὶ οὕτως ὁ ναὸς ἔγινε **ἀμφιπρόστυλος**. Ἀλλὰ τὴν λαμπροτάτην μορφήν ἔλαβεν ὁ ἑλληνικὸς ναὸς, ὅτε προσετέθη ὀλόγυρα αὐτοῦ στοὰ ἐκ κίωνων· καὶ ἐπειδὴ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἡ περιθέουσα τὸν ναὸν στοὰ ἐκαλεῖτο **περὸν** ἢ **πιέρωμα**, ὁ ναὸς οὗτος καλεῖται **περίπτερος**. Πολλάκις ἡ περιθέουσα στοὰ ἦτο διπλῆ ἢτοι εἶχε δύο στήλους κίωνων, καὶ τότε ὁ ναὸς καλεῖται **δίπτερος**. Ὑπῆρχον καὶ ναοὶ, οἵτινες εἶχον ἕνα μόνον στήλον κίωνων ὀλόγυρα, ἀλλ' ἀπέχοντα ἀπὸ τῶν τοίχων τοῦ ἠεροῦ ὅσον καὶ ὁ ἐξωτερικὸς στήλος τοῦ διπτέρου ναοῦ· οἱ τοιοῦτοι ναοὶ καλοῦνται **ψευδοδίπτεροι**. Κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν κίωνων ἐν ἑκατέρῃ τῶν μικρῶν πλευρῶν ὁ ναὸς ὀνομάζεται **τετράστυλος**, **ἑξάστυλος**, **ὀκτάστυλος**. Εἰς τὰς μακρὰς πλευρὰς οἱ κίονες εἶνε διπλάσιοι καὶ εἷς ἐπὶ πλέον ἢ εἰς τὰς μικρὰς. Οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ καὶ οἱ κίονες στηρίζονται ἐπὶ λιθοκτίστου κρηπιδώματος, ὅπερ φέρει ἀναβαθμούς. Ἡ στοὰ ἀρχιτεκτονικῶς εἶνε τὸ ἐπισημότερον μέρος τοῦ ναοῦ καὶ εἰς αὐτὴν κυρίως παρατηρεῖται ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ δωρικοῦ καὶ τοῦ ἰωνικοῦ ἔνθμου.

Ὁ κίων εἶνε σῶμα κιλυνδρικὸν φέρον ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας ῥαβδώσεις. Εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τοῦ κίονος σχηματίζεται τὸ κινιόκρανον, τὸ καλλιτεχνικώτατον μέρος αὐτοῦ. Ὁ τοῦ δωρικοῦ ἔνθμου κίων στηρίζεται ἀμέσως ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος καὶ ἔχει ῥαβδώσεις 16-20 ἀποληγούσας κατὰ τὰ ἄκρα εἰς ὀξείας ἐπιφανείας· ὁ δὲ κίων τοῦ ἰωνικοῦ ἔνθμου φέρει ἰδίαν κορυφάτην βᾶσιν καλουμένην **σπειραν**. Ὁ κορμὸς αὐτοῦ εἶνε ὑψηλότερος καὶ λεπτότερος, αἱ δὲ ῥαβδώσεις αὐτοῦ, 24, ἀποληγούσιν κατὰ τὰ ἄκρα εἰς εὐθείας ἐπιφανείας. Τὸ ἰωνικὸν κινιόκρανον εἶνε συνθετώτερον τοῦ δωρικοῦ. Οἱ κίονες ὑποβαστάζουσι μεγαλοπρεπῆ θριγκόν, ὅστις ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ **ἐπιστυλίου**, τοῦ **διαζώματος** καὶ τοῦ **γείσου**. Τὸ διάζωμα ἐν τῷ ἰωνικῷ ἔνθμῳ φέρει πλαστικὰς παραστάσεις εἰλημμένους ἐκ τῆς μυθολογίας ἢ τῆς ἱστορίας ἐν συνχείρῃ, ὅτε καλεῖται **ζωοφόρος**, ἢ ἀποτελεῖται ἐκ **μετοπῶν** καὶ **τριγλύφων** ὡς ἐν τῷ δωρικῷ ἔνθμῳ. Καὶ αἱ μετόπαι τοῦ δωρικοῦ ναοῦ φέρουσι πλαστικὰς παραστάσεις.

Εἰς τὰς μικρὰς πλευρὰς τοῦ ναοῦ ὑφῄσθαι ὑπεράνω τοῦ γείσου **τριγωνικὸς τοίχος** πρὸς σχηματισμὸν τῆς στέγης, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἴθεται ὡσαύτως γείσου. Τὸ τριγωνικὸν αὐτὸ σχῆμα καλεῖται **ἀέτωμα**. Εἶναι δὲ τὸ ἀέτωμα τὸ τιμιώτερον μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ ναοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἀνήκεν ἀπόκλειστικῶς εἰς τὰ ἱερὰ οἰκοδομήματα. Ἀμφότερα τὰ ἀετώματα (ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν) ἐκοσμοῦντο δι' ἀγαλμάτων παριστανόντων μυθολογικὴν τινα πράξιν σχεσίαν ἔχουσαν μὲ τὸν λατρευόμενον θεόν. Προϊόντος τοῦ χρόνου παρήχθη νέον κινιόκρανον, τὸ κορινθιακόν, ὅπερ ἔχει ποικίλην τὴν μορφήν.

Πλαστική. — Ἡ πλαστικὴ εἶνε ἡ κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὴ τέχνη, ἡ ὁποία ἀνῆλθεν εἰς ἀνυπέροβλητον σημεῖον τελειότητος. Οὐδὲν ἄλλο ἔθνος

οὔτε ἀρχαῖον οὔτε νεώτερον κατώρθωσε νὰ δημιουργήσῃ πλαστικά ἔργα ἐφάμιλλα πρὸς τὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Τὰ ἔργα αὐτῶν θεωροῦνται καὶ εἶνε πρότυπα καλλιτεχνίας. Τὸ μόνον περιοσθὲν εἰς ἡμᾶς πρωτότυπον ἔργον τοῦ Πραξιτέλους, ὃ ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Ὀλυμπίας εὐρισκόμενος Ἐρμῆς, ἂν καὶ εἶνε ἄσημον νεανικὸν ἔργον τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου, ὑπερέχει κατὰ τὴν ἐντέλειαν καὶ τὴν χάριν πάντων τῶν ἀγαλμάτων τῶν γλυπτῶν τῶν νεωτέρων χρόνων.

Αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς πλαστικῆς ἦσαν εὐτελεῖς, ἡ δὲ ἀνάπτυξις αὐτῆς σχετικῶς ἤρχισε βραδέως. "Υἱὴν μετεχειρίζετο κατ' ἀρχὰς τὸ ξύλον (ξυλόγλυφία, ξοανοποιΐα) καὶ τὸν πηλόν (πηλοπλαστική). "Ἰνα μορφωθῆ εἰς τέχνην αὐτοτελῆ καὶ ἐλευθέραν ἢ πλαστικῆ, ἔπρεπε νὰ ἐλευθερωθῆ πάσης παραδόσεως καὶ νὰ κατανικήσῃ τὰς τεχνικὰς δυσκολίας καὶ νὰ τελειοποιήσῃ τὰ πρὸς ἐξεργασίαν μέσα. Τοῦτο συνέβη κατὰ τὸν ἔβδομον αἰῶνα. Τότε οἱ Σάμιοι Ῥοῦκος καὶ Θεόδωρος εὗρον τὴν χώνευσιν τοῦ χαλκοῦ καὶ ἐχώνευσαν ἀγάλματα. Τότε ἤρχισεν ἡ πλαστικὴ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ν' ἀναπτύσσεται καὶ νὰ προάγῃται ταχέως. Τότε κατέπεσον καὶ τὰ ἱερὰ δεσμά. "Ὡς ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, οὕτω καὶ ἡ πλαστικὴ ἦτο, κατ' ἀρχὰς μόνον, τέχνη ὑπηρετικὴ τῆς θρησκείας. "Ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς θρησκείας ἠσκοῦτο ἐν ἀρχῇ χειρωνακτικῶς καὶ μετέβαινε κληρονομικῶς ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν καὶ ἐγγόνους. "Ὁ ναὸς εἶχεν ἀνάγκην πλαστικῆς διακοσμῆσεως καὶ ἀγαλμάτων τοῦ θεοῦ: ἀλλὰ τὰ ἀγάλματά συμφώνως πρὸς τὰς ἱερὰς παραδόσεις ἦσαν ἀκαμπτῆ καὶ τετραγωνοειδῆ, εἶχον τοὺς ὀφθαλμοὺς κλειστούς, τὰς χεῖρας καθειμένους καὶ προσκεκολλημένους εἰς τὸ σῶμα, τοὺς δὲ πόδας συμπεφυκότας. "Ὅτε δ' ὅμως οἱ Σάμιοι ἐφευρόν τὴν τῆξιν τῶν μετάλλων, σχεδὸν ταυτοχρόνως ἀπηλλάγη καὶ ἡ πλαστικὴ τῶν ἱερῶν δεσμῶν. Οἱ τεχνῖται ἤνοιξαν τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὰ ἀγάλματα, ἐποίησαν ἀναιεταμένους τὰς χεῖρας καὶ τὰ σκέλη διεσιῶτα. "Ἐκτοτε συνετελέσθη μεγάλη πρόοδος. "Ἡ πλαστικὴ ἤρχισεν ἤδη νὰ ἐξευγενίζηται καὶ ν' ἀναβιβάζηται εἰς καλλιτεχνίαν. Τὰ μέγιστα δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ τελειοποίησιν τῆς πλαστικῆς καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔθος, ἡ γυμναστικὴ, ἣτις ἀπῆλλαξε παντὸς περιορισμοῦ τὴν παράστασιν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Εἰς τὰς παλαιότητας καὶ εἰς τὰ γυμναστήρια, ὅπου οἱ Ἕλληνες ἠσκοῦντο γυμνοί, ἐμελέτα ὁ καλλιτέχνης τὸ ἀνθρώπινον σῶμα καὶ ἐκεῖ ἐμορφοῦτο ἡ φιλοκαλία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. "Ἀφ' οὗτου δ' ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ἰδρῶνται οἱ ἀν-

δριάντες τῶν ὀλυμπιονικῶν ἐν τῷ ἱερῷ ἄλσει τῆς Ἄλτεως ἐν Ὀλυμπίᾳ, προέκειντο εἰς τὴν τέχνην πάμπολλα ἔργα πρὸς ἐκτέλεσιν. Τὸ ὕλικόν δέ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἔλαμπεν ἡ πλασικὴ, δὲν ἦτο ὁ χαλκὸς ἀλλ' ὁ λευκὸς λίθος, τὸ μάρμαρον. Διὰ τοῦ μαρμάρου ἡ ἑλληνικὴ πλασικὴ παρήγαγε τὰ τελειότερα αὐτῆς προϊόντα, ὃ δὲ Πολύκλειτος, ὁ Φειδίας καὶ ὁ Πραξιτέλης κατὰ τὸν Ε' καὶ Δ' αἰῶνα προήγαγον τὴν πλασικὴν εἰς τὴν ἀκροτάτην ἐντέλειαν.

Ζωγραφικὴ.— Ἡ ζωγραφικὴ παρήχθη ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐπικοσμῆσεως τῶν ἐπιφανειῶν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν οἰκοδομημάτων, καὶ μάλιστα τῶν σκευῶν καὶ ἐργαλείων ἀνῆλθε δὲ αὕτη εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ τελειότητα ἀπὸ τοῦ πέμπτου αἰῶνος. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῆς ἡ ζωγραφικὴ διακρίνεται εἰς ἀρχαιοτέραν καὶ νεωτέραν· καὶ ἡ μὲν πρώτη κύριον θέμα εἶχε τὴν ἐπικόσμωσιν τῶν τοίχων τῶν ναῶν καὶ στοῶν διὰ μεγάλων παραστάσεων μυθολογικῶν καὶ ἱστορικῶν (τοιχογραφίαι) καὶ διεκρίνεται διὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ αὐστηρὸν τοῦ περιγράμματος καὶ τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀτελὲς τοῦ χρωματισμοῦ· ἡ δὲ δευτέρα διεκρίνεται διὰ τὸ ὠραῖον καὶ χαρῖεν τοῦ περιγράμματος καὶ τὸ τέλειον τοῦ χρωματισμοῦ. Τῆς ἀρχαιοτέρας μέγας ἀντιπρόσωπος εἶνε ὁ ἐκ Θάσου Πολύγνωτος, ὅστις ἦτο ἰδανιστῆς παριστῶν τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα κρείττονα ἑαυτῶν· τῆς δὲ νεωτέρας ἀντιπρόσωποι ἦσαν ὁ Ζεῦξις ἐξ Ἡρακλείας τῆς Βιθυνίας καὶ ὁ Παρράσιος ὁ Ἐφέσιος. Διὰ τοῦ Ζεύξιδος καὶ τοῦ Παρρασίου ἡ ζωγραφικὴ προήχθη μέχρι τῆς ὀπικῆς ἀπάτης. Διότι λέγεται ὅτι ὁ Ζεύξις διαγωνιζόμενος πρὸς τὸν Παρράσιον ἐζωγράφησε σταφυλὰς, τὰς ὁποίας ἀπατηθέντα τὰ πιητὰ ἐξέλαβον ὡς ἀληθινὰς. Ὁ δὲ Παρράσιος ἐζωγράφησε παραπέτασμα, ὅπερ ὁ Ζεύξις ἐξέλαβεν ὡς ἀληθινόν.

Ἄλλ' ὁ ἐπιφανέστατος πάντων τῶν ζωγράφων ὑπῆρξεν ὁ βραδύτερον ἀκμάσας Ἀπελλῆς ὁ ἐκ Κολοφῶνος. Ὁ Ἀπελλῆς ἦτο ὀμήλικος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὃν καὶ ἠκολούθησεν εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἀσίας ἐκστρατείαν του, καὶ μόνος αὐτὸς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ζωγραφῇ τὸν Ἀλέξανδρον δι' ὃ καὶ ἐλέγεται ὅτι ἐκ τῶν δύο Ἀλεξάνδρων ὁ μὲν Φιλίππου γέγονεν ἀνίκητος, ὁ δ' Ἀπελλοῦ ἀμίμητος. Ἡ Ἀναδυομένη Ἀφροδίτη τοῦ Ἀπελλοῦ ἐθανμάζεται ὡς τὸ ἄριστον πρότυπον τῆς γυναικείας καλλονῆς.

§ 65. Το ἀθηναϊκὸν κράτος ἐπὶ Περικλέους. — Προοίμια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. — Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς
 Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία Ν. Βραχνοῦ

τοῦ Περικλέους τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶχεν ἐνωθῆ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων. Αἱ Ἀθῆναι ἐκυριόρχουν μυριάδων Ἑλλήνων, ὧν δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν. Τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος ἐξετείνεται ἀπὸ τῆς νοτίου Ἰταλίας μέχρι τῶν μυχῶν τοῦ Πόντου καὶ ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Θουράκης μέχρι τῆς Παμφυλίας. Ἐκπληξίς τῷ ὄντι καταλαμβάνει τὸν ἄνθρωπον, ὅταν ἀναλογισθῆ ὅτι ἐδέσποξε τοσοῦτων χωρῶν ἢ μικρὰ καὶ λεπτιόγεως Ἀιτική, ἧς οἱ κάτοικοι κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ἀνήρχοντο ἐν ὄλῳ εἰς ἑξακοσίας χιλιάδας, καὶ τούτων πάλιν μόνον ἑκατὸν πενήκοντα χιλιάδες ἦσαν πολῖται Ἀθηναῖοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἦσαν δοῦλοι καὶ μέτοικοι.

Αἱ ἐκ τῶν συμμάχων πρόσοδοι ἀνήρχοντο ἐπὶ Περικλέους, ὡς προεῖπομεν, εἰς ἑξακόσια τάλαντα. Πλὴν τούτων ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων εἰσέπραττε καὶ ἕτερα τετρακόσια τάλαντα ἐκ τῶν λιμενικῶν καὶ ἄλλων φόρων καὶ ἐκ τῆς μισθώσεως τῶν δημοσίων κτημάτων, ἧτιοι οἰκοδομῶν, ἀγρῶν, δασῶν, λιβαδίων, ἀλατωρυχείων καὶ μεταλλείων. Ἐναυλόχουν ἐν τοῖς νεωσοίκοις ἢ ἐν ὑπαίθρῳ ἢ ἐκινουῦντο τριακόσιοι πολεμικαὶ τριήρεις, καὶ περὶ πλεόν ὑπῆρχε πλῆθος ἐμπορικῶν πλοίων. Οἱ λιμένες τοῦ Πειραιῶς ἦσαν τὰ κυριώτερα κέντρα τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου. Τὰ ταμεῖα τῆς πόλεως ἦσαν ὑπερπλήρη χρημάτων. Ἐδαπανήθησαν ἑκατομμύρια δόκκληρα διὰ τὸν καλλωπισμὸν τῆς πόλεως καὶ διὰ τὰς παρουσιασθείσας κατόπιν ἀνάγκας. Καὶ ὅμως τῷ 431 ὑπῆρχον ἐν τοῖς ταμείοις ἑξακισχίλια τάλαντα ἀποθεματικὸν κεφάλαιον, ἧτιοι τριακόσια περίπου ἑκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖ εὐγλώττως τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους.

Ὁ Περικλῆς διενόηθη νὰ συγκαλέσῃ εἰς Ἀθήνας πανελλήριον συνέδριον, προπαρασκευάζων οὕτω τὴν συμμαχίαν σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐπεμψε λοιπὸν εἴκοσιν ἐπισήμους ἄνδρας, ἵνα καλέσωσι τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ συνέδριον τοῦτο, οὗ σκοπὸς ἔμελλε νὰ εἶνε ἡ σύσκεψις τῶν ἑλληνικῶν πόλεων περὶ τῶν ἱερῶν, ὅσα κατέκαυσαν οἱ βαρβαροὶ, περὶ τῆς πληρώσεως τῶν εὐχῶν, ἃς ἔταξαν πρὸς τοὺς θεοὺς οἱ Ἕλληνες, ὅτ' ἐπολέμουν πρὸς τοὺς βαρβάρους, καὶ περὶ τοῦ πῶς δύνανται οἱ Ἕλληνες νὰ πλέωσιν ἀσφαλῶς τὰς θαλάσσας καὶ νὰ ζῶσιν ἐν εἰρήνῃ (Πλούτ. ἐν βίῳ Περικλ. 17). Ἀλλὰ τὸ μεγαλεπήβολον τοῦτο σχέδιον τοῦ ἀνδρὸς ἐματαιώθη ἔνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῶν Λακεδαιμονίων καὶ λοιπῶν Πελοποννησίων. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μετὰ

τόν θάνατον τοῦ Περικλέους τὸ μέγα κράτος τῶν Ἀθηναίων ἤρχισε νὰ καταρρέη,

Ἐν ἔτει 451 τῆ ἐνεργείᾳ τοῦ Κίμωνος εἶχον συνομολογηθῆ πενταετείς σπονδαὶ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπάρτης. Ἄλλ' ὅτι ἔληξαν αἱ σπονδαὶ αὗται, ἀπεισάτησεν ἡ Εὐβοία. Ἐνῶ δὲ ὁ Περικλῆς μετὰ τοῦ στρατοῦ ἐπῆλθεν ἐναντίον αὐτῆς, εὐθύς ἀνηγγέλθη ὅτι ἀπεισάτησαν καὶ τὰ Μέγαρα καὶ ὅτι στρατὸς πελοποννησιακὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Πλειστοάνακτα εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ὁ Περικλῆς ἀποβλέψας εἰς τὸν μεγαλείτερον κίνδυνον, ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Εὐβοίας καὶ διὰ δωροδοκίας ἔπεισε τὸν Πλειστοάνακτα ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἀττικῆς. Μετὰ ταῦτα ἐπανάλαβε τὴν ἐκστρατείαν τοῦ κατὰ τῆς Εὐβοίας καὶ ὑπέταξεν αὐτὴν ὀλοσχερῶς. Ἄλλ' ὁ κίνδυνος δὲν εἶχε παρέλθει. Οἱ Σπαρτιάται ἀγανακτήσαντες ἐπὶ τῇ διαγωγῇ τοῦ Πλειστοάνακτος ἤθελον νὰ ἐπανορθώσωσι τὰ ἐπονειδίστως παραμεληθέντα. Ἄλλ' ὁ Περικλῆς, φρονῶν ὅτι αἱ Ἀθηναὶ εἶχον ἀνάγκην ἡσυχίας, ἔστω καὶ διὰ βαρειῶν θνητῶν, κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν καὶ κατώρθωσε νὰ συνομολόγηθῶσι τῷ 445 τριακονταετείς σπονδαί, καθ' ἃς οἱ Ἀθηναῖοι κατέλιπον τὰς ἐν Πελοποννήσῳ κτήσεις καὶ συνήνεσαν, ἵνα οἱ Μεγαρεῖς προσέλθωσιν εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης.

Ἄλλ' μετ' ὀλίγον ὁ Περικλῆς θέλων νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Μεγαρεῖς, ὧν ἡ ἀποστασία μεγάλως ἔβλαψε τὰς Ἀθήνας, εἰσῆγαγε ψήφισμα, δι' οὗ ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἀπεκλείοντο οἱ Μεγαρεῖς ἀπὸ πάντων τῶν λιμένων τοῦ κράτους τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς τῆς Ἀττικῆς. Τὸ ψήφισμα τοῦτο ἦτο καταστρεπτικώτατον διὰ τοὺς Μεγαρεῖς, διότι κατεδίκαζεν αὐτοὺς εἰς ἐντελῆ ἐμπορικὴν ἀπραξίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ Ἑλλάδος ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων Πελοποννησιακὸς πόλεμος

§ 66. **Ἄγρια καὶ ἀφορμαὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.**— Αἱ τριακονταετείς σπονδαί, αἵτινες συνωμολογήθησαν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαρκέσωσιν ἐπὶ πολὺ. Οἱ Σπαρτιάται ἔβλεπον μετὰ ζηλοτυπίας καὶ φθόνου τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐζήτουν κατάλληλον σιγμὴν νὰ περιορίσωσιν αὐτήν. Ἐξ ἄλλου μέρους καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐφέροντο πρὸς

τοὺς συμμάχους τῶν ὡς ἴσοι πρὸς ἴσους, ἀλλὰ τὴν ἐπ' αὐτῶν ἡγεμονίαν μετέβαλον εἰς αὐθαίρετον δεσποτείαν. Ἐντεῦθεν πικρὰ παράπονα ἠκούοντο κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐκ μέρους τῶν συμμάχων. Ἐνῶ δὲ τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων, μικρὸς σπινθὴρ ἤρκει ν' ἀνάψῃ τὴν φλόγα τοῦ πολέμου. Καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ συμβῆ τοῦτο. Μετ' ὀλίγον ἐξεργάγη ὁ μέγας **Πελοποννησιακὸς πόλεμος**, ὅστις διαρκέσας εἴκοσι καὶ ἐπτὰ ἔτη (431—404) διήρσεσε πάντας τοὺς Ἕλληνας εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα, παρώξυνε ὅλα τὰ πάθη καὶ διὰ τῆς ἐξαντλήσεως τῶν ἠθικῶν δυνάμεων καὶ τῶν ὑλικῶν πόρων ὠδήγησε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν καταστροφήν.

Ἀφορμαὶ εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου τούτου ὑπῆρξαν α') ἡ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Κερκύρας ἔρις ἕνεκα τῆς Ἐπιδάμνου καὶ β') ἡ ἀποστασία τῆς Ποτειδαίας ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων.

α') Εἰς τὴν Ἐπίδαμνον, νῦν Δυρράχιον, ἦτις ἦτο ἀποικία τῶν Κερκυραίων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας, ἐξεργάγη σιᾶσις μεταξὺ ἀριστοκρατικῶν καὶ δημοκρατικῶν. Οἱ δημοκρατικοὶ ὑπερισχύσαντες ἐξεδίωξαν τοὺς ἀριστοκρατικούς, οὗτοι δ' ἐνωθέντες μετὰ τῶν βαρβάρων γειτόνων ἐλήστειον τοὺς μείναντας ἐν τῇ πόλει. Οἱ δημοκρατικοὶ πιεζόμενοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Κερκύρας. Ταύτης δὲ ἀρνηθείσης νὰ παράσχῃ βοήθειαν, κατέφυγον εἰς τὴν Κόρινθον, ἐξ ἧς ἦτο ὁ οἰκιστὴς τῆς Ἐπιδάμνου. Οἱ Κορίνθιοι προθύμως ἐπεμψαν βοήθειαν εἰς τοὺς Ἐπιδαμνίους. Ἄλλ' ἡ ἀνάμιξις αὕτη τῶν Κορινθίων εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἐπιδάμνου παρώργισε τοὺς Κερκυραίους. Ἐκ τούτων δὲ προέκυψε πόλεμος μεταξὺ Κερκυραίων καὶ Κορινθίων. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἔλαβον μέρος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὲρ τῶν Κερκυραίων κατὰ παράβασιν τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν. Οἱ Κορίνθιοι ἐνίκηθησαν καὶ ἡ Ἐπίδαμνος πολιορκηθεῖσα ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς Κερκυραίους τῷ 434.

β') Οἱ Κορίνθιοι ἐκδικούμενοι τοὺς Ἀθηναίους ἐκίνησαν εἰς ἀποστασίαν τὴν Ποτειδαίαν, ἦτις ἦτο μὲν ἀποικία τῶν Κορινθίων ἐν τῇ Χαλκιδικῇ χερσονήσῳ ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Παλλήνης, ἀλλὰ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τὴν ἀποστασίαν τῆς Ποτειδαίας ἐπεμψαν στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἐπολιορκήσαν αὐτὴν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν.

Συνέδριον ἐν Σπάρτῃ.—Τότε οἱ Κορίνθιοι πέμψαντες πρέσβεις

εἰς τὴν Σπάρτην κατηγοροῦν τοὺς Ἀθηναίους ὡς λύσαντας τὰς τριακονταετῆς σπονδὰς. Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Κορινθίων συνεκλήθη ἐν Σπάρτῃ συνέδριον ἐξ ἀντιπροσώπων τῆς δωρικῆς συμμαχίας, ἡ δὲ πλειονοψηφία αὐτοῦ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ Σπαρτιᾶται, ἵνα κερδίσωσι χρόνον εἰς προετοιμασίας, ἔπεμψαν εἰς Ἀθήνας τρεῖς πρεσβείας. Διὰ τῆς πρώτης ἐζήτησαν, ἵνα ἐκδιώξωσιν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ **Κυλώνειον ἄγος**, ἦτοι πάντας τοὺς ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀλκμεωνιδῶν καταγομένους, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ Περικλῆς. Διὰ τῆς δευτέρας ἐζήτησαν τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ποιειδαίας καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ μεγαρικοῦ ψηφίσματος. Διὰ τῆς τρίτης ἐζήτησαν ν' ἀφήσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι αὐτονόμους πάσας τὰς συμάχους αὐτῶν πόλεις. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι πάσας τὰς ἀπαιτήσεις ταύτας ἀπέρριψαν κατὰ προτροπὴν τοῦ Περικλέους. Δὲν ὑπελείπετο λοιπὸν εἰμὴ ἡ ἔναρξις τοῦ πολέμου, ἣν ἐπέσπευσαν οἱ Θηβαῖοι.

Τὸ ἔαρ τοῦ 431 τριακόσιοι Θηβαῖοι εἰσέβαλον ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὰς Πλαταιάς, πόλιν σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων. Ἄλλ' οἱ Πλαταιεῖς ἐπιπεσόντες κατ' αὐτῶν, ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ συνέλαβον ζῶντας καὶ κατόπιν κατέσφαξαν αὐτούς.

Πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου.—Δεκαετὴς ἢ Ἀρχιδάμειος πόλεμος (431—421).

§ 67. **Ἡρῶτον καὶ δεύτερον ἔτος τοῦ πολέμου.—Αἰμὸς ἐν Ἀθήναις.—Θάνατος τοῦ Περικλέους.**—Οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ σύμμαχοι, ἐν ὄλῳ ἐζήκοντα χιλιάδες, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀρχιδάμου εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἤρχισαν νὰ δειδροτομῶσι καὶ νὰ ἐρημώσωσιν αὐτήν. Οἱ κάτοικοι τῶν ἀγρῶν κατὰ συμβουλήν τοῦ Περικλέους εἰσεκόμισαν πάντα τὰ κινητὰ αὐτῶν πράγματα εἰς τὴν πόλιν καὶ ἦλθον καὶ κατόκησαν ἐντὸς τῶν μακρῶν τειχῶν. Ἐνῶ δὲ ὁ Ἀρχίδαμος κατέστρεφε τὴν Ἀττικὴν, ὁ Περικλῆς ἔπεμψε στόλον εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ κατέστρεφεν αὐτά. Τούτου ἕνεκα καὶ ἐπειδὴ ἐξέλειπον καὶ αἱ τροφαί, οἱ Πελοποννήσιοι ἀνεχώρησαν ἐκ τῆς Ἀττικῆς.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (430) ὁ Ἀρχίδαμος εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐδῆου αὐτήν, ὁ δὲ Περικλῆς ἔπλευσε μὲ στόλον καὶ ἐληλάτει τὴν Ἐπίδαρον καὶ ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλὰ τότε ἐνέ-

σκηφεν εἰς τὰς Ἀθήνας φοβερὸς **λοιμὸς**, ἔνεκα δὲ αὐτοῦ ὁ Ἀρχίδαμος ἔσπευσε ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ἀττικῆς, μείνας ἐν αὐτῇ τεσσαράκοντα μόνον ἡμέρας. Ὁ λοιμὸς οὗτος ἐλέγετο ὅτι ἦλθεν ἐξ Αἰθιοπίας, τῆς πέραν τῆς Αἰγύπτου. Τὴν φθοροποιὸν ταύτην νόσον ἐπηύξησεν ὁ ὑπερβολικὸς καύσων, αἱ ἐκ τοῦ πολέμου τλαιπωροῖαι καὶ ἡ συσσώρευσις πολλοῦ πλήθους ἀνθρώπων, διαιτωμένων ἐν στενῷ χώρῳ καὶ ἐν πνιγηραῖς καλύβαις. Διήρκεσε δὲ ὁ λοιμὸς ἐπὶ τρία ἔτη καὶ προϋξένησε μεγάλην φθοράν.

Ἐπειδὴ ὁ λοιμὸς ἐνέσκηψε καὶ εἰς τὰ πλοῖα, ὁ Περικλῆς ἠγαγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀθήνας. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι δυσφοροῦντες ἐκάκιζον τὸν Περικλέα ὡς αἴτιον τῶν συμφορῶν. Ἐπανσαν αὐτὸν τῆς στρατηγίας καὶ τὸν κατεδίκασαν εἰς δέκα πέντε ταλάντων πρόστιμον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Περικλῆς δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ τὸ πρόστιμον, ὡς ὀφειλέτης τοῦ δημοσίου ἐστερήθη τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ κατ' ἀνάγκην ἀπέστη πάσης δημοσίας ὑπηρεσίας. Ἀλλὰ καὶ ἰδιωτεύοντα ἔπληξεν αὐτὸν μεγάλη συμφορά. Ὁ λοιμὸς ἀφῆρπασε τοὺς πλείστους τῶν συγγενῶν του καὶ τῶν πιστῶν φίλων. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δεινῇ αὐτῇ συμφορᾷ ἔμεινεν ἡρεμος καὶ ἀπαθὴς καὶ διετήρησεν ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς του. Μόνον δὲ ὅτε ὁ λοιμὸς ἀφῆρπασε καὶ τὸν νεώτερον τῶν υἱῶν του Πάραλον, πρῶτην φορὰν ὁ μέγας ἀνὴρ κατεβλήθη ὑπὸ τοῦ ὄγκου τοῦ ἄλλοιους καὶ ἀνελύθη εἰς δάκρυα, καθ' ἣν σιγμὴν περιέβαλε τοὺς κροτάφους τοῦ νεκροῦ διὰ τοῦ ἐπιταφίου στεφάνου.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Περικλέους ἐπεχείρησαν νὰ διοικήσωσι τὴν πόλιν, ἀλλ' ἄμέσως κατεδείχθη ἡ ἀνικανότης αὐτῶν. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἀποκατέστησαν μετ' ὀλίγον τὸν Περικλέα εἰς τὰ πολιτικά του δικαιώματα, ἐξέλεξαν αὐτὸν στρατηγὸν καὶ τῷ ἀνέθηκαν πᾶσαν τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις τοῦ Περικλέους δὲν ἦτο οἷα πρότερον. Ἡ δύναμις αὐτοῦ ἔσαλεύθη καὶ τὰ νεῦρα τοῦ βίου του προσεβλήθησαν. Τέλος προσβληθεὶς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ ἀπέθανε τὸ φθινόπωρον τοῦ 429.

Ὁ θάνατος τοῦ Περικλέους ὑπῆρξε μέγα καὶ ἀνεπανόρθωτον δυστύχημα διὰ τὰς Ἀθήνας. Ἐκτοτε ἡ διοίκησις τῆς πόλεως παρεδόθη εἰς χεῖρας φαύλων καὶ ἀσυνειδήτων δημαγωγῶν, οἷος ὁ Κλέων, οἵτινες ἐξῆπτον ἔτι μᾶλλον τὰ πάθη τοῦ λαοῦ καὶ ἐξώθουν αὐτὸν εἰς ἀπονενοημένα διαβήματα.

§ 68. Ἄλωσις τῶν Πλαταιῶν.— Ἀποστασία τῆς Λέ-

σβου.—Τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Λακεδαιμόσιοι φοβούμενοι τὸν λοιμὸν δὲν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἀλλ' ἐσιράτευσαν ὑπὸ τὸν Ἀρχίδαμον ἐναντίον τῶν Πλαταιῶν καὶ μετὰ μακρὰν πολιορκίαν ἐκωρίευσαν αὐτὰς (427).

Ἐν τῷ μεταξὺ, ἦτοι τῷ 428, ἀπεσιτάτησεν ἡ Δέσπος, ἣτις εἶχεν ναυτικὸν καὶ δύναμιν ἀξιόλογον. Πάραυτα οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν τεσσαράκοντα τριήρεις ὑπὸ τὸν Πάχητα, ἐπολιόρκησαν τὴν Μυτιλήνην κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ ἠγάγκασαν αὐτὴν νὰ παραδοθῆ. Οἱ πρωταῖτιοι τῆς ἀποστασίας ἀνερχόμενοι εἰς χιλίους ἐφονεύθησαν, τὰ τεῖχη τῆς πόλεως ἐκρημνίσθησαν, αἱ νῆες παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ δὲ ἀγροὶ τῶν Δεσβίων ἐδόθησαν εἰς τρεῖς χιλιάδας κληρούχους Ἀθηναίους.

§ 69. Κατάληψις τῆς Πύλου.—Ἐν ἔτει 425 ναυτικὴ μοῖρα τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τοὺς στρατηγούς Εὐρυμέδοντα καὶ Σοφοκλέα ἔπλεεν εἰς Σικελίαν. Ἐνῶ δὲ παρέπλεε τὴν Μεσσηνίαν, ὁ ἔξοχος στρατηγὸς Δημοσθένης, ὅστις τότε ἐπέβαινε τοῦ στόλου ὡς ἀπλοῦς ἰδιώτης, κατέλαβε μετὰ πέντε πλοίων τὴν Πύλον καὶ εἰτέρισεν αὐτήν. Οἱ Σπαρτιᾶται, μαθόντες τοῦτο καὶ αἰσθανόμενοι καλῶς τὸν κίνδυνον, ἔπεμψαν στόλον καὶ προσέβαλον τὸν Δημοσθένην ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, συγχρόνως δ' ἀπεβίβασαν τετρακοσίους εἴκοσι ὀπλίτας ἐκ τῶν ἀρίστων ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος κειμένης νήσου Σφακτηρίας.

Ἡ μικρὰ φρουρὰ τοῦ Δημοσθένους ἀνέταξε κραταῖαν ἄμυναν, ὅτε πλεύσασαι ἐγκαίρως πεντήκοντα ἀθηναϊκαὶ τριήρεις ἐκ Ζακύνθου ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἐχθρικῶν νεῶν καὶ ἄλλας μὲν αὐτῶν ἐκωρίευσαν, ἄλλας δ' ἐξώθησαν εἰς τὴν ξηρὰν. Ἐπειτα δ' ἐπολιόρκησαν καὶ τοὺς ἐν τῇ Σφακτηρίᾳ τετρακοσίους εἴκοσι Σπαρτιάτας. Βλέποντες τότε οἱ Σπαρτιᾶται ὅτι οὐδεμία ἐλπίς σωτηρίας ὑπῆρχε διὰ τοὺς ἐν τῇ νήσῳ ἀποκεκλεισμένους, ἔπεμψαν πρέσβεις εἰς Ἀθήνας προτείνοντες εἰρήνην. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι κατ' εἰσήγησιν τοῦ δημαγωγοῦ Κλέωνος ἀπέρριψαν τὴν πρότασιν.

Ἀλλ' ἡ πολιορκία τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ παρεστεινέτο καὶ καθίστατο ἐπίπονος εἰς τοὺς ἐν Πύλῳ Ἀθηναίους ἐνεκεν ἑλλείψεως τροφῶν καὶ ὕδατος. Διὰ τοῦτο οἱ ἐν Ἀθήναις ὠργίζοντο κατὰ τοῦ Κλέωνος ὡς αἰτίου ν' ἀπορριφθῆ ἡ πρότασις τῶν Σπαρτιατῶν περὶ εἰρήνης. Ὁ Κλέων κατηγοροῦσε τοὺς ἐν Ἀθήναις στρατηγούς ὡς δειλοὺς καὶ ἀνικάτους. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε ἀνέθεσαν τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν Κλέωνα. Καὶ

προσεπάθησε μὲν οὗτος κατ' ἀρχὰς νὰ τὴν ἀποφύγῃ, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ δῆμος ἐπέμενε, ἤναγκάσθη νὰ τὴν ἀποδεχθῆ καὶ ἐκαυχῆθη μάλιστα ὅτι ἐντὸς εἴκοσιν ἡμερῶν θὰ φονεύσῃ ἢ θὰ φέρῃ ζῶντας τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ.

Ἡ τύχη ἠδυνόησε τὸν Κλέωνα, ὥστε νὰ δυνῆθῃ οὗτος νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀλαζονικὴν ὑπόσχεσίν του· διότι κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας πυρκαϊὰ ἀναφθεῖσα κατέκαυσε μέγα μέρος τοῦ δάσους τῆς Σφακτηρίας, ὃ δὲ Δημοσθένης εἶχε παρασκευάσει πάντα τὰ παιτούμενα διὰ τὴν ἔφοδον. Ὅτι ἔφθασεν εἰς Πύλον ὁ Κλέων, ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Δημοσθένους ἐπέβη ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας. Οἱ Σπαρτιᾶται, οἵτινες ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι ἐν αὐτῇ, προσβληθέντες πανταχόθεν ἤναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν. Ἐκ τῶν τετρακοσίων εἴκοσιν ἑκατὸν εἴκοσιν ὀκτὼ ἐφονεύθησαν καὶ διακόσιοι ἐνεμήκοντα δύο ἀπήχθησαν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐκρατήθησαν ὡς ὄμηροι.

§ 70. **Θάνατος Βρασίδου καὶ Κλέωνος.** — **Νικίειος εἰρήνη.** — Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Σφακτηρίας ὁ γενναῖος καὶ μεγαλεπήβολος στρατηγὸς τῶν Σπαρτιῶν Βρασίδης, θέλων ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς Ἀθηναίους ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἀπεφάσισε τῇ συναινέσει τῶν ἐφόρων νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον, ὅπου ὑπῆρχον πολλαὶ πόλεις σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων. Οὕτως ἐν ἔτει 424 μετὰ χιλίων ἑπτακοσίων ὀπλιτῶν διὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ Θεσσαλίας ἦλθεν εἰς Μακεδονίαν καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περδίκκου Β' ἀπέσπασεν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων πλείστας πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου. Τελευταῖον δ' ἐκυρίευσεν καὶ τὴν Ἀμφίπολιν, κειμένην παρὰ τὸν Στρομόνα ποταμόν. Ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, ὅστις ἦτο ἀρχηγὸς ναυτικῆς μοίρας ἀπέναντι τῆς Θάσου, μὴ δυνηθεὶς νὰ βοηθήσῃ ἐγκαίρως τὴν Ἀμφίπολιν κατεδικάσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς ἔξορίαν (Θουκ. Ε' 26). Ἐν ἔξορίᾳ δ' εὐρισκόμενος συνέλεξε τὴν ὕλην καὶ συνέγραψε τὴν ἀθάνατον αὐτοῦ ἱστορίαν τοῦ προκειμένου πολέμου.

Κατὰ τοῦ Βρασίδου ἀπεστάλη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὁ Κλέων, ὅστις παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν ἐνικήθη καὶ αἰσχροῶς φεύγων ἐφονεύθη. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βρασίδης ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ γενναίως μαχόμενος, ἐτάφη δὲ μετὰ μεγάλων τιμῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Ἀμφιπόλεως.

Ἀφοῦ ἀπέθανον οἱ δύο οὗτοι φιλοπόλεμοι ἄνδρες, Βρασίδης καὶ Κλέων, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἐξαντληθέντες ἐκ τοῦ μακροῦ

πολέμον συνωμολόγησαν τῷ 421 πενηκονταετῇ εἰρήτην διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Νικίου, ἥτις διὰ τοῦτο καὶ **Νικίειος εἰρήνη** ὠνομάσθη· ὠρίζε δὲ αὕτη ἡ ἀποδοθῶσιν ἀμοιβαίως οἱ αἰχμάλωτοι καὶ αἱ κυριευθεῖσαι πόλεις.

Δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου.

§ 71. Ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν.

— Ἡ Νικίειος εἰρήνη ὀλίγον χρόνον διήρκεσεν. Ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχε φιλοπόλεμος φατρία, ἥτις ἐκ παντὸς τρόπου ἐπεζήτει τὸν πόλεμον. Τῆς φατρίας ταύτης ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Ἀλκιβιάδης, υἱὸς τοῦ Κλεινίου καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Περικλέους. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐκέκμητο σπάνια φυσικὰ προτερήματα, ἀλλὰ καὶ ἐλατιώματα μέγιστα. Ἦτο κοῤῥα ἀρετῆς καὶ κακίας ἢ μᾶλλον ἦτο πιστὴ εἰκὼν τῆς πολιτείας, εἰς τὴν ὅποιαν ἀνῆκε, καὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἔζη. Ὁ Ἀλκιβιάδης τὰ πάντα ἐμηχανᾶτο, ὅπως ἐπιφέρει σύγγχυσιν εἰς τὴν Νικίειον εἰρήνην. Ἀλλὰ τὴν ὀριστικὴν διάλυσιν τῆς Νικίειου εἰρήνης ἐπήνεγκεν ἢ εἰς Σικελίας ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων, ἥτις εἶνε τὸ μέγιστον καὶ σπουδαιότατον ὄλων τῶν γεγονότων τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἔδωκαν ἀφορμὴν οἱ ἐν Σικελίᾳ Ἐγεσταῖοι. Οὗτοι πολεμούμενοι ὑπὸ τῶν Σελινουντιῶν, τοὺς ὁποίους ἐβοήθησαν οἱ Συρακούσιοι, ἐπέμψαν πρέσβεις εἰς Ἀθήνας καὶ ἐζήτησαν βοήθειαν. Οἱ Ἀθηναῖοι παρακινούμενοι ὑπὸ τοῦ φιλοδόξου καὶ ἀνησύχου Ἀλκιβιάδου ἀπεφάσισαν νὰ βοηθήσωσι τοὺς Ἐγεσταίους, τοσοῦτ' ἄλλο, καθόσον εἰς τὴν περίστασιν ταύτην διενοοῦντο καὶ ἐπόθουν νὰ κατακτήσωσι τὴν μεγάλην καὶ ὠραίαν νῆσον Σικελίαν.

Μετὰ μεγίστης λοιπὸν σπουδῆς ἐξώπλιον στόλον ἐξ ἑκατὸν τριάκοντα τεσσάρων τριήρων, ὧν τὰ πληρώματα ἀνήρχοντο εἰς εἴκοσι πέντε χιλιάδας τετρακοσίους ἐξήκοντα, καὶ στρατὸν πέντε χιλιάδων ἑκατὸν ὀπλιτῶν καὶ χιλίων τριακοσίων ψιλῶν, ἥτοι ἐλαφρῶς ὀπλισμένων. Στρατηγὸς δὲ διώρισαν τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Νικίαν καὶ τὸν Δάμαχον. Ἀλλ' ἐνῶ πάντα ἦσαν ἔτοιμα πρὸς ἀπόπλουν, πρῶτ' ἂν εὐρέθησαν κεκοιμένα αἱ κεφαλαὶ τῶν Ἐρμῶν. Ἦσαν δὲ οἱ Ἐρμαὶ μικροὶ τετράγωνοι κίονες, οἷτινες ἔφερον εἰς τὸ ἄνω ἄκρον κεφαλὴν θεοῦ ἢ ἥρωος καὶ ἦσαν τοποθετημένοι εἰς τὰς δημοσίους ὁδοὺς καὶ πρὸ τῶν οἰκιῶν.

Ἡ ἀσεβὴς αὕτη πράξις ἐτίραξε τοὺς Ἀθηναίους θεωρηθεῖσα ὡς

κακὸς οἰωνός, καὶ ἀνεξηγήθησαν ἀμέσως οἱ δοῦνται αὐτῆς. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἤρχισαν νὰ διαδίδωσιν ὅτι οὗτος καὶ ἄλλοι φίλοι του ἐν κραιπάλῃ διατελοῦντες περιήρχοντο τὴν νύκτα ἐκείνην τὴν πόλιν καὶ ἔθραυσαν τὰς κεφαλὰς τῶν Ἐρμῶν προσέει δὲ ὅτι ἐν συμποσίῳ ἠρέβησαν εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἀκούσας τὰς κατηγορίας ταύτας ἐζήτησε νὰ δικασθῆ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του. Ἄλλ' οἱ ἐχθροὶ του φοβούμενοι μήπως ὁ δῆμος ἀπαλλάξῃ αὐτὸν πάσης κατηγορίας, διότι ὁ στρατὸς διέκειτο εὐνοϊκῶς πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην, ἐνήργησαν ὥστε νὰ μὴ ἀναβληθῆ ὁ ἔκπλους τοῦ στόλου, ἀλλὰ νὰ γίνῃ ἡ δίκη βραδύτερον (Θουκ. σ' 26—29).

Τὸν Ἰούλιον τοῦ 415 ἔγινεν ἡ ἔξοδος τοῦ στόλου ἐκ Περαιῶς μετὰ μεγάλης λαμπρότητος. Ἄπας ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ οἱ ἐν αὐταῖς εὐρισκόμενοι ξένοι κατέβησαν εἰς Πειραιᾶ ἄθροοι καὶ προέπεμψαν τοὺς ἀπερχομένους ἐν μέσῳ συγκινήσεων καὶ δακρῶν. Ὁ στόλος ἐκπλεύσας διηυθύνθη εἰς Κέρκυραν, ὅπου συνηθροίσθησαν καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι. Ἐκ Κερκύρας διηυθύνθησαν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν. Ἐνῶ δ' ἔπλεον πρὸς τὴν Κατάνην τῆς Σικελίας, αἰφνης κατέφθασεν ἡ ἱερὰ ναὺς Σαλαμινία, ἵνα παραλάβῃ τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ φέρῃ αὐτὸν εἰς Ἀθήνας, ὅπως ἀπολογηθῆ εἰς τὴν γνωστὴν κατηγορίαν τῆς ἀκρωτηριασέως τῶν Ἐρμῶν καὶ τῆς ἀσεβείας εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια.

Ὁ Ἀλκιβιάδης κατ' ἀρχὰς ὑπήκουσε προθύμως καὶ ἐπιβὰς εἰς τὴν ἰδικὴν του τριήρη ἠκολούθησε τὴν Σαλαμινίαν. Ἄλλ' ὅτι ἔφθασαν εἰς Θουρίους τῆς κάτω Ἰταλίας, ἔδραπέτευσεν. Ἡ Σαλαμινία ἐπανελθοῦσα εἰς Ἀθήνας ἀνήγγειλε τὰ συμβάντα, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι κατεδίκασαν τὸν Ἀλκιβιάδην ἐρήμην εἰς θάνατον. Μετ' ὀλίγον φθάσας ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς Ἄργος καὶ μαθὼν τὴν καταδίκην του εἶπε μετὰ πικρίας: «Ἐγὼ θὰ δείξω εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὅτι ζῶ ἀκόμη», καὶ ἀμέσως μετέβη εἰς τὴν Σπάρτην.

§ 72. Ἡ ἐν Σικελίᾳ πανωλεθρία τῶν Ἀθηναίων.— Οἱ δύο ἄλλοι στρατηγοί, Νικίας καὶ Λάμαχος, ἐξηκολούθησαν τὸν πλοῦν καὶ ἔφθασαν εἰς Συρακούσας, νικήσαντες δ' ἐκ παρατάξεως τοὺς Συρακουσίους προέβησαν ἔπειτα εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως. Κατὰ τινα ἔφοδον ὁ Λάμαχος ἐφρονεῦθη γενναίως μαχόμενος. Οἱ Συρακούσιοι στενοχωρηθέντες ἐκ τῆς πολιορκίας ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἐζήτησαν βοήθειαν. Ὅτι οἱ πρέσβεις ἔφθασαν εἰς τὴν Σπάρτην, ἤλ-

θεν ἐκεῖ καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅστις συνεβούλευσε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ πέμψωσιν εἰς Συρακούσας βοήθειαν, προσέτι δὲ νὰ δαχρῶσωσι καὶ τὴν Δεκέλειαν, νῦν Τατοῖ, ὁπόθεν δομώμενοι νὰ δηῶσι τὴν Ἀττικὴν.

Οἱ Σπαρτιάται ἐπεμψαν τότε τὸν ἐμπειροπόλεμον Γύλιππον μετὰ τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν. Οὗτος ἔφθασεν εἰς Συρακούσας καθ' ὃν χρόνον οἱ Συρακούσοι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Νικίαν. Ἄλλ' ἡ ἔγκαιρος ἄφιξις τοῦ Γυλίππου μετέβαλε καθ' ὁλοκληρίαν τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ὁ Νικίας νικηθεὶς ἐπανελημμένως καὶ περιελθὼν εἰς σιανοχωρίαν ἐζήτησεν ἐξ Ἀθηνηῶν ἐπικουρίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεμψαν ἀμέσως τὸν Εὐδουμέδοντα μετὰ δέκα τριήρων, μετ' ὀλίγον δὲ τὸν Δημοσθένη μετὰ ἑβδομήκοντα τριῶν τριήρων, πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ πολλοῦ πλήθους ψιλῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπικουρία αὕτη οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἔφερεν. Ὁ στόλος τῶν Ἀθηνηαίων κατεστράφη εἰς τέσσαρας ναυμαχίας, ὃ δὲ πεζὸς στρατός, περὶ τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας, ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῆ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου. Καταδιωχθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Συρακουσίων ἐν μέρει μὲν ἐξωλοθρεύθη, ἐν μέρει δὲ ἠχμαλωτίσθη (Σεπτέμβριος τοῦ 413). Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦσαν καὶ οἱ δύο στρατηγοὶ Δημοσθένης καὶ Νικίας, οἵτινες παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Γυλίππου ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν Συρακουσίων· οἱ δὲ ἄλλοι αἰχμαλῶτοι ἀνερχόμενοι εἰς ἑπτὰ χιλιάδας ἐρρίφθησαν εἰς τὰς λατομίας. Ἐκεῖ ἄστεγοι καὶ ἐκτεθειμένοι εἰς τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας καὶ εἰς τὸ ψῦχος τῶν φθινοπωρινῶν νυκτῶν προσεβλήθησαν ὑπὸ διαφόρων ἀσθενειῶν. Αἱ δὲ ἀσθένειαι αὗται, ἡ ἀφόρητος δυσωδία, προερχομένη ἐκ τῶν πτωμάτων τῶν ἀποθνησκόντων, καὶ τὰ διάφορα ἄλλα δεινά, τὰ ὁποῖα ἔπασχον, ἐπέφερον πολὺν θάνατον εἰς αὐτούς. Εἰς τὰς λατομίας ἔμειναν ἑβδομήκοντα ἡμέρας. Τέλος πάντες οἱ ἐπιζῶντες, πλὴν τῶν Ἀθηνηαίων καὶ τῶν Σικελιωτῶν, ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι.

Τοιοῦτον τραγικὸν τέλος ἔλαβεν ἡ μετὰ τοσοῦτων ἐλπίδων ἐπιχειρηθεῖσα κατὰ τῆς Σικελίας ἄφρων ἐκστρατεία τῶν Ἀθηνηαίων.

Τρίτη περίοδος τοῦ πολέμου.

§ 73. Δεκελεικὸς πόλεμος. — Ἀποστασία τῶν συμμάχων. — Ποῖν ἐπέλθῃ τὸ τέλος τοῦ ἐν Σικελίᾳ δράματος, ὃ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἄγας, τῇ συμβουλῇ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἤδη ἀπὸ τοῦ 415 ὠχύρωσε τὴν Δεκέλειαν καὶ ἀφῆκεν ἐν αὐτῇ φρουράν. Αὕτη ἐπὶ ἐννέα ἔτη

παραμείνασα ἐλεηλάτει τὴν Ἀττικὴν ἀδιαλείπτως καὶ εἶχεν ἀποκεκλεισμένας τὰς Ἀθήνας διὰ ξηραῶς. Ἐπῆλθε κατόπιν καὶ ἡ ἐν Σικελίᾳ καταστροφή. Ὅτι ἡ περὶ ταύτης ἀγγελία ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐβεβαιώθη, οἱ Ἀθηναῖοι ἔμειναν κατάπληκτοι, συλλογιζόμενοι ὅποια ἀπώλεσαν καὶ εἰς ποίαν δεινὴν θέσει περιῆλθεν ἡ πατρις τῶν, ἦτις ἔμεινεν ἄνευ χρημάτων, ἄνευ πλοίων, ἄνευ ἀνδρῶν.

Καὶ ὁμως καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἐκείνῃ στιγμή ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς δὲν ἀπώλεσε τὸ θάρρος του. Ἐκ τῶν ἐνότιων ἐπορίσθη χρήματα, κατεσκευάσασε πλοῖα, συνέλεξε στρατὸν καὶ ἔπεμφεν αὐτὸν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἵνα ἐμποδίσῃ πᾶσαν ἀποστασίαν τῶν συμμάχων. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔρχεται ἡ εἶδησις ὅτι οἱ Χίοι ἀπεισίστησαν. Οἱ Ἀθηναῖοι ταράσσονται ἔτι μᾶλλον θεωροῦντες ἐπικειμένῃ καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων τὴν ἀποστασίαν.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου τῇ προτάσει τοῦ Περικλέους εἶχε ψηφισθῆ νόμος, δι' οὗ ἐφυλάσσοντο ἐν τῇ Ἀκροπόλει χίλια τάλαντα ἄδικτα, προσωρισμένα διὰ τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην τῆς πόλεως, ἂν ποτε ὁ ἐχθρὸς ἤθελεν ἐμφανισθῆ πρὸ τοῦ Πειραιῶς. Νῦν οἱ Ἀθηναῖοι καταλύουσι τὸν ἐν λόγῳ νόμον καὶ διὰ τῶν τάλαντων τούτων κατασκευάζουσι στόλον. Ἀλλὰ κατὰ σειρὰν ἀποστατοῦσιν ἡ Εὐβοία, ἡ Δέσβος, αἱ ἐν Ἰωνίᾳ Ἐρυθραῖ, αἱ Κλαζομεναὶ καὶ αὐτὴ ἡ Μίλητος. Ἐπὶ πλέον δὲ οἱ Σπαρτιᾶται, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ σατράπου Τισσαφέρους, συνεμάχησαν μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ὑπὸ τὸν ὄρον οἱ μὲν Σπαρτιᾶται ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν περσικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐλληνικῶν πόλεων, ὁ δὲ Τισσαφέρης νὰ τροφοδοτῇ τὰ πληρώματα τοῦ πελοποννησιακοῦ στόλου (Θουκ. Η. 18).

§ 74. Μεταβολὴ τοῦ πολιτεύματος ἐν Ἀθήναις.—Ἡ ὀλιγαρχία τῶν τετρακοσίων.—Ἀνάκλησις τοῦ Ἀλκιβιάδου.—Μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ πανωλεθρίαν τῶν Ἀθηναίων οἱ ἔφοροι τῆς Σπάρτης ἀπέστειλαν τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἵνα κινήσῃ εἰς ἀποστασίαν τὰς ἰωνικὰς πόλεις. Ἐνῶ δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης εὐρίσκετο ἐν Ἰωνίᾳ, ἐπειδὴ ἔγινεν ὑποπιτος εἰς τοὺς Σπαρτιᾶτας, κατέφυγεν εἰς τὸν Τισσαφέρην καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὰς ὀλεθριωτάτας διὰ τὴν Ἑλλάδα συμβουλὰς. Παρέστησε δὴλα δὴ εἰς αὐτὸν ὅτι δὲν συμφέρει ἡ ἐντελής ταπεινώσις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ ἀπόλυτος ὑπεροχὴ τῆς Σπάρτης, ἀλλὰ τούναντίον ἔπρεπε ν' ἀφήσῃ τοὺς Λακεδαιμονίους

καὶ τοὺς Ἀθηναίους νὰ κατατρίβωνται ὑπὸ τοῦ πολέμου. Εἰς δὲ τοὺς ἐν Σάμῳ στρατηγούς τῶν Ἀθηναίων ἐμήνυσε κρυφίως ὅτι δύναται ν' ἀποσπάσῃ τὸν Τισσαφέρην ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν Λακεδαιμονίων καὶ καταστήσῃ αὐτὸν φίλον τῶν Ἀθηναίων, ἐὰν οἱ στρατηγοὶ κατορθώσωσι τὴν κἀθοδὸν αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ πρὸ τούτου παρέστησεν ὅτι ἦτο ἀναγκαία ἡ μεταβολὴ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος εἰς ὀλιγαρχικόν.

Οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἐδέχθησαν τὰς προτάσεις τοῦ Ἀλκιβιάδου· μεταβὰς δὲ ὁ Πείσανδρος εἰς Ἀθήνας μετὰ πολλὰ κατώρθωσε νὰ μεταβληθῇ τὸ πολίτευμα (411), ἦτοι ἀντὶ τῆς βουλῆς τῶν πεντακοσίων ἐξελέχθησαν τετρακόσιοι, εἰς αὐτοὺς δὲ ἀνετέθη ἅμισθι ἅπασα ἡ διοίκησις τῆς πόλεως, ἀντὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἐξελέχθησαν πεντακισχίλιοι ἄνδρες ἐκ τῶν εὐπορωτέρων.

Ἄλλ' ἡ διοίκησις τῶν τετρακοσίων ἀπέβη μετ' ὀλίγον τυραννικῆ. Οὐδέποτε οὗτοι συνεκάλεσαν τοὺς πεντακισχιλίους, πολλοὺς δὲ τῶν πολιτῶν ἐφόνευσαν, ἄλλους ἐξώρισαν καὶ ἄλλους ἔρριψαν εἰς τὰς φυλακάς. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἀγανακτήσας συνῆλθε μετὰ τέσσαρας μῆνας εἰς τὴν Πνύκα καὶ κατέλυσε τὴν ἀρχὴν τῶν τετρακοσίων, παρέδωκε δὲ τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἰς τοὺς πεντακισχιλίους, πάσας τὰς ἀρχὰς ἐκήρυξεν ἅμισθους καὶ ἐψήφισε τὴν κἀθοδὸν τοῦ Ἀλκιβιάδου.

§ 75. **Νῆκαι καὶ κἀθοδὸς τοῦ Ἀλκιβιάδου.**—**Καθαίρεσις αὐτοῦ ἀπὸ τῆς στρατηγίας.**—Ὁ Ἀλκιβιάδης καίπερ ἀνακληθεὶς δὲν ἐπανῆλθεν ἀμέσως εἰς Ἀθήνας. Δὲν ἤθελε νὰ ἐπανέλθῃ ἄπρακτος ἐμπιστευόμενος εἰς τὸν οἶκτον τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος. Καὶ ἀληθῶς ἀπὸ τοῦδε ἡ νίκη τρέπεται καὶ πάλιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Λακεδαιμόνιοι, γινώσκοντες ὅτι μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Εὐβοίας ἢ ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντιου προσκομιδῆ σίτου ἔμελλε νὰ εἶνε διπλῶς ἀναγκαία εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἀπεφάσισαν τὴν μετάθεσιν τοῦ ποιεῖς τὰς παρὰ τὸν Ἑλλησπόντον χώρας. Ὄθεν ὁ ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων Μίνδαρος ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Μιλήτου μετὰ ἑβδομήκοντα τριῶν τριήρων καὶ διηυθύνθη εἰς τὸν Ἑλλησπόντον. Τότε καὶ ἡ ἐν Σάμῳ ναυλοχοῦσα ναυτικὴ μοῖρα τῶν Ἀθηναίων, ἐξ ἐξήκοντα ἑπτὰ τριήρων, ἐξέπλευσεν ὑπὸ τὸν Θρασύβουλον καὶ τὸν Θράσυλλον, συγκρουσθεῖσα δὲ πρὸς τὸν στόλον τῶν Λακεδαιμονίων παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τὸ καλούμενον **Κυνὸς σῆμα** ἐνίκησεν αὐτὸν (411). Ἡ νίκη αὕτη ἦτο ἡ πρώτη μετὰ τισαύτας μεγάλας συμφοράς. Μετὰ τρεῖς μῆνας συνεκροτήθη δευτέρᾳ

ναυμαχία παρὰ τὴν **Ἄβυδον** ἐν τῇ ἀκμῇ δὲ τῆς ναυμαχίας ἐπιφανεῖς ὁ Ἄλκιβιάδης μὲ δέκα ὀκτὼ τριήρεις ἔδωκε τὴν νίκην εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (410) αὐτὸς ὁ Ἄλκιβιάδης ἐνίκησε περιφανῆ νίκην καταναυμαχήσας τοὺς Λακεδαιμονίους παρὰ τὴν Κύζικον, ὅπου ἐφρονεύθη καὶ ὁ ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων Μίνδαρος. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἄλκιβιάδης ἐκυρίευσεν τὴν Κύζικον καὶ πολλὰς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον πόλεις, τέλος δὲ τὴν Χαλκηδόνα καὶ τὸ Βυζάντιον.

Μετὰ τοὺς θριάμβους τούτους ἔπλευσεν εἰς Πειραιᾶ τῷ 408 μετὰ ὀκτὼ ἔτων ἀπουσίαν κομίζων ἄπειρα λάφυρα καὶ σύρων ὀπισθὲν του πολλὰς ἐχθρικὰς ναῦς. Ἄπας ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν κατέβη εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ὑπεδέχθη τὸν Ἄλκιβιάδην. Ὁ Ἄλκιβιάδης ἐν μεγάλῃ συνοδείᾳ ἀνέβη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ διηυθύνθη εἰς τὴν Πνύκα. Ἐκεῖ ἐνώπιον τοῦ δήμου ἀπελογήθη εἰς τὴν ἐπὶ ἀσεβείᾳ κατηγορίαν καὶ ἀπέδωκε τὸ πᾶν εἰς φθονερόν τινα δαίμονα. Παρασχὼν δὲ πλείστας ἐλπίδας περὶ τοῦ μέλλοντος ἐκέρδισε τὰς καρδίας ὄλων. Ὁ δῆμος ἐστεφάνωσεν αὐτὸν διὰ χρυσοῦ στεφάνου καὶ ἐξέλεξε στρατηγὸν μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν.

Μετὰ τρεῖς μῆνας ὁ Ἄλκιβιάδης λαβὼν ἑκατὸν τριήρεις ἔπλευσεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ προσωρομίσθη εἰς τὸ Νότιον, ἐπίνειον τῆς Κολοφῶνος. Ὀλίγον πρότερον ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Μινδάρου εἶχεν ἀποσταλῆ ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὁ Λύσανδρος, ἀνὴρ πανοῦργος καὶ δόλιος. Προσέει δὲ τὸν Τισσαφέρην, ὃν ὁ Ἄλκιβιάδης εἶχε διαθέσει κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, διεδέχθη ὁ Κύρρος ὁ νεώτερος, ὅστις ἐκηρύχθη ἀμέσως ὑπὲρ τῶν Λακεδαιμονίων. Οὗτος ὄχι μόνον ἠῦξηση τὸν εἰς τοὺς ναύτας διδόμενον μισθόν, ὃν ὁ Τισσαφέρης εἶχεν ἐλατιώσει, ἀλλὰ καὶ τοὺς καθυστεροῦντας ἐπλήρωσεν.

Ὁ Ἄλκιβιάδης ἔχων ἀνάγκην χρημάτων ἀπεμακρύνθη ἐπὶ μικρὸν ἀπὸ τοῦ στόλου του, ἀνέθηκε δὲ τὴν προσωρινὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν κυβερνήτην του Ἀντίοχον καὶ παρήγγειλεν εἰς αὐτὸν νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ τι ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Ἄλλ' ὁ Ἀντίοχος ἐπιθυμῶν νὰ ἐπιδείξῃ ἀνδραγαθίαν προεκάλεσεν εἰς ναυμαχίαν τὸν ἐν Ἐφέσῳ εὐρισκόμενον Λύσανδρον. Ὁ Λύσανδρος χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ἐφορμᾷ καὶ νικᾷ τοὺς Ἀθηναίους παρὰ τὸ Νότιον, κυριεύει δὲ καὶ δέκα πέντε τριήρεις. Ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ἐφρονεύθη καὶ ὁ Ἀντίοχος.

Ὁ Ἄλκιβιάδης μαθὼν τὴν ἥτιαν ἐπιστρέφει ταχέως καὶ προκαλεῖ ἐπανειλημμένως τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν. Ἄλλ' ὁ Λύσανδρος νι-

κητῆς ὧν δὲν ἐδέχθη τὴν πρόκλησιν. Τότε οἱ ἐν Ἀθήναις ἐχθροὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου κατηγοροῦσαν αὐτὸν ὡς αἴτιον τῆς ἥττης, ὁ δὲ δῆμος πεισθεὶς καθήρσε τὸν Ἀλκιβιάδην ἀπὸ τῆς στρατηγίας καὶ ἐξέλεξε δέκα στρατηγούς. Μεταξὺ αὐτῶν τὰ πρωτεῖα εἶχεν ὁ Κόνων.

§ 76. Ἡ παρὰ τὰς Ἀργινοῦσας ναυμαχία (406).—Τὸ ἐπόμενον ἔτος (406), ἐπειδὴ ἔληξεν ὁ χρόνος τῆς ναυαρχίας τοῦ Λυσάνδρου, οἱ Σπαρτιᾶται ἀπέστειλαν ναύαρχον τὸν Καλλικρατίδαν, ἄνδρα ἔχοντα αἰσθήματα πανελλήνια καὶ λυπούμενον, διότι ἔβλεπε τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐξαντλῶνται πολεμοῦντες πρὸς ἀλλήλους, ἐνῶ ὁ κοινὸς ἐχθρὸς αὐτῶν ἦσαν οἱ Πέρσαι. Ὁ Καλλικρατίδας ἰδὼν τὸν Κόνωνα πλέοντα μὲ ἐβδομήκοντα τριήρεις πρὸς τὴν Σάμον κατεδίωξεν αὐτὸν μὲ ἑκατὸν ἐβδομήκοντα ναῦς καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Μυτιλήνης. Ἐκεῖ εἰσέπλευσε καὶ ὁ Καλλικρατίδας. Γενομένης δὲ ναυμαχίας, ὁ Κόνων ἀπώλεσε τριάκοντα τριήρεις, τὰς δὲ λοιπὰς τεσσαράκοντα ἀνείλκυσεν ὑπὸ τὸ τεῖχος. Τότε ὁ Καλλικρατίδας ἐπολιόρχησε τὸν Κόνωνα κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τὰ γενόμενα συνήλθον ἀμέσως εἰς ἐκκλησίαν καὶ ἐψήφισαν νὰ ἐτοιμασθῶσιν ἑκατὸν δέκα τριήρεις καὶ νὰ ἐπιβιασθῶσιν εἰς αὐτὰς πάντες οἱ ἔχοντες στρατευσίμον ἡλικίαν ἐλεύθεροι καὶ δοῦλοι. Μετὰ τριάκοντα ἡμέρας ὁ στόλος οὗτος ἐπλευσεν εἰς Σάμον, ὅπου ἠνώθησαν μετ' αὐτοῦ δέκα τριήρεις τῶν Σαμίων καὶ τριάκοντα τῶν ἄλλων συμμάχων.

Ὁ Καλλικρατίδας, μαθὼν ὅτι ἀθηναϊκὸς στόλος ἐρχόμενος εἰς βοήθειαν τοῦ Κόνωνος εὐρίσκειτο ἐν Σάμῳ, ἀφῆκε πενήκοντα πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἐτεόνικον διὰ νὰ πολιορκῇ τὸν Κόνωνα, αὐτὸς δὲ μὲ τὰ ἑκατὸν εἰκοσιν ἐξέπλευσεν εἰς τὸ πέλαγος πρὸς συνάντησιν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ δύο στόλοι συνητηθήσαν παρὰ τὰς Ἀργινοῦσας, νήσους ἀντικρὺ τῆς Λέσβου. Γενομένης ναυμαχίας (406), ἐνίκηθησαν οἱ Πελοποννήσιοι καὶ ὁ γενναῖος Καλλικρατίδας πεσὼν ἐκ τοῦ πλοίου ἐξηφανίσθη. Ὁ Ἐτεόνικος, ὅστις ἐπολιόρχει τὸν Κόνωνα ἐν Μυτιλήνῃ, μαθὼν τὴν ἥτιαν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Καλλικρατίδου ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπέπλευσεν εἰς Χίον, ὁ δὲ Κόνων ἐλευθερωθεὶς ἠνώθη μετὰ τῶν νικητῶν ἐν Ἀργινοῦσαις καὶ ὅλος ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων ἐπλευσεν εἰς Σάμον.

Ἀλλὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην νίκην ἐκηλίδωσεν ὁ ἄφρων ἀθηναϊκὸς λαός. Ἐπειδὴ οἱ στρατηγοὶ ἔνεκεν ἐπισυμβάσης τρικυμίας δὲν ἠδυνή-

θησαν νὰ διασώσωσι τοὺς ναυαγούς, οἱ ἐν Ἀθήναις δημαγωγοὶ κατηγόρησαν αὐτοὺς ὡς παραμελήσαντας ἱερὸν καθήκον· ὁ δὲ δῆμος ὑπὸ μανίας κατεχόμενος κατεδίκασεν αὐτοὺς εἰς θάνατον, πλὴν τοῦ Κόνωνος, ὅστις δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν.

§ 77. Ἡ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστροφή τῶν Ἀθηναίων (405).—Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καλλικρατίδου οἱ Χῖοι καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι τῆς Σπάρτης ἔπεμψαν ἀπὸ κοινοῦ πρέσβεις εἰς Σπάρτην ἵνα ζητήσωσι παρὰ τῶν ἐφόρων ναύαρχον τὸν Λύσανδρον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ νόμος ἀπηγόρευεν ἐν Σπάρτῃ νὰ ναυαρχήσῃ δις ὁ αὐτός, οἱ ἔφοροι ἀπέστειλαν ναύαρχον ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι τὸν Ἄρακον, ἐπιστολέα δέ, ἦτοι ὑποναύαρχον, τὸν Λύσανδρον καὶ παρέδωκαν εἰς αὐτὸν τὸν στόλον.

Ὁ Λύσανδρος λαβὼν χρήματα παρὰ τοῦ Κύρου, σατραπῆος τῆς Μικρῆς Ἀσίας, ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Ἐφέσου καὶ διηνθύνθη πρὸς τὸν Ἐλλησποντιον· προσβαλὼν δὲ τὴν ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ὄχθης μεγάλην καὶ ἰσχυρὰν πόλιν Λάμφακον, σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων, ἐκυρίευσεν αὐτήν. Οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ πόδας πλέοντες, εὐθὺς ὡς ἔμαθον τὴν ἄλωσιν τῆς Λαμφάκου, ἔπλευσαν εἰς τὴν Σησιτὸν καὶ ἐκεῖθεν λαβόντες τροφὰς προσωρμίσθησαν εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς ἀπέναντι τῆς Λαμφάκου.

Ἐπὶ πέντε ἡμέρας οἱ Ἀθηναῖοι ἐξήρχοντο εἰς τὸ πέλαγος καὶ προεκάλουν τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν. Ἄλλ' ἐκεῖνος, καίτοι ἦτο καθ' ὅλα ἔτοιμος, ἀπέφευγεν. Οἱ Ἀθηναῖοι περὶ τὴν ἑσπέραν ἐπιστρέφοντες εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς ἐξήρχοντο ἐκ τῶν πλοίων καὶ διεσκορπίζοντο εἰς τὴν ξηρὰν. Τὴν πέμπτην ἡμέραν, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐξέλθει τῶν πλοίων καὶ ἦσαν διεσκορπισμένοι, ὁ Λύσανδρος μεθ' ὅλου τοῦ στόλου ὤρμησε κατ' αὐτῶν. Πρῶτος ὁ Κόνων ἀντελήφθη τὸν κίνδυνον καὶ ἔκαμε σημεῖον εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ τρέξωσιν εἰς τὰ πλοῖα. Ἄλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Μόνον ὀκτὼ τριήρεις διεσώθησαν ὑπὸ τὸν Κόνωνα, ὅστις ἀπέπλευσεν εἰς Σαλαμίνα τῆς Κύπρου πρὸς τὸν βασιλεῖα αὐτῆς Εὐαγόραν· ἐσώθη δὲ καὶ ἡ Πάραλος, ἣτις ἔφερε τὴν θλιβερὰν εἶδσιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Πάσας τὰς λοιπὰς τριήρεις, ἑκατὸν ἑβδομήκοντα, συνέλαβεν ὁ Λύσανδρος, ὡς καὶ τρεῖς χιλιάδας αἰχμαλώτους καὶ ἀπέσφαξεν αὐτοὺς ἀνηλεῶς.

§ 78. Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηναίων.—Τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (404).—Ὅτε ἡ Πάραλος

κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ καὶ ἀνήγγειλε τὴν καταστροφὴν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐβυθίσθησαν εἰς πένθος καὶ ἤρχισαν νὰ εἰσιμάζωνται πρὸς ἄμυναν ἀπὸ τῆς ἀναποφεύκτου πολιορκίας τῶν Ἀθηνῶν. Μετὰ τινα χρόνον ὁ Λύσανδρος κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ μὲ ἑκατὸν πεντήκοντα πλοῖα καὶ ἐπολιόρκησε τὰς Ἀθήνας ἀπὸ θαλάσσης. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Πανσανίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ ἐκ Δακελείας κατελθόντος Ἀγιδος ἐπολιόρκησαν αὐτὰς ἀπὸ ξηρᾶς.

Οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχὰς ἀντιῆχον· ἀλλ' ὅτε ἤρχισαν νὰ ἐκλείπωσιν αἱ τροφαί, ὑπέβαλον ἐντίμους προτάσεις περὶ εἰρήνης «Νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἀπάσας τὰς ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν κτήσεις καὶ νὰ διατηρήσωσι μόνον τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ μακρὰ τείχη». Οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἐδέχθησαν τὰς προτάσεις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀπήτουν νὰ κρημνίσωσιν ἑκτασιν δέκα σταδίων ἐξ ἑκατέρου τῶν μακρῶν τειχῶν. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ὄχι μόνον ἠρνήθησαν νὰ παραδεχθῶσι τὴν ὄρον τοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἐψήφισαν νὰ θανατώνηται ὅστις ἤθελε συμβουλευέσει περὶ κρημνίσεως τῶν τειχῶν.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον αἱ τροφαί ἐξέλιπον ἐντελῶς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης, ἐκ τῆς ὁποίας πολλοὶ ἀπέθνησκον καθ' ἑκάστην, ἠναγκάσθησαν νὰ πέμψωσι πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην ὑπὸ οἴουσδήποτε ὅρους. Οἱ πρέσβεις μετὰ μακρὰν διατριβὴν ἐν Σπάρτῃ ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας. Γενομένης ἐκκλησίας, ὁ προϊστάμενος τῆς πρεσβείας Θηραμένης ἀνεκοίνωσε τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης α') νὰ κρημνίσωσι τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς β') νὰ παραδώσωσι τὸν στόλον εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, πλὴν δώδεκα πλοίων γ') ν' ἀνακαλέσωσι τοὺς ἐξορίστους καὶ δ') νὰ ἔχωσι τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ν' ἀκολουθῶσιν αὐτοὺς ὅπου καὶ ἂν ἐκοιτατεύωσιν. Ὁ δὲ λαὸς ἐξ ἀνάγκης ἐδέχθη καὶ ἐπέκρυψε τὴν εἰρήνην.

Μετὰ ταῦτα ὁ Λύσανδρος ἤρχισε νὰ κατασκάπη τὰ τείχη, ἐνῶ αἱ ἀθλητοὶδες ἔπαιζον τὸν αὐλόν, οἱ δὲ σύμμαχοι ἔστεφανωμένοι ἐπευφήμουν, νομίζοντες ὅτι ἐκείνη ἡ ἡμέρα ἦτο ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος (Ξενοφ. Ἑλλ. Β. 10—23).

Τοιοῦτο θλιβερὸν τέλος ἔλαβεν ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὅστις κατέσρωψε μὲν τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀνύψωσε τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης, ἀλλ' ἐκλόνησεν ἐκ θεμελίων τὴν Ἑλλάδα καὶ παρεσκεύασε τὸν

ὄλεθρον αὐτῆς. Μετὰ τοῦτο ὁ Δύσανδρος, ἀφοῦ κατέλυσε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ἐν Ἀθήναις καὶ παρέδωκε τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἰς τριάκοντα ἄνδρας, ἔπλευσεν εἰς Σάμον, τὴν μόνην πιστὴν σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων. Ἀφοῦ δ' ἐκυρίευσεν αὐτὴν καὶ μετέβαλε τὸ πολίτευμα αὐτῆς εἰς ὀλιγαρχικόν, ἐπανῆλθεν εἰς Σπάρτην κομίζων ἄπειρα λάφυρα.

§ 79. **Οἱ τριάκοντα ἐν Ἀθήναις καὶ κατάλυσις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου.**—Οἱ τριάκοντα ἄνδρες, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Δύσανδρος παρέδωκε τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως, ἐξελέχθησαν ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ συγγράψωσι νόμους, καθ' οὓς ἡ πόλις ἔειλε νὰ κυβερνᾶται. Ἄλλ' ἀντὶ τούτου διώρισαν πεντακοσίους βουλευτὰς καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς κατέστησαν ὅπως αὐτοὶ ἤθελον, καὶ ἐκυβέρων αὐτογνωμόνως καὶ αὐθαιρέτως διὰ τοῦ τρόμου καὶ τῆς σφαγῆς. Ὄθεν καὶ **τύραννοι** ὠνομάσθησαν. Ἰνα δὲ δύνανται ἀκωλύτως νὰ πράττωσιν πᾶν ὅ,τι ἤθελον, ἐνήργησαν διὰ τοῦ Δυσάνδρου καὶ ἀπεστάλη εἰς Ἀθήνας σπαρτιατικὴ φρουρὰ ὑπὸ τὸν ἀρμοστήν **Καλλίβιον**. Ὑπὸ τὴν προστασίαν λοιπὸν τούτου οἱ τριάκοντα ἤρχισαν ἀδιακρίτως νὰ καταδιώκωσι καὶ φονεύωσι πάντας τοὺς χρηστοὺς πολίτας καὶ τοὺς πλουσίους διὰ νὰ σφετερίζωνται τὰς περιουσίας αὐτῶν. Τσαύτη δὲ ἦτο ἡ θηριωδία αὐτῶν, ὥστε καὶ τὸν συνάροχόν τιν Ἰθαράμην, τολμήσαντα ν' ἀντισταθῆ εἰς τὰ σκληρὰ καὶ ἀπάνθρα αὐτῶν μέτρα, κατεδίκασαν εἰς θάνατον κατὰ πρότασιν τοῦ Κριτίου, ὅστις ἦτο ὁ φονικώτατος τῶν τριάκοντα.

Κατὰ τὸ ὀκτάμηρον διάστημα τῆς ἀρχῆς των οἱ τριάκοντα ἐφόνευσαν χιλίους πεντακοσίους πολίτας καὶ πλείστους ἐξώρισαν. Διὰ δὲ τοῦ Δυσάνδρου ἐνήργησαν ὥστε νὰ φονευθῆ ὑπὸ τοῦ σατραποῦ Φαργαβάζον ἐν Φρυγίᾳ καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, διότι ἐφοβοῦντο τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ.

Μεταξὺ τῶν ἐξορισθέντων καὶ καταφυγόντων εἰς Θήβας ἦτο καὶ ὁ Θρασύβουλος, ἀνὴρ γενναῖος καὶ φιλόπατρις. Οὗτος μὴ ἀνεχόμενος νὰ βλέπῃ τὴν πατρίδα του ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν τριάκοντα, διενοήθη νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτήν. Συναθροίσας λοιπὸν περὶ τοὺς ἐβδομήκοντα ἐκ τῶν φυγάδων, τοὺς ἀνδρειοτάτους, κατέλαβε τὴν Φυλὴν, φρούριον ὄχυρόν ἐπὶ τῆς Πάρνηθος. Τούτου γνωσθέντος, οἱ τριάκοντα ὄρμησαν μεθ' ἰστανῆς δυνάμεως κατὰ τῆς Φυλῆς· ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Θρασυβούλου μετὰ τῶν πανταχόθεν συρρευσάντων ἀνῆλθον εἰς χιλίους. Μετὰ τούτων ὁ Θρασύβουλος διὰ νυκτὸς ἔρχεται εἰς Πειραιᾶ καὶ ὄχυροῦται ἐν Μοννηχίᾳ.

Οἱ τριάκοντα ἐπέρχονται πάλιν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ νικῶνται ἐν πεισματωδεστάτῃ μάχῃ καὶ φονεύονται ἐξ αὐτῶν ὁ Κριτίας καὶ ὁ Ἰππόμαχος. Τότε οἱ ἐν Ἀθήναις καθήρξασαν τοὺς τριάκοντα καὶ συνεφιλιώθησαν μὲ τοὺς ἐν Πειραιεῖ. Μετὰ τοῦτο ὁ Θρασύβουλος ἀνῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς Ἀθήνας, ἀπένειμεν ἀμνηστίαν εἰς πάντας, πλὴν τῶν τριάκοντα, καὶ ἀνίδρουσε πάλιν τὴν δημοκρατίαν (403).

§ 80. **Ἡγεμονία τῆς Σπάρτης.**—Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἀθηνῶν ἡ Σπάρτη ἔμεινεν ἄνευ ἀντιπάλου ἐν Ἑλλάδι, ἐφέρετο δὲ πρὸς τὰς ὑποδεεστέρας ἑλληνικὰς πόλεις λίαν ἀγερώχως. Οἱ Σπαρτιῶται καταλύσαντες τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα τῶν πόλεων, ὅσαι πρότερον ἦσαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων, ἴδρυσαν ἐν αὐταῖς ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις καὶ ἔπεμψαν ἰδίους διοικητάς, οὔτινες ὠνομάζοντο **ἄρμοσται**. Ἀλλ' ἡ διοίκησις τῶν ἄρμοστῶν ἦτο λίαν τυραννικῆ. Δι' ὃ αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις, αἵτινες τοσαύτας θυσίας εἶχον ὑποστῆ ὑπὲρ τοῦ θριάμβου τῆς Σπάρτης, δὲν ἐβράδυναν νὰ αισθανθῶσιν ὅτι εἶχον πολὺ περισσότεραν ἐλευθερίαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων παρὰ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Σπάρτης.

§ 81. **Ὁ Σωκράτης.**—Κατὰ τοὺς χαλεποὺς τούτους χρόνους ὄχι μόνον ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν εἶχε συντριβῆ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἦθη τῶν πολιτῶν εἶχον διαφθαρῆ ὑπὸ τῶν καλουμένων **σοφιστῶν**. Ἦσαν δὲ οἱ σοφισταὶ ψευδοφιλόσοφοι, οὔτινες ἐπηγγέλλοντο τὸν διδάσκαλον καὶ ἐδίδασκον τοὺς παῖδας τῶν Ἀθηναίων πλουσίων, λαμβάνοντες ἀδροτάτους μισθοὺς. Ἀλλ' ἡ διδασκαλία αὐτῶν ἦτο δλεθρία, διασαλεύουσα τὰ θεμέλια τῆς θρησκείας, τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας. Μὲ τὰς λεπτολογίας τῆς διαλεκτικῆς διέστρεφον τὴν ἀλήθειαν παριστάνοντες αὐτὴν ὡς ψεῦδος καὶ τὸ ψεῦδος ὡς ἀλήθειαν.

Κατὰ τῶν λυμεῶνων τούτων τῆς κοινωνίας ἀντεπεξῆλθεν εἰς μέγας ἀνῆρ, ὁ Σωκράτης, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ λιθοξόου Σωφρονίσκου καὶ τῆς μαίας Φαιναρέτης. Ὁ Σωκράτης ὑπῆρξε μέγας φιλόσοφος καὶ μέγας διδάσκαλος τῆς ἀρετῆς. Ὡς κύριον σκοπὸν τοῦ βίου του εἶχε νὰ διδάσκη τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ καθοδηγῇ αὐτοὺς διὰ τῆς διδασκαλίας του καὶ τοῦ παραδείγματός του εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. Σχολεῖον δὲν εἶχεν ὁ Σωκράτης οὔτε χρόνον ὠρισμένον πρὸς διδασκαλίαν. Ἐδίδασκε δωρεὰν ἀπὸ πρωΐας μέχρι ἑσπέρας, εἰς τοὺς περιπάτους, εἰς τὴν ἀγορὰν, εἰς τὰ γυμναστήρια καὶ εἰς τὰς παλαιότρας. Πλήθος ἀνθρώπων συνέρρεε

διὰ ν' ἀκούσῃ τὸν Σωκράτην διδάσκοντα. Ἡ φήμῃ αὐτοῦ ἦτο μεγίστη. Ἡ Πυθία ὠνόμασεν αὐτὸν «ἀνδρῶν ἀπάντων σοφώτατον». Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτους περιεστρέφετο εἰς τὸ τί εἶνε δίκαιον, τί ἄδικον, τί καλόν, τί αἰσχρόν, τί εὐσεβές, τί ἀσεβές, καὶ ἐν γένει εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἑαυτὸν, πρὸς τὴν πατρίδα καὶ πρὸς τὸν Θεόν.

Ὁ Σωκράτης εἶχε προσωπικοὺς ἐχθροὺς τοὺς σοφιστὰς καὶ ἐπολέμει τὰς δλεθρίας αὐτῶν δοξασίας· εἶχε δὲ καὶ ἄλλους πολλοὺς ἐχθροὺς, διότι διδάσκων ἐξήλεγγε μετὰ θάρρους τὰ ἐλαϊτώματα καὶ τὴν ἀμάθειαν τῶν ἀνθρώπων καὶ κατέκρινε πᾶσαν κακίαν. Τρεῖς τῶν πολλῶν ἐχθρῶν τούτου, ὁ **Μέλητος**, ὁ **Ἄνυτος** καὶ ὁ **Δύκων**, ἀπήγγειλαν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν α') ὅτι δὲν πιστεύει τοὺς θεοὺς τῆς πόλεως, ἀλλ' εἰσάγει νέους θεοὺς, β') ὅτι διαφθείρει τοὺς νέους.

Ὁ Σωκράτης ἐνεφανίσθη εἰς τὸ δικαστήριον καὶ ἀπελογήθη σοβαρῶς, ἀπαθῶς καὶ ἀξιοπρεπῶς. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἔκλαυσε καὶ δὲν ἰκέτευσεν, ὅπως συνήθιζον νὰ κάμνωσιν ἐνίοτε οἱ κατηγορούμενοι τότε, ἀλλὰ μετεχειρίσθη γλῶσσαν καθαρὰν καὶ ἀξιοπρεπῆ, καὶ ἀπολογούμενος ἐφαίνετο μᾶλλον ὅτι ἐδίδασκε, διὰ τοῦτο οἱ δικασταὶ ὠργίσθησαν καὶ κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς θάνατον.

Ὁ Σωκράτης ἔπιε τὸ κώνειον ἀταράχως καὶ οὕτως ἐτελεύτησεν ὁ μάρτυς οὗτος τῆς ἀληθείας τῷ 399.

§ 82. **Κύρου ἀνάθραξις καὶ κάθοδος τῶν μυρῶν** (401—400).— Διαρκοῦντις τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐβασίλευεν ἐν Περσίᾳ ὁ Δαρεῖος Β'. Οὗτος ἀποθανὼν ἀφήκε δύο υἱοὺς, τὸν Ἄρταξέρξην, ὅστις διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον, καὶ τὸν Κῦρον τὸν νεώτερον, ὅστις ἦτο σατραπῆς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Κῦρος, μελετῶν νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν ἀδελφόν του καὶ βασιλεύσῃ αὐτὸς ἀντ' ἐκείνου, ἠτοίμασεν ἑκατὸν χιλιάδας περσικὸν στρατὸν καὶ προσέλαβε καὶ δέκα τρεῖς χιλιάδες μισθοφόρους Ἕλληνας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Λακεδαιμονίου Κλεάρχου καὶ ἄλλων. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ 401 ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Ἄρταξέρξου, ὅστις μαθὼν παρὰ τοῦ Τισσαφέρου τοὺς κίνημα τοῦ ἀδελφοῦ του ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ μετ' ἐννεακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν.

Οἱ δύο στρατοὶ συνηγήθησαν παρὰ τὰ **Κούναξα** τῆς Βαβυλωνίας (401). Γενομένης μάχης, οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τοὺς ἀπέναντι αὐτῶν παρατεταγμένους Πέρσας καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὸ δεξιὸν κέρας τῶν πολεμίων, οἱ δὲ περὶ τὸν Κῦρον προσεκύκουν αὐτὸν ὡς βασιλέα.

Ἄλλ' ὅτε ὁ Κύρουσ διέκρινε τὸν ἀδελφόν του, ὤρμησε κατ' αὐτοῦ, ὅπως τὸν φονεύσῃ, ἐφρονεῦθ' ὁμοῦ αὐτὸς ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως. Τότε ὁ περσικὸς τοῦ Κύρου στρατὸς ἠτύμολῃσῃ πρὸς τὸν Ἀρταξέρξην.

Ὁ βασιλεὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου θεωρῶν ἑαυτὸν νικητὴν ἐπεμψε καὶ ἀπήτησε παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων. Ἄλλ' ὁ Κλέαρχος ἐξ ὀνόματος ὄλων ἀπήτησεν ὅτι δὲν εἶνε ἴδιον τῶν νικῶντων γὰ παραδίδωσι τὰ ὅπλα. Ὁ πονηρὸς δ' ὁμοῦ Τισσαφέρους ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς φιλίας κατωρθῶνει καὶ δολοφονεῖ πάντας τοὺς στρατηγούς. Ἡ εἰδησις περὶ τῆς δολοφονίας τῶν στρατηγῶν ἐβύθισεν εἰς μεγάλην λύπην τοὺς Ἕλληνας καὶ ἔφερον αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπόγνωσιν. Εὐρίσκοντο ἄνευ ἀρχηγοῦ ἐν μέσῳ χωρῶν ἀγνώστων, περιστοιχιζόμενοι πανταχόθεν ὑπ' ἐχθρῶν. Τότε ἐνεφανίσθη ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀπληπισμένων στρατιωτῶν ὁ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν, ὅστις ἠκολούθησε τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου ὡς ἐθελοντῆς, καὶ διὰ λόγον μεστοῦ φρονήματος ἐνεθάρρουνεν αὐτούς. Οἱ στρατιῶται ἐνθαρρυνθέντες ἐξέλεξαν νέους στρατηγούς, ἐν οἷς καὶ τὸν Ξενοφῶντα. Τότε ἤρχισεν ἡ ἀξιωματικὸν ἐκείνη **κάθοδος τῶν μυριῶν**, ἡ γενομένη διὰ Βοβυλωνίας, Ἀσσυρίας, Ἀρμενίας καὶ Πόντιου. Ταύτην ἀμιμήτως περιγράφει ὁ Ξενοφῶν εἰς τὸ θαυμάσιον αὐτοῦ σύγγραμμα, τὸ ἐπιγραφόμενον **Κύρου ἀνάβασις**.

Ἐπὶ τέσσαρας μῆνας οἱ Ἕλληνες ἐβάδιζον ἄνευ ὁδηγῶν διὰ μέσου χωρῶν ἀγνώστων. Διήρχοντο ἐρήμους καὶ διέβαινον ὄρη ὑπερύψηλα καὶ χιονοσκεπῆ ἐν μέσῳ χειμῶνος καὶ ψύχους δριμυτάτου, προσβαλλόμενοι ὑπὸ ἀγρίων λαῶν, κακουχοῦμενοι καὶ τάλαιπωροῦμενοι. Τέλος ἐφθασαν εἰς τὸ παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα ὄρος Θήχην. Μόλις ἀντίκρουσαν τὸν Εὐξείνιον Πόντον ὑπὸ τισαύτης ἀγαλλιέσεως κατελήφθησαν, ὥστ' ἐρρίφθησαν εἰς τὰς ἀγκάλας ὁ εἷς τοῦ ἄλλου καὶ χύνοντες δάκρυα ἐφώναζον : **Θάλασσα ! θάλασσα !** Ἐκεῖθεν ἀνερχόμενοι περίπου εἰς ὀκτὼ χιλιάδας ἑξακοσίους, τῶν λοιπῶν ἀποθανόντων ὑπὸ τοῦ ψύχους, ὑπὸ τῆς πείνης καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, κατέβησαν εἰς τὴν πρώτην ἑλληνικὴν πόλιν, τὴν Τραπεζοῦντα. Μετὰ τινος δ' ἄλλας περιπετειῶς ἑξακισχίλιοι ὠδηγήθησαν καὶ παρεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος εἰς τὸν ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ στρατηγὸν τῶν Λακεδαιμονίων Θίβρωντα, ὅστις ἐπολέμει ἐναντίον τοῦ Τισσαφέρους.

§ 83. Πόλεμος μεταξύ Σπάρτης καὶ Περσῶν.—Στρατεία τοῦ Ἀγησίλαου κατὰ τῆς Ἀσίας.—Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου ἀνταμείβων ὁ Ἀρταξέξης τὸν Τισσαφέρην διώρισεν αὐτὸν σατραπὴν ὅλων τῶν χωρῶν, ὧν πρότερον ἤρχεν ὁ Κύρος, καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ τιμωρήσῃ τὰς ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνικὰς πόλεις, αἵτινες παρῶσχος βοήθειαν εἰς τὸν ἀποστατήσαντα Κύρον. Ὁ Τισσαφέρης ἀπήτησε παρὰ τῶν πόλεων τούτων τελείαν ὑποταγὴν, ἀλλ' αὐταὶ ἀντίστησαν καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης.

Ἡ Σπάρτη κατ' ἀρχὰς ἔπεμψε τὸν Θίβρωνα καὶ μετ' αὐτὸν τὸν Δερκυλλίδαν. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ, ἀποθανόντις τοῦ Ἀγιδος, ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Σπάρτης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀγησίλαος. Ὁ Ἀγησίλαος ἦτο μικρὸς τὸ ἀνάστημα, ἰσχνός, χλωὸς τὸν ἕνα πόδα καὶ δύσμορφος. Ἀλλ' εἰς τὸ εὐτελὲς ἐκείνο σαρκίον ὑπῆρχε ψυχὴ μεγαλόφρων καὶ ἐμφορομένη πανελληνίων αἰσθημάτων. Ἐν τοῖς πολέμοις ὁ Ἀγησίλαος ἀνεδείχθη στρατηγικώτατος, θεωρεῖται δὲ ὡς εἷς τῶν μεγίστων στρατηγῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἡ Σπάρτη ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ἀγησίλαον νὰ διεξαγάγῃ τὸν νέον κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον. Ὁ Ἀγησίλαος παραλαβὼν δύο χιλιάδας νεοδαμῶδεις, ἧτοι Εἰλωτίας ἀνακτήσαντας τὴν ἐλευθερίαν των, καὶ ἑξ χιλιάδας συμμάχους ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἐφεσον (396). Ὁ Τισσαφέρης καταληφθεὶς ἀπαράσκευος ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Ἀγησίλαου τρίμηνον ἀνακωχὴν, ἣν ὁ Ἀγησίλαος παρεχώρησε, καίτοι ἐγνώριζε τὴν περὶ τοὺς ὄρκους ἀπιστίαν τοῦ Τισσαφέρους. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Τισσαφέρης λαβὼν ἐπικουρίαν παρὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως παρέβη τὸν ὄρκον του καὶ διέταξε τὸν Ἀγησίλαον ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ἀσίας. Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος μὲ τὸν ὀλιγάριθμον ἀλλ' ἐξησκημένον στρατόν του λεηλατεῖ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Λυδίαν, εἰς δὲ τὴν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Πακτωλοῦ ποταμοῦ γενομένην μεγάλην μάχην διαλύει καὶ διασκορπίζει τὸν στρατὸν τοῦ Τισσαφέρους καὶ γίνεται κύριος τοῦ πλοουσίου στρατοπέδου αὐτοῦ (Ξεν. Ἑλλ. Γ. 4, 22),

Ὁ μέγας βασιλεὺς μαθὼν τὰς ἤττας τοῦ Τισσαφέρους καθήρσεν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς καὶ ἔπεμψε νέον σατραπὴν, τὸν Τιθραύστην, μετὰ τὴν διαταγὴν ν' ἀποκόψῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ Τισσαφέρους καὶ ἀποστείλῃ εἰς αὐτὸν ταύτην. Τοῦτο καὶ ἔγινεν. Ὁ Τιθραύστης ἐδείχθη πολιτικώτερος τοῦ Τισσαφέρους. Βλέπων οὖν δὲν ἠδύνατο νὰ διεξαγάγῃ ἐπιτυχῶς τὸν

πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀγησίλαου συνωμολόγησε πρὸς αὐτὸν ἐξάμηνον ἀνακωχὴν. Ὁ Ἀγησίλαος τότε εἰσβαλὼν εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Φαρναβάζου, τὴν Φρυγίαν, ἤλευθέρωσεν ἐνταῦθα πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἐμελέτα δὲ νὰ καταλύσῃ ὀλοσχερῶς τὴν περσικὴν ἀρχὴν ἐν ὅλῃ τῇ Μικρῇ Ἀσίᾳ.

Ὁ Τιθραύστης, βλέπων ὅτι ὁ Ἀγησίλαος δὲν εἶχε σκοπὸν ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ἀσίας, ἐπεμψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ῥόδιον Τιμοκράτην μετ' ἀφθόνου χουσίου, ἵνα ἐξεγείρῃ εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης τὰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Τιμοκράτης δὲν ἀπήντησε πολλὰς δυσκολίας εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς του, διότι ἐν Ἑλλάδι τότε ἐπεκράτει μεγάλη δυσαρέσκεια κατὰ τῆς Σπάρτης ἕνεκα τῆς ἀγερώχου καὶ καταθλιπτικῆς διαγωγῆς αὐτῆς. Οἱ Θηβαῖοι, οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἤρπασαν ἀμέσως τὰ ὄπλα κατὰ τῆς Σπάρτης, προσέει δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ χωρὶς νὰ λάβωσιν οὔτιοι χροῆματα.

§ 84. Βοιωτικὸς καὶ Κορινθιακὸς πόλεμος. — Ἀνταλκίδειος εἰρήνη (387). — Ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἔδωκαν οἱ Ὀπούντιοι Λοκροὶ λεηλατήσαντες κατὰ παρακίνησιν τῶν Θηβαίων μέρος τι, τὸ ὁποῖον ἀνήκεν εἰς τοὺς Φωκεῖς. Οἱ Φωκεῖς τότε εἰσέβαλον εἰς τὴν Λοκρίδα. Καὶ οὔτιοι μὲν ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης, τοὺς δὲ Λοκροὺς ἐβοήθησαν οἱ Θηβαῖοι. Ἡ Σπάρτη ἐπεμψε τὸν Λύσανδρον, ὅστις θελήσας νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου τὴν Ἀλίαρον, πόλιν τῆς Βοιωτίας, ἐφονεύθη. Καὶ ἔφθασε μὲν ὁ βασιλεὺς Πανσανίας εἰς βοήθειαν, ἀλλ' ἐνωθέντες οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Θηβαῖοι ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Βοιωτίας. Ἡ νίκη αὕτη τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Θηβαίων συνετέλεσεν ὥστε πολλὰι πόλεις ν' ἀποσπασθῶσιν ἀπὸ τῆς Σπάρτης καὶ ἐνωθῶσι μετὰ τῆς νέας συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων, Θηβαίων, Κορινθίων καὶ Ἀργείων, ἀπεσταλμένοι δὲ τῶν συμμάχων τούτων συνῆλθον ἐν Κορίνθῳ καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κηρυχθῇ ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων.

Ἡ Σπάρτη βλέπουσα ὅτι εὐρίσκειτο ἐν κινδύνῳ ἔσπευσε ν' ἀνακαλέσῃ ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Ἀγησίλαος ἔδειξεν ἀξιοθαύμαστον πειθαρχίαν. Ἐνῶ ἐμελέτα νὰ πορευθῇ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας (Ξεν. Ἑλλην. Δ' 1,41), λαμβάνει τὴν εἶδησιν τῆς ἀνακλήσεως καὶ ἀμέσως σπεύδει ἐκεῖ, ὅπου τὸν ἐκάλεε ἡ φωνὴ τῆς κινδυνευούσης πατρίδος του, ἐγκαταλιπὼν ἀνεκτέλεστα τὰ μεγαλεπήβολα

σχέδιά του. Διελθὼν δ' ἐσπευσμένως τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν φθάνει εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ συναντήσας τοὺς συνηγμένους ἐχθροὺς παρὰ τὴν Κορώνειαν συνάπτει μάχην φονικωτάτην, καθ' ἣν ἐνίκησε μὲν τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ δὲν κατέβαλεν αὐτοὺς ὄλοσχερῶς, ἔλαβε δὲ καὶ αὐτὸς πολλὰ τραύματα (394).

Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε καὶ συνεκεντρώθη περὶ τὴν Κόρινθον, ἐξ ἧς καὶ Κορινθιακὸς ὠνομάσθη. Καὶ οἱ μὲν σύμμαχοι κέντρον ἐνεργείας εἶχον τὴν Κόρινθον, οἱ δὲ Σπαρτιῶται τὴν Σικυῶνα. Καὶ κατὰ ξηρὰν μὲν ἐνίκων οἱ Σπαρτιῶται, ἀλλὰ κατὰ θάλασσαν ἐνικῶντο.

Ὁ Κόνων ὁ Ἀθηναῖος μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστροφὴν μετέβη, ὡς εἶπομεν, εἰς Κύπρον πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Σαλαμῖνος Εὐαγόραν. Κατορθώσας δὲ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν περσικὴν ὑπηρεσίαν, διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀρταξέρξου ναύαρχος τοῦ περσικοῦ στόλου καὶ τῷ 394 κατετρόπωσε τοὺς Λακεδαιμονίους περὶ τὴν Κνίδον. Διὰ τῆς λαμπρᾶς ταύτης νίκης ἀφηρέθη ἀπὸ τῆς Σπάρτης ἢ κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία. Ἐπειτα ὁ Κόνων, ἀφοῦ ἐξεδίωξεν ἐκ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐλληνικῶν πόλεων τοὺς ἄρμοστὰς, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐγκαταστήσει ὁ Αὐσανδρος, ἔπλευσε μετὰ τοῦ στόλου καὶ ἐλεηλάτησε τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ἀθήνας ἀνήγειρεν ἐκ νέου διὰ τῶν περσικῶν χρημάτων τὰ μακρὰ τεῖχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς.

Οἱ Σπαρτιῶται, βλέποντες ὅτι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ διεξαγάγωσι πόλεμον ἐναντίον τοσοῦτων συνησπισμένων ἐχθρῶν καὶ ὅτι ἡ ἡγεμονία αὐτῶν ἐκλονεῖτο, προσεπάθησαν ἀντὶ πάσης θυσίας νὰ προσελκύσωσιν τὴν συμμαχίαν τῶν Περσῶν. Ὄθεν ἔπεμφαν εἰς τὴν Περσίαν τὸν πονηρὸν καὶ πανοῦργον Ἀνταλκίδα· οὗτος δὲ μετὰ πενταετῆ ἐκεῖ διαμονὴν συνωμολόγησε μετὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως τῷ 387 ἐπονείδιστον εἰρήνην, ἣτις ἀπ' αὐτοῦ ὠνομάσθη Ἀνταλκίδειος εἰρήνη. Κατὰ ταύτην πᾶσαι αἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐλληνικαὶ πόλεις καὶ ἐκ τῶν νήσων ἡ Κύπρος καὶ αἱ Κλαζομεναὶ ἀφίγηνον εἰς τὸν βασιλέα· αἱ δὲ ἄλλαι ἐλληνικαὶ πόλεις μικραὶ καὶ μεγάλαι ἐκηρύσσοντο αὐτόνομοι πλὴν τῆς Δήμου, Ἰμβρου, καὶ Σκύρου, αἵτινες ἔμενον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἠπέλει δὲ ὁ βασιλεὺς ὅτι θὰ τιμωρήσῃ τὰς πόλεις ἐκείνας, ὅσαι δὲν ἠθελον ἀποδεχθῆ τὴν εἰρήνην.

§ 85. Τὰ μετὰ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην. — Ἡ ἐν Ἑλλάδι δεσποτεία τῶν Σπαρτιατῶν. — Ἡ διαίρεσις τῶν ἐν

Ἑλλάδι πόλεων εἰς μικρὰς καὶ αὐτονόμους πολιτείας ἤβησε μόνον τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης. Ἀναλαβοῦσα αὕτη παρὰ τῶν Περσῶν νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην ἐδείχθη λίαν τυραννικὴ πρὸς ἐκείνας τῶν συμμάχων τῆς, αἵτινες κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ἔκλινον πρὸς τοὺς ἐχθρούς τῆς. Καὶ πρῶτον ἐξεστράτευσαν οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ τῆς Μαντινείας, ἐκρόμησαν τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ ὑπεχρέωσαν τοὺς Μαντινεῖς νὰ κατοικήσωσιν εἰς τέσσαρας κώμας ἀτειχίστους. Ἐπειτα ἠγάγκασαν τοὺς Φλιασίους μετὰ δεινὴν πολιορκίαν νὰ μεταβάλωσι τὸ πολίτευμα εἰς ὀλιγαρχικὸν καὶ νὰ δεχθῶσι τοὺς φυγάδας. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς πλουσίας καὶ εὐδαίμονος Ὀλύνθου, πόλεως τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, ἣτις μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἤγμαζε καὶ εἶχε συνδέσει εἰς συμμαχίαν πάσας τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, πλὴν τῆς Ἀκάνθου καὶ τῆς Ἀπολλωνίας, καὶ πολλὰς τῆς Μακεδονίας. Μετὰ διετη ἄγωνα ἠγάγκασαν καὶ τὴν Ὀλυνθον νὰ διαλύσῃ τὴν συμμαχίαν καὶ ν' ἀκολουθῇ ἐν πολέμῳ τοὺς Σπαρτιᾶτας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

§ 36. **Κατάληψις τῆς Καδμείας (382).** — Ἡ ἐκστρατεία τῶν Σπαρτιῶν κατὰ τῆς Ὀλύνθου ἐπήνεγκε καὶ ἄλλο τι σπουδαῖον συμβάν, τὴν κατάληψιν τῆς Καδμείας. Ἐν ἔτει 382 ὁ στρατηγὸς τῶν Σπαρτιῶν Φοιβίδας πορευόμενος μετὰ στρατοῦ ἐναντίον τῆς Ὀλύνθου καὶ διερχόμενος πλησίον τῶν Θηβῶν κατέλαβεν αἰφνιδίως τὴν ἀκρόπολιν αὐτῆς Καδμείαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Λεοντιάδου, ἀρχηγοῦ τῶν ὀλιγαρχικῶν. Ἀφοῦ δ' ἐγκατέστησεν ἐν τῇ Καδμείᾳ σπαρτιατικὴν φρουράν, τὴν μὲν διοίκησιν τῆς πόλεως ἅπασαν παρέδωκεν εἰς τὸν Λεοντιάδην, τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς δημοκρατικῆς μερίδος Ἰσμηνίαν συλλαβὸν ἔρριψεν εἰς τὸ δεσμοτήριον. Τῶν δημοκρατικῶν τριακόσιοι περίπου κατέφυγον εἰς Ἀθήνας, ὅπου εὔρον τὴν αὐτὴν φιλοξενίαν, ἣν πρὸ εἴκοσι δύο ἐτῶν οἱ Θηβαῖοι εἶχον παρὰσχει εἰς τοὺς Ἀθηναίους φυγάδας.

Ὅτε ἀνηγγέλθη εἰς τὴν Σπάρτην τὸ πρᾶγμα, οἱ Σπαρτιᾶται ἐφάνησαν ὅτι ἠγανάκτησαν καὶ τὸν μὲν Φοιβίδα κατεδίκασαν εἰς πρόστιμον, ἀλλὰ δὲν ἀπέδωκαν τὴν Καδμείαν, ἥτοι ἐμιώθησαν μὲν τὸν πράξαντα, ἀλλ' ἐνέκριναν τὴν πράξιν αὐτοῦ· ἐπὶ πλέον δὲ διέταξαν νὰ θανατωθῇ καὶ ὁ Ἰσμηνίας.

§ 87. Ἀπελευθέρωσις τῶν Θηβῶν. — Τέσσαρα εἴη ἐσιτέναζον αἱ Θῆβαι ὑπὸ τὸν σπαρτιατικὸν ζυγόν. Μεταξὺ τῶν καταφυγόντων εἰς Ἀθήνας ἦτο καὶ ὁ Πελοπίδας, νέος ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας, πλούσιος καὶ εἰς ἄκρον φιλόπατρις. Ὁ Πελοπίδας μὴ δυνάμενος νὰ βλέπῃ τὴν πατρίδα ὑπὸ ζυγόν ἀπεφάσισε νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτήν, μιμούμενος τὸ παράδειγμα τοῦ Θρασυβούλου. Συνενοήθη λοιπὸν κατ' ἀρχὰς μετὰ τῶν ἐν Θήβαις ὁμοφρόνων. Ἐπειτα κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 379 μετὰ ἑνδεκα ἄλλων φυγάδων ἐξῆλθον ἐκ τῶν διαφόρων πυλῶν τῶν Ἀθηναίων ἐνδεδυμένοι ὡς κρηνηγοὶ διὰ νὰ μὴ τοὺς ἐννοήσωσι καί, ἀφοῦ συνηθροίσθησαν εἰς τὸ Θριάσιον πεδίον, ἐβάδιζον ὅλοι ὁμοῦ. Φθάσαντες δὲ τὴν νύκτι εἰς Θήβας, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἕνεκα τοῦ ψύχους εἶχον ἀποσυρθῆ εἰς τὰς οἰκίας των, εἰσῆλθον ἀπαρατήρητοι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χάρωνος, ἑνὸς τῶν συνωμοτῶν. Τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ὁ γραμματεὺς τῶν βοιωτάρχων Φυλλίδας, μεμνημένος τὰ τῆς συνωμοσίας, μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν εἶχε προσκαλέσει εἰς συμπόσιον τοὺς κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος βοιωτάρχας Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον, εἰς οὓς ὑπεσχέθη νὰ φέρῃ καὶ περικαλλῆ γυναῖκα ἐκ τῶν ἐν Θήβαις.

Ἀλλὰ παρ' ὄλην τὴν μυστικότητα τὸ πρᾶγμα παρ' ὀλίγον νὰ προδοθῆ. Καθ' ἣν ὥραν οἱ βοιωτάρχαι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φυλλίδου ἠθῆθον, ἦλθεν ἀπεσταλμένος ἐξ Ἀθηναίων καὶ ἔφερεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἀρχίαν λέγων εἰς αὐτὸν νὰ τὴν ἀναγνώσῃ ἀμέσως. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης καθίσταντο γνωστὰ τὰ τῆς συνωμοσίας. Ἀλλ' ὁ Ἀρχίας βεβαρημένος ὑπὸ τοῦ οἴνου ἔθεσε τὴν ἐπιστολὴν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον καὶ εἶπεν: «**Εἰς αὖριον τὰ σπουδαῖα**». Μετ' ὀλίγον ἔκρουσαν τὴν θύραν. Ὅτε ἠνοιχθῆ αὕτη, εἰσῆλθον οἱ συνωμοταὶ ἐνδεδυμένοι γυναικεῖα ἐνδύματα. Οἱ βοιωτάρχαι ὑπεδέχθησαν τὰς ὑποτιθεμένας γυναῖκας κροτοῦντες τὰς χεῖρας· οἱ δὲ συνωμοταὶ, ἀφοῦ περιεσκόπησαν τὸ συμπόσιον καὶ τὰ θύματά των, ἔσπραν τὰ ξίφη καὶ ἐφόρνευσαν αὐτοὺς ἄνευ δυσκολίας.

Ἀλλὰ τὸ δυσχερέστερον ἔργον εἶχεν ἀναλάβει ὁ Πελοπίδας. Οὗτος μεθ' ἑνὸς ἄλλου συνωμοτοῦ μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λεοντιάδου, ὅστις κατ' ἐπιθυμίαν τοῦ Ἀρχίου δὲν εἶχε προσκληθῆ εἰς τὸ συμπόσιον. Ἐκεῖ συνήφθη πάλῃ δυνατῆ. Ὁ σύντροφος τοῦ Πελοπίδου ἐφρονεῦθη, ἀλλὰ καὶ ὁ Πελοπίδας ἐφόρνευσε τὸν Λεοντιάδην.

Κατόπιν ἠνοιξαν τὰς φυλακάς, ἤλευθέρωσαν τοὺς ἐν αὐταῖς κρατούμενους καὶ διὰ κηρύκων ἐκάλεσαν τὸν λαὸν εἰς ἐλευθερίαν· πρῶτοι δ'

ἔδραμον ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Γοργίδας ἔχοντες ἱκανοὺς νέους. Τὴν πρωτὴν ὁ λαὸς συνῆλθεν εἰς ἐκκλησίαν καὶ ὑπεδέχθη ὄρθιος τοὺς περὶ τὸν Πελοπίδαν, ὀνομάζων αὐτοὺς λυτρωτὰς καὶ σωτῆρας τῆς πατρίδος. Ἀμέσως δ' ἐξέλεξε βοιωτάρχας τοὺς κορυφαίους τῶν συνωμοτῶν Πελοπίδαν, Μέλωνα καὶ Χάρωνα, οὗτοι δὲ πολιορκήσαντες τὴν Καδμείαν ἠνάγκασαν τὴν σπαρτιατικὴν φρουρὰν νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ ἀπέλθῃ.

Οὕτως ἠλευθερώθησαν αἱ Θῆβαι. Ἄλλ' ἦτο ἀνάγκη νὰ στηριχθῆ ἡ ἀποκηθεῖσα ἐλευθερία ἀπέναντι τῆς Σπάρτης, ἥτις ὑπερεῖχε κατὰ τὴν δύναμιν. Αἱ Θῆβαι λοιπὸν ὠχυρώθησαν καὶ ἡ φύλαξις αὐτῆς ἀνετέθη εἰς τὸν Ἰερὸν λόχον. Ὁ Ἰερὸς λόχος, ὅστις κατέστη πολυθρόλυτος, συνεκροτήθη ὑπὸ τοῦ Γοργίδου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ τριακοσίων ἐπιλέκτων νέων, οἵτινες ἦσαν συνδεδεμένοι δι' ἀρρήκτων δεσμῶν φιλίας, συγγενείας καὶ ἀγάπης καὶ εἶχον ὀρκισθῆ νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ κανεὶς τὴν τάξιν, ἀλλὰ πάντες ν' ἀποθάνωσι μαχόμενοι. Ὁ δὲ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδης, οἵτινες ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας συνεδέοντο διὰ στενωτάτης φιλίας, ἀνέλαβον τὸ ἔργον ν' ἀνυψώσωσι τὰς Θήβας.

§ 88. Ἄνταγωνισμὸς Σπάρτης καὶ Θηβῶν. — Δευτέρα ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν. — Συνέδριον ἐν Σπάρτῃ. — Οἱ Σπαρτιαῖται βαρέως φέροντες τὸ δάπισμα τῶν Θηβαίων ἀπεφάσισαν νὰ τιμωρήσωσιν αὐτούς. Ὅθεν ἔπεμψαν στρατιὰν εἰς Βοιωτίαν πρωτὸν μὲν ὑπὸ τὸν Ἀγησίλαον, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τὸν Κλεόμβροιον. Ἄλλ' ἀμφοτέροι οἱ βασιλεῖς οὐδὲν κατώρθωσαν. Οἱ Θηβαῖοι ἀποφεύγοντες τὴν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην περιορίζοντο εἰς ἀψιμαχίας καὶ οὕτω τὸ φρόνημα αὐτῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξηγεῖτο.

Ἐξ ἄλλου μέρους οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Τιμοθέου, υἱοῦ τοῦ Κόνωνος, κατώρθωσαν νὰ προσελκύωσι πρὸς ἑαυτοὺς πολλοὺς καὶ σπουδαίους συμμάχους καὶ οὕτως ἀπετέλεσαν νέαν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν ἢ ὁμοσπονδίαν ἐξ ἑβδομήκοντα πόλεων. Μεταξὺ τούτων ἦσαν ἡ Χίος, τὸ Βυζάντιον, ἡ Ρόδος, ἡ Λέσβος, ἡ Χαλκίς καὶ ἄλλαι πόλεις. Βάσις δὲ τῆς ὁμοσπονδίας ἦτο ἡ αὐτονομία ἐκάστης πόλεως. Οὕτω λοιπὸν ἡ κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία περιῆλθε καὶ πάλιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν τούτων ἐνθαρρυνόμενοι αἱ περισσότεραι βοιωτικαὶ πόλεις συνετάχθησαν μετὰ τῶν Θηβαίων καὶ οὕτως ἀπετέλεσαν τὴν βοιωτικὴν συμμαχίαν. Ἀλλὰ τοῦτο διῆγειρε τὸν φθόγον τῶν Ἀθη-

ναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἤδη συγκροτήσει τὴν νέαν κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν, ἀπὸ μέρους δὲ τῶν Λακεδαιμονίων δὲν εἶχον πλέον κανένα φόβον. Ἡ παράτασις τῶν ἐχθροπραξιῶν μόνον τοὺς Θηβαίους ὠφέλει. Ὅθεν ἐνήργησαν νὰ συγκληθῇ συνέδριον τῶν Ἑλλήνων ἐν Σπάρτῃ περὶ εἰρήνης.

Ἐν τῷ συνεδρίῳ τούτῳ αἱ δύο μεγάλαι πόλεις, Σπάρτη καὶ Ἀθῆναι, συνεφώνησαν νὰ εἶνε αὐτόνομοι πᾶσαι αἱ πόλεις, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ν' ἀναγνωρίζονται ἀμοιβαίως οἱ μὲν πρῶτοι ὡς ἡγεμόνες κατὰ θάλασσαν, οἱ δὲ δευτέροι ὡς ἡγεμόνες κατὰ ξηράν. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἀνιετάχθη ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Θηβαίων Ἐπαμεινώνδας, ὅστις ἀπήτησε νὰ ὑπογράψῃ τὴν εἰρήνην ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν βοιωτικῶν πόλεων, ἀφοῦ καὶ ὁ Ἀγησίλαος ὑπέγραψεν αὐτὴν ὡς ἀντιπρόσωπος ὄχι μόνον τῆς Σπάρτης ἀλλὰ καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς. Τότε ὁ Ἀγησίλαος ὡς πρόεδρος τοῦ συνεδρίου ὁρισθεὶς διέγραψε τὸ ὄνομα τῶν Θηβαίων ἐκ τῆς συνθήκης.

§ 89. Ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη (371).—Εὐθύς μετὰ ταῦτα ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεόμβροτος ἄγων δέκα τέσσαρας χιλιάδας πεζοὺς καὶ χιλίους ἑξακοσίους ἵππεῖς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Κατ' αὐτῶν ἐπῆλθον οἱ Θηβαῖοι, ἐν ὄλῳ ἕξ χιλιάδες. Ἀρχιστρατήγος ἦτο ὁ Ἐπαμεινώνδας, ὁ δὲ Πελοπίδας ὠδήγει τὸν Ἰερὸν λόχον. Ὅτι ἐξήρχετο ἐκ τῆς πόλεως ὁ στρατὸς τῶν Θηβαίων, ἀπαίσιοι οἰωνοὶ ἐτρόμαξαν αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας, ὅστις ὑπῆρξεν ὄχι μόνον ὁ ἐξοχώτερος καὶ μεγαλοφνέστερος τῶν στρατηγῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐν ταυτῷ καὶ φιλόσοφος, ἀπηλλαγμένος τοιοῦτων προλήψεων, ἀνεφώνησεν «**Εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης**».

Οἱ δύο στρατοὶ συνηγήθησαν εἰς τὰ Λεύκτρα τῆς Βοιωτίας (371). Ἐκεῖ συνήφθη μάχη ἐκ παρατάξεως πεισματώδους καὶ φονικῆς. Οἱ Σπαρτιᾶται ἕως τότε ἐθεωροῦντο ἀήτητοι, πλήρεις δ' ἐθνικῆς ὑπερηφανείας κατεφρόνουν τοὺς Θηβαίους. Ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας διὰ τῆς **λοξῆς φάλαγγος**, ἣν αὐτὸς ἐπενόησεν, ἐπιπεσὼν ὀρμητικὸς προσενεῖ μεγάλην φθορὰν εἰς τοὺς πολεμίους. Οἱ Σπαρτιᾶται μάχονται ἀνδρείως· ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρωσι τὸ βάρος τῶν πυκνῶν τάξεων τῶν Θηβαίων καὶ τοῦ Ἰεροῦ λόχου ὑποχωροῦσιν ἐπὶ τέλους καὶ διαλυθέντας τρέπονται εἰς φυγὴν. Τέσσαρες χιλιάδες τετρακόσιοι Σπαρτιᾶται καὶ σύμμαχοι ἐφονεύθησαν καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος.

Ἡ ἐν Δεύκτροις μάχη ὑπῆρξεν ἡ σπουδαιοτάτη πασῶν τῶν μαχῶν τῶν γενομένων μεταξὺ Ἑλλήνων ὄχι τόσον διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πεσόντων, ὅσον διὰ τὸ ἠθικὸν ἀποτέλεσμα. Ἡ μάχη αὕτη κατέστρεψεν ἐξ ὀλοκλήρου τὴν γοητείαν, ἣν οἱ Σπαρτιάται ἤσκουν ἐφ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τὰ πολεμικά, καὶ ἀπέδειξεν ὅτι οὗτοι δὲν ἦσαν ἀήτητοι, ὡς ἐθεωροῦντο. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἡ ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος περιῆλθεν εἰς τοὺς Θηβαίους.

§ 90. Πρώτη εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον.—Μετὰ τὴν ἐν Δεύκτροις μάχην πολλαὶ πόλεις ἀποσπασθεῖσαι ἀπὸ τῆς Σπάρτης συνεμάχησαν μετὰ τῶν Θηβαίων. Πρῶτοι οἱ Μαντινεῖς συνελθόντες ἀνφοκόδησαν τὴν Μαντινείαν καὶ ὠχύρωσαν αὐτὴν καλῶς. Ἐπειτα τῇ εἰσηγήσει τοῦ Ἐπαμεινώνδου πᾶσαι αἱ ἀρκαδικαὶ πόλεις συνενωθεῖσαι ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν καὶ ἔκτισαν ἐπὶ τῶν συνόρων τῆς Λακωνικῆς κοινὴν μητροπόλιν, ὀνομάσαντες αὐτὴν **Μεγάλην πόλιν**, εἰς αὐτὴν δὲ συνερχόμενοι συσκέπτοντο περὶ τῶν πραγμάτων τῆς χώρας των. Τότε ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τὰ διατηρήσει τὴν ὑπεροχὴν τῶν Θηβαίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ προσκληθεῖς ὑπὸ τῶν συμμάχων ἐστράτευσεν μετὰ τοῦ Πελοπίδου εἰς τὴν Πελοπόννησον τῷ 370 καὶ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐδῆου αὐτήν. Πορευόμενος δὲ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Εὐρώτα ἔφθασε πρὸς τῆς ἀτειχίστου Σπάρτης. Ἀπὸ ἐπτακοσίων ἐτῶν, ἦτοι ἀπὸ τῆς δωρικῆς κατακτίσεως, πούς ἐχθρικός δὲν εἶχε πατήσει τὸ ἔδαφος τῆς Λακωνικῆς. Διὰ τοῦτο οἱ Σπαρτιάται ἔλεγον ὅτι οὐδέποτε γυνὴ Λάκαινα εἶδεν ἐχθρικὸν καπνόν. Ἄλλ' εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ ἐχθροῦ αἱ Σπαρτιάτιδες ἤρχισαν νὰ θρηγῶσιν ἰσχυρῶς καὶ νὰ κραυγάζωσιν. Ἄλλ' ὁμως ὁ γηραιὸς Ἀγησίλαος, ὁ καὶ ὑπαίτιος ὄλων τῶν τελευταίων συμφορῶν τῆς πατρίδος του, ὑπερήσπισεν τὴν πόλιν μετὰ πολλῆς συνέσεως καὶ ἀνδρείας καὶ οὕτως ἐσώθη ἡ Σπάρτη.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας, ὅστις ἄλλως δὲν ἐλέμεινεν εἰς τὸ νὰ κυριεύσῃ τὴν Σπάρτην, ἐστράπη πρὸς μεσημβρίαν καὶ δηῶσας τὴν χώραν ἔφθασε μέχρι τῶν συνόρων τῆς Ἀρκαδίας. Ἐκεῖ ἐπαγίωσε τὴν ἀρκαδικὴν ὁμοσπονδίαν καὶ ὠχύρωσε τὴν Μεγάλην πόλιν. Ἐπειτα δὲ ἀνακηρύξας τὴν ἐλευθερίαν ὄλων τῶν εἰλώτων καὶ περιοίκων τῆς Μεσσηνίας καὶ προσκαλέσας τοὺς τῆδε κάκεισε διεσκορπισμένους καὶ πλανωμένους Μεσσηνίους ἵδρυσεν τὴν Μεσσήνην ὑπὸ τὸ ὄρος Ἰθώμην καὶ

ἐξησφάλισε τὴν αὐτονομίαν τῆς ἀντοχοῦς ἐκείνης χώρας. Ἀφήσας δ' ἐν Μεσσηνίᾳ φρουρὰν ἐπανῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὰς Θήβας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκράτησε τὴν βοιωταρχίαν τέσσαρας μῆνας ἐπὶ πλεον, εἰσῆχθη εἰς δίκην ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ αὐτοῦ καὶ ὁ Πελοπίδας ἀλλὰ μετὰ λαμπρὰν ἀπολογία ἠθωώθησαν ἀμφοτέροι πανηγυρικῶς.

§ 91. Οἱ Θηβαῖοι ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ. — Δευτέρα καὶ τρίτη εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον. — Θάνατος τοῦ Πελοπίδου. — Οἱ Θεσσαλοὶ πιεζόμενοι ὑπὸ τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Ἀλεξάνδρου ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Θηβαίων. Ὁ Πελοπίδας ἐλθὼν μετὰ στρατοῦ εἰς Θεσσαλίαν ὑπεχρέωσε τὸν τύραννον νὰ φέρηται ἡπιώτερον πρὸς τοὺς Θεσσαλοὺς, πολλὰς δὲ θεσσαλικὰς πόλεις κατέστησεν αὐτονόμους. Ἐκ Θεσσαλίας μετέβη εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ συνεβίβασε τοὺς ἐρίζοντας περὶ τοῦ θρόνου υἱοὺς τοῦ Ἀμύντιου Β'. Καταστήσας δὲ τὴν Μακεδονίαν σύμμαχον τῶν Θηβαίων καὶ πρὸς ἐγγύησιν λαβὼν τριάκοντα ἐγκρίτους ὁμήρους, ἐν οἷς καὶ τὸν νεαρὸν Φίλιππον, υἱὸν τοῦ Ἀμύντου Β', τὸν μετέπειτα βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ἐπανῆλθεν εἰς Θήβας (369).

Οἱ Ἀθηναῖοι φθονοῦντες τὴν μεγάλην δύναμιν τῶν Θηβαίων συνέμαχον μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, μετὰ εἴκοσι δὲ χιλιάδων ἀνδρῶν ἀπὸ κοινοῦ κατέλαβον τὰς παρόδους τοῦ Ἰσθμοῦ, ἀπὸ Κεγχρεῶν μέχρι Λεχαίου, ἵνα διακόψωσι τὴν ἐπικοινωνίαν τῶν Θηβαίων μετὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ συμμάχων. Τοῦτο ἠνάγκασε τοὺς Θηβαίους νὰ ἐκστρατεύσωσι καὶ πάλιν (369).

Ὁ Ἐπαμεινώνδας μετὰ δυνάμειος ἀνερχομένης μόλις εἰς τὸ τρίτον τῶν ἐχθρῶν ἀπέρχεται καὶ ἐπιτίθεται μεθ' ὁρμῆς κατὰ τὸ μέρος, ὅπου ἦσαν τεταγμένοι οἱ Λακεδαιμόνιοι, διασπᾷ τὰς τάξεις αὐτῶν καὶ εἰσβάλλει εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐνωθεὶς δὲ μετὰ τῶν συμμάχων προσβάλλει τὴν Σικυῶνα καὶ ἀναγκάζει αὐτὴν νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν θηβαϊκὴν συμμαχίαν. Μετὰ τινος δὲ ἄλλας ἐπιχειρήσεις ἐπανέρχεται οἴκαδε.

Αἱ ἐν Πελοποννήσῳ πόλεις, αἵτινες ἔλαβον τὰ ὄπλα κατὰ τῆς Σπάρτης, δὲν ὠμονόουν πρὸς ἀλλήλας οὐδὲ πρὸς τὰς Θήβας. Οἱ Ἀρκάδες παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ ῥήτορος Λυκομήδους ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιδιώξωσιν αὐτοὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου. Προέβησαν λοιπὸν μεμονωμένως εἰς πολεμικὰς τινὰς ἐνεργείας ἢ μᾶλλον ἐπιδρομάς, ἐν αἷς ἐπέτυχον. Ἡ διάσπασις αὕτη, ἢ ἐπελθοῦσα εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν συμμάχων,

ἔδωκε θάρρος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, αἱ δὲ αὐθάδεις ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀρκάδων εἶχον προκαλέσει μεγάλην ἀγανάκτησιν ἐν Σπάρτῃ. Ὄθεν ὁ νεαρός καὶ ὀρμητικὸς υἱὸς τοῦ Ἀγιστοῦ Ἀρχίδαμος, ὠφελούμενος ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐκ τῆς Πελοποννήσου, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ προσβαλὼν τοὺς Ἀρκάδας καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν Ἀργεῖους περὶ τοὺς λόφους τῆς Μιδέας κατειτρόπωσεν αὐτοὺς (368). Ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ μάχῃ λέγεται ὅτι ἐφονεύθησαν δεκακισχίλιοι Ἀρκάδες καὶ Ἀργεῖοι, οὐδεὶς δὲ Λακεδαιμόνιος. Ὄθεν καὶ ἄδακρυς μάχῃ ἐκλήθη αὕτη.

Τὰ πράγματα τῆς Θεσσαλίας διεταράχθησαν καὶ πάλιν. Ὁ Πελοπίδας πεμφθεὶς, ἵνα συμβιβάσῃ αὐτά, συνελήφθη ὑπὸ τοῦ τυράννου Ἀλεξάνδρου καὶ ἐκρατήθη αἰχμάλωτος. Οἱ Θηβαῖοι ἔπεμψαν ἀμέσως στρατὸν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀγαπητοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ στρατὸς διοικούμενος ὑπὸ ἀνικάνων στρατηγῶν παρ' ὀλίγον νὰ καταστραφῇ. Κατὰ καλὴν τύχην ὑπηρετεῖ ἐν τῷ στρατῷ ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης ὁ Ἐπαμεινώνδας. Οἱ στρατιῶται ἀγανακτήσαντες καθήρεσαν τῆς ἀρχῆς τοὺς ἀθλίους ἐκείνους βοιωτάρχας καὶ παρέδωκαν τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν Ἐπαμεινώνδαν. Ὁ Ἐπαμεινώνδας διὰ τῆς συνήθους αὐτοῦ δεξιότητος ἐπανήγαγε σῶαν τὴν στρατιὰν εἰς Θήβας. Μετὰ ταῦτα δ' ἐκστρατεύσας ἐκ νέου εἰς Θεσσαλίαν καὶ νικήσας τὸν τύραννον ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Πελοπίδαν.

Ἐν ἔτει 367 ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐστράτευσεν ἐκ τρίτου εἰς τὴν Πελοπόννησον, μετὰ πλείστης δὲ συνέσεως ἐνεργήσας κατώρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τοὺς Θηβαίους. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ τύραννος τῶν Φερῶν Ἀλέξανδρος, ὑποσηριζόμενος καὶ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἐξέτεινε καὶ αὐθις τὴν ἀρχὴν του εἰς πλείστα μέρη τῆς Θεσσαλίας. Εἰς τὰς Θήβας διεβιβάσθησαν καὶ πάλιν πλείστα παράπονα κατὰ τῶν βιαιοπραγιῶν αὐτοῦ. Τότε ὁ Πελοπίδας ἔχων ἀριστον σύμμαχον τὸ μῖσός του κατὰ τοῦ τυράννου ἔσπευσε μετὰ στρατοῦ, ἵνα τιμωρήσῃ τὴν ἀπιστίαν του. Καὶ κατειτρόπωσε μὲν τὸν τύραννον παρὰ τὰς Κυνὸς κεφαλὰς (364), ἀλλ' ἐν τῇ μεγάλῃ ὀρμῇ του ἐφονεύθη καὶ αὐτός. Ἐν τούτοις ὁ τύραννος ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν χώραν τῶν Φερῶν καὶ ἀναγνωρίσῃ τοὺς Θηβαίους ὡς ἡγεμόνας.

§ 92. Ἡ ἐν Μαντινείᾳ μάχῃ (362).—Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου.—Τὰ ἐν Πελοποννήσῳ πράγματα ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσι

δυσάρεστον τροπήν διὰ τοὺς Θηβαίους. Οἱ Ἀχαιοί, οἱ Ἥλειοι, οἱ Μαντινεῖς καὶ οἱ βόρειοι Ἀρκάδες ἀποσπασθέντες ἀπὸ τῶν Θηβῶν συνεμάχησαν μετὰ τῆς Σπάρτης. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐδωόρησεν ἀπαραίτητον νὰ εἰσβάλῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπως ἐνισχύσῃ τοὺς ὑπολειπομένους συμμάχους τῶν Θηβῶν, συγχρόνως δὲ διασπάσῃ καὶ καταβάλλῃ τοὺς ἀνιπάλους. Ὅθεν ἐν ἔτει 362 εἰσέβαλε τὸ τέταρτον ἤδη εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ πολυαριθμὸν στρατεύματος. Ἐνωθεὶς δὲ μετὰ τῶν Ἀργείων, Μεσσηνίων καὶ νοτίων Ἀρκάδων προὐχώρησε καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς Τεγέας, ὅπου ἐστρατοπέδευσεν, ἐνῶ οἱ ἀντίπαλοι Μαντινεῖς, Ἀχαιοί, βόρειοι Ἀρκάδες, Σπαρτιᾶται καὶ Ἀθηναῖοι συνεκεντρώθησαν ἐν Μαντινείᾳ.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐξορμήσας ἐκ Τεγέας δὲν ἐπειέθη κατὰ τῶν πολεμίων διὰ τῆς συνιομωιάτης ὁδοῦ, ἀλλὰ λοξοδρομήσας πρὸς τὰριστερὰ προὐχώρησε πρὸς τὰ ὄρη, ἅτινα περιστοιχίζουσι τὸ πεδῖον τῆς Μαντινείας βορειοδυτικῶς. Ἐκεῖ ἔστη καὶ διέταξε τὸν στρατὸν νὰ καταθέσῃ τὰ ὄπλα, προσποιηθεὶς ὅτι ἤθελε νὰ στρατοπεδεύσῃ. Οἱ πολέμιοι, οἵτινες ἦσαν παρατεταγμένοι τελείως πρὸς μάχην, ἀπαιτηθέντες ἐκ τῆς λοξοδρομίας τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ νομίσαντες ὅτι οὗτος ἤθελε ν' ἀποφύγῃ τὴν μάχην, ἔλυσαν τὰς τάξεις καὶ ἀπέβαλον τοὺς χαλινούς τῶν ἵππων. Ἄλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας εἶχεν ἐκλέξει τὸ ἀπώτερον ἐκεῖνο μέρος διὰ ν' ἀπατήσῃ τοὺς πολεμίους καὶ παρασκευάσῃ ἀπαρατήρητος τὴν ἐπίθεσιν.

Ἀφοῦ λοιπὸν παρέταξε τὴν πεζὴν στρατιὰν εἰς λοξὴν φάλαγγα καὶ τὸ ἵππικὸν εἰς σχῆμα ἐμβόλου προήλασε πρὸς τὰ πρόσω διὰ νὰ καταπλήξῃ τοὺς ἐχθρούς. Οὗτοι ἐν μεγάλῃ βοῇ καὶ συγχύσει ἔσπευσαν ν' ἀναλάβωσι τὰ ὄπλα καὶ νὰ χαλινώσωσι τοὺς ἵππους. Πρῶτον ἐφορμᾷ τὸ ἵππικὸν τῶν Θηβαίων καὶ διασπάσαν τὸ ἵππικὸν τῶν ἀνιπάλων ἀναγκάζει αὐτὸ νὰ τραπῇ πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐπειτα δὲ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπιπίπτει μὲ ὄλον τὸν ὄγκον τῆς λοξῆς φάλαγγος κατὰ τοῦ δεξιοῦ κέρατος, ὅπερ ἀπειτέλουν οἱ Μαντινεῖς καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι. Τὸ κέρασ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῇ. Διελύθη ὄλον καὶ συμπαρέσυρεν εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ τὸ μέσον τῆς παρατάξεως. Ἡ νίκη εὐθύς ἐν ἀρχῇ ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν Θηβαίων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν, καθ' ἣν ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀγωνιζόμενος ἐν τοῖς προμάχοις ἐνίκα ὀλοσχερῶς τοὺς ἀνιπάλους καὶ ἐφαίνετο προωρισμένος νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἡγε-

μονίαν τῆς πατρίδος του, αἴφνης ἐδέχθη καίριον τραῦμα εἰς τὸ στήθος διὰ δόρατος, τὸ ὁποῖον θραυσθὲν ἔμεινεν ἐντὸς τοῦ στήθους. Οἱ Θηβαῖοι περιέρχονται ἀμέσως εἰς ἀμμηχανίαν καὶ παύουσι τὴν δίωξιν. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες κατεῖχον τὸ ἀριστερόν κέρας τῶν πολεμίων, κατώρθωσαν ἐν τέλει ν' ἀποκρούσωσι τὴν ἀπέναντι αὐτῶν παρατεταγμένην θηβαϊκὴν μοῖραν.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας μεταφέρεται ζῶν ἔξω τῆς μάχης εἰς τὸ στρατόπεδον. Οἱ ἰατροὶ προσκληθέντες ἀποφαίνονται ὅτι ὁ θάνατος θὰ ἐπέλθῃ ἀμέσως, ἐὰν ἐξαχθῇ τὸ δόρυ ἐκ τοῦ στήθους. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀκούει μὲ ἀταραξίαν τοὺς λόγους τῶν ἰατρῶν. Ἐρωτᾷ πρῶτον ἂν ἐσώθῃ ἢ ἄσπίς του, καὶ ὁ ὑπασπιστὴς δεικνύει εἰς αὐτὸν ταύτην. Ἐρωτᾷ κατόπιν τίνας ἐνίκησαν. Μαθὼν δὲ ὅτι ἐνίκησαν οἱ Θηβαῖοι εἶπε· «**Τώρα εἶνε καιρὸς ν' ἀποθάνω**», καὶ διέταξε νὰ ἐξαγάγῃσι τὸ δόρυ. Τὴν σιγμὴν ἐκείνην οἱ φίλοι του περιστοίχισαν αὐτὸν κλαίοντες, εἰς δ' αὐτῶν λέγει μετὰ δακρύων· «**Ἐπαμεινώνδα, ἀποθνήσκεις ἄτεκνος**». «**Οὐχί**» ἀπεκρίθη ὁ Ἐπαμεινώνδας. «**Ἀφήνω δύο ἀθανάτους θυγατέρας, τὴν ἐν Δεύκτροις καὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ νίκη**». Μετὰ τοῦτο ἐξήχθη τὸ δόρυ καὶ ἀπέθανεν ἀμέσως ὁ μέγιστος τῶν στρατηγῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐν ἡλικίᾳ πενήκοντα ἔξ ἐτῶν, ἐτάφη δ' ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης (Διόδ. XV 87).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατέπεσε καὶ ἡ βραχεῖα ἡγεμονία τῶν Θηβῶν. Ἡ Ἑλλὰς ἐδειξε πλέον φανερὰ σημεῖα γενικῆς καταπτώσεως. Φοβερὰ παραλυσία ἐπεκράτει ἐν αὐτῇ. Ἐνῶ δὲ τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι, ἀνεφάνη εἰς τὰ βόρεια αὐτῆς μέρος νεαρὰ καὶ ἀκμαῖα δύναμις, ἡ Μακεδονία, ἣτις ἦτο προωρισμένη νὰ δώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τὰ παραλελυμένα μέλη τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ μεγαλορρήσῃ ἐν τῷ κόσμῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

§ 93. **Ἡ Μακεδονία πρὸ τοῦ Φιλίππου Β'.**—Τὸ μακεδονικὸν βασίλειον ἰδρῦθη κατὰ τὸν ἔβδομον αἰῶνα π. X. Ἀλλ' ἡ πρώτη ἀρχὴ αὐτοῦ ἀναφέρεται εἰς τὸν ἐξ Ἀργους Κάρανον, ἀπόγονον Τημένου τοῦ Ἡρακλείδου. Ὅθεν καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ὀνομάζοντο Ἡρακλεῖδαι.

Ἡ Μακεδονία κατ' ἀρχὰς περιορίζετο εἰς μικρὰν τινὰ χώραν, τὴν Ἡμαθίαν. ἀλλὰ βραδύτερον μικρὸν κατὰ μικρὸν ὑπετάχθησαν εἰς αὐτὴν τὰ πέριξ μικρὰ ἔθνη. Ὅτε δὲ ἡ Ἑλλάς εὗρίσκετο ἐν τῇ ἀκμῇ της, τὰ ὄρια τῆς Μακεδονίας ἐξετείνοντο πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ ὄρους Σκάρδου, πρὸς νότον μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου καὶ πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Λυχνίτιδος λίμνης. Καὶ ἦσαν μὲν οἱ Μακεδόνες ἐλεύθεροι. Ἄλλ' ὅτε ὁ περσικὸς χειμαρρὸς ἐπὶ Δαρείου τοῦ Α' ἐξεχύθη διὰ τῆς Θράκης καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων Ἀμύντας Α' ἔγινεν ὑποτελεῖς εἰς τὸν μέγαν βασιλέα· ὁ δὲ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἀμύντου Ἀλέξανδρος Α' ἠναγκάσθη νὰ συνεκστρατεύσῃ μετὰ τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκόμισεν, ὡς γνωρίζομεν, πρὸς τοὺς Ἀθηναίους προτάσεις τοῦ Μακεδονίου περὶ συμμαχίας πρὸ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς πανωλεθρίαν τῶν Περσῶν ἀπεινάξε τὸν περσικὸν ζυγόν. Τὸν Ἀλέξανδρον Α' ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ Περδίκκας Β' καὶ τοῦτον ὁ Ἀρχέλαος Β' (413—399).

Ὁ Ἀρχέλαος διεκρίνετο καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς του καὶ διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τέχνην, μετέφερε δὲ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του ἐκ τῆς Ἐδέσσης, ὅπου σήμερον κεῖνται τὰ Βοδενά, εἰς τὴν Πέλλαν καὶ κατέστησεν αὐτὴν κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τέχνης.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρχελάου ἡ Μακεδονία ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐταράσσετο ὑπὸ φοβερῶν στάσεων καὶ ἐριδῶν περὶ τοῦ θρόνου· τέλος ὑπερίσχυσε καὶ ἔγινε βασιλεὺς ὁ Ἀμύντας Β', ἐξάδελφος τοῦ Ἀρχελάου (390—379). Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου νέαι πάλιν ἐριδες ἀνεφύησαν περὶ διαδοχῆς. Τὰς ἐριδας ταύτας διέλυσεν ὁ Θηβαῖος Πελοπίδας μεταβὰς εἰς τὴν Μακεδονίαν ὡς διαιτητής. Ὁ Πελοπίδας κατέστησεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τοῦ Ἀμύντου Β' Ἀλέξανδρον Β', ἐπανελθὼν δὲ εἰς Θήβας ἔφερε μετ' ἄλλων ὡς ὄμηρον καὶ τὸν τριτότοκον υἱὸν τοῦ Ἀμύντα Β' Φίλιππον.

Τὸν Ἀλέξανδρον Β' ἐφόνευσε μετὰ ἐν ἔτος ὁ Πτολεμαῖος Ἀλωρίτης, ὅστις ἤρπασε καὶ τὴν βασιλείαν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἐδολοφόνησε μετὰ τοῖα ἔτη ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀμύντου Β' Περδίκκας Γ' (365). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκου Γ' ἔγινε βασιλεὺς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμύντας Γ'. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἀμύντας ἦτο ἀκόμη παιδίον, οἱ ἐχθροὶ τῆς Μακεδονίας ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης. Οἱ Ἰλλυριοὶ ἐκν-

ρίευσαν μέρος τῆς Μακεδονίας. Οἱ Παίονες ἀδιακόπως ἐλεηλάτουν αὐτήν. Ἐπὶ πλέον δὲ ἀνεφάνησαν καὶ δύο μνηστικῆς τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας, Πανσανίας τις, ὃν ὑπεστήριζον οἱ ἡγεμόνες τῆς Θράκης, καὶ ὁ Ἀργαῖος, ἕγγονος τοῦ Ἀρχελαίου, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ἐν γένει δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Μακεδονία διέτρεξε τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων, ἐξ αὐτοῦ δ' ἔσωσεν αὐτὴν ὁ Φίλιππος Β'.

§ 94. **Φίλιππος Β' (339—336).**—Ὁ Φίλιππος ἦτο τρίτοτοκος υἱὸς τοῦ Ἀμύντου Β'. Δεκαπενταετῆς περίπου τὴν ἡλικίαν ἤχθη ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου ὡς ὄμηρος εἰς Θήβας, ὡς προεῖπομεν. Ἐν Θήβαις ἔμεινε τρία ἔτη, ἔζησε δ' ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Παμμένους, ἐνὸς τῶν ἐγκριωτέρων Θηβαίων. Τὰ τρία ταῦτα ἔτη, τὰ διανυθέντα ἐν Θήβαις, ὑπῆρξαν διὰ τὸν Φίλιππον σχολεῖον. Ἔλαβεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἰκανὴν ἐπιστημονικὴν καὶ ζητορικὴν παιδείαν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὠφελήθη ἐκ τῆς οἰκειότητος πρὸς τοὺς δύο μεγάλους Θηβαίους πολίτας Ἐπαμεινώνδαν καὶ Πελοπίδαν. Παρὰ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐμνήθη τὰ μυστήρια τῆς πολεμικῆς καὶ πολιτικῆς τέχνης. Ἀπέβη θαυμαστῆς αὐτοῦ καὶ κατόπιν τὸν ἐμιμήθη ἐν τοῖς πολεμικοῖς. Ἀλλὰ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν μεγαλοφυχίαν καὶ τὴν πραότητα τοῦ μεγάλου ἐκείνου στρατηγοῦ οὔτε εἶχεν ἐκ φύσεως οὔτ' ἐμιμήθη.

Πότ' ἐπανῆλθεν ὁ Φίλιππος εἰς τὴν Μακεδονίαν δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστόν. Φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἐπανῆλθε, ζῶντος τοῦ Περδίκκου Γ', καὶ ὅτι ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ ἡ διοίκησις ἐπαρχίας τινὸς τῆς Μακεδονίας, ἐν αὐτῇ δ' ἐπεχείρησεν ἀμέσως νὰ καταρτίσῃ μικρὰν μὲν στρατιωτικὴν δύναμιν, ἀλλ' ὠργανωμένην κατὰ τὰς ἀρχάς, ὡς ἐδιδάχθη ἐν Θήβαις. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκου ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε κατ' ἀρχὰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Μακεδονίας ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀνεπιτοῦ Ἀμύντου Γ'. Ἄλλ' οἱ περιστοιχίζοντες τὴν Μακεδονίαν κίνδυνοι ἦσαν μεγάλοι. Ὁ δὲ Φίλιππος, ἐφελκόμενος πρὸς ἑαυτὸν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Μακεδόνων διὰ τῆς καλῆς διοικήσεως, κατεπάτησε τὰ δικαιώματα τοῦ μικροῦ ἀνεπιτοῦ καὶ κατέλαβε τὴν βασιλείαν ἐν ἰδίῳ ὄνομαι.

Ὁ Φίλιππος δὲν ἀπεδειλίασε πρὸ τῶν κινδύνων, οἵτινες ἠπέλουν πανταχόθεν τὸ κράτος του. Ἠσχολήθη μετὰ δραστηριότητος εἰς τὸ νὰ ὀργανώσῃ τὸν στρατὸν καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν πειθαρχίαν καὶ στρατιωτικὴν ἀρετήν. Καταστήσας τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ὑποχρεωτι-

κὴν ἐδημιούργησεν ἐθνικὸν στρατόν, ὅστις ἀδιαλείπτως αὐξανόμενος ἠρίθμει ἐπὶ τέλους περὶ τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν. Τὴν βᾶσιν τῆς ἐθνικῆς ταύτης στρατιᾶς τῶν Μακεδόνων ἀπετέλει ἡ **φάλαγξ**, ἣτις συνίστατο ἐκ πεζῶν βαρέως ὀπλισμένων καὶ φερόντων μακρὰ δόρατα ἢ **σαρίσας** καὶ ἦτις διὰ τὴν πυκνότητα καὶ τὴν εὐκίνησιον ἦτο σῶμα ἀκαταμάχητον. Ἀφοῦ δὲ ὁ Φίλιππος ὠργάνωσε τὰ τοῦ στρατοῦ, ἐπετέθη κατὰ πρῶτον κατὰ τῶν Παιόνων καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐπειτα κατεπολέμησε τοὺς Ἰλλυριοὺς. Καὶ τέλος κατέβαλε τοὺς δύο ἀπαιτηταὺς τοῦ θρόνου Πανσανίαν καὶ Ἀργαῖον, καὶ οὕτως ἐξησφάλισε τὴν ἀρχὴν του ἐν Μακεδονίᾳ.

Μετὰ ταῦτα ὁ Φίλιππος, ἐπιθυμῶν νὰ συνδέσῃ στενωτέρον τὴν Μακεδονίαν μετὰ τῆς θαλάσσης, ἐστράφη πρὸς τὰ παράλια καὶ ἐκυρίευσεν τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ Ἀμφίπολιν καὶ τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου Πύδναν καὶ Ποιείδαιαν. Ἐκυρίευσεν προσέτι τὰς Κρηνίδας καὶ μειωνόμασεν αὐτὰς Φιλίππους. Οὕτω δ' ἔγινε κύριος ἀπάσης τῆς μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Νέστου χώρας, ἐν ἧ ὑπῆρχον μεταλλεῖα χρυσοῦ ἐπὶ τοῦ Παγγαίου ὄρους.

§ 95. **Ἀνάμειξις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος. — Πολιτεία τοῦ Δημοσθένους.** — Ὁ Φίλιππος στερεωθεὶς ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ ἰσχυρὸς γενόμενος ἐξήτει εὐκαιρίαν, ὅπως ἀναμιχθῆ εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Ἦτο δὲ ὁ Φίλιππος ὄχι μόνον στρατηγὸς ἰκανώτατος, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸς ἐπιτήδειος καὶ πολυμήχανος. Τὴν πολιτικὴν του διέκρινε πάντοτε ἡ πονηρία καὶ ἡ δολιότης. Λέγεται ὅτι μελειῶν ἐκστρατείαν τινὰ καὶ ζητήσας πρὸ ταύτης χρησὸν ἔλαβε τὸν ἐξῆς·

« Ἀργυραῖς λόγχαισι μάχου καὶ πάντα νικήσεις ».

Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὸν χρησὸν τοῦτον, ὅπου δὲν ἠδύνατο νὰ καισυχύσῃ διὰ τῶν ὄπλων, μετεχειρίζετο τὰς ἀργυρᾶς λόγχας, τουτέστι τὸν δι' ἀργυρίου δεκασμόν. Ἐὰν δὲ δὲν εἶνε ὑπερβολικὰ ὅσα περὶ τοῦ Φιλίππου λέγει ὁ Δημοσθένης, ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων διανοούμενος νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του τὴν Ἑλλάδα εἶχεν εἰς πάσας τὰς πόλεις κατασκόπους καὶ ἐμισθοδοτεῖ αὐτοὺς ἀδρότατα. Οἱ κατάσκοποι οὗτοι διὰ παντοίων μέσων ἐφρόντιζον νὰ ἐξυπηρετῶσι τοὺς κατακτητικὸς σκοποὺς τοῦ Φιλίππου. Ἀλλὰ τὰ φιλόδοξα καὶ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου προεῖδε μετ' ὀδυροῦ καὶ ἐπολέμησε δι' ὄλων τῶν δυνά-

μεών του Δημοσθένους ὁ Ἀθηναῖος, ὁ μέγιστος τῶν ῥητόρων τῆς ἀρχαιότητος.

Ὁ Δημοσθένης γενόμενος ἀρχηγὸς τῆς φιλοπατρίδος ἐκείνης μερίδος, ἣτις ἔτεινε πρὸς διατήρησιν τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας, διεξήγαγε καὶ ὑπὲρ τῆς ἰδίας πατρίδος του καὶ ὑπὲρ ὅλης τῆς Ἑλλάδος γιγάντειον ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἰσχυροῦ καὶ πολυμηχάνου βασιλέως τῶν Μακεδόνων. Ἐγίνωσκεν ὁ Δημοσθένης τὴν διαφθορὰν τῶν συγχρόνων του Ἀθηναίων καὶ ἔβλεπε τὴν μεγάλην παρακμὴν, ἐν ἣ διατέλει ἅπασα ἡ Ἑλλάς· ἀλλ' ἡ μεγάλη του ψυχὴ δὲν ἠδύνατο ν' ἀνεχθῆ τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ παραχωρήσῃ ἀνάνδρως τὴν ἡγεμονίαν ἢ πατρίς του, ἣτις ἄλλοτε ἐκυριάρχει τοῦ ἡμίσεος ἑλληνικοῦ κόσμου. Πεπειθῶς λοιπὸν εἰς τὰς μεγάλας ἑαυτοῦ ψυχικὰς δυνάμεις προσεπάθει ν' ἀνυψώσῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, εἰς ὃ εὐρίσκειτο καὶ αὐτός, καὶ νὰ πείσῃ αὐτοὺς ὅπως ἀσπασθῶσι τὸ πολιτικόν του πρόγραμμα καὶ ὅπως ἐπιδιώξωσι τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ. Ἦτο δὲ τὸ πρόγραμμα τοῦ Δημοσθένους ἡ ἀνάληψις τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἑλλάδος παρὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ περὶ αὐτὰς σύνταξις τῶν πόλεων.

Ἄλλ' ὁ κατὰ τοῦ Φιλίππου ἀγὼν τοῦ Δημοσθένους δὲν ἐτελεσφόρησεν. Οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς σιγμὴν μόνον κατελαμβάνοντο ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ ἐκ τῶν λόγων τοῦ μεγάλου ῥήτορος, ὕστερον δὲ οὐδὲν γενναῖον ἢ σπουδαῖον ἔπρατον. Ἦσαν πάντες φίλοι τῶν ἀπολαύσεων καὶ πάντες ἀπέφευγον τοὺς κόπους τοῦ πολέμου. Πλὴν δὲ τούτου ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις μακεδονικὴ φατρία λίαν ἰσχυρά, προϊστάτο δ' αὐτῆς ὁ Αἰσχίνης, ὁ Φιλοκράτης καὶ ὁ Δημάδης, προσπαθοῦντες ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ματαιώσωσι πᾶν μέτρον λαμβανόμενον κατὰ τοῦ Φιλίππου.

§ 96. **Φωκικὸς πόλεμος (355—346).**—**Ἄλωσις Μεθώνης καὶ Ὀλύνθου καὶ ἄλλαι κατακτήσεις τοῦ Φιλίππου.**—Ὁ Φωκικὸς πόλεμος παρέσχεν εἰς τὸν Φίλιππον τὴν ποθουμένην εὐκαιρίαν νὰ ἐπεμβῆ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος. Προεκλήθη δὲ ὁ Φωκικὸς πόλεμος ἐκ τῆς ἐξῆς αἰτίας. Τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον καθ' ὑποκίνησιν τῶν Θηβαίων κατεδίκασεν εἰς πρόστιμον πολλῶν ταλάντων τοὺς Φωκεῖς ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἐσφετερίσθησαν μέρος τῆς Κίρρας, ἰερᾶς γῆς τοῦ δελφικοῦ μαντείου. Οἱ Φωκεῖς μὴ δυνάμενοι νὰ πληρώσωσι τὸ ὑπέρογκον πρόστιμον ἀπεφάσισαν ν' ἀμυνθῶσι διὰ τῶν ὅπλων, διότι τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ἠπέλει ν'

ἀφαιρέση τὴν χώραν αὐτῶν καὶ νὰ τὴν καθοσιώσῃ εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς ναόν. Ἐκλέξαντες λοιπὸν στρατηγὸν τὸν Φιλόμηλον καὶ ἐφορμήσαντες ἐκνυρίευσαν τὸ ἱερὸν τῶν Δελφῶν καὶ διέγραψαν ἐκ τῶν λιθίνων ἐπιγραφῶν τὸ περὶ καταδίκης αὐτῶν ψήφισμα. Τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον συνελθὸν ἐκ δευτέρου ἐψήφισε πόλεμον κατὰ τῶν ἱεροσύλων Φωκέων (355). Οἱ Θηβαῖοι, οἱ Λοκροὶ καὶ οἱ Θεσσαλοὶ ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ μαντείου, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, Σπαρτιᾶται καὶ ἄλλοι Πελοποννήσιοι ὑπὲρ τῶν Φωκέων. Τότε ὁ Φιλόμηλος ἤρπασε τοὺς θησαυροὺς τοῦ μαντείου καὶ δι' αὐτῶν συνεκρότησε στρατὸν ἐκ δέκα χιλιάδων μισθοφόρων. Ὁ πόλεμος οὗτος διήρκεσεν ἑννέα ἔτη. Καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος ὑπερίσχυσαν οἱ Φωκεῖς· ἀλλὰ τὸ δεύτερον ἔτος ἐνικήθησαν, ὁ δὲ στρατηγὸς Φιλόμηλος, ἵνα μὴ πέσῃ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, κατεκρημνίσθη ἐκ τινος ὑψηλοῦ βράχου καὶ ἐφονεύθη. Ἀντὶ τοῦ Φιλομήλου ἐξελέχθη στρατηγὸς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ὀνόμαρχος, ὅστις ἔθηκε χεῖρα ἐπὶ τῶν διαφόρων ἀναθημάτων τοῦ μαντείου.

Καθ' ὃν χρόνον ἐπολεμεῖτο ὁ Φωκικὸς πόλεμος, ὁ Φίλιππος κατεγίνετο ὑποτάσσων ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἐπεκτείνων τὰ ὄρια τοῦ κράτους του πρὸς ἀνατολάς. Τότ' ἐκνυρίευσε καὶ τὴν πλησίον τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου Μεθώνην καὶ κατηδάφισεν αὐτήν.

Οἱ ἐν Λαρίσῃ τῆς Θεσσαλίας ἄρχοντες Ἀλευάδαι πιεζόμενοι ὑπὸ τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Λυκόφρονος προσεκάλεσαν εἰς βοήθειαν τὸν Φίλιππον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Λυκόφρων ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ Ὀνομάρχου, στρατηγοῦ τῶν Φωκέων. Ὁ Ὀνόμαρχος εἰσβαλὼν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐνίκησε δις τὸν Φίλιππον· ἀλλ' ἔπειτα νικηθεὶς ἐφονεύθη (352). Τότε ὁ Φίλιππος ἐκνυρίευσε τὰς Παρασὰς καὶ τὴν Μαγνησίαν· εἰς δὲ τὰς Φεράς, ἀφοῦ ἐξεδιώχθησαν οἱ τύραννοι, ἀπέδωκε τὴν αὐτονομίαν. Οὕτως ὁ Φίλιππος βαθμηδὸν κατέστη κύριος τῆς Θεσσαλίας. Θελήσας δὲ τότε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Φωκέων ἔσπευσε νὰ καταλάβῃ τὰς Θερμοπύλας. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι προκατέλαβον τὸ στενὸν καὶ οὕτως ἐματαιώσαν τοὺς σκοποὺς τοῦ Φιλίππου, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Μακεδονίαν.

Ὁ Φίλιππος μετὰ μικρὰν ἀνάπαυσιν ἐν Μακεδονίᾳ ἐξεστράτευσεν καὶ πάλιν κατὰ τῶν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ χερσονήσῳ πόλεων καὶ ὑπέταξε πολλὰς αὐτῶν. Τῷ δὲ 350 προσέβαλε καὶ ἐπολιόρησεν τὴν μεγίστην καὶ ἰσχυροτάτην τῶν ἐκεῖ πόλεων Ὀλυνθον. Ὁ Δημοσθένης διὰ τῶν φλο-

γερωῶν αὐτοῦ ὀλυνθιακῶν λόγων προσεπάθησε ν' ἀναφλέξῃ τὴν φιλοπατορίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐπέτυχε νὰ πέμψωσιν οὗτοι στρατὸν καὶ πλοῖα ὑπὸ τὸν Χάρητα καὶ τὸν Χαρίδημον. Ἀλλὰ μάτην· διότι οἱ ἄρχοντες τῆς Ὀλύνθου δεκασθέντες παρέδωκαν τὴν πόλιν εἰς τὸν Φίλιππον (348).

Τὸν Ὀνομάρχον διεδέχθη ἐν τῇ στρατηγίᾳ ὁ ἀδελφός του Φάυλος καὶ τοῦτον ἀποθανόντα ὁ υἱὸς τοῦ Ὀνομάρχου Φάλαικος. Οἱ Θηβαῖοι ἀποκαμόντες ἐκ τοῦ πολέμου ἐξήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Φιλίππου. Οὗτος δὲ ἀσμένως ἐδέχθη τὴν πρότασιν. Ἀλλ' ἵνα ἐμποδίσῃ πᾶσαν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Φωκεῖς καὶ πᾶν ἐν γένει κώλυμα ἐκ μέρους αὐτῶν, προέτεινεν εἰρήνην πρὸς αὐτούς. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπαιθθέντες ἔπεμψαν εἰς Μακεδονίαν δέκα πρέσβεις, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἦσαν καὶ ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Αἰσχίνης.

Ὁ Φίλιππος διαφθείρας διὰ χρημάτων πάντας τοὺς πρέσβεις πλὴν τοῦ Δημοσθένους παρέτεινε σκοπίμως τὰς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις καὶ τέλος συνωμολόγησεν αὐτὴν ἐπὶ τῇ βάσει «ἐκάτεροι νὰ διατηρήσωσιν ὅσα εἶχον». Ἀλλ' ὅτε οἱ πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων ἐπανήρχοντο εἰς τὰ ἴδια, ὁ Φίλιππος ἐξεκίνησε μετὰ τοῦ στρατοῦ του, μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας διαπερῶν τὰς Θερμοπύλας καὶ εἰσβάλλει εἰς τὴν χώραν τῶν Φωκέων ἐν ἔτει 346. Ὁ στρατηγὸς τῶν Φωκέων Φάλαικος δεκασθεὶς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἀνεχώρησε μετὰ ὀκτὼ χιλιάδων μισθοφόρων εἰς Πελοπόννησον, ὁ δὲ Φίλιππος καταλαβὼν ἀμαχητὶ τὴν χώραν τῶν Φωκέων συνεκάλεσεν ἀμέσως τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, τοῦτο δ' ἐξέδωκε τὰς ἐξῆς ἀποφάσεις· α') αἱ πόλεις τῆς Φωκίδος νὰ κατασκαφῶσι καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς νὰ κατοικήσωσιν εἰς κώμας, ἐκάστη δὲ αὐτῶν νὰ μὴ ἔχῃ πλείονας τῶν πενήκοντα οἰκιῶν β') νὰ ἀποκλεισθῶσιν οἱ Φωκεῖς ἐκ τοῦ συνεδρίου, αἱ δὲ δύο ψῆφοι αὐτῶν νὰ δοθῶσιν εἰς τὸν Φίλιππον καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ, προσέτι δὲ νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸν ἡ προεδρία τῶν Πυθίων.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ὁ Φωκικὸς πόλεμος, ὅστις ἀπέβη δλεθριώτατος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ παρεσκεύασεν εἰς τὸν Φίλιππον τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τὴν συμφορὰν τῶν φίλων τῶν Φωκέων κατεπλάγησαν, ἀλλὰ τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενοι ἐτήρησαν τὴν πρὸς τὸν Φίλιππον συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην. Μετὰ ταῦτα ὁ Φίλιππος ἠσχολήθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς Θεσσαλίας.

Ἐπειτα δὲ ἀνεμίχθη εἰς τὰ πράγματα τῆς Εὐβοίας καὶ ἐπαγίωσεν ἐν τῇ νήσῳ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ ἐγκαθιδρούσας τυράννους φίλους τοῦ ἐν Ὁρεῶν καὶ ἐν Ἐρετρίας.

§ 97. Ὁ πρὸς τοὺς Ἀμφισσεῖς πόλεμος τοῦ Φιλίππου.— Ἡ ἐν Χαίρωνείᾳ μάχη (338).— Νέα πάλιν ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τὸν Φίλιππον, ἵνα ἐπεμβῇ εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, ἀφορμὴ πολὺ καταλληλοτέρα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων του. Ὁ φιλιππίζων ῥήτωρ Διοχίνης, πεμφθεὶς τῷ 339 ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς πυλαγόρας εἰς τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, κατηγοροῦσεν ἐν αὐτῷ τοὺς Λοκροὺς τῆς Ἀμφίσσης ὅτι ἐκαλλιέργησαν γῆν ἱερὰν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου· τὸ δὲ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον κατεδίκασεν αὐτοὺς εἰς πρόστιμον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀμφισσεῖς ἤροῦντο νὰ πληρώσωσι τὸ πρόστιμον, οἱ Ἀμφικτύονες ἀνέθηκαν εἰς τὸν Φίλιππον, ὡς πρόεδρον τοῦ συνεδρίου, νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἱεροσόλους. Ὁ Φίλιππος εἰσέβαλεν ἀμέσως μετὰ τριάκοντα χιλιάδων πεζῶν καὶ δισχιλίων ἵππέων, καὶ μέρος μὲν τοῦ στρατοῦ του ἐβάδισε κατὰ τῆς Ἀμφίσσης καὶ ἐκυρίευσεν καὶ κατέστρεψεν αὐτήν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως κατέλαβε τὴν Ἐλάτιαν.

Μόλις ἐγνώσθη ὅτι ὁ Φίλιππος κατέλαβε τὴν Ἐλάτιαν, πόλιν ὄχυρὰν κειμένην ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ Θερμοπυλῶν εἰς Θήβας, ἧς τὴν θέσιν κατέχει σήμερον τὸ Δραχμάνι, τρόμος μέγας κατέλαβε τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐσπευσμένως συνήλθον εἰς ἐκκλησίαν. Ἄλλ' οὐδεὶς τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ῥητόρων ἐτόλμησε ν' ἀναβῆ καὶ νὰ ὁμιλήσῃ. Τοσαύτη ἦτο ἡ κατάπληξις καὶ ὁ φόβος. Μόνος ὁ εὐγενῆς ῥήτωρ Δημοσθένης, ἐμπνεόμενος ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου καὶ ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐκείνου, μεθ' οὗ πάντοτε ἤλεγχε τοὺς δολίους σκοποὺς τοῦ Φιλίππου, ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα καὶ διὰ λόγου μεστοῦ φιλοπατρίας ἐνεθάρρυνε τοὺς καταπεπληγμένους Ἀθηναίους καὶ συνεβούλευσεν αὐτοὺς νὰ πέμψωσι πρόσβεις εἰς Θήβας, ἵνα προτείνωσι συμμαχίαν καὶ ἀναλάβωσιν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Θηβαίων τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεμφαν αὐτὸν τὸν Δημοσθένην. Οὗτος δ' ἐλθὼν αὐθημερὸν εἰς Θήβας διὰ τῆς πυρίνου εὐγλωττίας του ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Θηβαίους ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἔπεισεν αὐτούς, ἵνα ἀπὸ κοινοῦ ἀναλάβωσι τὸν ὑπὲρ τῶν ὄλων ἀγῶνα.

Ἀμέσως λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνωθέντες μετὰ τῶν Θηβαίων καὶ μετ' ἄλλων συμμάχων καὶ ἀποτελέσαντες στρατὸν ἐν ὄλῳ περὶ τὰς τεσσαρά.

κοντα χιλιάδας, ἐπῆλθον κατὰ τοῦ ἐν Χαιρωνείᾳ ἐστρατοπεδευμένου Φιλίππου, ἄγοντες τριάκοντα χιλιάδας πεζοὺς καὶ δισχιλίους ἵππους. Ἐκεῖ ἐν Χαιρωνείᾳ τῷ 338 συνεκροτήθη μάχη φονικωτάτη, καθ' ἣν οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν Θηβαίων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων ἠγωνίσθησαν μὲν γενναίως, ἀλλ' ἐνίκηθησαν ὀλοσχερῶς. Οἱ ἀποτελοῦντες τὸν Ἱερὸν λόχον τῶν Θηβαίων ἐπεσὸν πάντες ὁ εἷς πλησίον τοῦ ἄλλου, χωρὶς κανεῖς νὰ στρέψῃ τὰ νῶτα.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φίλιππος ἐδείχθη λίαν ἐπεικῆς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀπολύσας τοὺς αἰχμαλώτους αὐτῶν ἄνευ λύτρων. Τοῦναντίον δὲ πρὸς τοὺς Θηβαίους ἐδείχθη σκληρός. Τῶν αἰχμαλώτων αὐτῶν ἄλλους μὲν ἐφόνευσεν, ἄλλους δὲ ἐξηνδραπόδισεν, ἐν δὲ τῇ Καδμείᾳ ἐγκατέστησε φρουρὰν μακεδονικὴν.

Διὰ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ νίκης ὁ Φίλιππος κατέστη κύριος ὅλης τῆς Ἑλλάδος· ἀλλὰ προσηνέχθη ἐπεικῶς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, διότι ὁ σκοπὸς του δὲν ἦτο νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ νὰ ἐνώσῃ πάσας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του καὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν. Ὄθεν συνεκάλεσεν ἐν Κορίνθῳ κοινὸν συνέδριον τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεκηρύχθη ἀρχιστρατήγος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Ἐν τῷ συνεδρίῳ ἐκείνῳ ἀντεπροσωπεύοντο πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις πλὴν τῆς Σπάρτης, ἣτις δὲν ᾔθελε κατ' οὐδένα τρόπον ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Φιλίππου ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Φίλιππος ἐπανελθὼν εἰς Μακεδονίαν ἤρχισε νὰ παρασκευάζηται διὰ τὴν μεγάλην κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν. Ἀλλ' αἴφνης ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος τῶν σωματοφυλάκων του, ὀνόματι Πανσανίου, ἐκδικουμένου προσωπικὴν ὕβριν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

§ 98. Παιδικὴ ἡλικία καὶ ἀγωγή τοῦ Ἀλεξάνδρου.—
Καταστροφή τῶν Θεσῶν.—Τὸν Φίλιππον Β' διεδέχθη ἐπὶ τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος, εἰκοσαετής τὴν ἡλικίαν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν στρατηγῶν καὶ δορικητόρων καὶ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου κόσμου. Ἡ φύσις ἐπροίκισεν αὐτὸν ἀφθόνως μὲ τὰ λαμπρότερα πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προτερή-

ματα. Τὰ προιερόματα δὲ ταῦτα ἐκαλλιέργησε καὶ ἀνέπτυξε θαυμασίως ὁ μέγας αὐτοῦ διδάσκαλος Ἀριστοτέλης ὁ φιλόσοφος ἐκ Σιαγείρων τῆς Μακεδονίας. Ὁ Ἀριστοτέλης προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἀνέλαβε τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ δεκατριετοῦς Ἀλεξάνδρου. Διαμείνας δ' ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ μακεδονικῇ αὐλῇ διέπλασε καὶ διεμόρφωσε τὸ ἦθος τοῦ μαθητοῦ τοῦ ἑλληνοπρεπέστατον καὶ μεγαλόφρον καὶ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν ἔρωτα πρὸς τὰς μεγάλας πράξεις. Τόσῃν δὲ ἀγάπῃν καὶ τόσον σέβας ἠσθάνετο ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸν διδάσκαλόν του, ὥστ' ἔλεγεν « **Εἰς μὲν τὸν πατέρα μου ὀφείλω τὸ ζῆν, εἰς δὲ τὸν διδάσκαλόν μου τὸ εὖ ζῆν** ».

Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐδεικνύετο ἡ ὑπέροχος φύσις τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡρώτησάν ποτε αὐτὸν ἂν ἠθέλε ν' ἀγωνισθῆ εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας. **Ναί**, ἀπεκρίθη ἐὰν ἔχω βασιλεῖς ἀνταγωνιστάς. Ὁσάκις ἤρχετο ἀγγελία τις ὅτι ὁ πατήρ του ἐκυρίευσε πόλιν τινὰ ἢ ἐνίκησε μάχην, ἐνῶ οἱ φίλοι του συνέχαιρον αὐτῷ, ὁ Ἀλέξανδρος περιύλπου ἔλεγεν « **Ὁ πατήρ μου ἔχει σκοπὸν νὰ κατορθώσῃ πάντα καὶ νὰ μὴ ἀφήσῃ καὶ εἰς ἐμὲ νὰ πράξω μέγα τι καὶ λαμπρὸν ἔργον** ».

Ὁ Ἀλέξανδρος μειράκιον ὢν δεκατεσσάρων ἐτῶν παρέσχε λαμπρὸν δεῖγμα τῆς ἐκτάκτου τόλμης του καὶ ἀφοβίας, δαμάσας τὸν ἄγριον θεσσαλικὸν ἵππον **Βουκεφάλαν**, τὸν ὁποῖον οὔτε ὁ πατήρ του οὔτε ἄλλος τις τῶν ἀδελφῶν του ἠδυνήθη νὰ ἱππεύσῃ. Πῶς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Φίλιππος δακρύων ἐκ τῆς χαρᾶς ἐνηग्χαλίσθη τὸν υἱόν του καὶ ἀσπαζόμενος αὐτὸν τῷ εἶπε « **Ζήτει, υἱέ μου, ἄλλο βασίλειον μεγαλείτερον, διότι ἡ Μακεδονία δὲν σὲ χωρεῖ** ». Δεκαοκταετῆς δὲ τὴν ἡλικίαν διηύθυνεν ἐν Χαιρωνείᾳ τὸ ἀριστερὸν κέρας τῶν Μακεδόνων καὶ κατέκοψε τὸν Ἰερὸν λόχον, συντελέσας κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην νίκην.

Ἀναβάς τὸν θρόνον ὁ Ἀλέξανδρος εὐρέθη περιεστοιχισμένος ὑπὸ διαφόρων κινδύνων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν. Καὶ πρῶτον κατέστησεν ἐκποδὸν πάντας ἐκείνους, οἵτινες ἠθέλησαν ν' ἀμφισβητήσωσιν εἰς αὐτὸν τὸν θρόνον. Ἐπειτα δὲ μαθὼν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἠτοιμάζοντο νὰ ἐπαναστατήσωσι, περιφρονοῦντες αὐτὸν διὰ τὴν νεότητά του, εἰσέβαλεν ἀμέσως μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ προχωρήσας ἐστρατιοπέδευσε πλησίον τῆς Καδμείας.

Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη ἐμφάνισις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξέπληξε τοὺς Ἕλληνας, ἄνευ δὲ ἀνιστάσεως ὑπέκνυαν εἰς αὐτόν. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέ-

ξανδρος ἦλθεν εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ συνεκάλεσεν ἐκεῖ κοινὴν σύνοδον τῶν Ἑλλήνων, ἧς ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἀρχιστρατήγον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Μόνοι οἱ Σπαρτιῶται καὶ πάλιν δὲν ἔπεμψαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν σύνοδον ταύτην. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠδύνατο εὐκόλως νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ ὑποκύψωσιν, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ μεταχειρισθῆ βίαν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιστρέψας εἰς Μακεδονίαν, πρὶν ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν, ἠθέλησε νὰ ὑποτάξῃ τοὺς λαοὺς τοὺς κατοικοῦντας πέριξ τῆς Μακεδονίας, Τριβαλλοὺς, Παίονας καὶ ἄλλους, καὶ οὕτως ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀρχὴν του. Ἄλλ' ἐνῶ ἐπολέμει πέραν τοῦ Δουνάβεως ἐναντίον τῶν Γεϊτῶν, οὓς καὶ ὑπέταξε, διεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ψευδὴς φήμη ὅτι ἐφρονεύθη. Οἱ Ἕλληνες ἐζήτησαν ἀμέσως ν' ἀνακλήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των, πρῶτοι δὲ οἱ Θηβαῖοι λαβόντες τὰ ὄπλα κατέκοπαν μέρος τῆς μακεδονικῆς φρουρᾶς.

Ὁ Ἀλέξανδρος μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῶν Θηβαίων φθάνει ὡς ἀστραπὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ στρατοπεδεύει ἔξωθεν τῶν Θηβῶν. Προσκαλεῖ τοὺς Θηβαίους νὰ καταθέσωσι τὰ ὄπλα ὑπισχνόμενος ἀμνηστίαν· ἀλλ' οὗτοι ἀρνοῦνται. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος ὀργισθεὶς διατάσσει ἔφοδον· ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε φοβερός. Οἱ Θηβαῖοι ἐπολέμησαν μετ' ἀνδρείας καὶ ἐνθουσιασμοῦ μεγίστου, ἀλλ' ὑπέκνυψαν εἰς τὴν ὄρμην τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ καὶ εἰς τὴν ἀκατάσχετον τὸλμην τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ πόλις ἐκυριεύθη (335) καὶ κατεσκάφη πλὴν τῆς Καδμείας, τῶν ναῶν καὶ τῆς οἰκίας τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου. Ἐξ χιλιάδες Θηβαῖοι ἐφρονεύθησαν· οἱ δὲ λοιποὶ, περὶ τὰς τριάκοντα χιλιάδας, ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Τὴν μεγάλην ταύτην σκληρότητα ἔδειξεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τοὺς Θηβαίους, θέλων νὰ καταπλήξῃ καὶ τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας καὶ νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον εἰς τὸ μέλλον πᾶν ἐπαναστατικὸν κίνημα αὐτῶν. Καὶ ἀληθῶς τοσοῦτον ἐτρόμαξαν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ μάλιστα οἱ Ἀθηναῖοι, ὥστε οἱ τελευταῖοι ἔσπευσαν καὶ διὰ πρεσβείας νὰ ὁμολογήσωσιν ὑπακοὴν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον.

§ 99. Ἐκστρατεία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατὰ τῆς Ἀσίας.— Ἡ ἐπὶ τῷ Γρανικῷ ποταμῷ μάχη (334).— Ἐπιστρέψας ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Μακεδονίαν παρεσκευάσθη καὶ τὸ ἔαρ τοῦ 334, ἀφήσας ἐν Μακεδονίᾳ ἐπίτροπον τὸν Ἀντίπατρον, ἐξεστρά-

τευσε μετὰ τριάκοντα χιλιάδων πεζῶν καὶ τεσσάρων χιλιάδων ἵππέων ἐναντίον τῆς Ἀσίας, τὴν ὁποίαν διενοεῖτο νὰ κατακτήσῃ ὅλην. Ἐίχε μετ' ἑαυτοῦ τοὺς περιφήμους στρατηγούς Παρμενίωνα, Πεοδίκαν, Φιλώταν, Κρόατερον, Κλείτον καὶ ἄλλους.

Διαβὰς τὸν Ἑλλησποντον ὁ Ἀλέξανδρος ἦλθε κατὰ πρῶτον εἰς Τροίαν καὶ ἐτέλεσεν ἀγῶνας πέριξ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως, τὸν ὁποῖον ἐξ ὄλων τῶν ἡρώων κατ' ἐξοχὴν ἐθαύμαζεν.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος ὁ Κοδομανὸς μαθὼν τὴν κατὰ τῆς Ἀσίας ἐκστρατείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου διέταξε τοὺς ἐν τῇ Μικρῇ Ἀσίᾳ σατράπας καὶ στρατηγούς νὰ προχωρήσωσι πρὸς τὴν ἀκτὴν καὶ ἐμποδίσωσι τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τῶν Μακεδόνων. Εἴκοσι χιλιάδες Πέρσαι καὶ εἴκοσι χιλιάδες Ἕλληνες μισθοφόροι παρετάχθησαν παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμὸν, ἀναμένοντες τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ Ἀλέξανδρος, μαθὼν ὅτι οἱ Πέρσαι τὸν ἀνέμενον παρὰ τὸν Γρανικόν, ἀμέσως διηθύνηθη κατ' αὐτῶν. Ὁ ἔμπειρος στρατηγὸς Παρμενίων συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ μὴ διαβῇ αὐθήμερόν τὸν ποταμὸν, διότι ὁ στρατός του ἦτο καταπεπονημένος ἐκ τῆς μακρᾶς πορείας, τὰ δὲ ἀπέναντι τοῦ ποταμοῦ παρατεταγμένα ἐχθρικά στρατεύματα ἦσαν ἀκμαῖα πρὸς μάχην (Ἄρθ. Α. 13). Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἤκουσε τὴν συμβουλὴν ταύτην καὶ ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς διαβάσεως. Πρώτη ἐρρίφθη εἰς τὸν ποταμὸν ἡ ἴλη τῶν ἐταίρων (βαρὸν ἵππικόν), μετ' αὐτὴν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἐφιππος ἐπὶ τοῦ Βουκεράλα ἄγων τὸ δεξιὸν κέρασ καὶ συγχρόνως ὁ Παρμενίων μετὰ τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος. Οἱ Πέρσαι ἀφ' ὑψηλοῦ ἤρχισαν ν' ἀκοντίζωσι τοὺς Μακεδόνας, οἵτινες κατ' ἀρχὰς ἔνεκα τοῦ ὀλισθηροῦ πηλοῦ ἐκωλύοντο καὶ ἐκακοπάθουν. Τέλος ἐξῆλθον καὶ ἐπέπεσον ἀκράτητοι. Ὁ Ἀλέξανδρος ὡς λέων μάχεται μετὰ τῶν προμάχων, ἀλλὰ παρ' ὀλίγον νὰ φονευθῇ. Ὁ σατράπης τῆς Ἰωνίας Σπιθριδάτης ὕψωσε τὴν χεῖρα, ἵνα καταφέρῃ διὰ τοῦ ξίφους κτύπημα κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκ τῶν ὀπισθεν. Ἀλλ' ὁ Μακεδὼν στρατηγὸς Κλείτος προλαβὼν ἀπέκοψε τὴν χεῖρα τοῦ Σπιθριδάτου καὶ οὕτως ἐσώθη ὁ Ἀλέξανδρος. Τέλος μετὰ φονικώτατον ἀγῶνα οἱ Πέρσαι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Δύο χιλιάδες πεντακόσιοι Πέρσαι ἐφονεύθησαν καὶ πολλοὶ στρατηγοὶ αὐτῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν νίκην ἐφρόντισε περὶ τῶν τραυματιῶν. Τὴν ἐπιούσαν ἔθαψε μετὰ πομπῆς τοὺς πεσόντας, καθὼς καὶ τοὺς φο-

νευθέντας στρατηγούς τῶν Περσῶν. Ἀποδίδων δὲ μέρος τοῦ θριάμβου του εἰς τοὺς Ἕλληνας ἔπεμψε τριακοσίας ἀσπίδας, ἵν' ἀναριηθῶσιν εἰς τὸν Παρθενῶνα μετὰ τῆς ἐξῆς ἐπιγραφῆς. « Ἀλέξανδρος καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν τὴν Ἀσίαν οἰκούντων βαρβάρων ».

§ 100. **Καθυπόταξις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.** — **Γόρδιος δεσμός.** — Ἡ πρώτη αὐτῆ ἐπὶ τῷ Γρανικῷ ποταμῷ νίκη κατέστησε τὸν Ἀλέξανδρον κύριον ἀπάσης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὸ Λασκύλιον, ἡ καθέθρα τοῦ σατραπόου τῆς Φρυγίας, παρεδόθη εἰς τὸν στρατηγὸν Παρμενίωνα, αἱ δὲ Σάρδεις, πρωτεύουσα τῆς Λυδίας, παρεδόθησαν ἀμαχητὶ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. « Αἴσασαι αἱ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνικαὶ πόλεις μετ' ἀγαλλιάσεως ὑπεδέχοντο τοὺς ὁμοφύλους των. Εἰς ταύτας ὁ Ἀλέξανδρος κατήργησε τὰς ὀλιγαρχίας καὶ εἰσήγαγε τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα καὶ τοὺς πατρίους νόμους. Μόνον δύο πόλεις ἰσχυρόταται, ἡ Μίλητος καὶ ἡ Ἀλικαρνασσός, ἀντίστησαν πεισματωδέστατα. Ἀλλὰ καὶ ταύτας ὁ Ἀλέξανδρος πολιορκήσας ἐκυρίευσεν.

Ἀκολούθως ὁ μὲν Παρμενίων ἐξηκολούθησεν ὑποτάσσων τὴν Φρυγίαν, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἠσχολήθη εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Λυκίας, Παμφυλίας καὶ Πισιδίας. Στραφεὶς δ' ἔπειτα πρὸς βορρῶν ἔφθασεν εἰς τὸ Γόρδιον, πόλιν τῆς Φρυγίας, ὅπου συννητήθη μετὰ τοῦ Παρμενίωνος. Ἐκεῖ διὰ τοῦ ξίφους ἔκοψε τὸν **Γόρδιον δεσμόν**, περὶ οὗ ἀρχαῖος χρησμός ἔλεγεν ὅτι, ὅστις λύσῃ αὐτόν, θά ἀρξῆ ὄλης τῆς Ἀσίας.

Ἐκ Γορδίου ὁ Ἀλέξανδρος ἐπορεύθη πρὸς τὴν Παφλαγονίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν καὶ ὑπέταξεν αὐτάς. Ἐπειτα διέβη τὰ στενὰ τῆς Κιλικίας καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν αὐτῆς Ταρόν. Ἐκεῖ θελήσας νὰ λουσθῆ εἰς τὰ ψυχρὰ ὕδατα τοῦ Κύνου ποταμοῦ, κάθιδρος ὢν, κατελήφθη ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ καὶ ἔπεσε κληήρης. Ἄλλ' ἔσωσεν αὐτὸν ὁ ἰατρὸς Φίλιππος ὁ Ἀκαρνάν.

§ 101. **Ἡ ἐν Ἰσοῦ μάχη** (Νοέμβριος 333). — Ὁ Λαρεῖος ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Συναθροίσας λοιπὸν τετρακοσίας χιλιάδας πεζῶν καὶ ἑκατὸν χιλιάδας ἵππέων κατέβαιναν ἐκ τῆς Βαβυλῶνος. Θεωρῶν δ' ἑαυτὸν ἀκαταμάχητον καὶ σπεύδων πρὸς τὴν μάχην, δὲν περιέμενε τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὰς ἀναπεπταμένας πεδιάδας, ἀλλ' ἀπερυσκέπτως προυχώρει πρὸς τὰς στενάς διόδους τῆς Κιλικίας. Εἶχε δὲ μεθυσθῆ ἐκ τῶν κολακειῶν τῶν μεγιστάνων του, οἷνες βλέποντες τὸν Ἀλέξανδρον ὀπωσδήποτε χρονοτριβήσαντα ἐν

Ταρσῶ, καὶ ἔνεκα τῆς ἀσθενείας του καὶ χάριν καθυποτάξεως τῶν ὄρει-
νων φυλῶν τῆς Κιλικίας, ἔλεγον ὅτι ὁ Μακεδῶν βασιλεὺς ἔχει καταλη-
φθῆ ὑπὸ φόβου καὶ δὲν θὰ τολμήσῃ ν' ἀνικρῶσῃ τὸν μέγαν βασιλέα.
Ἐπιπλέον λοιπὸν ἐφθασεν εἰς τὴν στενὴν παράλιον πεδιάδα τῆς Ἰσοῦ,
τὴν διαρροεμένην ὑπὸ τοῦ Πινάρου ποταμοῦ, καὶ ἐκεῖ ἐστρατοπέδευσεν.

Ὁ Ἀλέξανδρος εὐρίσκειτο εἰς τὴν πόλιν Μυρίανδον, ἑκατὸν στά-
δια μακρὰν. Μαθὼν δὲ τὴν προσέγγισιν τοῦ Δαρείου, παρέταξεν ἀμέ-
σως τὸν στρατὸν του καὶ ἐπῆλθε κατὰ τῶν Περσῶν. Ὅτι ἐπλησίασε μέ-
χρι τοξέυματος, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀλαλαγμοῦ τῶν στρατιωτῶν μετ' ἀκα-
τασχέτου ὀρμῆς ἐρρίφθη εἰς τὸν ποταμόν. Μὲ γυμνὸν δὲ τὸ ξίφος ἐπή-
δησεν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τοῦ ποταμοῦ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ
στρατοῦ του ἐπιπεσὼν δ' ὡς κεραινὸς διέρρηξε τὰς τάξεις τῶν Περσῶν.
Ἐπιπλέον καταληφθεὶς ὑπὸ πανικοῦ τρέπεται εἰς φυγὴν. Ὁ Ἀλέξαν-
δρος καταδιώκει αὐτόν· ἀλλ' ἐπειθούσης τῆς νυκτὸς ἠναγκάσθη νὰ κα-
ταπαύσῃ τὴν καταδίωξιν,

Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Δαρείου τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μάχης ἦτο πρό-
δηλον. Ἄπας ὁ περσικὸς στρατὸς διελύθη καὶ ἐτιράπη εἰς ἄτακτον φυ-
γὴν, καταδιωκόμενος καὶ κατακοπτόμενος πανταχόθεν. Ἄπαν τὸ στρα-
τόπεδον κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ ἄρμα, ἡ ἀσπίς καὶ τὸ τό-
ξον τοῦ Δαρείου περιήλθον εἰς τὸν νικητὴν.

Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦτο καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Δαρείου, ἡ μή-
τηρ του, ἡ σύζυγός του, δύο θυγατέρες του, καὶ ὁ μικρὸς υἱὸς του. Ὁ
Ἀλέξανδρος μόνον ἅπαξ ἐπεσκέφθη τὴν οἰκογένειαν τοῦ Δαρείου καὶ τὴν
παρηγγόρησεν, ἀφοῦ προηγουμένως διὰ τοῦ στρατηγοῦ Λεοννάτου ἀνήγ-
γειλεν εἰς αὐτὴν ὅτι ὁ Δαρεῖος ζῆ. Διέταξε δὲ ν' ἀποδίδωνται εἰς τὴν σύ-
ζυγον τοῦ Δαρείου βασιλικαὶ τιμαί.

§ 102. **Καθυπόταξις Φοινίκης, Παλαιστίνης καὶ Αἰ-
γύπτου.**—Μετὰ τὴν ἐν Ἰσοῦ μάχην ὁ μὲν Παρμενίων ἐβάδισε κατὰ
τῆς Κοίλης Συρίας καὶ κατέλαβεν ἄνευ δυσκολίας τὴν πρωτεύουσαν αὐ-
τῆς Λαμασκόν. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως διη-
θύνηθη κατὰ τῆς Φοινίκης, ἧς ἅπασα ὑπετάχθη εἰς αὐτὸν ἀμαχητὶ μετὰ
τῆς μητροπόλεως Σιδῶνος. Μόνη ἡ Τύρος, ἡ καλουμένη βασιλεὺς τῆς
θαλάσσης, ἠρηγήθη νὰ ὑποταχθῆ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Αὕτη κειμένη
ἐπὶ βραχῶδους νήσου, ἐν τέταρτῳ τῆς ὥρας ἀπεχούσης ἀπὸ τῆς ξηρᾶς,
ἦτο ἐκ φύσεως καὶ ἐκ τέχνης τοσοῦτον ὀχυρὰ, ὥστ' ἐφαίνετο ἀπόρη-

τος. Ἀλλὰ καὶ ταύτην ἐκυρίευσεν ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ ἐπτάμηνον πολιορκίαν καὶ παραδειγματικῶς ἐμύωρσεν. Ἡ πόλις κατεσκάφη, τῶν δὲ κατοίκων ἄλλοι μὲν ἐφονεύθησαν, ἄλλοι δὲ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας τῆς Τύρου ὁ Δαρεῖος ἐπεμψε πρέσβεις εἰς τὸν Ἀλέξανδρον μετ' ἐπιστολῆς καὶ προσήνεγκεν εἰς αὐτὸν δεκακισχίλια τάλαντα ὡς λύτρα διὰ τὴν οἰκογένειάν του, προσέει δὲ μίαν τῶν θυγατέρων του εἰς γάμον καὶ πᾶσαν τὴν χώραν τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ γίνῃ φίλος καὶ σύμμαχος.

Ὁ Παρμενίων ἀκούσας τὰς προτάσεις ταύτας εἶπεν ὅτι, ἂν ἦτο Ἀλέξανδρος, θὰ τὰς ἐδέχεται. **Καὶ ἐγώ**, ἀπήντησεν ὁ Ἀλέξανδρος, **ἂν ἤμην Παρμενίων.** Εἶπε δὲ εἰς τοὺς πρέσβεις ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην τῶν χρημάτων οὔτε συναινεῖ νὰ λάβῃ ἐν μέρος τῆς χώρας, ἀφοῦ ἤδη ἔχει ὄλην εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Ἐὰν δὲ ὁ Δαρεῖος θέλῃ τὴν οἰκογένειάν του, δύναται νὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος νὰ παραλάβῃ αὐτήν, χωρὶς νὰ φοβηθῇ νὰ πάθῃ τι. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ὑπέταξεν ἀμαχητὶ καὶ τὴν Παλαιστίνην. Μόνον ἐν Γάζῃ ἀπήντησεν ἀντίστασιν μεγάλην, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ταύτην ἐκυρίευσεν μετὰ δίμηνον πολιορκίαν καὶ κατέστρεψεν ἐκ θεμελίων.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἔγινε κύριος τῆς Συρίας, τῆς Φοινίκης, καὶ τῆς Παλαιστίνης, ἐπορεύθη πλέον ἀκωλύτως κατὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ ὑπέταξεν αὐτήν ἀμαχητὶ. Εἰς μνημεῖον δὲ ἀθάνατον τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου του ἔκτισε παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου τὴν ἐπώνυμον αὐτοῦ Ἀλεξάνδρειαν. Ἡ πόλις αὕτη ἐν βραχεῖ χρόνῳ διὰ τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεώς της ἔγινε κέντρον παγκοσμίου ἐμπορίου, ἐλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἐλληνικοῦ βίου.

Ἐκεῖθεν τῷ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ μαντεῖον τοῦ Διὸς Ἀμμωνος. Ἐκεῖτο δὲ τοῦτο εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Αἰβύνης, δώδεκα ἡμέρας μακρὸν τῆς Μέμφιδος, πρωτεύουσος τῆς Αἰγύπτου, ἧτις ἔκειτο πλησίον τοῦ σημερινοῦ Καῖρου. Πορευόμενος λοιπὸν διὰ μέσου ἀνδρῶν καὶ ἀμμωδῶν ἐρημῶν ἔφθασεν εἰς τὴν χαρίεσσαν καὶ θελκυτικὴν ὄασιν **Σιβᾶ**, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ἦτο ὁ ναός. Εἰσαχθεὶς ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν ναὸν ἔστη πρὸ τοῦ βωμοῦ, ὃ δὲ ἰσχυρῶς ὠνόμασεν αὐτὸν **παῖδα τοῦ Διός.** Ἐκτοτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐφαντάζετο ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ Διὸς ἢ μᾶλλον ἤθελε νὰ τὸν φαντάζωνται οἱ ἄλλοι πρὸς εὐκολωτέραν καθυπόταξιν τῶν δεισιδαιμόνων λαῶν τῆς Ἀσίας.

Ἐν Αἰγύπτῳ ὁ Ἀλέξανδρος διέτριψε πέντε μῆνας. Ἐπειτα δὲ τὸ ἔαρ τοῦ 331 ἐπανῆλθεν εἰς Φοινίκην καὶ ἠσχολήθη εἰς τὴν διαρρύθμισιν τῶν πραγμάτων τῆς Φοινίκης, τῆς Συρίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

§ 103. Ἡ παρὰ τὰ Γαυγάμηλα μάχη (Ἐκτώβριος 331). — **Κατάληψις Βαβυλῶνος, Σούσων καὶ Περσεπόλεως.** — Ὁ Δαρεῖος, πεισθεὶς ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἰς οὐδένα συμβιβασμὸν ἠσχετο, ἀπεφάσισε καὶ πάλιν νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην τῶν ὄπλων. Συνήθροισε λοιπὸν ἐν ἑκατομμύριον πεζῶν καὶ τεσσαράκοντα χιλιάδας ἵππέων καὶ διακόσια δρεπανηφόρα ἄρματα (Ἀρχ. Γ. 8) καὶ ἐπήρχειτο κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος διαβάς τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα προχώρησε πρὸς συνάντησιν τοῦ Δαρείου, ἄγων τεσσαράκοντα χιλιάδας πεζῶν καὶ ἐπὶ χιλιάδας ἵππέων. Ἡ συνάντησις ἔγινε παρὰ τὰ Γαυγάμηλα, ὄχι μακρὰν τῶν Ἀρβήλων, πόλεως τῆς Ἀσσυρίας. Πρῶτος ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὁ Ἀλέξανδρος μὲ ἀκατάσχετον ὄρμην. Ὁ ἄγων ὑπῆρξε πεισματώδης. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐκτιθέμενος εἰς πάντα κίνδυνον ἐπλήγησε τὸν ἡνίοχον τοῦ Δαρείου, ὥρμησε δὲ νὰ φονεύσῃ αὐτὸν τὸν Δαρεῖον, ἀλλ' οὗτος προλαβὼν ὄριπται ἔξω τοῦ ἄρματος, ἀναβαίνει ἐπὶ ἵππου καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ κοινοῦ καὶ τοῦ σκότους σφύζεται. Καὶ ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ οἱ Πέρσαι ὑπέστησαν ἀληθῆ πανωλεθρίαν. Οὐδεὶς πλέον μέγας περσικὸς στρατὸς συνεκροτήθη οὔτε μάχη ἔγινε.

Μετὰ τὴν παρὰ τὰ Γαυγάμηλα μάχην τὸ κράτος τοῦ Δαρείου κατελύθη, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἔγινε πλέον κύριος ὅλου τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἡ Βαβυλὼν καὶ τὰ Σούσα ἠνοιξαν τὰς πύλας εἰς τὸν νικητὴν. Ἐν Σούσοις εὗρεν ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς θησαυροὺς τοῦ Δαρείου, ἀνεροχομένους εἰς πενήκοντα χιλιάδας ταλάντων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ πλεῖστα ἄλλα πράγματα ἀμυθῆτου πλοῦτου καὶ πολυτελείας. Ἐκ Σούσων ἐπορεύθη ὁ Ἀλέξανδρος εἰς Περσέπολιν, ὅπου ὡσαύτως εὗρε παμπληθεῖς θησαυροὺς.

§ 104. Θάνατος τοῦ Δαρείου. — **Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τοῦ περσικοῦ κράτους.** — Ἐκ Περσεπόλεως ὁ Ἀλέξανδρος διηυθύνθη πρὸς τὴν Μηδίαν μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του πρὸς καταδίωξιν τοῦ Δαρείου. Φθάσας εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Ἐκβάτανα ἔμαθεν ὅτι ὁ Δαρεῖος διηυθύνετο πρὸς βορρᾶν. Ἀμέσως ἀκολοθεῖ αὐτὸν κατὰ πόδας. Καθ' ὁδὸν μαυθάνει ὅτι ὁ σατράπης τῆς Βακτριανῆς

Βήσσοι συλλαβὸν τὸν Δαρεῖον ἔσυρον αὐτὸν δέσμιον καὶ οὐ ἀνεκήρουξεν ἑαυτὸν βασιλέα. Ὁ Ἀλέξανδρος πλήρης ὀργῆς σπεύδει πρὸς καταδίωξιν τοῦ Βήσσου. Ὁ Βήσσοι, βλέπων οὐ ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῆ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐπλήρωσε θανασίμως τὸν Δαρεῖον καὶ κατυλιπὸν αὐτὸν ἐν τῇ ὁδῷ ἐπετάχυνε τὴν φυγὴν του. Ὁ Ἀλέξανδρος φθάσας καὶ ἰδὼν τὸν Δαρεῖον νεκρὸν ἐν τῇ βασιλικῇ ἀμάξῃ συνεκινήθη καὶ ἔκλαυσε· καλύψας δὲ αὐτὸν διὰ τῆς γλαμύδος του διέταξε νὰ μετακομισθῆ εἰς Περσέπολιν καὶ ταφῆ μετὰ βασιλικῶν τιμῶν ἐν τοῖς πατρώοις τάφοις.

Τότε ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέβαλεν ἐπὶ τινα χρόνον τὴν καταδίωξιν τοῦ Βήσσου καὶ ἠσοχολήθη εἰς τὴν κατάκτησιν τῶν παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν χωρῶν Ὑρκανίας καὶ Παρθίας. Κατέβαλε δὲ καὶ τοὺς Μάρδους, οἵτινες ἐθεωροῦντο ἀήτητοι. Ὑπέταξεν ὡσαύτως τὴν Ἀρίαν καὶ τὴν Ἀραχωσίαν, σημερινὸν Ἀφγανιστάν, ὅπου ἔκτισεν ἄλλην Ἀλεξάνδρειαν. Διανύσας δ' ἐν Ἀραχωσίᾳ ὀλόκληρον τὸν χειμῶνα, τὸ ἔαρ τοῦ 324 διέβη μετὰ πολλὰς κακουχίας τὸν αἰωνίως χιονοσκεπῆ Παροπάμισον ἢ Ἰνδικὸν Κούκασον καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βακτριανήν, ἣν ὑπετάχθη ἀμαχητὶ μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ὠξου.

Ὁ ἐν Βακτριανῇ εὐρισκόμενος Βήσσοι μαθὼν τὴν προσέγγισιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔφυγεν εἰς τὴν Σογδιανήν. Ὁ Ἀλέξανδρος κατεδίωξεν αὐτὸν κατὰ πόδας καὶ συλλαβὸν παρέδωκεν εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ Δαρείου, οἵτινες, ἀφοῦ τὸν ἐβασάνισαν σκληρότατα, ἔπειτα τὸν ἐφόνευσαν. Μετὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Βήσσου ὑπετάχθη καὶ ἡ Σογδιανὴ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Ἡ Σογδιανὴ καὶ ἡ Βακτριανὴ ἦσαν αἱ βορειότεραι καὶ λίαν ὄρειναι ἐπαρχίαι τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἐν αὐταῖς διέτριψεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐν καὶ ἡμῖσι ἔτος, τὸ μὲν ἵνα ἐμπεδώσῃ τὴν εἰς αὐτὸν ὑποταγὴν τῶν ὄρεινῶν καὶ μαχίμων ἐκείνων κατοίκων, τὸ δὲ ἵνα ἐξημερώσῃ αὐτοὺς διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Πρὸς τοῦτο ἔκτισεν εἰς τὰς χώρας ἐκείνας πολλὰς πόλεις. Λαβὼν δὲ βορειοανατολικὴν διεύθυνσιν ἀφίκετο εἰς τὸν μέγαν ποταμὸν Τάναϊν, ὅστις ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων ἐκαλεῖτο Ἰαξάρτης καὶ ὅστις ἀπετέλει τὰ ὄρια τοῦ βασιλείου τοῦ Μεγάλου Κύρου. Παρὰ τὸν Ἰαξάρτην καὶ ἐπὶ τῆς γωνίας, ὅπου νῦν ἐνοῦται τὸ Τουρκεσταν, ἢ Σινικὴ καὶ ἡ Ἀσιατικὴ Ῥωσία, ἔκτισε τὴν ἐσχάτην Ἀλεξάνδρειαν.

Διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς Βακτριανῆς καὶ τῆς Σογδιανῆς συνεπληρώθη Ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία Ν. Βραχνού

ἡ κατάκτησις τοῦ περσικοῦ κράτους ἐν διαστήματι ἐπὶ ἐτῶν (334-327). Τὴν ἐπὶ τούτου κυριαρχίαν του ὁ Ἀλέξανδρος ἐξησφάλισε σεβόμενος τὴν θρησκείαν τῶν διαφόρων λαῶν καὶ τὰ ἥθη αὐτῶν καὶ τοὺς πατέρας νόμους καὶ καταλείπων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοὺς σατραπᾶς εἰς τὰς θέσεις των. Ἐν τῇ Βακτριανῇ διατρίβων ὁ Ἀλέξανδρος ἐνυμφεύθη τὴν ὄραιοτάτην Ῥωξάνην, θυγατέρα τοῦ ἐπιφανοῦς Βακτρίου Ὄξυάρτου.

§ 105. **Θάνατος Φιλῶτα, Παρμενίωνος καὶ Κλεΐτου.**—Ἀλλὰ τὸν λαμπρὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡμαύρωσαν κατὰ πολὺ ἄτοποι καὶ ἀξιοκατάκριτοι πράξεις, εἰς τὰς ὁποίας ἤρχισε νὰ περιπίπτῃ θαμβωθεὶς ἐκ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ὑπερανθρώπου δυνάμεώς του. Ἀνακαλυφθείσης συνωμοσίας τινὸς κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, διέταξεν οὗτος νὰ φονεύσῃ τὸν γενναῖον στρατηγὸν Φιλῶταν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι λαβὼν γνῶσιν τῆς συνωμοσίας δὲν κατήγγειλεν εἰς αὐτὸν ταύτην. Ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα τοῦ Φιλῶτα, τὸν γηραιὸν Παρμενίωνα, εὐρισκόμενον ἐν Ἐκβατάνοις τῆς Μηδίας ὡς διοικητὴν τῆς πόλεως, διέταξε νὰ φονεύσῃ. Μετὰ τινα χρόνον ἐφόρευσε ἰδίᾳ χειρὶ ἐν συμποσίῳ τὸν στρατηγὸν Κλεῖτον, ὅστις ἄλλοτε, ὡς εἶδομεν, εἶχε σώσει τὴν ζωὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμὸν. Καὶ μετεμελήθη μὲν ἀμέσως καὶ ἔκλασε πικρῶς, ἀλλ' οὔτε διὰ τῆς μετανοίας οὔτε διὰ τῶν δακρύων ἠδυνήθη νὰ ἐξαλείψῃ ἐκ τοῦ ὀνόματός του τὴν κηλίδα ταύτην.

§ 106. **Ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τῆς Ἰνδικῆς (327).**—Ἡ ἀκόρεστος φιλοδοξία τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἄφινεν αὐτὸν νὰ ἡσυχάσῃ. Ὄθεν ἀπεφάσισε νὰ φέρῃ τὰ ὄπλα του κατὰ τῆς Ἰνδικῆς, ἣν οὐδεὶς Εὐρωπαῖος στρατηγὸς εἶχε παύσει. Ἐν ἀρχῇ λοιπὸν τοῦ 327 ἄγων ἑκατὸν χιλιάδας πεζῶν καὶ δέκα πέντε χιλιάδας ἵππέων διέβη τὸν Ἰνδὸν ἐπὶ γεφυρῶν καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὰς χώρας τοῦ βασιλέως Ταξίλου, αἵτινες ἤρχίζον ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ Ἰνδοῦ καὶ ἔφθανον μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ὑδάσπου. Ὁ Ταξίλης ὑπετάχθη εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν πενήκοντα ἐλέφαντας.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνταμείβας τὸν Ταξίλην διὰ τὴν πρόθυμον ὑποταγὴν του ἐξεστράτευσε ἔπειτα κατὰ τοῦ κραταιοῦ βασιλέως Πῶρον. Τούτου τὸ βασιλεῖον ἔκειτο πέραν τοῦ Ὑδάσπου καὶ ἐξτείνεται μέχρι τοῦ Ὑδραώτου. Ὁ Πῶρος ἐθεώρησεν αἰσχρὸν νὰ παραδοθῇ ἄνευ πολέμου. Ὄθεν ἐκινήθη κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ πενήκοντα χιλιάδων

Ἰνδῶν πεζῶν, τεσσάρων χιλιάδων ἰππέων, μεθ' ἄρμάτων καὶ μετὰ διακοσίων πυργοφόρων ἐλεφάντων. Ἀλλὰ νικηθεὶς καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ἤχθη ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠρώτησεν αὐτὸν πῶς θέλει νὰ τὸν μεταχειρισθῆ. Βασιλικῶς, ἀπεκρίθη ὁ Πῶρος. **Καὶ τοῦτο μὲν θὰ γίνῃ, εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος· ἄλλο δὲ τί ζητεῖς ; — Εἰς τὸ βασιλικῶς πάντα περιέχονται, ἀπήντησεν ὁ Πῶρος.** Ὁ Ἀλέξανδρος, θαυμάσας τὴν μεγαλοφροσύνην τοῦ Πῶρου, ὄχι μόνον τὸ βασίλειόν του ἀπέδωκεν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἄλλας χώρας τῷ προσέθηκε καὶ μεγίστην ἐμπιστοσύνην ἔκτισε ἐδείκνυε πρὸς αὐτόν.

Ἀφοῦ ὁ Ἀλέξανδρος ἔκτισε δύο πόλεις παρὰ τὸν Ὑδάσπην, τὴν **Νίκαιαν**, εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἐνίκησε τὸν Πῶρον, εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης, καὶ τὴν **Βουκεφάλειαν** εἰς τὸ μέρος, ὅπου διέβη τὸν ποταμὸν, πρὸς τιμὴν τοῦ ἀχωρίστου συντρόφου του Βουκεφάλα, ὅστις ἀπέθανεν ἐκεῖ ἕνεκα γήρατος, προυχώρησεν ἔπειτα εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἰνδικῆς καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ὑφάσιος. Ἐνῶ δὲ ἠτοιμάζετο νὰ διαβῆ τὸν ποταμὸν τοῦτον καὶ εἰσβάλλῃ εἰς τὰς θαυμασίας χώρας τοῦ Γάγγου, αἶφνης πρώτην φορὰν οἱ Μακεδόνες, ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, ἀποκαμόντες ἐκ τῶν διαφόρων ἀγῶνων καὶ τῶν μεγάλων ταλαιπωριῶν, ἠρνήθησαν ν' ἀκολουθήσωσιν αὐτόν. Ὁ Ἀλέξανδρος προσεπάθησε διὰ διαφόρων μέσων νὰ μεταπέισῃ αὐτούς, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον.

§ 107. **Ἐπάνοδος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Περσίαν. Ἐκπολιτιστικὸν ἔργον αὐτοῦ.**—Τότε λοιπὸν ὁ πάντοτε ἀήτητος Ἀλέξανδρος ἔστρεψε νὰ ἠτιηθῆ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Πρὶν δ' ἐπιστρέψῃ, ἀνήγειρεν ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὄχθης τοῦ Ὑφάσιος δώδεκα πυργοειδεῖς βωμοὺς πρὸς τιμὴν τῶν δώδεκα Ὀλυμπίων θεῶν καὶ ὡς ἔσχατον πρὸς ἀνατολὰς ὄριον τῶν δορικησιῶν του. Ἐπειτα δ' ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Νίκαιαν. Ἐκεῖ ἐπιβιβασθεὶς μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν ἐν τῷ μεταξὺ ναυπηγηθέντα στόλον ἐκ δύο χιλιάδων πλοίων, κατέπλευσε τὸν Ὑδάσπην, τὸν Ἀκασίην καὶ τὸν Ἰνδόν, καθυποιάσων πάντας τοὺς παραποταμίους λαοὺς καὶ κτιζὼν πόλεις καὶ ναυπήγια. Κατὰ τὸν κατάπλου αὐτὸν ὑπέταξε καὶ τοὺς Μαλλοὺς, ἔθνος τῆς Ἰνδικῆς πολεμικώτατον, ὅτε διέτρεξε τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων. Σωθεὶς ὡς ἐκ θαύματος ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν Πάταλα, κειμένην εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὁ Ἰνδὸς σχίζεται εἰς δύο βραχίονας καὶ σχηματίζει τὸ

Δέλτα. Τὴν πόλιν ταύτην ὠχύρωσεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἴδρυσεν δ' ἐν αὐτῇ νεώρια καὶ κατέστησε κέντρον ἐμπορίας.

Ἐκ Πατάλων ὁ Ἀλέξανδρος τὸν μὲν Νέαρχον, τὸν ὁποῖον διώρισεν ἡγεμόνα τοῦ στόλου, διέταξε νὰ φέρῃ τὸν στόλον διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου, αὐτὸς δ' ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέφῃ εἰς τὴν Περσίαν διὰ ξηρᾶς. Καὶ Ἀύγουστον τοῦ 325 ἀναχωρήσας ἐκ Πατάλων μετὰ δυσχερῆ καὶ ἀγωνιώδη πορείαν διὰ τῆς ἀμμώδους καὶ ἀνύδρου Γεδρωσίας, τοῦ νῦν Βελουτιχιστάν, καθ' ἣν πορείαν κατεστράφη μέγα μέρος τοῦ στρατοῦ του, ἔφθασε τέλος εἰς τὰ Ποῦρα, πρωτεύουσαν τῆς Γεδρωσίας, ὅπου εὗρε πάντα τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐν ἀφθονίᾳ. Ἐκεῖθεν διὰ τῆς εὐφόρου Καρμανίας ἔφθασεν εἰς τὴν Περσέπολιν καὶ τέλος εἰς τὰ Σοῦσα τὸν Φεβρουάριον τοῦ 324. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσε καὶ ὁ Νέαρχος μετὰ τοῦ στόλου.

Ἐν Σούσοις ὁ Ἀλέξανδρος διέτριψε μῆνας τινὰς ἀσχοληθεὶς εἰς τὸ μέγα καὶ δύσκολον ἔργον τῆς ἐνώσεως καὶ συγχωνεύσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀσιατικῶν στοιχείων. Προσεκάλεσε πάντας τοὺς μεγιστᾶνας τοῦ ἀπεράντου κράτους του μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν θυγατέρων των, ἵνα παραστώσιν εἰς μεγάλην ἐορτήν, ἣν παρεσκεύασεν ἐπὶ τῇ ἐνώσει τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀσιανῶν. Πρῶτος ὁ Ἀλέξανδρος ἔδωκε τὸ παράδειγμα τῆς ἐνώσεως ταύτης νυμφευθεὶς τὴν Στάτειραν, πρεσβυτέραν θυγατέρα τοῦ Δαρείου. Μετ' αὐτὸν δὲ ὀδοῆμοντα τῶν ἐπιφανεστέρων στρατηγῶν καὶ φίλων του ἐνυμφεύθησαν Περσίδας παρθένους ἐκ τῶν εὐγενεσιᾶτων. Οἱ γάμοι ἐπανηγυρίσθησαν διὰ λαμπρῶν ἐορτῶν.

§ 108. Ἐπάνοδος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Βαβυλῶνα καὶ θάνατος αὐτοῦ. — Ἐκ Σούσων ὁ Ἀλέξανδρος ἀπῆλθεν εἰς τὰ Ἐκβάτανα, ὅπου ἐτέλεσε πάλιν μεγαλοπρεπεῖς ἀγῶνας καὶ ἐπεδόθη εἰς εὐωχίας καὶ διασκεδάσεις. Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν διασκεδάσεων ἀπέθανεν ὁ στρατηγὸς Ἡφαιστίων, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀλέξανδρος ὑπερ πάντας τοὺς ἄλλους κατ' ἐξοχὴν ἠγάπα. Ἡ θλίψις τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐπιστηθίου φίλου του ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος. Ὁ νεκρὸς μετεκομίσθη εἰς Βαβυλῶνα, ὅπου ἐτάφη μετὰ πρωτοφανοῦς λαμπρότητος. Μετ' οὐ πολὺν δὲ ἤλθε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος εἰς Βαβυλῶνα, ἣν ἐμελέτα νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσαν τοῦ ἀχανοῦς κράτους του.

Ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος εὗρίσκετο ἐν Βαβυλῶνι, προσῆλθον ἀλλεπαλλήλως πρὸς αὐτὸν πρέσβεις ἐξ ὄλων τῶν μερῶν τῆς οἰκουμένης, ἵνα

συγχαρῶσιν αὐτῷ διὰ τὰ κατορθώματά του. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε πλέον μετεωρισθῆ εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεως. Ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ πόλει τῆς Βαβυλῶνος κατεγίνετο δραστηρίως εἰς τὴν διαρρύθμισιν τοῦ ἄχανοῦς κράτους του. Παρεσκευάζετο δὲ προσέειν νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἀραβίας, σκοπῶν νὰ ἐνώσῃ αὐτὴν μετὰ τοῦ κράτους του. Ὡσαύτως διανοεῖτο κατόπιν νὰ ὑποτάξῃ τὴν Καρχηδόνα, τὴν Ἰβηρίαν (Ἰσπανίαν) καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ οὕτω νὰ ἐνώσῃ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του.

Ἀλλὰ τὸ μεγαλεπήβολώτατον τοῦτο σχέδιον δὲν ἦτο πεπρωμένον νὰ ἐκτελεσθῆ. Ἡ τελευταία ὥρα τοῦ Ἀλεξάνδρου προσήγγιζε. Καταβληθεὶς ὑπὸ τῶν πολλῶν κακοπαθειῶν, ἃς ὑπέστη ἐν ταῖς τεραστίαις αὐτοῦ ἐκστρατείαις, καὶ ὑπὸ τῆς ὑπερβολικῆς λύπης, ἣν ἠσθάνθη διὰ τὸν θάνατον τοῦ προσφιλοῦς του Ἡφαιστίωνος, προσέειν δὲ βασανιζόμενος καὶ ὑπὸ τῶν θλιβερῶν ἀναμνήσεων τοῦ θανάτου τοῦ Φιλῶτα, τοῦ Παρμενίωνος καὶ τοῦ Κλείτου, ἠσθένησε βαρέως. Τὴν ὀγδόην ἡμέραν τῆς ἀσθενείας του ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα τριῶν ἐτῶν τῷ 323. Ὁ νεκρὸς του ταριχευθεὶς καὶ τεθεὶς ἐντὸς χρυσοῦς λάρνακος μετεκομίσθη μετὰ δύο ἔτη εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐτάφη μετ' ἐκτάκτου λαμπρότητος ἐν τῷ τεμένει τῷ κατασκευασθέντι ὑπὸ τοῦ τότε σατραποῦ Πτολεμαίου.

Ἡ ἱστορία δὲν γινώσκει ἄλλο γεγονός τοσοῦτον καταπληκτικόν. Οὐδέποτε οὔτε πρότερον οὔτε μετέπειτα ἔθνος τόσον μικρόν, οἷον τὸ ἑλληνικόν, ἠδυνήθη τοσοῦτον ῥαγδαίως καὶ ὀλοοχερῶς νὰ καταβάλῃ τὴν δύναμιν κράτους τόσον πελωρίου, οἷον τὸ περσικόν. Ἡ πρώτη ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνωστὴ πάλῃ τῆς Δύσεως πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ἣ ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας διαρκέσασα, ἐπερατώθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ περσικοῦ κράτους, διὰ τῆς κατακτίσεως τῶν μέχρι τῆς ἀφρικανικῆς ἡπείρου καὶ πέραν τοῦ Ἰαξάρτου καὶ τοῦ Ἰνδοῦ χωρῶν, διὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τὰς χώρας ταύτας, καὶ τῆς διαδόσεως ἐν αὐταῖς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀληθῶς ἡ ἱστορία δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἄλλον ἄνδρα ἐφάμιλλον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀλέξανδρος διέμεινε μέχρι τοῦδε ἡρώς, τὸν ὁποῖον θαυμάζουσι πάντες οἱ λαοὶ τῆς γῆς καὶ τὸν ὁποῖον οἱ μεγάλοι στρατηλάται σπουδάζουσι νὰ μιμηθῶσι, διότι θεωροῦσιν αὐτόν, καὶ πολὺ δρῶν, ὡς τὸ ἰδανικὸν ἄνδρὸς, ὅστις ἀνήλθεν εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς στρατηγικῆς, τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ ἔργου.

§ 109. **Διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.** — Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκων οὐδένα ὤρισε διάδοχον. Ἐρωτηθεὶς δὲ εἰς ποῖον ἀφήγει τὴν βασιλείαν, **Εἰς τὸν κράτιστον**, εἶπεν. Ἀλλὰ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἀσθενείας του ἰδὼν ὅτι ἡ κατάστασις του ἐχειροτέρευεν, ἐξήγαγε τὸν σφραγιστῆρα δακτύλιον καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν Περδίκαν πρὸς σφράγισιν τῶν ἀναγκαίων διὰ τὰς ἐπομένους ἡμέρας βασιλικῶν διαταγμάτων. Ἐν τούτοις οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν στρατηγῶν του, ὁ Περδίκκας, ὁ Λεοννάτος, ὁ Πτολεμαῖος καὶ ἄλλοι, συνῆλθον ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἵν' ἀποφασίσωσι περὶ τῆς διαδοχῆς. Ἐκ τῶν συγγενῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου οὐδεὶς ὑπῆρχε, τὸν ὁποῖον οἱ Μακεδόνες ἠδύνατο ἄνευ ἀντιρρήσεως ν' ἀναγνωρίσωσιν ὡς διάδοχον. Ὁ ἐκ τῆς Βαρσίνης, χήρας τοῦ Ῥοδίου Μέμνονος, στρατηγῶ τοῦ Λαρκίου, υἱὸς του Ἡρακλῆς ἐθεωρεῖτο νόθος· ὁ ἑτεροθαλῆς ἀδελφὸς του Ἀρριδαῖος ἦτο βλάξ καὶ ἐπομένως ἀνίκανος νὰ ἄρξῃ· ἡ δὲ πρώτη σύζυγός του Ῥωξάνη ἦτο ἔγκυος. Μετὰ πολλὰς καὶ διαφόρους συζητήσεις κατέληξαν εἰς τὴν ἀπόφασιν ν' ἀναγνωρίσωσιν ὡς κληρονομικὸν βασιλέα τὸ ἐκ τῆς Ῥωξάνης τεθησόμενον τέκνον, ἂν ἦτο ἄρρεν, νὰ ἐπιτροπεύωσι δὲ αὐτὸ ἐν Ἀσίᾳ μὲν ὁ Περδίκκας καὶ ὁ Λεοννάτος, ἐν Εὐρώπῃ δὲ ὁ Ἀντίπατρος. Ἀλλ' εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀντιτάχθη ὁ ἀρχηγὸς τῆς φάλαγγος Μελέαγρος, ὅστις κατώρθωσε ν' ἀναγνωρισθῇ βασιλεὺς ὁ Ἀρριδαῖος ὑπὸ τὸ προσφιλὲς εἰς τοὺς Μακεδόνας ὄνομα Φίλιππος. Ἐντεῦθεν ἐπῆλθε ῥῆξις μεταξὺ τῶν δύο μερίδων. Ἀλλὰ δι' ἀμοιβαίων ὑποχωρήσεων τὰ πράγματα συνεβιβάσθησαν. Καὶ ὁ μὲν Ἀρριδαῖος ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μετάσχη τῆς βασιλείας καὶ τὸ τέκνον τῆς Ῥωξάνης, ἂν ἐγεννᾶτο ἄρρεν, ὁ δὲ Περδίκκας διωρίσθη χιλιάρχος, οἷονεὶ πρωθυπουργός, καὶ ὁ Μελέαγρος ὑπαρχος τοῦ Περδίκκου. Μετὰ ἄξινα χρόνον ἡ Ῥωξάνη ἔτεκεν ἄρρεν, ὅπερ ὀνομάσθη Ἀλέξανδρος.

Ὁ Περδίκκας ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἐφρόντισε πρῶτον ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ ἀνιζήλου του Μελέαγρου. Κατώρθωσε λοιπὸν καὶ ἔπεισε τὸν ἀσθενῆ κατὰ τὸν νοῦν Ἀρριδαῖον νὰ φονεύσῃ τὸν Μελέαγρον, αὐτὸς δὲ ὁ Περδίκκας ἔγινεν ἐπιμελητῆς τοῦ κράτους. Ἴνα δὲ προσοικειωθῇ τοὺς ἐπιφανέστερους τῶν στρατηγῶν, ἄλλ' ἐν ταυτῷ ἀπομακρύνῃ καὶ διασκορπίσῃ αὐτούς, διένειμεν εἰς αὐτούς τὰς σατραπείας τοῦ κράτους. Εἰς μὲν τὸν Πτολεμαῖον ἔδωκε τὴν σατραπείαν τῆς Αἰγύπτου· εἰς τὸν

Ἀντίγονον τὴν σαιραπειάν τῆς Παμφυλίας, Λυκίας καὶ μεγάλης Φρυγίας· εἰς τὸν Λεοννάτον τὴν σαιραπειάν τῆς μικρᾶς Φρυγίας τῆς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον· εἰς τὸν Εὐμένην τὴν σαιραπειάν τῆς Παφλαγονίας, τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς παρὰ τὸν Πόντιον πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῆς Τραπεζοῦντος χώρας· εἰς τὸν ταξίαρχον Φιλώταν τὴν σαιραπειάν τῆς Κιλικίας, καὶ εἰς ἄλλους ἄλλας. Αὐτὸς δὲ ὁ Πεοδίκκας παρέμεινεν ἐπιμελητὴς τοῦ κράτους. Ὡς τοιοῦτος εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων καὶ ἔφερε τὴν βασιλικὴν σφραγίδα, ἅπασαι δὲ αἱ ἀρχαὶ τοῦ κράτους, πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαί, παρ' αὐτοῦ ἐλάμβανον διαταγὰς.

§ 110. Ἐξέγερσις ἐν Ἑλλάδι κατὰ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας.—**Δαμιακὸς πόλεμος.**—**Θάνατος τοῦ Δημοσθένους.**—Ἡ ἀγγελία περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου συνειάραξεν ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Πολλαὶ πόλεις αὐτῆς ὑποκινούμεναι ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Ὑπερείδου, Ἀθηναίου ῥήτορος, ἔλαβον τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Μακεδόνων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των, συμμαχικὸς δὲ στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ἐκ τριάκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀνδρείου καὶ ἐμπειροπολέμου Ἀθηναίου στρατηγοῦ Λεωσθένους καιέλαβε τὰς Θερμοπύλας. Ὁ Ἀντίπατρος μετὰ δέκα τριῶν χιλιάδων πεζῶν καὶ ἑξακοσίων ἵππέων ἐπέρχεται κατ' αὐτοῦ. Γενομένης μάχης οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν νίκην λαμπράν, καὶ ὁ Ἀντίπατρος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Λαμίαν. Ἐξ αὐτῆς καὶ ὁ πόλεμος οὗτος ὠνομάσθη **Δαμιακός**. Ὁ Λεωσθένης ἐπολιορκήσας σιενώτατα ἐν Λαμία τὸν Ἀντίπατρον, ἀλλὰ πληρωθεὶς καιρίως εἰς τὴν κεφαλὴν διὰ λίθου ἀπέθανε μετὰ τινὰς ἡμέρας περὶ τὸ τέλος τοῦ 323.

Ὁ θάνατος τοῦ Λεωσθένους, ὅστις ἦτο ἡ ψυχὴ τοῦ πολέμου, ἐνέκρωσε τοὺς συμμαχοὺς. Διάδοχος αὐτοῦ ἐξελέχθη ὁ Ἀντίφιλος, ὅστις ἦτο μὲν ἀνδρείος καὶ συνετὸς στρατηγός, ἀλλὰ πολὺν καιώτερος τοῦ Λεωσθένους. Ὁ Ἀντίφιλος μαθὼν δι' ἀσπαστῆ στρατὸς εἴκοσι χιλιάδων πεζῶν καὶ δύο χιλιάδων ἵππέων ὑπὸ τὸν σαιράπην τῆς μικρᾶς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Φρυγίας Λεοννάτον ἤρχετο εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου, ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας καὶ ν' ἀντιπαραταχθῇ κατὰ τοῦ νέου πολεμίου, πρὶν ἐνωθῶσιν οἱ δύο ἐχθρικοὶ στρατοί. Ἡ συνάντησις ἐγένετο ἐν τῇ νοτίῳ Θεσσαλίᾳ. Γενομένης ἵππομαχίας μεταξὺ τοῦ ἱππικοῦ τῶν Μακεδόνων καὶ τοῦ ἱππικοῦ τῶν Θεσσαλῶν, οἷνιες

εἶχον ἐνωθῆ μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐνίκηθησαν οἱ Μακεδόνες καὶ ὁ Λεοννάτος ἐφρονεύθη. Ἄλλ' ἡ νίκη αὕτη δὲν ὠφέλησε πολὺ τοὺς συμμαχοὺς, διότι ὁ Ἀντίπατρος ἐξεληθὼν ἐκ τῆς Λαμίας καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Λεοννάτου, λαβὼν δὲ καὶ ἐπικουρίας δέκα χιλιάδων Μακεδόνων ὑπὸ τὸν Κράτερον, ἐπειτέθη κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς ἐν Κρανῶνι τῆς Θεσσαλίας (332).

Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ θεωροῦντες ἀδύνατον τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου, ἀφοῦ οἱ περισσότεροὶ τῶν Ἑλλήνων ἔμενον ἄπλοῖ θεαταὶ τοῦ ἀγῶνος, ἔπεμψαν πρὸς τὸν Ἀντίπατρον πρέσβεις περὶ εἰρήνης. Ἄλλ' ὁ Ἀντίπατρος θέλων νὰ διασπάσῃ τὴν συμμαχίαν τῶν Ἑλλήνων, εἰσέβαλε μετὰ τοῦ Κρατέρου εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπεχρέωσεν ἐκάστην πόλιν νὰ συνθηκολογήσῃ χωριστὰ μετ' αὐτοῦ. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους, Ἕλληνας ἐφάνη πολὺ μετριοπαθῆς ὁ Ἀντίπατρος. Ἄλλὰ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς ὁποίους ἐθεώρει πρωταίτιους τοῦ πολέμου, ἐδείχθη πολὺ αὐστηρὸς. Ἀπῆιθησε παρ' αὐτῶν α') νὰ μεταβάλωσι τὸ πολίτευμα εἰς τιμοκρατίαν, τοῦτ' ἔστι μόνον οἱ ἔχοντες περικοσίαν ἄνω τῶν δύο χιλιάδων δραχμῶν νὰ θεωρῶνται πολῖται καὶ αὐτοὶ νὰ ψηφίζωσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· β') νὰ δεχθῶσι μακεδονικὴν φρουρὰν ἐν Μουνηχίᾳ· γ') νὰ παραιτήσωσι τὰς νήσους Ἰμβρον, Αἴμνον καὶ Σκυθρον, ὡς καὶ τὸν Ὠρωπὸν· δ') νὰ πληρώσωσι τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου· καὶ ε') νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτὸν τοὺς ῥήτορας Δημοσθένη καὶ Ὑπερεΐδην.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ παραδεχθῶσι τοὺς ὅρους τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἄλλ' ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Ὑπερεΐδης προλαβόντες ἔφυγον ἐξ Ἀθηνῶν. Τούτων ὁ μὲν Ὑπερεΐδης συλληφθεὶς ἐν Αἰγίνῃ καὶ παραδοθεὶς εἰς τὸν Ἀντίπατρον ἐβασανίσθη καὶ ἐθανατώθη· ὁ δὲ Δημοσθένης κατέφυγεν εἰς τὸν ἐν Καλαυρείᾳ, τῷ σημερινῷ Πόρῳ, ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδίωξεν αὐτὸν ὁ ὑποκριτὴς Ἀρχίας, ὁ ἐπονομασθεὶς **φυγαδοθήρας**, καὶ ἐντολὴν τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἀπειλούμενος δὲ ὁ Δημοσθένης ν' ἀποσπασθῇ διὰ τῆς βίας ἐκ τοῦ ναοῦ, ἔλαβε δηλητήριο, ὅπερ εἶχεν ἐν τῇ γραφίδι, καὶ ἀπέθανε.

§ III. Πόλεμοι μετὰξὺ τῶν διαδόχων.—Θάνατος τοῦ **Περδίκκου**.—**Νέα διανομὴ τοῦ κράτους**.—Ἀδύνατον ἦτο νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἡ εἰρήνη μετὰξὺ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διότι ἅπαντες ἦσαν φιλόδοξοι καὶ πλεονέκται. Ὅθεν

μετ' ὀλίγον ἐξεροράγησαν μεταξύ αὐτῶν μακροὶ καὶ αἱματηροὶ πόλεμοι, εἰς οὓς ἔδωκεν ἀφορμὴν αὐτὸς ὁ τὰ μέγιστα ἰσχύων Περδίκκας, θέλων νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς ἀντιζήλους του καὶ ν' ἄρξῃ μόνος ὄλου τοῦ κράτους.

Ὁ Ἀντίγονος διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Περδίκκου νὰ βοηθήσῃ τὸν Εὐμένην ἵνα ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν παραχωρηθεῖσαν εἰς αὐτὸν σατραπείαν, ἣν κατεῖχεν ὁ γηραιὸς Καππαδόκης Ἀριαράθης, ἠρνήθη νὰ ὑπακούσῃ, διότι δὲν ἤθελε νὰ φανῇ ὅτι ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν διαταγῶν τοῦ Ἐπιμελητοῦ. Ὁ Περδίκκας ἐπελθὼν μετὰ τοῦ κεντρικοῦ στρατοῦ ἐνίκησε τὸν Ἀριαράθην καὶ παρέδωκεν εἰς τὸν Εὐμένην τὴν σατραπείαν, παρεχώρησε δὲ εἰς αὐτὸν καὶ τὴν σατραπείαν τῆς παρὰ τὸν Ἑλλησποντιον Φρυγίας, φονευθέντος τοῦ Λεοννάτου· ἔπειτα δ' εὐρὼν ἀφορμὴν ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ τὸν Ἀντίγονον. Ὁ Ἀντίγονος μὴ δυνάμενος ν' ἀνταγωνισθῇ πρὸς τὸν Περδίκκαν, μετ' οὗ συνεμάχει καὶ ὁ Εὐμένης, κατέφυγεν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἔπεισε τὸν Ἀντίπατρον καὶ τὸν Κράτερον νὰ μεταφέρωσι τὰς δυνάμεις των εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τοῦ Περδίκκου τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν. Μετὰ τοῦ Ἀντιπάτρου, Κρατέρου καὶ Ἀντιγόνου συνεμάχησε καὶ ὁ σατράπης τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος,

Ὁ Περδίκκας κατὰ μὲν τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ Κρατέρου ἔπεμψε τὸν Εὐμένην, αὐτὸς δὲ ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Πτολεμαίου εἰς Αἴγυπτον. Καὶ ὁ μὲν Εὐμένης ἐνίκησε καὶ ἐφόνησε τὸν Κράτερον, ἀλλ' ἡ κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐκστρατεία τοῦ Περδίκκου ἀπέτυχεν οἰκτιρῶς, σφαγέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἐν τῇ σκηνῇ του ὑπὸ τῶν ἐκμανέντων στρατιωτῶν του.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκου ἔγινε νέα διανομὴ τοῦ κράτους. Ὁ Πτολεμαῖος διετήρησε τὴν Αἴγυπτον ὡσαύτως καὶ ὁ Ἀντίγονος διετήρησε τὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχεν. Ὁ Σέλευκος ἔλαβε τὴν Βαβυλωνίαν καὶ ὁ Πύθων τὴν Μηδίαν. Ἐπιμελητὴς δὲ τοῦ κράτους ἀνεγνωρίσθη ὁ Ἀντίπατρος.

§ 112. Τὰ ἐν Ἑλλάδι καὶ Μακεδονίᾳ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντιπάτρου. — Ὁ Ἀντίπατρος φθάσας εἰς βαθὴν γῆρας εἶχεν ἐπιτρέψει μέρος τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους εἰς τὸν υἱὸν του Κάσσανδρον. Ἀποθανὼν δ' ὁμως τῷ 318 κατέλιπεν ἐπιμελητὴν τοῦ κράτους ὄχι τὸν Κάσσανδρον, ἀλλὰ τὸν γηραιὸν Πολυσπέρχοντα. Ὁ Κάσσανδρος δυσαρεστηθεὶς ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ πᾶν μέσον ὅπως ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιμελητοῦ. Ὅθεν

εἰς μὲν τὰς Ἀθήνας ἔπεμψε τὸν πιστόν του Νικόνορα, ἵνα παραλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐν Μουνηγία μακεδονικῆς φρουρᾶς, αὐτὸς δὲ μετέβη εἰς τὴν Ἀσίαν, ἵνα ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ Ἀντιγόνου καὶ τοῦ Πτολεμαίου. Ἐξ ἄλλου μέρους ὁ Πολυσπέρχων προσεπάθησε νὰ προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς Ἕλληνας καταλύων τὰ ὀλιγαρχικὰ πολιτεύματα αὐτῶν, ἅτινα εἶχεν ιδρύσει ὁ Ἀντίπατρος, καὶ εἰσάγων δημοκρατίας.

Ἡ κατάλυσις τῶν ὀλιγαρχιῶν ὑπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος ἐπήνεγκεν ἀναρχίαν ἐν Ἑλλάδι καὶ προκάλεσεν ἀντεκδικήσεις. Ἐν Ἀθήναις, ἐν ᾧ ὁ δῆμος μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας ἤθελε νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Μουνηγίας τὴν μακεδονικὴν φρουράν, ὁ τότε στρατηγὸς Φωκίων προνοῶν περὶ τῆς τάξεως καὶ ἡσυχίας ἠδιαφόρησε καὶ οὕτως εὔρε καιρὸν ὁ ἀρχηγὸς τῆς μακεδονικῆς φρουρᾶς ὄχι μόνον τὴν Μουνηγίαν νὰ ὀχυρώσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν Πειραιᾶ νὰ καταλάβῃ. Ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐκμανεῖς ὄχι μόνον καθήρσε τὸν χρηστὸν Φωκίωνα ἀπὸ τῆς στρατηγίας, ἀλλὰ καὶ κατεδίκασεν αὐτὸν ἐπὶ προδοσίᾳ ἵνα πῆγ τὸ κώνειον.

Μετ' ὀλίγον κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ ὁ Κάσσανδρος μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως, ἣν ἔλαβε παρὰ τοῦ Ἀντιγόνου. Οἱ Ἀθηναῖοι συνωμολόγησαν μετὰ τοῦ Κασσάνδρου εἰρήνην, καθ' ἣν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα μετεβλήθη εἰς τιμοκρατικόν, ὥστε μόνον οἱ ἔχοντες περιουσίαν δέκα μνῶν ἠδύνατο νὰ μετέχωσιν αὐτοῦ. Ὁ Κάσσανδρος τότε διώρισεν ἐπιμελητὴν τῶν Ἀθηνῶν τὸν Δημήτριον τὸν Φαληρέα, ἄνδρα ἐνάρετον, φιλόσοφον καὶ ὀήτορα καλλιεπῆ, ὅστις ἐπὶ δεκαετίαν (318—308) ἤρξε τῶν Ἀθηνῶν φιλανθρώπως.

Ἡ ἀλαζὼν καὶ ἐκδικητικὴ Ὀλυμπιάς, μήτηρ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διέταξε νὰ σφάξωσι τὸν Ἀρριδαῖον, ἵνα μείνῃ ἀδιαφιλονικήτως ὁ θρόνος εἰς τὸν μικρὸν Ἀλέξανδρον ἐπελθὼν δ' ὅμως ὁ Κάσσανδρος τὴν μὲν Ὀλυμπιάδα ἐφόρευσε, τὴν δὲ Ῥωξάνην μετὰ τοῦ ἐξαετοῦς Ἀλεξάνδρου περιώρισεν εἰς φυλακὴν ἐν Ἀμφιπόλει, τὴν δὲ Θεσσαλονίκην, ἀδελφὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔλαβε σύζυγον. Ἐκτοτε ὁ Κάσσανδρος ἤρχεν ἀκωλύτως τῆς Μακεδονίας, τοῦ Πολυσπέρχοντος ζητήσαντος ἄσυλον παρὰ τοῖς Αἰτωλοῖς.

§ 113. Νέοι ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ τῶν διαδόχων. — Ἐξόντωσις τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. — Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη. — Οἱ ὁ Ἀντίπατρος ἀνεγνωρίσθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ

Περδίκκου επιμελητής τοῦ κράτους, ἀνέθηκεν οὗτος εἰς τὸν Ἀντίγονον τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῶν ἐν Ἀσίᾳ βασιλικῶν στρατευμάτων μετὰ τῆς ἐντολῆς νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς ὑπάρχοντας ἔτι ὀπαδοὺς τοῦ Περδίκκου καὶ πρὸ πάντων τὸν Εὐμένην. Ὅθεν μεταξὺ Ἀντιγόμου καὶ Εὐμένους ἐξεργάγη μακρὸς καὶ πεισματώδης πόλεμος. Ὁ Ἀντίγονος ὑπέστη πολλὰς ἡττίας· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὁ Εὐμένης προδοθεὶς ἕνεκα φθόνου ὑπὸ τῶν συμμάχων τοῦ σατραπῶν συνελήφθη καὶ παρεδόθη εἰς τὸν Ἀντίγονον, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐθανατώθη.

Ἀπαλλαγείς ὁ Ἀντίγονος τοῦ ἰσχυροτέρου τῶν ἀντιπάλων του ἀπέβη κατόπιν κύριος ὅλης τῆς Ἀσίας ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Ἐφαίνεται ἤδη παντοδύναμος καὶ διανοεῖτο νὰ υπαγάγῃ ὑφ' ἑαυτὸν ὅλον τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔχων ἄριστον βοηθὸν τὸν υἱὸν του, τὸν περιώνυμον Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν.

Κατὰ τῆς ἐπιφόβου δυνάμεως τοῦ Ἀντιγόμου ἠνώθησαν ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Σέλευκος, ὁ Λυσίμαχος καὶ ὁ Κάσσανδρος. Ἐντεῦθεν ἐξεργάγη νέος πόλεμος τετραετής, ὅστις συνετάραξε Ἀσίαν, Εὐρώπην καὶ Ἀφρικήν, ἐτελείωσε δὲ τῷ 311 μὲ τὸν προσωρινὸν συμβιβασμὸν, ὁ Κάσσανδρος νὰ εἶνε στρατηγὸς τῆς Εὐρώπης μέχρις οὗ ἐνηλικιωθῇ ὁ υἱὸς τῆς Ῥωξάνης Ἀλέξανδρος, ὁ Λυσίμαχος νὰ εἶνε κύριος τῆς Θράκης, ὁ Πτολεμαῖος τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν συνοριζουσῶν ταύτῃ πόλεων κατὰ τε τὴν Αὐβύην καὶ τὴν Ἀραβίαν, ὁ Ἀντίγονος νὰ ἡγήται τῆς Ἀσίας, καὶ οἱ Ἕλληνες νὰ εἶνε αὐτόνομοι. Ἀλλ' ἡ εἰρήνη αὕτη περιεῖχε τὰ σπέρματα νέων πολέμων. Μετ' ὀλίγον ὁ Κάσσανδρος ἐφόνευσε τὴν Ῥωξάνην καὶ τὸν δωδεκαετῆ υἱὸν αὐτῆς Ἀλέξανδρον, οὕτω δ' ἐξέλιπε καὶ τὸ τελευταῖον νῆμα, δι' οὗ συνεκρατεῖτο ἡ ἐνότις τοῦ κράτους, οὐδεμίαν δ' ἐδείκνυε διάθεσιν ν' ἀποσύρῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος τὰς φρουράς του. Ὡσαύτως τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Κασσάνδρου ἐφονεύθη καὶ ὁ ἕτερος υἱὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Ἡρακλῆς ἐκ τῆς χήρας τοῦ Μέμνονος Βαρσίνης, διὰ τοῦ θανάτου δὲ τούτου ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ὁ ἀγὼν ἤρχισε πάλιν καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἀσίᾳ. Ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς καταπλεύσας εἰς Πειραιᾶ ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Μουνιχίας τὴν φρουρὰν τοῦ Κασσάνδρου, ἀποκατέστησεν ἐν Ἀθήναις τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ ἠνάγκασε τὸν Δημήτριον τὸν Φαληρέα νὰ φύγῃ. Ἀλλ' ὁ Πτολεμαῖος συναθροίσας μεγάλας δυνάμεις ἐν Κύπρῳ ἦτο εἰτοι-

μος ν' ἀναλάβῃ μέγαν ἀγῶνα πρὸς τὸν Ἀντίγονον. Ὁ Ἀντίγονος ἐσπευσε νὰ καλέσῃ τὸν υἱὸν του ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Δημήτριος σπεύδει ἀμέσως καὶ ἐνισχύσας τὰς δυνάμεις του ἐν Καρία καὶ Κιλικία πλέει κατὰ τῆς Κύπρου, κατατροπώνει τὸν ἀδελφὸν τοῦ Πτολεμαίου Μενέλαον καὶ πολιορκεῖ τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου. Τότε κατὰ προῶτον ἐπέδειξε τὴν θαυμαστήν του εὐφυΐαν περὶ τὴν ἐπιπόνησιν καὶ κατασκευὴν ποικίλων καὶ καταπληκτικῶν μηχανῶν, ἐξ οὗ ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον Πολιορκητῆς. Ὁ Πτολεμαῖος ἔρχεται εἰς βοήθειαν τῆς πολιορκουμένης πόλεως, ἀλλὰ κατατροποῦται ὑπὸ τοῦ Δημητρίου καὶ φυγὰς σφίζεται εἰς Αἴγυπτον, ὁλόκληρος δὲ ἡ Κύπρος ὑποτάσσεται εἰς τὸν Δημήτριον (306).

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Ἀντίγονος καὶ ὁ Δημήτριος ἀναγορεύουσιν ἑαυτοὺς βασιλεῖς. Τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ὁ Πτολεμαῖος καὶ ὁ Σέλευκος καὶ ὁ Ἀνσίμαχος καὶ ὁ Κάσσανδρος. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Δημήτριος προσέβαλε τὴν Ῥόδον, ἀλλ' οἱ κάτοικοι αὐτῆς βοηθηθέντες καὶ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου ἀντίστησαν, ὁ δὲ Δημήτριος ἠναγκάσθη νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τοὺς Ῥοδίους. Ἀλλὰ νῦν συνεμάχησαν καὶ πάλιν κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου ὁ Σέλευκος, ὁ Ἀνσίμαχος, ὁ Κάσσανδρος καὶ ὁ Πτολεμαῖος, μετὰ τινὰς δὲ μάχας ἐτέθη τέμα εἰς τὸν ἐμφύλιον τοῦτον πόλεμον διὰ τῆς ἐν Ἰψῷ τῆς Φρυγίας μεγάλης μάχης (301). Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐνίκηθη καὶ ἐφονεύθη ὁ Ἀντίγονος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Δημήτριος μόλις ἀπεσώθη εἰς Ἐφεσον μὲ τὰ λείψανα τῆς ἠττημένης στρατιᾶς, οἱ δὲ νικηταὶ ἀμέσως προέβησαν εἰς τὴν διανομὴν τῶν χωρῶν τοῦ Ἀντιγόνου. Ὁ Σέλευκος ἔλαβε ἅπασαν τὴν Συρίαν καὶ τὰς πέραν τοῦ Ταύρου χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὁ δὲ Ἀνσίμαχος ἔλαβε τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Ταύρου χώρας τῆς χερσονήσου ταύτης. Ἐπειδὴ ὁ Κάσσανδρος ὡς ἐκ τῆς θέσεως τῶν χωρῶν του δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἐπέκτασιν τινα ἐν Ἀσίᾳ, ἐδόθη εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Πλείσταρχον ἡ Κιλικία. Ὁ Πτολεμαῖος τῆς Αἰγύπτου, ἐπειδὴ δὲν μετέσχε τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης, οὐδὲν ἔλαβεν ἐκ τῆς διανομῆς.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

<p>Μηνᾶς..... π. Χ. 4000 'Ραμεισσης..... 1388-1322 'Αποικισμὸς Αἰολέων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν..... 1054 'Αποικισμὸς Ἰώνων εἰς τὴν Μι- κρὰν Ἀσίαν..... 1044 Χρονολογικὴ ἀφετηρία Ὀλυμ- πιᾶδων..... 776 Πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος 743-724 Δεύτερος » » 645-628 'Ο Ὀρθαγόρας τύραννος τῆς Σικυῶνος..... 673 'Ο Κύψελος τύραννος τῆς Κο- ρίνθου..... 665 Νομοθεσία τοῦ Δράκοντος..... 621 Σόλων ἐπώνυμος ἄρχων..... 594 Πεισίστρατος..... 560-527 Κατάλυσις τοῦ νέου Βαβυλωνια- κοῦ κράτους..... 538 'Εκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν..... 513 'Αλωσις τῆς Μιλήτου ὑπὸ τῶν Περσῶν..... 494 'Η ἐν Μαραθῶν μάχη..... 490 'Η ἐν Θερμοπύλαις μάχη..... 480 'Η ἐν Σάλαμῖνι ναυμαχία..... 480 'Η ἐν Πλαταιαῖς μάχη καὶ ἡ ἐν Μυκάλῃ..... 479 Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου..... 466 Νίκαι τοῦ Κίμωνος παρά τὸν Εὐρυμέδοντα..... 466 Τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος 464-455 Θάνατος τοῦ Θεμιστοκλέους... 459</p>	<p>Πελοποννησιακὸς πόλεμος.. 431-401 Θάνατος τοῦ Περικλέους..... 429 Κατάληψις τῆς Πύλου ὑπὸ Δη- μοσθένους..... 425 Νικίειος εἰρήνη..... 421 'Εκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς Σικελίαν..... 415 Πανωλεθρία τῶν Ἀθηναίων ἐν Σικελίᾳ..... 413 'Η ἐν Ἀργινοῦσαις ναυμαχία.. 406 'Η ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστρο- φὴ τῶν Ἀθηναίων..... 405 Θάνατος τοῦ Σωκράτους..... 399 Κύρου ἀνάθασις καὶ ἀθροδοσις τῶν μυρίων..... 401-400 'Ανταλκίδειος εἰρήνη..... 387 Κατάληψις τῆς Καδμείας ὑπὸ Φοιδίδου..... 382 'Η ἐν Λεύκτροις μάχη..... 371 'Η ἐν Μαντινείᾳ μάχη..... 362 Φίλιππος Βοσ τῆς Μακεδο- νίας..... 359-336 Φωκικὸς πόλεμος..... 355-346 'Η ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη..... 338 Μέγας Ἀλέξανδρος..... 336-326 'Η ἐν Γρανικῷ μάχη..... 334 'Η ἐν Ἰσφῷ μάχη..... 333 'Η παρά τὰ Γευγάμηλα μάχη.. 331 'Εκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τῆς Ἰνδικῆς..... 327 Λαμιακὸς πόλεμος..... 323-322 'Η ἐν Ἴψῳ μάχη..... 301</p>
--	--

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ἄγαρῖστη σ. 32
 Ἄγησίλαος σ. 118, 119, 120, 134
 Ἄδραστος σ. 11
 Ἄδριανός σ. 46
 Αἰπυτος σ. 37
 Αἰσχίνης σ. 133, 136.
 Ἄλεξανδρος σ. 137, 138, 140, 144, 147, 149.
 Ἄλκαϊος σ. 17
 Ἄλκιβιάδης σ. 105, 106, 108, 110,
 Ἄλυάττης σ. 56
 Ἄμμων 53
 Ἀμύντας 130,
 Ἀμφιάραος σ. 57
 Ἀναξαγόρας σ. 93
 Ἀνταλκίδης σ. 120
 Ἀντίγονος σ. 139, 153,
 Ἀντίπατρος σ. 139, 151
 152.
 Ἀντίφιλος σ. 151
 Ἀπελλῆς σ. 97.
 Ἄνυτος σ. 116
 Ἀπόλλων σ. 19
 Ἄρακος σ. 126
 Ἀρχαῖος σ. 148
 Ἀριαδίνης σ. 73
 Ἀρισταγόρας σ. 59, 60
 Ἀριστείδης σ. 64, 65, 70
 80, 81
 Ἀριστογείτων σ. 41
 Ἀριστόδημος σ. 12, 28
 Ἀριστομένης σ. 28, 29
 Ἀριστοτέλης σ. 138.
 Ἀρμόδιος σ. 41
 Ἀρριδαῖος σ. 150
 Ἀρταξέρξης σ. 92, 116
 Ἀρταφέρνης σ. 61
 Ἀρτεμισία σ. 73
 Ἀρχέλαος σ. 130
 Ἀρχίας σ. 138
 Ἀρχιδάμος σ. 101
 Ἀσσοῦρνασιπέλς

Ἀσπασία σ. 90
 Ἀστάρτη σ. 55
 Βῆσσοσ σ. 144
 Βαρσίνη σ. 164, 172
 Βρασίδασ σ. 104
 Γέλων σ. 78
 Γοργίδας σ. 139
 Γύγης σ. 56
 Γύλιππος σ. 107
 Δαναός σ. 9
 Δαρειός σ. 57, 58, 59, 66
 140, 141
 Δᾶτις σ. 61
 Δερκυλλίδας σ. 118
 Δευκαλίων σ. 14
 Δημόκης σ. 56
 Δημάδης σ. 133
 Δημήτριος Πολιορκητῆς
 σ. 155
 Δημοσθένης στρατηγός σ.
 105, 107,
 Δημοσθένης ῥήτωρ σ. 132,
 133, 136, 152
 Διημέκης σ. 79
 Δράκων σ. 34, 35, 48
 Δῶρος σ. 14
 Ἐλλην σ. 14
 Ἐλπινίκη σ. 96
 Ἐπαμεινώνδας σ. 123,
 124, 126, 127, 128
 Ἐπιμενίδης σ. 36
 Εὐρυμέδων σ. 107
 Ἐτεόνικος σ. 111
 Εὐαγόρας σ. 127, 136
 Εὐρυπίδης σ. 93
 Εὐρυβιάδης σ. 82
 Εὐρυσθένης σ. 24
 Ἐφιάλτης σ. 79, 101
 Ζάλευκος σ. 48

Ζεδῆς σ. 97
 Ζεὺς σ. 19
 Ἡρακλῆς σ. 10
 Ἡρόδοτος σ. 17, 70
 Ἡφαιστίων σ. 148
 Θαλλῆς σ. 17
 Θεαγένης σ. 40
 Θεανώ σ. 93
 Θεμιστοκλῆς σ. 64, 65, 67,
 71, 74, 81, 82
 Θηραμένης σ. 113, 114
 Θησεύς σ. 10, 37
 Θίβρων σ. 118
 Θουκυδίδης σ. 93, 104
 Θρασύβουλος σ. 114
 Ἰάσων σ. 9
 Ἰκτινος σ. 53
 Ἰππαρχος σ. 41
 Ἰππίας σ. 41, 69, 71
 Ἰστιαῖος σ. 59, 60
 Ἴων σ. 14
 Κάδμος σ. 9, 7
 Καλλίας σ. 96
 Καλλίβιος σ. 114
 Καλλικράτης σ. 53
 Καλλικρατίδας σ. 111,
 Καλλίμαχος σ. 72
 Καμβύσης σ. 57
 Κάρανος σ. 129
 Κάσσανδρος σ. 153, 154
 Κέκροψ σ. 9
 Κίμων σ. 80, 81, 83, 85
 87
 Κλέαρχος σ. 117
 Κλεισθένης σ. 32, 42
 Κλειτος σ. 140, 146
 Κλεόμβροτος σ. 123, 124
 Κλεομένης σ. 41, 42, 43

- Κλέων σ. 102, 104,
 Κόδρος σ. 33
 Κόνων σ. 111,
 Κράτερος σ. 153
 Κρασφόντης σ. 12, 27
 Κριτίας σ. 114, 115
 Κροίσος σ. 56
 Κουζάρης σ. 56
 Κύλων σ. 35
 Κυνέγειρος σ. 72
 Κύρος σ. 57, 58, 116, 121
 Κύπελος σ. 31, 48
-
- Λάμαχος σ. 105, 106
 Λεονάτος σ. 142, 150,
 Λεοντιάδης σ. 121, 122
 Λεωκράτης σ. 102
 Λεωνίδαο σ. 67, 68
 Λεωσθένης σ. 151
 Λεωτυχίδης σ. 77
 Λύγδαμις σ. 46
 Λυκούργος σ. 22, 23, 24,
 40
 Λύσανδρος σ. 110, 112,
 113,
 Λυσίμαχος σ. 155
-
- Μαρδόνιος σ. 60, 75, 76
 Μασίστιος σ. 88
 Μεγάβαλος σ. 68
 Μεγακλής σ. 35, 46
 Μέδων σ. 38
 Μέλανθος σ. 33
 Μελέαγρος σ. 150
 Μέλητος σ. 116
 Μέλων σ. 123
 Μερόπη σ. 12
 Μέτων σ. 93
 Μηνᾶς σ. 53
 Μιλτιάδης σ. 58, 61, 64
 Μίνδαρος σ. 123
 Μίνως σ. 8
 Μνησικλῆς σ. 93
 Μολόχ σ. 55
 Μυκερίνης σ. 53
 Μυρωνίδης σ. 88
-
- Ναβουχοδονόσορ σ. 55
 Νέαρχος σ. 148
 Νεοκλῆς σ. 74
 Νικίας σ. 105, 106,
 —
- Ἐάνθιππος σ. 77
 Ἐενοφῶν σ. 93, 117
 Ἐέρξης σ. 66, 67, 68, 70
 Ἐοῦθος σ. 14
-
- Ὅμηρος σ. 17, 25
 Ὄξυάρτης σ. 165
 Ὄξυλος σ. 12
 Ὀνόμαρχος σ. 134
 Ὀρθαγόρας σ. 32
-
- Πάραλος σ. 102
 Παρράσιος σ. 67
 Παρμενίων σ. 140, 141
 143, 146
 Πausανίας σ. 76, 79
 Πάχης σ. 103
 Πείσανδρος σ. 109
 Πείσανδρατος σ. 40, 43
 Πελοπίδας σ. 122, 123,
 124, 130
 Πέλοψ σ. 9
 Περδίκκας σ. 130, 140,
 150, 153
 Περλιανδρος σ. 31, 48
 Περικλῆς σ. 86, 89, 91,
 98, 102.
 Πίνδαρος σ. 139
 Πλάτων σ. 93
 Πλειστονόμαξ σ. 160
 Πολύγνωτος σ. 97
 Πολυνείκης σ. 11
 Πραξιτέλης σ. 60
 Προκλῆς σ. 24
 Πτολεμαῖος σ. 150, 156
 Πῶρος σ. 146, 147
-
- Ῥά σ. 53
 Ῥαμεσοῦς σ. 54
 Ῥωξάνη σ. 165
-
- Σαπφῶ σ. 17
 Σαλμανάσαρ σ. 55
 Σαργῶν σ. 63
- Σέλευκος σ. 153, 156
 Σεμίραμις σ. 63
 Σίγκινος σ. 71
 Σμέρδης σ. 57
 Σόλων σ. 36, 37, 38, 45, 48
 Σοφοκλῆς σ. 93, 115
 Σπιθριδάτης σ. 159
 Στατίειρα σ. 167
 Στησίλαος σ. 130
 Σωκράτης σ. 93, 115
-
- Ταξιγίης σ. 146
 Τήμενος σ. 12
 Τιβραύστης σ. 118
 Τιμόθεος σ. 123
 Τιμοκράτης σ. 134
 Τισσαφέρνης σ. 116, 118,
 184
 Τυρταῖος σ. 32
-
- Υδάρνης σ. 69, 80
 Ὑκωσος σ. 62
 Ὑπερείδης σ. 151, 152
-
- Φάλαικος σ. 153
 Φειδίας σ. 92, 108
 Φειδιππίδης σ. 71
 Φειδίων σ. 30, 31
 Φθά σ. 53
 Φίλιππος σ. 131, 132,
 135, 137,
 Φιλοκράτης σ. 133
 Φιλόμηλος σ. 134
 Φιλώτας 140, 144
 Φοιβίδης σ. 121
 Φραόρτης σ. 56, 57
 Φυλλίδας σ. 138
-
- Χάρης σ. 135
 Χαρίδημος σ. 135
 Χάρων σ. 138
 Χαρώνδας σ. 48
 Χέοψ σ. 53
 Χερρήν σ. 53
-
- Φαμμίντος σ. 62
 Φαμμίτιχος σ. 54

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΤΩΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Ἐν σελ.	6	στίχ.	31	ἀντὶ γένειν	γράφε	γένεσιν
»	»	18	»	12	»	θανόντος
»	»	18	»	14	»	ἐπροσωποιοῦντο
»	»	19	»	2	»	προσωποίησιν
»	»	21	»	22	»	παραδόσεις
»	»	27	»	14	»	ἀνατροπὴν
»	»	33	»	21	»	πολυθρύλητοι
»	»	50	»	9	»	διαφορουμένους
»	»	72	»	13	»	τουρκικὸς
»	»	93	»	23	»	Θουκιδίδης
»	»	95	»	26	»	κιονόκρανον
»	»	95	»	32	»	κιονόκρανον
»	»	101	»	35	»	Ἐπίδαρον.
»	»	114	»	20	»	ἀπάνθρα

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

ΔΙΑ ΤΑ ΓΥΜΝΑΣΙΑ

- 1) **Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία** ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, μετὰ γεωγραφικοῦ χάρτου τῆς ἀρχαίας Ἰταλίας, ἔκδ. 10η.
- 2) **Βυζαντικὴ Ἱστορία** ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν μετὰ τῶν κυριωτέρων κεφαλαίων τῆς ἑλληνιστικῆς ἱστορίας, ἔκδ. 8η.
- 3) **Ἱστορία τῆς Νέας Εὐρώπης** καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἀπὸ τοῦ 1453 μέχρι τοῦ 1915, διὰ τὴν Δ' τάξιν, ἔκδ. 9η.

ΔΙΑ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

- 1) **Ἱστορία τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων** μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης, μετὰ τοπογραφικῶν σχεδίων τῶν κυριωτέρων μαχῶν, διὰ τὴν Α' τάξιν ἔκδ. 14η.
- 2) **Ἱστορία Ἑλληνική, Ῥωμαϊκὴ καὶ Βυζαντικὴ** μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων, μετὰ γεωγραφικοῦ χάρτου ἐμφαίνοντος τὰς πορείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διὰ τὴν Β' τάξιν, ἔκδ. 13η.
- 3) **Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους** ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων μέχρι τοῦ 1914 καὶ τινὰ ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Νέας Εὐρώπης, διὰ τὴν Γ' τάξιν, ἔκδ. 13η.

Πωλεῖται ἐν τῷ βιβλιοπωλείῳ τοῦ κ. Ἰωάν. Ν. Σιδέρη καὶ τοῖς λοιποῖς κεντρικοῖς βιβλιοπωλείοις Ἀθηνῶν.

Τιμᾶται δραχμῶν 2.20